

Acad. o. Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALA  
Mitropolitul Ardealului, Crișanei și Maramureșului

# RUGUL APRINS

Editată de Arhiepiscopia Sibiului  
SIBIU, 2002

Ediție electronică

APOLOGETICUM  
2006

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ

Volumul poate fi distribuit liber pentru uz personal.

Această lucrare este destinată tuturor iubitorilor de spiritualitate creștină ortodoxă și de istoria neamului românesc. Ea poate fi utilizată, copiată și distribuită LIBER cu menționarea sursei.

Scanare: Corina

Corectură: Grația

Digitalizare pdf : Apologeticum

© 2006 APOLOGETICUM.

<http://apologeticum.net>

<http://www.angelfire.com/space2/carti/>

[apologeticum2003@yahoo.com](mailto:apologeticum2003@yahoo.com)

## CUVÂNT ÎNAINTE

Am scris această carte despre părintele DANIIL TUDOR. A trecut la Domnul, acum 40 de ani în închisoarea de la Aiud. Nici nu îmi vine să cred. E atât de prezent în imaginea mea încât parcă ar mai trăi încă. Am citit de curând o carte intitulată: „Viața Ieroschimonahului Daniil Tudor”, scrisă de unul din ucenicii săi de la Rarău.

Această carte conține aproape totul despre viața sa. Ceea ce scriu eu acum, a fost de fapt scris mai înainte, dar las totul așa cum a fost scris pentru că, atunci când am scris lucrurile erau necunoscute și am vrut să dau o mărturie despre cuvioșia sa, ca de la un martor contemporan.

Cartea aceasta este, prin urmare, o mărturie de la un ucenic din vremea lui, care nu se vrea a fi mai mult decât atâta. Părintele Daniil a fost un om greu, un om care nu semăna deloc cu cei din vremea sa. A fost un om mare care și-a găsit împlinirea în viața monahală. Ceea ce scriu eu aici va fi doar o mărturie simplă despre un om mare. A trăit în vremuri grele. Am notat memoriul lui scris către autoritățile vremii aceleia. Desigur nu era un memoriu pe care l-ar fi scris în vremuri de libertate. Fiind însă singurul scris de el, l-am redat așa cum este. Am găsit apoi printre hârtiile rămase de la el și câteva conferințe scrise de el și de alți doi participanți la o întâlnire de la Cernăuți.

Era un poet cu simț deosebit, care pe lângă alte versuri ne-a lăsat și mai multe Acatiste. Am adăugat aici un Acatist, care mi s-a părut a fi mai frumos și mai cuprinzător decât altele, deși toate sunt de aceeași valoare. Am reprodus apoi și câteva din fotografiile care mi-au rămas de la el.

Căci trebuie să mărturisesc că eu am făcut parte, împreună cu alți studenți, din ceea ce el voia să lase ca moștenitori ai săi. El m-a iubit, așa cum putea el să iubească, socotindu-mă ca pe unul dintre urmașii săi. El a fost prezent la călugărirea mea, care a avut loc în 1949, pe 14 septembrie, de ziua Sfintei Cruci, la Mănăstirea Prislop din județul Hunedoara. El mi-a fost naș de călugărie. Am socotit că e de datoria mea să scriu despre cuvioșia sa, așa cum mă pricep, amintirile mele în legătură cu tot ce a însemnat el, pentru mine și pentru întreaga mea generație.

Aș vrea să-l fac înțeles cât mai multor oameni din generația aceasta crescândă, cu tot ce a însemnat el pentru generația mea și a celor de vârsta mea, și văd din ceea ce se scrie acum despre el, despre mișcarea Rugului Aprins, că a însemnat foarte mult. Fie ca Dumnezeu să-i păstreze amintirea, să-l mângâie în împărăția Sa, căci a meritat-o cu prisosință, și a murit în închisoare, ca un martir, cu locul până acum necunoscut.

Dumnezeu să-l odihnească în pace, și dacă poate să ne sprijinească și pe noi pe drumul către Împărăția Sa.

9 martie 2002  
Sfinții 40 de Mucenici  
din Sevastia

Acad. o. Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ  
Mitropolitul Ardealului

PĂRINTELE DANIL

Ieroschimonahul **Daniil Tudor** (Alexandru Teodorescu) s-a născut în București la 24 dec. 1896. A avut ca îndrumător pe profesorul de istorie și filosofie Ion Niculescu Dacian. Războiul 1-a luat de pe bănicile școlii, fiind în ultimul an de liceu. La vârsta de 20 de ani era sublocotenent și se găsea pe front. Intră apoi în Serviciul Maritim Român, îmbarcându-se ca ofițer asistent (1922-1924). Se întoarce în cele din urmă și e numit profesor suplinitor la Liceul rural Pogoanele.

În anul 1933 publică revista „CREDINȚA” în același spirit în care publicase până atunci revista „FLOAREA DE FOC”, la care a avut colaboratori pe Zaharia Stancu, Al. C. Constantinescu, Cicerone Theodorescu, Eugen Jebeleanu și alții.

În acest timp e arestat profesorul de istoria artei Petre Constantinescu-Iași, despre care a și scris un articol în revista „Credința”.

Aceste lucruri le spune el într-o autobiografie semnată **Agaton Tudor**, deci, era înainte de plecarea sa din Mănăstirea Antim, din București, pentru că încă mai purta numele de **Agaton**. Acest nume urma să-l schimbe cu acela de **Daniil**, cu care de altfel va rămâne cunoscut tuturor.

Era bun creștin. Mama lui era foarte credincioasă și el i-a urmat pilda vieții. Exista pe atunci revista „**Gândirea**”, înființată de Nichifor Crainic. El a participat la curentul de idei declanșat de acesta. Această revistă își propunea să dezvolte o nouă meditație asupra Ortodoxiei. În anul 1925 a publicat un volum de poezii intitulat **Comornic**, care îi va fi premiat de Fundația Regală „Carol I”. Tot în acest an începe colaborarea la următoarele reviste literare: „Gândirea”, „Convorbiri literare”, „Vitrina literară”, „Cuvântul literar artistic”, „Lumea. Bazar Săptămânal”, „Sinteza” și „Gândul Neamului”.

Cu banii de pe acest premiu, va pleca imediat pe muntele Athos, spre a-i verifica minunile. Încă din anul 1927 abordează poezia de conținut religios, scriind *Acatistul Prea Cuviosului Părintelui nostru Sfântul Dimitrie cel Nou din Basarabov*, pentru care obține binecuvântarea Sf. Sinod în 1928, iar în 1942 îl publică la „Fundația Regală pentru Literatură și Artă”. Apoi mai publică *Acatistul Rugului Aprins* (apărut la Madrid în 1983), iar prin anii 1950 *Acatistul Sfântului Ioan Bogoslovul*, *Acatistul Sfântului Calinic Cernicanul*. Ambele Acatiste au fost publicate la Madrid în anul 1987 de Fundația Culturală Română. Au apărut în 1999 la Editura „Christiana” din București aceste Acatiste sub îngrijirea D-lui Alexandru Dimcea.

Încă din 1927 este chemat la Chișinău de Părintele Gala Galaction care era Decanul Facultății de Teologie. Acolo este numit subdirector al Internatului Teologic din Chișinău. În 1928 este numit secretar al Oficiului Universitar din București, iar în 1929 face o călătorie la Sf. Munte Athos. Publică apoi „**Cartea Muntelui Sfânt**” în Revista „Gândirea” (anul X, 1930, nr. 4) și un manuscris: „**Marea noapte de aur a Maicii Domnului**”, „**40 de zile la Sfânta Agura**”.

La Mănăstirea Cernica 1-a întâlnit pe părintele Ioan Culâghin. Acesta era trăitor al **Rugăciunii Inimii**, deși era fără carte. Era venit la Cernica, din Ucraina, împreună cu episcopul rus Nicolae al Rostovului și se stabilise acolo. Părintele Daniil nu l-a declarat niciodată pe părintele Ioan Culâghin drept șef al școlii isihaste de la Mănăstirea Antim, așa cum cred unii. S-a ajutat însă de el în multe din acțiunile sale.

În anul 1946 Sandu Tudor a luat hotărârea de a se călugări și o face la Mănăstirea Antim. Aici își continuă preocupările duhovnicești, prin conferințe în fiecare duminică și joi, după-masă, cu mulți asistenți, profesori, elevi și studenți. De aici a plecat la Schitul Crasna din Mitropolia Olteniei, iar de la Crasna a plecat în Moldova, la Schitul Sihla, de unde a fost mutat de către, pe atunci, **Ieromonahul Antonie Plămădeală**, la Schitul Rarău. Este interesant de știut că mutarea lui la Rarău a fost o mare problemă. Mitropolitul Sebastian Rusan. n-a vrut cu nici un chip să-l accepte. Spunea că îl cunoaște și nu are deloc păreri bune

## Rugul aprins

despre el. „Dar dacă părintele exarh ar fi de acord?” a zis Ierom. Antonie. Și atunci Mitropolitul a replicat: „Treaba voastră”. M-am dus după aceea la exarh și i-am spus că: „Înalt Prea Sfințitul îl vrea, numai vrea să vadă referatul dumneavoastră.” Auzindu-mă astfel pe mine, zise: „Treaba voastră. Voi vi-l luați, voi să vă spălați pe cap cu el.”

Și așa s-a întâmplat mutarea părintelui Daniil de la Sihla la Rarău. De aici, după ce a stat o vreme, au urmat alte întâmplări care l-au dus în cele din urmă la închisoarea de la Aiud din care nu se va mai întoarce. A fost condamnat la 25 de ani de închisoare.

Dar să revenim la București. Părintele Daniil, revenit în București din război, luă hotărârea de a se călugări la Mănăstirea Antim în anul 1946, și rămase acolo până când se mută mai întâi pentru o vreme la schitul Crasna din Oltenia, de unde mai apoi a plecat spre Moldova. La Mănăstirea Antim a ținut conferințe pe teme religioase, conferințe care, dacă n-ar fi fost regimul comunist, ar fi putut continua. Dar regimul comunist se întărea și astfel părintele Daniil plecă spre Oltenia, stabilindu-se la Schitul Crasna-Gorj.

Tot prin anii aceia, mai exact prin anii 1953, au venit la București, părintele Ilie Cleopa și părintele Arsenie Papacioc. Părintele Cleopa a vorbit la Facultatea de Teologie, iar apoi a fost invitat la profesorul Alexandru Mironescu, în casa căruia s-a adunat o mare mulțime de credincioși (80 de persoane).

În noaptea de 13 spre 14 iunie, a fost arestat; la București, părintele Daniil care se afla în casa lui Al. Mironescu; au fost arestați și profesorul Mironescu și fiul lui, Șerban.

Era în anul 1958. În aceeași noapte au fost mai multe arestări în București, printre cei care erau bănuți că erau ascultătorii conferințelor părintelui Daniil. Procesul a avut loc în luna noiembrie. În urma procesului au fost condamnați toți cei arestați, fiind acuzați de activitate subversivă împotriva ordinii sociale, camuflată sub masca mistico-religioasă.

Toți s-au eliberat în anul 1962, când a venit marea eliberare a tuturor deținuților. Toți afară de unul: părintele Daniil, care a murit încă din 1960, în închisoare.

Nici nu i se știe mormântul. A fost îngropat în groapa comună a închisorii din Aiud. Poetul Vasile Voiculescu a murit și el, în libertate, la vârsta de 80 de ani. De fapt acesta era sfârșitul mișcării de la Antim, dar abia de acum încolo urma să se scrie, ceea ce ar putea fi numit istoricul mișcării începute cu ani în urmă la Mănăstirea Antim.

Mult mai târziu, în anul 1998 a murit și părintele Arhim. Ilie Cleopa, și a fost înmormântat la Mănăstirea Sihăstria. La 12 iunie 1990, la Mănăstirea Cernica, în vârstă de 84 de ani, a murit și părintele Arhim. Dr. Benedict Ghiuș.

Domnul Șerban Mironescu spune despre Dr. Marcel G. Dabija, că acesta a pus bazele electrofiziologiei și ale teoriei celulare, fondate pe viețile și experiența Sfinților Părinți, și dovedite cu mijloace obiective până la nivelul activității nervoase superioare, iar din anul 1945 până în anul 1950 a ținut primul curs de fiziologie generală fără vivisecție (sacrificiu viu).

\*

\*        \*

Părintele Daniil avea o rotunjime de gând. Se mișca într-o schemă precisă, într-o gândire sigură pe care, prin lecturi și meditație, doar și-o umplea.

Toate textele rămase de la dânsul arată că era pe deplin lămurit. Credea. Știa. Își descoperea mereu doar confirmări a ceea ce știa dinainte.

Era sensibil la orice subtilitate spirituală. O sesiza imediat. Toate lecturile lui sunt bine organizate, bine alese. Și de peste tot își făcea note.

Nu mai știi azi, răsfoind atent caietele lui, cât e traducere din diferite lecturi, cât e parafrază, rezumat, glosă, gândire personală. A descifra aceasta ar însemna a parcurge tu însuși toate lecturile lui și a identifica sursele. Nu zic că ar fi imposibil, dar cred că ar fi inutil până la urmă. El nu citează, cu ghilimele, decât foarte rar. Și chiar și atunci fără a indica sursa. Ici, colo o mai face, dar neglijent. Nu-l interesa erudiția și nu-și făcea note pentru **lucrări**, ci

pentru **lucrarea interioară**, în sensul isihast al cuvântului.

Citea spre folos, nu spre documentare și nu cu scopuri publicistice.

Există, bineînțeles, și pagini în mod sigur originale, personale. Unele autobiografice, cum sunt unele notații de pe front (în caietul D. 75214/968. Anul 1968 e anul inventarierii la Biblioteca Mănăstirii Antim, nu anul scrierii. Și așa vor fi mereu notate datele de inventar). Există și o poezie de pe front, în caietul D. 75214/ 968, p. 245, cu titlul **Notă de război**, scrisă în satul Worms din Ucraina, la 15 august 1941.

Părintele Daniil n-a fost numai **Rugul Aprins**. Caietele lui arată un om duhovnicesc de mare adâncime și smerenie. Nimeni n-ar fi bănuțit că ascundea în el toate aceste comori, risipite organizat în **Caiete**. Alexandru Mironescu spunea despre dânsul că era o **bibliotecă deranjată, împrăștiată, în dezordine**. Aș modifica această descriere: era un **risipit organizat**. Și în structura lui sufletească era un **solid** organizat. O arată lectura caietelor lui și notațiile pe care le făcea.

Citea și nota tot timpul. Citea și în altar, în timpul slujbelor. Și făcea note.

Ce bună idee a avut, părintele Petroniu Tănase de la Muntele Athos, înainte de a pleca în Athos să înceapă el însuși legarea în caiete a materialelor rămase după moartea Părintelui Daniil. Lucrarea a fost apoi continuată de Arhim. Grigore Băbuș, bibliotecarul Patriarhiei. Poate că Părintele Petroniu a păstrat la el, până la plecare, aceste manuscrise. Nu știu cui i-au fost date de către Securitate. Toate fuseseră confiscate. Pe unele sunt însemnări și ștampile ale Securității. Probabil n-au înțeles absolut nimic din aceste caiete. Noroc că nu le-au ars, ci le-au înapoiat.

Nu avem însă nimic, rămas de la dânsul din perioada revistelor **Credința și Floarea de foc**. Ori nu le-a păstrat, ori s-au rătăcit, ori au rămas la Securitate, ori se păstrează undeva unde noi n-am ajuns.

Unele însemnări (lecturi) le-a făcut la Mănăstirea Bistrița - Vâlcea.

Scrie pe dosul unor hârtii oficiale cu antetul:

„Seminarul de călugărițe și orfelinatul

„Acoperământul Maicii Domnului” Mănăstirea Bistrița-Vâlcea”

(caietul D 75675/968).

Altele le-a făcut la Mănăstirea Antim, altele mai vechi, pe front. Sunt peste 150 de caiete legate.

Caietele lui Sandu Tudor descoperă un mare erudit al culturii și spiritualității române. Merge întotdeauna la rădăcina cuvintelor.

Socotim că publicarea acestui volum va pune într-o nouă lumină personalitatea de excepție a Părintelui Daniil și va contribui la o mai bună cunoaștere a mișcării care a fost „Rugul Aprins”.

UN MEMORIU\*

Găsit printre hârtiile lui din care se vede că a fost scris în timpuri extraordinare. Încerca să apere ce se mai putea apăra. El poartă titlul, cum am spus, de MEMORIU, și iată-l ce conținea:

„Pentru a ajuta la îndepărtarea oricărei confuzii și spre o lămurire cât mai desăvârșită, în ceea ce mă privește, socotesc necesar să aduc acest scurt itinerar autobiografic:

**În anul 1896, Decembrie 24, în București am văzut lumina zilei.** Fiu de intelectual sărac, tatăl meu nefiind decât un simplu și cinstit magistrat, care trăia numai din mica sa leafă, din copilărie am cunoscut lipsurile și rigorile unei familii numeroase. Cele dintâi studii mi le-am făcut la Liceul din Ploiești, susținându-mă din meditații, muncind intens, fiind printre fruntașii generației mele.

Față de scepticismul și conformismul burghez, care stăpâna totul în epoca celor dintâi ani ai copilăriei și școlăriei mele, Credința și claritățile ei mi s-au descoperit ca un suport nezdruccinat și ca un adevărat eroism a cărei pildă vie mi-o înfățișa bătrânul și vestitul, în vremuri, profesor de istorie și filosofie Ion Niculescu Dacian, cel dintâi îndrumător al meu. El mi-a pus în mână evangheliile și m-a făcut să înțeleg că trăirea lăuntrică, evlavia, pe care mulți o poartă și o înfățișează ca o slăbiciune, este dimpotrivă o îndrăzneală și o încercare puternică în Viață. Înfrâurirea lui asupra mea a fost puternică și pentru toată viața. Din creștinismul său social, care punea în lumină legea dreptății imanente în istorie, am învățat să iubesc pe cei mulți, lipsiți și obișnuiți și să înțeleg lupta cauzei lor.

**Războiul m-a luat de pe băncile școlii, ca să-i plăseze birul, în ultimul an de liceu. În 1916, la vârsta de 20 ani eram sublocotenent pe front.** Ani stat sub arme până la **începutul anului 1921** când am fost în sfârșit demobilizat. Cu mult avânt vin în București pentru a continua studiile universitare. În acest timp încep viața de **publicist** și încerc să fac și **pictura, urmând Academia de Arte Frumoase**. Lipsa totală de mijloace mă silește să mă întorc la casa părintească **la Constanța**. Aici, ca fost ofițer pe front, pot să intru în **Serviciul Maritim Român** îmbarcându-mă **ofițer asistent (1922-1924)**. După un număr de călătorii, năzuințele mele literare și o adevărată foame de carte mă întorc la **București**. Reușesc să fiu numit **profesor suplinitor la liceul rural din Pogoanele**, unde pentru a face față lucrurilor stau trei zile pe săptămână, iar restul în București pentru a nu pierde legătura cu mediul necesar de studiu și emulație. În București, pe lângă activitatea literară, lucrez activ ca director al Operei de Ajutorare studențească, însă cu totul dezinteresat și gratuit, această activitate în cadrul **Asociației Studenților Creștini**.

**În 1927** realizez în versuri un poem religios, **Acatistul Sfântului Dimitrie Basarabov**, care are succes și este aprobat și de Sfântul Sinod. Efortul însă mă depășește, astfel că, **în 1927, când decanul Facultății de Teologie din Chișinău, Părintele Gala Galaction**, care-mi cunoștea preocupările teologice și activitatea pe acest tărâm, mă cheamă, primesc postul de **subdirector al Internatului Teologic din Chișinău**, unde desfășor o activitate spirituală bine cunoscută.

În 1928, Universitatea din București, în urma activității mele mă numește **secretar al Oficiului Universitar** pentru a lucra mai intens la opera de ajutorare studențească. În tot acest timp nu întrerup studiul și preocupările mele teologice, astfel că în 1929 reușesc să mi se dea o bursă și să fac o călătorie la Sfântul Munte Athos, de unde mă întorc cu o bogată experiență care va avea puternice urmări în viața mea de mai târziu.

**În 1930**, creștinismul activ și deschis spre problemele din cugetare filosofică și socială de stânga mă hotărăște să scot „**Floarea de Foc**” în jurul căreia se grupează un număr de tineri scriitori, atât creștini cât și ... O întreagă luptă dialectică se desfășoară în coloanele acestei reviste. Aici colaborează între alții **Al. Sahia, Ghiță Ionescu, Lezpezeanu, Alfons Adania**, etc., care-și pot mărturisi în toată libertatea crezul lor de stânga. Revista este un adevărat și îndrăzneț organ de avangardă. Mai mult încă. Fără a mă abate deloc de la convingerile mele creștine, dar de stânga, colaborez activ la lupta clandestină, cu care am legături directe. Sunt printre primii care împreună

---

\* NOTĂ: Este evident că Memoriul e scris ca să placă comuniștilor. L-am notat totuși pentru că e singurul scris de autor.

cu Constantinescu-Iași și Alexandru Mihăileanu au întemeiat gruparea și lupta antifascistă. Urmăriți de siguranță scoatem clandestin Buletinul Antifascist pe care-l redactez scriind articole de fond pe care le semnez. Doritor să cunosc amănunțit tot ceea ce se petrece în universul sovietic, sunt printre cei dintâi ai delegației române care trebuie să meargă la Congresul Teatrului din 1933 de la Moscova. Siguranța Generală nu-mi dă însă viza pașaportului, așa că nu pot pleca. Mă văd totuși peste o săptămână publicat în Journal de Moscou ca sosit acolo cu restul delegației române.

**În 1933-38 îmi apare ziarul „Credința” cotidian popular**, în același spirit ca și **Floarea de Foc** și la care am colaborator principal pe **Zaharia Stancu, Al. C. Constantinescu, Cicerone Teodorescu, Jebeleanu**, etc. Toate problemele și nevoile muncitorești găsesc loc în coloanele acestui ziar. Iar când, de pildă profesorul Constantinescu Iași e arestat, subsemnatul îi ia apărarea în articol de fond. Lupta antihitleristă este dusă acum cu mai multă putere și succes. De asemenea lupta împotriva antisemitismului. Ziarul Porunca Vremii ne este cel mai înverșunat dușman. Din inițiativa acestor huligani ziarul „Credința” este ars în piețe ca vândut „jidaniilor”. Octavian Goga venind la putere ne suspendă ziarul, care după puțin trebuie să-și suspende total apariția fiind apoi definitiv radiat și declarat în stare de faliment de către organele guvernului.

Din 1939 sunt concentrat aproape necurmat. În 1941 întors de pe front sunt trecut **la o școală tehnică de Moto-Mecanizare ca comandant și profesor al acelei școli**. Fiind astfel încă sub arme în ziua de 12/11/1942 sunt arestat de Siguranța Generală, fără nici un motiv, împreună cu alți iscriitori și ziariști de stânga, pentru a fi internat la Târgu-Jiu. Sunt eliberat însă, la Intervenția Ministerului de Război, Direcția Superioară a Mote-Mecanizării care avea nevoie de mine la Școala tehnică. Rămân sub arme până în 1942. În 1942 am încercat să scot din nou „Floarea de Foc” și să reîncep activitatea scriitoricească, dar vechiul regim nu mi-a îngăduit aceasta.

Liberat și întors acasă constat ca urmare directă a războiului că viața mea de familie era falitară pentru a treia oară, într-o formă care nu mai îngăduia nici un compromis.

Nimic nu mă mai poate hotărî să mai reîncep vreo experiență de viață nouă casnică. De acum, **toate puterile le voi închina numai chemării celei mai puternice și mai adânci a vieții mele. M-am hotărât să slujesc numai lui Hristos și adevărurilor lui veșnice. Sunt sătul de vremelnice. În 1945 am intrat ca frate în Mănăstirea Antim. Sufletește mă dăruiesc noii vieți cu o putere și intensitate care-mi dă bucurii și mă face alt om.**

**Sunt plin de nădejde că voi ajunge acum să pot realiza mai mult și mai rodnic din ceea ce-mi este înțelegerea și dorința de a fi de folos semenilor și mai ales celor în suferință.** Lucrez cu râvnă și spor pe toate tărâmurile. **Pot contribui astfel, cu succes la restaurarea întregii mănăstiri atât a turelor bisericii cât și la renovarea și înzestrarea trapezii și bibliotecii**, etc. De asemenea printr-o întreagă activitate spirituală încerc să fac să se întrească și restul. Un simț al măsurii mă oprește să vorbesc mai mult despre mine în munca și urmările dăruirii mele totale pe care am făcut-o în Mănăstirea Antim.

**Trebuie însă să închei subliniind că intrarea mea în monahism nu a fost pentru mine decât cea mai firească și dreaptă împlinire a vieții.** Prin urmare, dacă sinceritatea și consecvența mi-au fost întotdeauna un principiu nu putea tocmai acum să mă tăgăduiesc de prinos și în chip absurd transformându-mă fără nici un motiv într-un reacționar susținător al unor mișcări falimentare în care niciodată nu am crezut și împotriva cărora am luptat mai ales atunci când ele erau în floare și-mi puteau atunci fi de vreun folos.

Aceasta pentru a sta drept un răspuns la toate informațiile și insinuările răuvoitoare sau calomniatoare.”

Ieromonah AGATHON TUDOR



## RUGUL APRINS

### Moment de spiritualitate românească

Sunt dintre martorii încă în viață ai unui fenomen românesc care a apărut, în germene, în timpul celui de-al doilea război mondial și care s-a dezvoltat și s-a conturat precis în primii ani de după război, îndeosebi în București. Și chiar dacă a avut o viață scurtă, fenomenul merită să fie notat, deoarece atât prin conținutul ei cât și prin personalitățile care i s-au alăturat, trebuie înscris și reținut de istoria mai largă a spiritualității românești și în istoria culturii românești. Măcar tangențial, trebuie marcat și remarcat și ca **fenomen de atitudine**, într-un moment de confruntare dramatică între forțele binelui și cele ale răului, în istoria mai recentă a românilor.

România se afla în acei ani, 1944-1945, în fața a ceea ce urma să fie o ocupație identică cu o ocupație militară, aspră și de lungă durată a sufletului românesc.

E limpede din toate acestea că fenomenul RUGUL APRINS trebuie înscris și printre primele și, prin urmare, îndrăznețele acțiuni concrete de **rezistență spirituală ortodoxă împotriva comunismului**, în momentele în care acesta se străduia să se instaureze în România post-belică, îndeosebi ca urmare a mării târguieli și trădări Occidentale de la Yalta, prin care România era aruncată în brațele Uniunii Sovietice, deși în ultimul an de război își căpătase practic statut de co-beligerantă.\* Se știe că acest statut, în fapt, nu i-a fost acordat și că Uniunea Sovietică a făcut din România un satelit al intereselor și dominației sale comuniste, statut care a durat până la Revoluția din decembrie 1989.

Fenomenul „Rugul Aprins” a fost prezentat, ici și colo, după Revoluția din 1989, de către câțiva participanți la el, dar nu și-a găsit încă istoricul care, să fie în același timp și un om cu sensibile antene duhovnicești, deci un istoric de spiritualitate care să-l cerceteze amănunțit, prin această prismă, și să-l interpreteze global la adevăratele lui dimensiuni. Aceasta și pentru că atât inițiatorii, cât și participanții mai de seamă, au trecut la Domnul înainte de a fi putut spune sau scrie ei, când, cum și de ce l-au inițiat, și de ce anume în timpul și după al doilea război mondial.

Ceea ce voi face eu acum, nu va fi decât o primă tentativă de a schița ceea ce va putea deveni cândva, instituindu-se mai sistematic un al treilea moment de seamă al istoriei spiritualității românești. El va veni după **momentul Paisie Velicovschi**, contemporan cu starețul Vasile de la Poiana Mărului și după **momentul Calinic de la Cernica**, desigur, și acesta îngemănat cu Starețul de la Cernica, cunoscuți isihăști, părinți duhovnicești de înaltă statură în istoria Bisericii noastre.

În mare parte ceea ce voi relata eu, este deja istorie. Și va trebui să fiu atent ca, pomenind nume și întâmplări familiare mie, să nu uit că pentru cei tineri, pentru Dvs., toate sunt „din trecut”. Au trecut, oricum 50 de ani de atunci. Va trebui, cred, să fiu mult mai explicit, chiar „biografic” cu unele nume și destine, decât aș fi tentat să fiu, dacă n-aș ține seamă de faptul că multe date și detalii de epocă nu le sunt tuturor cunoscute.

Mă întorc. Dacă Paisie Velicovschi și Calinic de la Cernica (n. București 1787 — † 1860) au fost canonizați, e aproape inexplicabil de ce un Vasile de la Poiana Mărului și starețul Gheorghe de la Cernica au fost uitați! Pentru viitor va trebui să lăsăm mărturie și pentru starețul Daniil (Tudor) de la Rarău, cu numele căruia ne vom întâlni în această scurtă expunere, de mai multe ori.

„Rugul Aprins” ca mișcare duhovnicească este, de fapt, opera Părintelui ieroschimonah Daniil Tudor de la Schitul Rarău, ultimul său loc de sihăstrie. Unii dintre cei care au abordat tema, n-o spun cu suficientă claritate. Pe undeva se lasă ispititi de speranța

---

\* NOTĂ: Revista „SAECULUM”, nr. 3-4 (12), 1995.

vinovată și deșartă de a trece începuturile „**Rugului Aprins**” fie pe seama unui impuls colectiv, fie chiar pe seama lor, a celor ce scriu. Nomina odiosa.

Iată de ce trebuie spus cu claritate și fără a se lăsa loc pentru altceva: **Inițiatorul „Rugului Aprins” a fost Părintele Daniil Tudor**, fostul Sandu Tudor, pseudonimul lui Alexandru Teodorescu, scriitor, poet, cel care a înființat în 1932, în București, revista literară „**Floarea de foc**” și, în 1933, altă revistă, „**Credința**” cărora le-a fost proprietar și director. Ca monah la Mănăstirea Antim și ca stareț la Schitul Crasna-Gorj, s-a numit Agathon. Numele de Daniil l-a primit ca schimonah la Sihla Sihăstriei Neamțului.

Ne rezumăm acum doar la câteva elemente biografice esențiale. Părintele Daniil s-a născut în București în 1896. A fost ofițer de marină și profesor secundar. E sigur că a terminat liceul, dar nu și o facultate. Ceea ce nu înseamnă că n-a frecventat cursuri universitare. Era însă fiu de mic moșier, tatăl lui fiind președinte al Înaltei Curți de Casație. Și-a putut astfel face o cultură aleasă în familie - avea o bibliotecă personală de peste 8 000 de volume aduse în cea mai mare parte din Franța și, o vreme a fost director de studii la Facultatea de Teologie din Chișinău. E de presupus că acolo i-a audiat pe Gala Galaction, pe I. G. Savin, pe frații Cicerone și Valeriu Iordăchescu, pe Vasile Radu, celebrul ebraist, traducător împreună cu Gala Galaction și Nicodim Munteanu, al Bibliei din 1936, și pe Constantin Tomescu, toți mari profesori de teologie în vremea aceea.

Sandu Tudor avea mașină când prea puțini aveau mașini, și avea avion când, poate, doar regele mai avea un avion al său. De altfel a și căzut cu acest avion de la mai mult de 1000 de metri dar... s-a stricat numai avionul. A fost căsătorit dar nu s-a simțit în vocația lui.

A intrat în monahism, unde s-a regăsit în mediul său autentic.

A fost mai întâi monah la Mănăstirea Antim din București, cum spuneam mai înainte, cu numele de Agathon — am fost la tunderea lui în monahism, apoi, după o scurtă perioadă de detenție, a intrat în schima cea mare, s-a făcut schimonah, luând numele de **Daniil**. Când îl mai chema încă Agathon, deci în septembrie 1949, fiindcă eram unul dintre studenții din grupul „**Rugul Aprins**”, a venit la Mănăstirea Prislop, de lângă Hațeg, unde la sărbătoarea „**Înălțării Sfintei Cruci**” - 14 septembrie 1949 - m-a luat sub mantia sa, adică mi-a fost naș de călugărie și, împreună cu părintele stareț de la Prislop, Arsenie Boca, mi-au dat numele de Antonie.

Menționez acest amănunt pentru ca să înțelegeți că multe din cele pe care le voi spune, au și componente de biografie comună, deci de primă mână, cum se spune.

Mai apoi când, urmărit de securitate și condamnat în lipsă, voi fi nevoit să fug de la Mănăstirea Prislop, Părintele Daniil mă va adăposti o vreme la Schitul Crasna din Gorj, unde prietenul său, mitropolitul Firmilian, tocmai îl numise stareț. Eu, și de acolo a trebuit să fug peste câteva luni în nordul Moldovei, la Slatina lui Alexandru Lăpușeanu. Prin 1959 Părintele va veni și el în Moldova la Sihla, unde se va schimnici cu numele nou de Daniil după care, cu ajutorul părintelui Cleopa, pe atunci stareț la Slatina, care avea sub jurisdicție și Schitul Rarău, va fi chemat stareț la Rarău.

Fiind stareț la Rarău, Părintele Daniil a fost arestat și nu s-a mai întors de la Aiud și, până acum, nu i s-a putut descoperi mormântul. Poate ar trebui să i se facă o cruce simbolică în cimitirul din Aiud și alta la Schitul Rarău. Și să-l amintim pururea printre martiri.

Domnul Teofil Dumbrăveanu, scriitor din Suceava, a fost reținut la Aiud, mi-a scris că deținuții îi spuneau Părintelui Daniil „Sfântul”. A murit în celebra Zarca din Aiud. „**La ieșirea pe poartă, către cimitirul „Trei Plopi” i-au înfipt o sulită de fier în inimă, ca să vadă dacă este viu sau mort**” ca în martirologiile clasice. În Zarca, la Aiud, printre deținuți s-a păstrat mereu amintirea lui „**Daniil Sfântul**”. Mai târziu, tinerii care săpau un șanț în închisoare, au găsit un schelet cu lanțuri la picioare. „**Ei credeau că acela era deținutul „Daniil Sfântul**”. (Tot din scrisoarea dl. Teofil Dumbrăveanu).

În vorbirea curentă a multora din cei care l-au cunoscut el a rămas ca „**Daniil de la Rarău**”.

Părintele Arhim. Paulin Lecca scrie că „**fiind stareț la Rarău, plănuia să zidească o**

**Mănăstire mare care să fie un centru ecumenic, unde să se studieze și să se practice „Rugăciunea lui Iisus”, ceea ce inițiasă deja la București, în cadrul „Rugului Aprins”** (Scrisoare către mine).

Vocația monahală a Părintelui Daniil și cea de întemeietor de curent filocalic în România - **Rugul Aprins** - sunt recente. În fața acestei vocații pe deplin realizate, evenimentele premergătoare acestora, căsătoria, ziaristica, aproape că nici nu mai contează și, abia dacă mai trebuie reținute ca simple elemente biografice.

Altă vocație tot anterioară intrării în monahism, merită să fie nu numai reținută, și chiar subliniată: **aceea de poet**. A publicat un volum de poezii, **Comornic**, premiat înainte de război de „Fundatiile Regale”, și și-a risipit multe din creațiile lui în revistele proprii: **Credința și Floarea de foc**, apoi în **Contemporanul**, în **Convorbiri literare**, în **Gândirea** lui Nichifor Crainic. Poezia lui e cu deosebire religioasă. Și frumoasă. De altfel, în afară de **Comornic** și de ceea ce a risipit prin reviste și, mai ales, masiv în **Gândirea**, revistă de mare prestigiu în epocă, a publicat, tot în versuri, în două ediții „**Acatistul Sf. Dimitrie Basarabov**”. Mai apoi a alcătuit un adânc „**Acatist al Rugului Aprins**” publicat întâi la Madrid, apoi și în România, la Sibiu, și în Grecia, la Tesalonic.

Sandu Tudor a fost publicat în 1934 și într-o antologie a poezilor tineri, cu reproduceri din „Gândirea”. Mai anunța atunci într-o notă, că avea gata și volumele: **Cartea Muntelui, Sfântul și Viața lui Neagoe Basarab**, texte isihaste.

A mai alcătuit un „**Acatist al Sf. Ioan Teologul**”, toate opere în același timp de mare spiritualitate și de autentică poezie. S-ar înscrie prin aceste opere alături de un **Ioan al Crucii** din Occident, de un Simion Noul Teolog din Orient, pe care de altfel Sandu Tudor îi avea în mare prețuire.

Acatistele Părintelui Daniil sunt alcătuirii de mare subtilitate teologică, dincolo de frumusețea literară, dincolo de mulțimea metaforelor care l-ar învecina acum, din acest punct de vedere, cu Fănuș Neagu.

Acatistele sunt o teologie completă. Ele cer o ermeneutică de mare specialist, ca să li se decodeze teologia... Cu ele Părintele Daniil a venit din cultură în spiritualitate. A convertit cultura.

Poezii a scris până în momentul arestării.

O bună parte din manuscrisele și însemnările sale, peste o sută de volume format carte și de format dosar, au putut fi recuperate de la securitate după moartea lui. Din aceste caiete se vor scoate la lumină un om și o operă a spiritualității ortodoxe românești de reală valoare.

Nu știu dacă s-ar putea vorbi de o convertire a lui Sandu Tudor. Era creștin convins și înainte de a începe mișcarea „Rugul Aprins”. Poate doar intrarea sa ca frate la Mănăstirea Antim, și apoi intrarea în monahism să poată fi considerate momente mai importante, dar nu neapărat cruciale sau neașteptate. În privința gândirii creștine s-a aflat totdeauna pe o linie de continuitate ortodoxă. A mers într-un crescendo permanent până la martiraj.

Suflet ales, precum odinioară David în Psaltire și precum marii imnologi clasici în versuri, Părintele Daniil a căutat mereu credinței și simțirii lui haine frumoase. Migălea versuri până când credea că nu mai rămâne loc nici pentru o virgulă nouă. Limba versurilor sale e căutată cu grijă, folosind arhaisme cu iz bisericesc sau folcloric, încât uneori te întrebai de unde limba aceasta la un oră-șan get-beget ca el!

\*

\*           \*

O schiță a traiectoriei destinului său spiritual ar fi în același timp și istoria devenirii „Rugului Aprins”, până la statura la care a ajuns în cele din urmă, când a provocat intervenția brutală a securității, și când, aproape toți cei care s-au adunat în jurul Părintelui Daniil au fost arestați.

În anii 1946-1950 activitatea grupului „**Rugul Aprins**” s-a desfășurat la București, la

Mănăstirea Antim. Părintele Daniil a obținut, încă frate fiind, o chilie în clopotniță, sub clopote, cu ieșire într-un balcon. Chilia există și astăzi. Conferințele pe care le-a organizat la Antim, se țineau în biblioteca Mănăstirii, cea care peste ani va deveni biroul episcopului-vicar patriarhal, pe care zece ani aveam să-l ocup chiar eu.

Dar înainte de momentul Antim, trebuie să ne întoarcem puțin într-o perioadă de importantă preistorie. Fără aceasta am înțelege greu cum de a reușit Părintele Daniil să dea în jurul său, la Antim, un număr mare de intelectuali, în atât de scurt timp. Căci grupul „**Rugul Aprins**” de la Antim a apărut cumva gata făcut, repede constituit.

Aceasta se explică în primul rând prin setea de autentic, atât în cultura care începea să se altereze, cât și în spiritualitatea care devenise prea parohială sau limitată la mănăstiri. Abia mai târziu, după anul 1943, vor apărea cel puțin încă două centre care au concentrat atenția asupra lor. Ele au mers paralel după aceea, unul din Ardeal, la Mănăstirea „Brâncoveanu” din Sâmbăta de Sus, cu Părintele Arsenic Boca, mutat apoi la Prislop, și altul în Moldova cu Părintele Cleopa, la Mănăstirea Slatina, mutat apoi la Sihăstria.

Era încă vremea cenaclurilor literare. Să amintim câteva. Cenaclul „**Sburătorul**” condus de Eugen Lovinescu, scriitor și critic literar, din care făceau parte Hortensia Papadat-Bengescu, Sanda Movilă și soțul ei Felix Aderca, generalul Văitoianu care era și scriitor, Camil Petrescu. Anton Holban, Camil Baltazar ș.a. Mai era apoi cenaclul „Convorbiri literare” condus de prof. Al. Tzigara-Samurçaș, și, mai amintim unul care ne interesează îndeosebi, gruparea „**Duh și slovă**” care se reunea la Mănăstirea Antim din București sub oblăduirea arhimandritului Iuliu Scriban, mare profesor de teologie. Din acesta făceau parte Mircea Vulcănescu, Paul Sterian, Petru Comarnescu și Sandu Tudor, viitorul schimonah Daniil (cf. Ionel Jianu. **Din totdeauna am avut demonul scrisului**, în „Revista de istorie și teorie literară”, nr. 1-2, 1988, p. 164).

Probabil aceasta a fost prima formă a ceea ce urma să fie „Rugul Aprins”, tot la Mănăstirea Antim, și cred că ar trebui să o înscriem în preistoria „Rugului Aprins”.

Dar până la „Rugul Aprins” a mai existat o treaptă care trebuie înscrisă tot în această preistorie, de data aceasta sub conducerea Părintelui Daniil Tudor (Sandu Tudor).

Să numim treapta aceasta **Momentul Cernăuți**.

\*  
\*       \*

**Momentul Cernăuți** e un moment pregător al evenimentului și al mișcării duhovnicești care sa va numi „Rugul Aprins”. Momentul Cernăuți este un vector constitutiv la care trebuie să ne referim în mod necesar. Fără acesta, cine știe dacă grupul de la Mănăstirea Antim din București s-ar fi născut vreodată.

Părintele Daniil a fost la originea evenimentului de la Cernăuți când încă nu era monah, nici măcar frate la Antim, ci era scriitorul și ziaristul Sandu Tudor.

Mereu elegant, îmbrăcat în costume scumpe cu croieli de ultimă modă, cu mustați și barbișon, cu ochi pătrunzători, Sandu Tudor era un bărbat frumos, cu o inteligență de care era foarte conștient, uneori cu un aer ușor acaparator, superior și sarcastic. Unde era el, greu mai aveau loc în conversație și alții.

Cei care-l vor cunoaște mai târziu, în rasa de șiac călugăresc de culoare maronie, căci așa umbla, și cu barba lăsată să crească după voia ei, îl vor mai putea recunoaște doar după ochii scâpărători și după zâmbetul lui frumos și bun, chiar când era critic, și era întotdeauna critic față de orice și oricine. Avea întotdeauna ceva de adăugat, de precizat, de descifrat altfel. Acum zâmbetul abia mai răzbătea pe sub mustața lăsată și ea în voia ei, după principiul călugăresc: **Foarfeca să nu se atingă de barba sau mustața monahului**. Un anumit **aggiornamento** a mai scurtat astăzi și din bărbi. Catolicii nu le mai au deloc.

Uneori, când venea de la Rarău în București, Părintele Daniil deși era găzduit fie de profesorul universitar Alexandru Mironescu, fie de arhitectul Constantin Joja, nu-și putea

înfrâna un anumit aer boieresc și își mai chema prietenii vechi la o cafea la Capșa, vestit restaurant și cafenea literară pe Calea Victoriei. Acea era o zi de multe mirări și comentarii de care el nu se sinchisea însă deloc.

**Momentul Cernăuți s-a numit Șapte zile de priveghere.**

Sandu Tudor, căci încă nu era monah, era un bun prieten cu un mare și fin om de cultură, ajuns pe scaunul mitropolitan de la Cernăuți: Tit Simedrea, mitropolitul Bucovinei. De la acesta ne-au rămas câteva studii de istoria vechii culturi românești, de pildă despre **Pripealele lui Filotei de la Cozia**, care l-au impus repede în cultură. Tit Simedrea a invitat între 1 și 7 august 1943, în plin război, la sugestia lui Sandu Tudor, un grup de intelectuali bucureșteni care urmau să-și împărtășească gânduri și idei în conferințe zilnice și în rugăciune, în paraclisul mitropoliei din Cernăuți, timp de o săptămână.

S-au ținut conferințe cu public. Înțelegem aceasta din îndemnul înscris pe prima pagină a Programului tipărit. **„Din râvna unui mănunchi de oameni cu carte, preoți și mireni, doritori de o adâncire ortodoxă mai mare și îmbunătățire spirituală atât în parte, cât și de obștească trăire creștină, prin deosebita înțelegere, ocrotire și binecuvântare a înalt Prea Sfințitului Tit, Mitropolitul Bucovinei, s-au putut organiza: Șapte zile de priveghere în minunată „cetate duhovnicească” a Arhiepiscopiei Cernăuților”.**

A fost vorba de un **program isihast** bine gândit și alcătuit de oameni competenți în problemă. Inițierea a fost cea care mai târziu se va relua și la Mănăstirea Antim prin conferințe urmate de discuții și de rugăciune de taină. Iată care a fost programul:

Duminică, 1 august 1943: Pr. Nicolae M. Popescu: **Calendar și priveghere**; Alexandru Elian: **De la icoană la duhovnicie**.

Luni, 2 august: Alexandru Mironescu: **Moaștele Sf. Ștefan și veșnicia trupului**.

Marti, 3 august: Anton Dumitriu: **Cunoaștere și asceză**.

Miercuri, 4 august: Paul Sterian: **Cei șapte tineri din Efes și dovezile Învierii**.

Joi, 5 august: Constantin Noica: **Patos și Patmos**.

Vineri, 6 august: Petru Manoliu: **Schimbarea la Față și frumusețea izbăvitoare**.

Sâmbătă, 7 august: Arhim. Benedict Ghiuș: **Duhovnic și Tămăduire**; Sandu Tudor: **Rugăciunea inimii și Sfânta Isihie**.

Cred că în afara celor notați aici a mai participat cel puțin încă unul, probabil neprevăzut inițial: H. H. Stahl, cunoscutul sociolog. În caietele lui Sandu Tudor se păstrează, dactilografiată și îndreptată cu mâna de autor, conferința pe care a ținut-o H. H. Stahl, în după-amiaza zilei de 6 august 1943. Sandu Tudor însuși, deși figurează în program cu o singură conferință, în dosarul lucrărilor există însă mai multe, printre care și Conferința de deschidere din 1 august 1943.

Se păstrează și stenograma câtorva „discuții” în care apar: mitropolitul Tit Simedrea, C. Noica, Al. Mironescu și, bineînțeles, Sandu Tudor. De la Constantin Noica se păstrează un text intitulat „Cunoaștere și Asceză”, pe care l-am încredințat domnului Ioan Dur care va fi publicat, în revista „Saeculum”, din Sibiu (nr. 1-2, 1995, p. 77-80). Textul „Patos și Patmos” cu care e înscris C. Noica în program, nu e de găsit în arhiva lui Sandu Tudor. În schimb se află un comentariu al lui Sandu Tudor la acest titlu, poate o glosă pe marginea textului lui C. Noica.

Înainte de a face un pas mai departe, aș vrea să fac o remarcă. Programul de la Cernăuți are un motto: **„Răscumpărați vremea, căci zilele sunt rele”** (Efes. V, 16).

Când „Rugul Aprins” s-a constituit la București în jurul anului 1945, zilele erau într-adevăr „rele”. Textul ales în 1943 s-a dovedit profetic, deși în 1943 frontul se afla încă pe teritoriul Uniunii Sovietice. În 1945-1946, războiul se terminase și noi eram, practic, sub ocupație sovietică.

Reluarea la București a ceea ce începuse la Cernăuți cu speranță dar și cu teamă, acum capătă o dimensiune nouă, aceea a **intrării într-o vreme apocaliptică**, a pregătirii pentru ea,

a pregătirii pentru „**intrarea sufletelor în catacombe**”. Ca tânăr participant la mișcarea „Rugul Aprins”, așa am perceput atunci ceea ce se petrecea la Mănăstirea Antim.

Acest lucru avea să se confirme în momentul în care avea să se instaleze comunismul la noi, iar cei din „Rugul Aprins” aveau să fie toți arestați.

„**Rugul Aprins**” a fost, cu gând anume sau nu, dar a fost în fapt pregătirea pentru **intrarea în Marele Întuneric comunist**, care avea să dureze în România aproape jumătate de secol. Parola tainică de supraviețuire creștină a fost retragerea, ascunderea în taina **Rugăciunii lui Iisus**: „**Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul.**”

Aceasta urma să-i unească și să-i întărească pe cei care vor intra în închisori, ca și pe cei care tot ca în închisoare, rămâneau afară sub imperiul teroarei, al supravegherii permanente, al fricii, al denunțurilor, al dezumanizării.

**Dar de ce „Rugul Aprins”?**

Se știe că termenul îl găsim în Vechiul Testament. Era un rug pe care l-a văzut Moise în pustie. Acesta ardea, dar nu se mistuia, adică nu se termina de ars și nu prefăcea rugul în cenușă. Așadar, dintr-o dată, simbolul duratei creștine **chiar sub foc**, sub focul nenorocirilor venite peste poporul român din Răsăritul ateu, în cazul nostru.

Esența de principiu a „Rugului Aprins” aceasta a fost: îndumnezeirea omului prin rugăciunea continuă a numelui lui Iisus.

Așadar „**Rugul Aprins**” a luat ființă în București după anul 1945. Nu știu dacă a avut caracter de **Asociație**, cu statut și cu recunoaștere oficială prin tribunal. Cred că mai degrabă nu.

Din ce consta activitatea grupului?

În esență din trei lucruri: **conferințe** (joia și duminica după-amiaza), în biblioteca de la Mănăstirea Antim, exerciții de rugăciune tăcută, uneori sub îndrumare și cu unele explicații și cu participarea la slujbele de la Mănăstirea Antim, îndeosebi la vecernii, seara, unde un cor îngeresc alcătuit din monahi studenți, te făcea să te simți în atmosferă de creștinism primar efervescent sau în atmosferă de catacombă protejată.

Cercul din bibliotecă era alcătuit din intelectuali și, nu orice fel de intelectuali. Era acolo o bună parte din elite, intelectuală a Bucureștilor. Prin aceasta s-ar putea răspunde și multora care se mai întrebă: **Ce s-a întâmplat cu intelectualii creștini în vremea comunismului?**

În afară de cei pe care i-am numit la Cernăuți, care au rămas atașați și în continuare de Mănăstirea Antim mai trebuie amintiți: Prof. Tudor Vianu, romancierul Ioan Marin Sadoveanu, filosoful Mircea Vulcănescu, poetul Ioan Barbilian, arhit. Constantin Joja, poetul Vasile Voiculescu ș.a.

Vasile Voiculescu nu făcuse parte din grupul isihast de la Cernăuți. Era nou la Antim. Acolo l-am și întâlnit prima oară și am o frumoasă amintire cu el: o fotografie în grădina Antimului împreună și cu Andrei Scrima.

Aș aminti aici încă un „mic” episod cu Vasile Voiculescu. Arestat și supus interogatoriilor, a fost întrebat: „**Este adevărat că misticismul este tot una cu legionarismul?**” Anchetatorul notează: „**Neagă**”. Dar, după raultc anchete, același anchetator notează alt răspuns: „**Recunoaște**”. Cum s-a stors acest „Recunoaște” de la onestul blândul, marele poet V. Voiculescu, ne putem imagina și aceasta ne dă încă o dată - a câta oară - măsura demonică a sistemului comunist!

Trebuie să mai adăugăm printre membrii grupului „Rugul Aprins” și numele mare al părintelui Dumitru Stăniloae, al doctorului Gh. Dabija, conferențiar la Medicină, ale Arhim. Vasile și Haralambie Vasilache, ș.a.

Dintre tinerii încă studenți, erau: viitorul arhimandrit Andrei Scrima, student pe atunci, iar mai târziu profesor la Benaras în India și la Beirut în Liban, apoi studentul Roman Bragă, acum duhovnic la Mănăstirea din America, monahii Sofian Boghiu de la Mănăstirea Antim și Felix Dubneac, acum și el în America, juristul călugărit Adrian Făgețeanu, fost chestor de

poliție în tinerețe, acum încă la Antim, dl. Mihail Rădulescu, pe atunci elev, alți profesori la Facultatea de Teologie din București, studentul Nicolae Nicolau, astăzi medic, un student de la veterinară, Nicolae Vărnă, de care nu mai știu nimic, un altul Traian Balea, astăzi medic epidemiolog de talie mondială, stabilit la Paris, Nicolae Bordașiu, ajuns profesor la seminar și azi preot la biserica Silvestru din București și tânărul Leonida Plămădeală, student teolog.

Intenția Părintelui Daniil era să aibă ucenici tineri, cărora să le predea **Rugăciunea lui Iisus**, tineri care, apoi, s-o răspândească mai departe, tainic, în întunericul care se instala în România pe lungă durată. Se pare că, mai realist, Părintele Daniil nu credea, așa cum credeam noi, că dacă nu la 1, sigur la 15 ale lunii viitoare vor veni americanii să ne scape de comunism. Pe vremea aceea nu se știa de **Tratatul de la Yalta**, sau mai exact, de marea vânzare a țărilor răsăritene care s-a pus la cale la Yalta. La un post de radio, de undeva de lângă Viena, americanii ne promiteau că vin, ne îndemnau să ne organizăm, să rezistăm și, așa, am umplut toți închisorile. Ei n-au mai venit. Mai grav e că știam că nu vor veni! Politica nu excelează totdeauna prin respect față de morală.

Din cei pe care i-am numit înainte, ca și din cei din grupul de la Cernăuți, prea puțini n-au ajuns în închisori. Erau în grupul de la Antim și câțiva generali: Gheorghe Stratulescu, Gh. Iorgulescu, Ioan Tome, Const. Manolache, scriitorul. Îmi aduc aminte și de generalul Toma Tetrat, la care stătea în gazdă, undeva lângă Mănăstirea Antim, Părintele Benedict Ghiuș, unul din cei mai subtili teologi ai noștri, fost o vreme asistent la catedra de „Mistică” a lui Nichifor Crainic, și apoi asistent și al Părintelui Stăniloae, când acesta s-a mutat în București prin 1946.

S-a interesat de cele ce se petreceau la Antim și profesorul I. G. Savin care, deși la bază profesor de Apologetică, a făcut înaintea Părintelui Stăniloae, după Nichifor Crainic, un curs de „**Mistică**” la Facultatea de Teologie din București, pe care l-am publicat la Sibiu. Eu am fost printre cei care am audiat acest curs.

Nu trebuie uitați nici câțiva foarte tineri ucenici ai „**Rugului Aprins**”, Șerban Mironescu, elev, apoi student la arhitectură, fiul al profesorului Mironescu, acum stabilit în Elveția, și George Văsâi, tot de la arhitectură, amândoi trecuți prin închisori.

Părintele Arhim. Vasile Vasilache, acum preot la New-York, fost stareț la Mănăstirea Antim în perioada „**Rugului Aprins**” (1944—1948) și, în această calitate, gazda întâlnirilor, vorbește într-o carte tipărită la New-York, despre „**ședințele literare de joia seara de la Antim**”. Acoperământul „literar” era doar pentru autoritățile vremii. Erau de fapt întâlniri duhovnicești, pregătire spirituală înainte de intrarea definitivă în catacombe.

Astfel de catacombe vor mai fi și mai târziu, organizate ici și colo, sub cupole literare și filosofice cum a fost cea de la Păltiniș, din anii de dinaintea morții lui Constantin Noica. Trebuie amintite și întâlnirile de la Schitul Păltiniș. Au fost acolo, în afară de Noica, Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, Sorin Vieru, Thomas Kleininger, Sorin Dumitrescu ș.a., gazdă fiindu-le Mitropolitul Ardealului. Despre aceasta a scris Sorin Dumitrescu după 1989, el fiind cel care a întrebuițat pentru aceste întâlniri sub oblăduirea Bisericii, numele de **catacombă**.

Dar să revenim la așa-zisele „ședințe literare” de la Antim. E drept că participanții erau oameni de litere. Dar iată câteva dintre temele care se tratau acolo în conferințe: „**Martirajul Sf. Ioan Botezătorul**” (Ioan Marin Sadoveanu), „**Viața Sf. Mucenițe Anastasia izbăvitoare de otravă**” (Paul Sterian), „**Războiul nevăzut al Sf. Paisie cel Mare din Egipt**” (Paul Sterian).

Iată și alte teme: **Isihasmul, Iisus Logosul Întrupat, Păcatul originar, Scena și altarul, Rugăciunea inimii, Exegeza smochinului blestemat și Medalioane ale unor mari isihăști**. (Dr. Nicolae Nicolau, **Rugul Aprins al Maicii Domnului**, în vol. „Din documentele rezistenței”, nr. 4, 1992, p. 33).

Pentru a atrage intelectuali cât mai mulți în jurul Mănăstirii Antim și a grupului „**Rugul Aprins**”, Părintele Daniil a organizat acolo și un concurs de pictură cu premii. În juriu erau: Mac Constantinescu, prof. Al. Mironescu., istoricul de artă I. D. Ștefănescu și Sandu Tudor însuși. Au fost premiați doi participanți: părintele Sofian Boghiu, care mai trăiește la

Mănăstirea Antim și Eremia Profeta, care mai trăiește probabil la Oradea. Premiile în bani erau asigurate de Paul Sterian și de Sandu Tudor.

A fost organizat și un concurs de muzică. Premiul a fost acordat lui Paul Constantinescu pentru **două oratorii** devenite celebre: al **Nașterii** și al **Patimilor Domnului**, unul din ele cântat la Ateneu sub bagheta lui George Enescu. Atunci l-am văzut și eu pe Enescu.

Paul Constantinescu a mai compus un oratoriu scurt, intitulat „**Rugăciunea inimii**”, dedicat Părintelui Daniil, înmănat acestuia în original. El se află în arhiva rămasă de la Părintele Daniil. Cred că a fost cântat doar de corul bărbătesc al călugărilor de la Mănăstirea Antim. Intenția a fost de a da un fel de imn al Mișcării „Rugului Aprins”. Frecvența Antimul și cunoscuta ceramistă Olga Greceanu. Ea a decorat pridvorul mănăstirii cu ceea ce se poate vedea și astăzi, cu chipuri de sfinți printre care și al Mitropolitului Antim Ivireanu.

Printre participanții la „Rugul Aprins” erau și oameni de știință. L-am amintit pe Alexandru Mironescu, pe Dan Barbilian, dar au mai fost și fizicieni și matematicieni precum Octav Onicescu (l-am cunoscut și eu), Mihail Necule, dr. Plăcișteanu, Valentin Poenaru, acesta din urmă acum la Universitatea din Paris.

Aceștia și alții au venit dinspre cultură și științe spre spiritualitate.

Trebuie să-l amintim încă o dată printre aceștia și pe Anton Dumitriu, logicianul, matematician prin formație. După închisoare a stat câteva luni cu noi la Mănăstirea Slatina din Moldova, sub stăreția Părintelui Cleopa. Îl atrăgea gândul însingurării monahale. Trei luni a lucrat cu Părintele Petroniu Tănase, și el cu studii de matematică, (azi e stareț la „Prodromul” din Athos), la dezlegarea **Teoremei lui Fermat**, precum știu specialiștii o problemă încă nedezlegată, dezlegare care urmează să fie încununată cu un mare premiu. Am văzut vreo cincizeci de caiete pline numai cu formule și credeam amândoi că erau foarte aproape de rezolvare. Dar teorema a rămas tot nerezolvată.

S-ar putea bănuși o situație a acestuia din urmă, pe linia tradiției de la mănăstirile Optina și Valaam? Nu cred. Situații asemănătoare au născut fenomene asemănătoare. Noi eram după mișcarea paisiană de la Mănăstirea Neamțu din secolul al XVIII-lea și după cea cernicană din secolul al XIX-lea. Aceste două tradiții sunt acum clasice în spiritualitatea românească, prima mistico-ascetică palamită, centrată pe Rugăciunea lui Iisus, a doua tradițională clasică, basiliană, centrată pe **ora et labora**, pe rugăciune și muncă, pe ascultare în obște. Mijlocul secolului al XX-lea anticreștin combatant, **a cerut o reîntoarcere la criptocreștinism** la catacombă, într-un fel la paisianism. De data aceasta s-a apelat la el și de nevoie. Nu se mai putea practica o viață spirituală la vedere, pe dimensiuni mari.

Care e mai „bună”, din cele două direcții bune, fiecare în parte?

Eu sunt tentat să propun o soluție de echilibru: cele două Direcții spirituale din trecutul nostru românesc, n-au fost exclusiviste. Și la Neamțu, cu sute și uneori mii de călugări se împletea rugăciunea isihastă cu munca, pentru că fără Marta nu se poate, și la Cernica erau isihăști, precum Calinic însuși și starețul Gheorghe.

Delimitările sunt într-o anumită măsură teoretice, dar e tot atât de adevărat că, în fiecare din aceste două direcții, există anumite **preponderențe**, accente. Acestea au dat caracteristicile celor două curente spirituale. Mișcarea de la Antim, „Rugul Aprins” nu putea fi decât isihastă, pură și ascunsă pentru că acestea erau condițiile istorice în care a apărut și, câțiva ani, s-a dezvoltat.

Dar e momentul acum să mai adăugăm ceva. Războiul înaintând în urma lui au rămas câțiva oameni duhovnicești chiar din școala de la Optina și Valaam, precum un părinte Ioan Culăghin, care a venit în România împreună cu un episcop, Nicolae al Rostovului și cu câteva maici. S-au stabilit la Cernica. Nicolae al Rostovului fusese coleg cu patriarhul Nicodim Munteanu la Kiev. A murit la Cernica unde mormântul i se poate vedea și astăzi, în dreapta aleii care duce la biserica „Sf. Lazăr” din cimitir. Lângă el e mormântul mitropolitului Gurie Grosu al Basarabiei, aproape vis-à-vis de mormântul Părintelui Stăniloae.

Pe Părintele Ioan Culăghin l-a descoperit Daniil. L-am cunoscut și eu în chilia sa de la



## Rugul aprins

Cernica, mai sus de fântâna de pe insulă, lângă cimitir. În momentul în care l-a descoperit Sandu Tudor, „**Rugul Aprins**” era o mișcare constituită. Sandu Tudor după ce a constatat că a întâlnit un om cu deosebite daruri duhovnicești, l-a invitat la Antim. Interpretul Părintelui Ioan nu era prea învățat. Era un soldat român din Basarabia, duhovnicesc dar puțin instruit. Părintele Ioan nu conferenția. Nu se știa nici ce studii avea. Dar avea Rugăciunea inimii.

Împreună cu Părintele Daniil au inițiat un procedeu de transmitere a Rugăciunii minții probabil folosit în spiritualitatea rusească. Se făceau rugăciunile începătoare și apoi se dădea o **binecuvântare specială** de rostire a Rugăciunii minții, cu povețe practice: **cum să zică, în ce poziție, de câte ori**. La acest ritual participa Părintele Daniil, Părintele Ioan transmițătorul binecuvântării și drept traducător, nu mai era soldatul basarabean Leontie, poate călugăr după nume, ci părintele Gheorghe Roșca, un preot basarabean de înaltă ținută duhovnicească, participant și el la conferințele de la Antim.

Mișcarea „Rugul Aprins” de la Mănăstirea Antim din București n-a fost numai atâta cât am putut spune eu acum. Eu am prezentat mai ales cadrul ei istoric, participanții mai de seamă, și jaloanele mari ale rostului ei. Esența ei, modul cum a abordat Rugăciunea lui Iisus, cum a încadrat-o în viața creștină în general, rămân să fie explorate mai în adânc de acum încolo. Având mult material la dispoziție, sper să mă mai ocup chiar eu de aceasta.

La interpretarea „Rugului Aprins” de la Mănăstirea Antim din București, unii din cei care l-au interpretat l-au orientat spre trei direcții. L-au considerat **act de cultură, act politic, sau act spiritual**. Tentația spre toate trei pare îndreptățită. Fie direct, fie indirect, a fost câte ceva din toate, dar a fost mai ales și în esență un act spiritual. Act de cultură, da, pentru că era o mișcare a oamenilor de cultură. Despre ceea ce se petrecea la Antim știa tot bucureșteanul.

Sandu Tudor a chemat ca martor la proces și pe Zaharia Stancu și pe Jebeleanu și pe Beniuc, dar nici unul n-a venit, toți fiind pe cale de a se aranja cu noul regim sovietizat. Sandu Tudor ar fi voit de la ei: să aprecieze dacă, dincolo de actul de cultură și de spiritualitate, mișcarea era politică, el crezând că toți trei vor spune ca n-a fost așa ceva. Dar ei n-au venit pentru că era vremea când totul devenise politic, chiar și rugăciunea! Și se temeau. Dar, e drept, n-au venit nici să acuze.

Părintele Ioan Culăghin a fost arestat.

Părintele Ioan a fost unul din ultimii mari duhovnici de la Optina lui Dostoievski.

Perioada comunistă a cunoscut **trei mari direcții spirituale** care au menținut viața creștină din România chiar sub cele mai cumplite amenințări și distrugerii pe care le-a operat ideologia și represiunea atee.

Direcțiile spirituale la care m-am referit au fost: „**Rugul Aprins**” de la Mănăstirea Antim din București, ctitorit de Părintele Daniil Tudor, **Mișcarea de la Sâmbăta de Sus**, de la **Mănăstirea „Brâncoveanu”**, Făgăraș, mutată apoi la Mănăstirea Prislop. Acestea au fost inițiate și dezvoltate de Părintele Arsenie Boca. La Sâmbăta, Părintele Stăniloae a început traducerea Filocaliei. A treia a fost **Mișcarea de la Mănăstirea Slatina din Moldova, mutată apoi la Mănăstirea Sihăstria, astăzi numai la Mănăstirea Sihăstria**, inițiată și continuată de Părintele Arhim. Cleopa Ilie.

Lucrarea duhovnicească a acestor trei piloni de taină și de duh conturează trăsăturile unei spiritualități care a acoperit prin ei, prin duhovnicii lor și prin ucenicii lor, a doua jumătate a secolului XX românesc.

Acum, după o jumătate de veac de la evenimentul „Rugul Aprins”, suntem datori să restituim „in integrum” personalitatea întemeietorului, a Părintelui Daniil de la Rarău.

Călugăria lui a fost, dincolo de orice îndoială, un act adevărat. La devenirea lui, care va fi apoi și devenirea unora dintre ucenicii lui, am asistat și eu. Când l-am cunoscut era civil, frate la Antim.

Despre el s-au spus cuvinte uneori incendiare. Nu-i plăceau jumătățile de măsură deși, mai târziu ca duhovnic, a putut mărturisi și... păcătoșii. Întâi muștra, distrugea, ardea, și apoi încuraja, mângâia. Rarăul devenise un centru de mare atracție spirituală. Fostul arbitru al eleganței și maestru al polemicii bucureștene prin presă, se întâlnea blând cu credincioșii și

credincioasele lui din Bucovina. Le vorbea cu orele, până se așezau toți în biserică, în genunchi. Îl ascultau, plângeau cu el, deși nu-l înțelegeau când le vorbea de „sfînți” cam necunoscuți lor: Dostoievski, Dante, Rilke, autorul fără nume al „Pelerinului rus”, Cervantes, ș.a. „Părinte, îi ziceau unii, sunteți prea înalt. Credincioșii nu vă înțeleg.” „Ba mă înțeleg. Nu-i vezi că plâng? Ceea ce trebuie să înțeleagă, înțeleg. Că sunt niște păcătoși și trebuie să se îndrepte.” Și asta cam așa era!

Despre Părintele Daniil, cei care și-l amintesc bine, spun cuvinte ca: **tumultos, dificil, impetuos, om în încleștare duhovnicească, convulsiv, șuvoi temperamental**, om cu o prodigioasă simțire de taină și cu o gândire din afara normelor obișnuite culturalizante și estetizate, (în convorbirea mea cu Andrei Scrima, înregistrată).

El simțea mereu „**nenorocirea de a nu fi sfânt**”. Tumultos, uneori dezlânat pe parcursul unui discurs, dar concluzia în final nu era banală niciodată.

\*  
\*      \*

Tot ce v-am spus vine dintr-o memorie care i-a marcat pe toți cei care au cunoscut „Rugul Aprins”. Memoria are și rol resurecțional, iar în cazul nostru și oarecum restaurator. Să nu lăsăm timpul să-și depună colbul peste oameni și evenimente ca acestea, asupra cărora ne-am oprit astăzi.

Taina „Rugului Aprins” a fost un absolut experimentat prin rugăciune, nu una literară, nici una filosofică.

Acum, la sfârșit, m-aș întreba și aș propune întrebarea și ascultătorilor: avem în „Rugul Aprins” elementele constitutive ale unei mișcări duhovnicești care s-ar putea defini prin sine, dincolo de unele asemănări firești cu altele?

Și mai departe: Avem în „Rugul Aprins” elementele unei mișcări construite la un moment dat printr-un număr suficient de participanți care s-au putut organiza concentric, în jurul unor principii duhovnicești clare și distincte?

Și mai departe: Am fi îndreptățiți să înscriem momentul „Rugul Aprins” ca un al treilea moment în istoria spiritualității românești, după momentul paisian de la Neamțu și cel al lui Calinic de la Cernica?

Răspunsul meu ar fi: avem aceste elemente și această îndreptățire.

Ar trebui să ne mai întoarcem și la celelalte mișcări duhovnicești din România anilor grei, cu centrul în Mănăstirea Sâmbăta și Mănăstirea Sihăstria, mișcări pe care le-am pomenit, și pe care le-am cunoscut din interior, pentru a completa tabloul unui veac de frământări și suferințe pe care l-au luminat câteva forțe spirituale care nu ar fi drept să fie uitate.

Dar, toate la vremea lor.

## PĂRINTELE DANIIL ÎN AMINTIREA ROMÂNILOR

A vorbi despre **Rugul Aprins** înseamnă a vorbi despre o anumită epocă. O epocă din cultura românească și o epocă din spiritualitatea românească. Și în cadrul spiritualității, fără îndoială, o anumită epocă din viața Bisericii noastre Ortodoxe Române. Pentru că, într-adevăr, **Rugul Aprins** a însemnat un adevăr de foarte mare importanță din istoria Bisericii noastre într-un moment de cotitură. Era îndată după război, în momentul în care țara era amenințată de instalarea unui regim ateu, și trebuia să se facă niște pregătiri, așa zice eu, pentru intrarea în marele întuneric care se anunța și care într-adevăr, a și venit și care a durat o jumătate de veac. **Rugul Aprins** a fost un moment de cotitură în care Biserica, prin oamenii ei, dar și cultura românească, prin oamenii ei, au încercat să se situeze într-o poziție și într-o atmosferă de luptă și de rezistență. Cuvântul înseamnă și starea culturii.

**Rugul Aprins** a fost pe de o parte un moment de rezistență culturală, pe de altă parte un moment de rezistență spirituală față de un regim nou, comunist, ateu care încerca să se instaureze imediat după război. Nu știam pe atunci cât va dura, nu se știa la vremea aceea nimic despre Europa.

Îmi aduc aminte chiar de un amiral englez Stevenson, și alții care n-au răspuns cu curaj la întrebarea dacă există vreo neînțelegere cu privire la împărțirea Europei. Treaba o făcuse numai Churchill și cu ceilalți conducători ai lumii la Yalta. La noi se știa ce fel de război și pe cât timp se instalează, dar ca o pregătire pentru această intrare în Apocalips simțit parcă, chiar dacă nu era spus deschis, lucrul s-a făcut. Și unul din momentele acestei pregătiri a fost **Rugul Aprins**. În legătură cu aceasta, sigur, că sunt foarte multe de spus, dar probabil cel dintâi lucru care trebuie spus și cel dintâi lucru care nu trebuie uitat, e că acest lucru se datorează lui Sandu Tudor.

Părintele Daniil Tudor, fostul Alexandru Teodorescu sau Sandu Tudor, scriitor, director de reviste culturale care, la un moment dat, s-a hotărât să intre în monahism și el este cel care a întemeiat **Rugul Aprins**.

N-aș putea să fac despre el și despre **Rugul Aprins** acum, n-aș putea să improvizez o expunere sistematică. Am de gând să scriu despre aceasta o carte întreagă dacă Dumnezeu îmi da sănătate. Ceea ce aș putea să vă spun acum ar fi niște amintiri și confesiuni personale, fiindcă am fost unul dintre cei care mai trăiesc astăzi, și care a luat parte la această mișcare religioasă care a fost **Rugul Aprins**. Dar, cred eu, amintirile celor care mai trăiesc dintre aceia care erau tineri pe vremea aceea, care nu mai sunt tineri astăzi, dar orice mărturie care vine din partea lor va fi importantă pentru încheierea unor istorii ale momentului. Sigur că, pentru aceasta unul din mijloacele, poate cele mai potrivite ar fi acela de a prezenta niște modele.

Sandu Tudor, părintele Daniil Tudor de mai târziu, este unul din aceste modele asupra căruia trebuie neapărat să ne oprim. Și este unul despre care trebuie să spunem toți ceea ce știm, pentru ca nu cumva și cei care am mai rămas din vremea aceea trecând, lucrurile să rămână neștiute. El a fost ceea ce spune un scriitor rus, cu o sintagmă anume, un erou al timpului nostru, un erou al timpului aceluia tocmai prin faptul că a inițiat mișcarea **Rugul Aprins**. Am găsit printre actele și printre multele hârtii rămase de la Sandu Tudor, o autobiografie pe care el o intitulează „memoriu”, — era deja monah, era călugărit la Antim, îl chema Agaton, se vede că autoritățile vremii i-au cerut o autobiografie cum se cerea pe vremea aceea tuturor —, am găsit deci o astfel de autobiografie a lui în mai multe puncte penibilă, penibilă pentru că trebuia să se prezinte nu cum e el, ci cum știa că ar fi fost folositor peniru el să se prezinte în ochii altora, dar cu multă îndrăzneală, spune în această autobiografie, sau își expune starea lui sufletească și credința lui de viață, și așa vrea din acest memoriu să citez câteva lucruri care mi se par interesante și care pot fi o bună introducere la o vorbire despre dânsul.

S-a născut în 1896, în ajun de Crăciun, la 24 decembrie în București. Deci născut în

secolul trecut. Era încă foarte tânăr pe timpul primului război mondial, spune el, era pe băncile școlii. A fost chemat să-și îndeplinească stagiul militar în ultimul an de liceu. În 1916 la vârsta de 20 ani era deja locotenent unde a rămas până în 1921. Abia în 1921 este demobilizat. Deci își făcuse doar liceul, nu intrase într-o facultate. S-a apucat de publicistică, a încercat să facă pictură, a urmat Academia de Arte Frumoase din București, după aceea se regăsește la un moment dat la Constanța. Era deja în momentul în care trebuia să-și aleagă o linie de destin. Se regăsește la Constanța - și acolo a fost ofițer de front - și intră în serviciul marinei române și se îmbarcă în vapor ca ofițer asistent și rămâne acolo între 1922 și 1924. A făcut cu prilejul acesta multe călătorii, dar se simțea mereu neîmplinit sub raport cultural așa că s-a întors la București. Nu reușește mare lucru în București, reușește doar să fie numit profesor suplinitor la un liceu rural Pogoanele.

Încearcă să intre în Facultate, devine membru într-o Asociație a studenților și în 1927 scrie prima dintre cărțile lui, o metaforă extraordinară care s-a numit „Acatistul Sf. Dimitrie din Basarabi”. O carte frumoasă, cum spun, o metaforă inegalabilă care a fost aprobată de Sf. Sinod, așa încât a devenit carte de cult, ceea ce pentru el și la vremea aceea era un lucru foarte mare. Poate că, chiar succesul cu acest Acatist care a și fost tipărit, se pare cel puțin în două ediții, l-a propulsat.

S-a dus la Chișinău în 1927 și acolo a fost numit subdirector de studii la Facultatea de Teologie, fiind el deja prieten la ora aceea cu Gala Galaction, care era profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău. El spune în autobiografie, era chiar decan Gala Galaction la Facultatea de Teologie din Chișinău, dar profesor a fost în orice caz. Revine după puțină vreme de la Chișinău la București.

La Chișinău a audiat și pe marii profesori care predau la ora aceea acolo. Pentru că, erau într-adevăr profesori foarte mari acolo: Gala Galaction, Nicolae Popescu Prahova, era Vasile Radu, era la un moment dat și Scriban și, după ce i-a audiat pe toți aceștia, vine pe urmă la București. Reușind să vină în București în 1928 e numit secretar la Oficiul universitar.

Nu știu exact cât a rămas în acest post, dar în biografia lui spune că a fost un moment în care a luat contact cu teologia. Dar e adevărat că primul contact cu teologia el îl luase la Chișinău, când fusese subdirector al Internatului Teologic de acolo. Probabil că și la București va fi luat contact cu Facultatea de Teologie, mai ales că Oficiul Universitar era chiar în clădirea în care la etaj era și Facultatea de Teologie.

Dar, în anul următor 1929 se întâmplă un al doilea eveniment, să zicem de contact direct cu Biserica și cu teologia. Ce anume se întâmplă? Poate că se întâmplă ceva crucial în viața lui pentru că în 1929 pleacă cu o bursă la Muntele Athos, unde ia contact cu viața călugărească și unde a avut norocul să dea peste un călugăr român, care să-l inițieze nu atât în tainele mănăstirilor sau ale bibliotecilor, că se pare că era un om simplu, dar un om care-l învață cum să se comporte în Muntele Athos, care să poată fi luat în seamă și să poată fi ajutat. El povestește cu umor lucrul acesta pentru că a intrat imediat, a știut să intre imediat, în psihologia locului și a ascultat de sfaturile călugărului.

Anume acela i-a spus: domnule, schimbă-ți costumul în primul rând, ia-ți pantaloni lungi, lasă-ți barbă și când intri într-o mănăstire faci trei metanii la poartă, după aceea faci trei metanii la ușa bisericii, după aceea intri în biserică și te închini la toate icoanele și mai departe ai să vezi. A înțeles lucrul acesta, a făcut așa și dintr-o dată și peste tot, în toate mănăstirile în care a fost, a observat cum atitudinea călugărilor era de îndată binevoitoare față de el, așa încât avea de folosit, i s-au deschis raclele cu sfintele moaște care se păstrează aproape în fiecare Mănăstire din Muntele Athos, i s-au deschis bibliotecile și încetul cu încetul a intrat în spiritualitatea locului, a devenit un adevărat învățăcel, încât experiența aceasta din Athos l-a marcat cu totul deosebit. Și a rămas să lucreze mereu, poate în subconștientul lui, dar și în afară pentru că pe aceste baze, mai târziu, va deveni monahul Agaton și, pe urmă, schimonahul Daniil.

Întors la București în 1930, fiindcă și demonul literar îl ispitesc mereu, în 1930 întemeiază revista „Floarea de foc”. Într-o autobiografie pe care o dădea autorităților

## Rugul aprins

comuniste spune că era fiu de magistrat sărac, mă rog, așa trebuia să scrie pe vremea aceea, în realitate tatăl lui era președinte la înalta Curte de Casație. Cu timpul își făcuse și o mică moșioară, așa încât fiul a putut să beneficieze și de anumite ajutoare care l-au făcut pe de o parte ca să poată călători, pe de altă parte să se aprovizioneze riguros și metodic cu cărți din Franța. Își făcuse o bibliotecă extraordinară, cam 8 000 de volume, legate frumos, pe care am văzut-o și am folosit-o și eu.

Deci, în 1930 se gândește să întemeieze o revistă literară numită „Floarea de foc”. Aici are colaboratori, printre alții, pe Sahia, fost mai întâi călugăr la Mănăstirea Cernica, pe Ghiță Ionescu și Alfons Adania. Nu durează însă mult revista lui, dar nu renunță la publicistică.

Își întemeiază în 1933 un alt cotidian popular, așa zice el în autobiografia lui, care s-a numit „Credința”. Scrisă în același spirit ca și „Floarea de foc”, la care colaborator direct este Zaharia Stancu, A. C. Constantinescu., Cicerone Theodorescu, Jebeleanu și mulți alții. Este însă un moment în care, totuși, el trebuie să trăiască. Se vede că nici una din reviste nu-i aduceau suficienți bani ca să poată trăi și atunci, în 1939, după o concentrare, se întoarce iarăși în București și e numit profesor și director la o școală de motomecanizare, o școală tehnică. Nici aceasta n-a durat însă foarte mult fiindcă se pare că tot timpul l-a ispitit ceva, el presimțea un anumit destin încât nu putea să rămână pentru mult timp în același loc.

El spune că la un moment dat a fost chiar în pericolul de a fi internat la Târgu-Jiu, spune în autobiografia lui, și că de acolo l-ar fi salvat autoritățile militare care aveau nevoie de el la această școală tehnică de motomecanizare. Și, de acolo s-a întors repede și, acesta e momentul când el își pune în valoare vocația lui religioasă cu totul și cu totul deosebită.

Fusese căsătorit, „căsătoriile n-au mers și, spune el, nimic nu mă mai poate hotărî să mai încep o experiență nouă de viață casnică. De acum toate puterile le voi închina numai chemării celei mai puternice și mai adânci a vieții mele. M-am hotărât să slujesc numai lui Hristos și adevărilor Lui veșnice. Sunt sătul de vremelnicie.

În 1945 am intrat ca frate la Mănăstirea Antim. Sufletește mă dăruiesc vieții noi cu o putere și o intensitate care îmi dă bucurii și mă face alt om. Sunt plin de nădejde că voi ajunge acum să pot realiza mai mult și mai rodnic din ceea ce-mi este înțelegerea și dorința de a fi de folos semenilor. Pot contribui astfel cu succes la Antim la restaurarea întregii mănăstiri, atât a turlelor bisericii cât și la renovarea și înzestrarea trapezei și bibliotecii, spune el, după aceea foarte modest, smerit, un simț al măsurii mă oprește să vobesc mai mult despre mine. Trebuie însă să închei subliniind că intrarea mea în monahism nu a fost pentru mine decât cea mai firească și mai dreaptă împlinire a vieții.” Aceasta e declarația lui de credință, aceasta e asumarea vocației monahale pe care de altfel și-a păstrat-o până la sfârșitul vieții și care s-a dovedit în cele din urmă după atâtea încercări, ba ca militar, ba ca marinar, ba ca director de școală sau director de internat se pare că în cele din urmă și-a găsit vocația proprie și aceasta a fost aceea de a intra în viața monahală.

Era la ora aceea cunoscut în presa bucureșteană, cunoscut de publicul bucureștean, era în foarte bune relații cu lumea scriitoricească. Publicase Acatistul Sf. Dimitrie care avusese foarte mare succes, cum vă spuneam, a fost asumată de Sfântul Sinod, după aceea a urmat perioada **Rugului Aprins**. Încă înainte de aceasta publicase și un volum de versuri, și tot mai înainte de aceasta era un poet cunoscut, publicat de Nichifor Crainic. Poate că cineva se va gândi vreodată - aș fi vrut să fiu eu acela dacă aș mai avea timp -, să adune toate versurile lui din „Gândirea” și să facă un volum de frumoase versuri, mai ales cu conținut religios dintre acestea, publicate de Sandu Tudor în „Gândirea” lui Nichifor Crainic.

Într-o mică antologie, pe care i-a publicat-o mi se pare Fundația Regală cu poezii publicate de el în „Gândirea”, prezentatorul spune că la ora aceea el mai avea în manuscris două cărți. E regetabil că nu le-a publicat, și anume una se numea „Cartea Muntelui Sfânt”, probabil erau acolo experiențele lui de la Muntele Athos, și una se chema „Viața lui Neogoe Basarab”.

Foarte interesantă sensibilitatea lui față de „Învățăturile lui Neogoe Basarab către Fiul lui Teodosie”. De ce spun foarte interesantă? Pentru că abia mult mai târziu alții, printre care

Dan Zamfirescu într-o teză și subsemnatul în câteva lucrări de seminar la doctorat, am redescoperit, „Învățăturile lui Neogoe Basarab către fiul lui Teodosie”, carte care nu este altceva decât o experiență isihastă. Aș zice prima carte isihastă din literatura spirituală românească. Ar fi fost foarte interesant ca părintele Daniil să fi publicat această carte și să vedem interpretarea lui ca isihast care va deveni mai târziu, să vedem interpretarea lui, a cărții lui Neogoe Basarab. Poate că undeva la cineva, între manuscrisele rămase de la el, se va fi aflând această scriere. Dacă era anunțat, eu cred că era la ora aceea și făcută. N-a apucat să o publice și e păcat.

În timpul acesta înainte de a ajunge la Mănăstirea Antim îl găsim frecvent în paginile „Gândirii” cu poezii, uneori și în proză, îl găsim în „Contemporanul”, îl găsim în „Convorbiri literare” și, bineînțeles, îl găsim în propriile lui publicații care erau și proprietatea lui și unde el era redactor, anume: „Floarea de foc” și „Credința”. Ei bine, cu acest trecut vine Sandu Tudor către Mănăstirea Antim, mai întâi ca frate, după aceea se călugărește și capătă numele de Agaton.

**Rugul Aprins** în spiritualitatea și în cultura românească a fost un moment de continuitate. Deci, s-a înscris pe o anumită linie de spiritualitate în viața duhovnicească românească. Eu aș avea îndrăzneala, și voi încerca să demonstrez lucrul acesta poate într-o carte, că **Rugul Aprins** e cel de-al treilea mare moment în spiritualitatea românească definită, ca atare, ca moment de importanță majoră care a marcat schimbări și orientări în spiritualitatea românească, care merită să fie trecută în istoria religioasă a românilor.

Primul moment important a fost acela generat de Paisie la Mănăstirea Neamțu, - și e bine să se știe -, că mișcarea lui Paisie la Mănăstirea Neamțu e de mare importanță, nu numai pentru cultura românească, nu numai pentru spiritualitatea românească. Dacă există o Optina, a existat, acuma am înțeles că s-a reînviat, există pentru că a existat Paisie la Neamțu. Paisie este cel care după o oarecare experiență la Muntele Athos, nu s-a mai întors în Ucraina, ci s-a întors în Moldova. Întâi la Mănăstirea Dragomirna, pe urmă la Mănăstirea Secu, în cele din urmă s-a instalat la Mănăstirea Neamțu. În jurul lui s-au adunat o mulțime de călugări, iar lucrarea lui a fost o lucrare isihastă. Tocmai pentru că și mișcarea **Rugul Aprins** de la Antim a fost o mișcare isihastă, eu aș duce rădăcinile ei până la Paisie Velicicovschi.

În momentul acela o mișcare care însă a fost mai locală, care n-a avut extinderea în profunzime a lui Paisie de la Neamțu, a fost cea a lui Vasile de la Poiana Mărului. A lui Paisie s-a remarcat în mod deosebit și prin copiii pe care i-a format și i-a încurajat, și i-a pus la muncă el la Mănăstirea Neamțu; unii traduceau în românește din scrierile grecești aduse de el de la Athos, alții traduceau în rusește. Ei bine traducerile în rusește Paisie le-a trimis în Rusia și pe acest material de bază s-a întemeiat ceea ce va fi mai târziu spiritualitatea rusească de la Optina, de la Mănăstirea Valaam, locuri de care a fost legat un Dostoievski, un Tolstoi, un Leontie, chiar Gogol, și care au marcat și au inițiat și în literatura rusească, momente spirituale deosebite. S-ar putea zice că starețul Zosima a fost născut din spiritualitatea nemțeană, de aceea zic, un prim moment remarcabil în spiritualitatea și în cultura românească a fost aceea a lui Paisie de la Neamțu, care a pus accentul pe rugăciunea minții, pe interiorizare.

După el a urmat un al doilea moment care e marcat precis în istoria spiritualității românești, momentul Calinic de la Cernica, starețul Gheorghe, moment care, spre deosebire de cel de la Neamțu care pune accentul mai mult pe rugăciune, dacă nu chiar exclusiv pe rugăciune, momentul următor al lui Calinic de la Cernica pune accentul pe muncă și rugăciune, pe acel tradițional „ora et labora”, „roagă-te și muncește”.

Acest de-al doilea pare mai potrivit sufletului românesc. Sufletul slav s-a pretat mai ușor rugăciunii mentale pure, exclusive, pe când sufletul românesc mai echilibrat s-a potrivit mai bine spiritualității inițiate de Calinic de la Cernica, cu accentul în același timp pe muncă și rugăciune. Deci, primul moment Paisie, al doilea moment Calinic de la Cernica.

După aceștia, iată vine al treilea moment, pe care eu aș dori să-l marchez în mod special, și să intre în istoria spiritualității românești, momentul **Rugul Aprins**. E oarecum un

## Rugul aprins

moment în mare parte de reîntoarcere la paisianism, pentru că așa erau condițiile externe. Era momentul ieșirii noastre din război, era momentul în care se pregătea intrarea noastră într-un mare întuneric care a și urmat, întunericul ateismului, întunericul celor 50 de ani de ateism, așa încât în momentul **Rugului Aprins** ceea ce s-a impus în mod deosebit a fost rugăciunea interioară, accentul pe rugăciune, rugăciunea urmând să fie cea care să ajute la supraviețuirea spirituală a poporului român. Ceea ce de altfel s-a și adevărit. De aceea, am zis că putem socoti **Rugul Aprins** ca pe al treilea moment din spiritualitatea românească.

Au mai fost câteva tot în epocă sau imediat după aceea. Acelea vor trebui marcate. Unul a fost momentul de la Sâmbăta cu Părintele Arsenie Boca mutat, în cele din urmă, la Mănăstirea Prislop. Un altul a fost momentul de la Mănăstirea Slatina, din Moldova, cu părintele Cleopa. Slatina, care devenise nucleul unei obști mari, care avea în jurul ei vreo șase mănăstiri, și care se organizase la inițiativa Patriarhului Justinian într-o obște numită a Sfântului Teodor Studitul. Merită să fie studiată, și către care am parcă o chemare deosebită și aș vrea să mă ocup și de ea, pentru că am fost oarecum în miezul ei. Tot cum am fost și unul dintre cei care au participat la Mișcarea **Rugul Aprins** de la Mănăstirea Antim. Și faptul că vorbesc acum despre **Rugul Aprins** și faptul că am scris, am făcut niște conferințe care vor fi publicate în SAECULUM de aici din Sibiu, dar intenționez să scriu și mai mult din amintiri și din documentele pe care le am, deci momentul acesta, **Rugul Aprins** de la Antim m-a prins și pe mine în momentul în care eram deja student la Facultatea de Teologie, și a prins și pe mulți alți studenți, dintre care unii sunt acum la vârstă înaintată - unii din ei au și scris despre fenomen -, 1-aș numi pe doctorul Nicolae Nicolau, aș numi pe părintele Arhim. Roman Bragă, care acum se află la o Mănăstire din Statele Unite, aș numi pe părintele Sofian Boghiu care mai trăiește la Mănăstirea Antim, aș numi pe părintele Felix Dubneac pe vremea aceea la Mănăstirea Antim acum și el în Statele Unite și, dintre cei foarte tineri, pe prof. de la Facultatea de Teologie din București Mihai Rădulescu. Suntem deci cam ultimii, acum și noi în vârstă, ultimii martori ai **Rugului Aprins** și de aceea cred, că o mărturie din partea noastră ar fi nu numai binevenită ci chiar necesară, pentru ca Mișcarea Rugului Aprins să capete în istoria spiritualității românești locul pe care îl merită.

Așadar, **Rugul Aprins** de la Antim urmare a paisianismului și a cernicanismului de la Cernica, **Rugul Aprins** de la Mănăstirea Antim, obștea Sfântului Teodor Studitul de la Mănăstirea Slatina cu Părintele Cleopa, trăiește și el și, aș zice, fenomenul Sâmbăta cu Părintele Arsenie Boca.

Toate acestea ar trebui marcate de cei care încă mai trăiesc și care, pe vremea aceea, erau foarte tineri. Se va vedea din marcarea acestor momente, se va vedea și se vor putea trage concluzii asupra câtorva lucruri, măcar asupra unuia singur, și anume se va putea răspunde la o întrebare care se pune adesea și nu de către cei cu intenții bune și de către cei care ar dori cu adevărat să afle răspuns, ci de cei care se așteaptă la nerăspunsuri la întrebări, și anume ce a făcut Biserica în cei 50 de ani de după război până la 1989.

Ei bine, iată că Biserica a făcut ceva. Biserica a fost prezentă în istoria și în spiritualitatea românească. Foarte mulți au rămas afară în slujire. Preoți, călugări chiar dacă, la un moment dat, mănăstirile au fost aproape golite de monahi și de monahii. Cât a fost posibil, toți s-au întors înapoi. Cât au stat afară din mănăstiri au făcut misiuni religioase. Cei mai mulți, mai ales preoții de mir care au putut să rămână la parohiile lor, au făcut tot ceea ce se cerea să fie făcut de către un preot. Ei au făcut botezuri, cununii, ei au ținut în toată această perioadă vie conștiința creștină, conștiința ortodoxă și au ținut toate bisericile deschise. Unii au intrat în catacombe, și la noi.

Poate că nu se știe, și ar fi bine să se știe, despre câtă literatură s-a produs la noi în vremea regimului comunist, scrisă de mână, bătută la mașină, dar care a circulat foarte mult în toate mediile religioase. S-ar putea face un întreg catalog, eu cunosc foarte multe și am foarte multe din lucrările acestea care au circulat, aș zice clandestin, iar o parte au intrat în închisori. Peste o mie de preoți au intrat în închisori. De ce? Pentru apărarea credinței și apărarea drepturilor, libertății poporului nostru.

Aceste mișcări spirituale despre care am vorbit eu au produs, și în altă parte și la noi, opere culturale de o anumită orientare, au produs deci curente culturale. I-am numit, de pildă, în Rusia pe Dostoievski, Gogol etc. La noi, Paisie de la Neamțu, Calinic de la Cernica au produs mișcările spirituale. Gândirea lui Calinic n-a ieșit din nimic. A ieșit din niște preocupări spirituale românești mai vechi. De aceea, în cele din urmă, **Rugul Aprins**, pentru nici un motiv politic propriu-zis, a trebuit să intre în închisoare.

Aproape toți, cu foarte mici excepții, și excepțiile sunt din cei care au trecut numai o dată pe la **Rugul Aprins**. Ceilalți toți, absolut toți, au intrat în închisori. Sunt și eu unul din ei. Și, e aproape hazliu ceea ce vreau să vă spun eu acum; e faptul că, anchetatorii printre punctele de acuzație spuneau și acest lucru: „A, **Rugul Aprins**, ați vrut să dați foc comunismului.” Așa au înțeles ei ceea ce era cu totul altceva, o Mișcare spirituală, inspirată precum se știe, și inspirația aparține după cum se știe lui Sandu Tudor, adică Părintelui Daniil, și anume aceea că **Rugul Aprins** reprezintă ceea ce a reprezentat pe vremea lui Moise un **Rug** care ardea și nu se mistuia. El are două simboluri: pe de o parte simbolul adevărului, care rămâne și nu se preface în cenușă și nu dispăre, ceea ce a și fost **Rugul Aprins** și în experiența românească n-a dispărut, ci a rămas până la urmă, chiar dacă au fost trimiși în închisori. Pe de altă parte, era simbolul Maicii Domnului, care a rămas ca un rug aprins, care nu se mistuia, chiar dacă a fost instrumentul prin care s-a născut Dumnezeu pe pământ.

Deci, Sandu Tudor, părintele Daniil Tudor, ieromonahul de la Rarău, după ce a întemeiat mișcarea de la Antim, a ajuns în cele din urmă, după o trecere prin Schitul Crasna-Gorj — unde l-am însoțit și eu ca monah, împreună cu Păr. Făgețeanu —, apoi pe la Mănăstirea Sihla din Moldova, schit lângă Mănăstirea Sihăstria, iar de acolo, prin Slatina lui Alexandru Lăpușneanu, a ajuns la Mănăstirea Rarău, unde Părintele Cleopa l-a numit chiar egumen. Intrase în felul acesta în mișcarea inițiată de Părintele Cleopa, care a fost aceea a obștei Sfântului Teodor Studitul. Iată cum s-a făcut o trecere de la **Rugul Aprins** desființat la București, s-a trecut la obștea Sf. Teodor Studitul sub îndrumarea lui. Despre acestea au scris, — dintre cei care mai trăiesc —, aș pomeni pe doctorul Nicolae Nicolau pe vremea aceea student medicinist, părintele Roman Bragă, care a scris și în America și la noi, pe Mihai Rădulescu pe vremea aceea elev, pe Alexandru Mironescu, om de știință pe vremea aceea la Facultatea de biologie, pe fiul lui care acum e în Elveția și, am văzut în ultima vreme, un articol scris de preotul Ioan Bărdaș într-o revistă de la Beiuș, pentru că a stat în închisoare cu unii din membrii **Rugului Aprins**. Pentru că, așa cum v-am spus, toți membrii activi ai **Rugului Aprins** au sfârșit în închisori.

Aș vrea să fac o foarte scurgă incursiune în preistoria **Rugului Aprins**, fiindcă există o istorie. Prin 1936 s-a înființat la București un grup literar care se numea „**Gând și slovă**” și, interesant e, că el s-a înființat tot la Mănăstirea Antim. Probabil la Antim, pentru că acolo locuia Arhim. Iuliu Scriban, mare profesor de teologie - era printre inițiatorii acestei mișcări literare, iar din ea făceau parte personalități mari în cultura și spiritualitatea românească, precum: Mircea Vulcănescu, Paul Sterian, Petru Comarnescu și Sandu Tudor care va prelua de la această mișcare „**Gând și slovă**”, care era paralelă pe vremea aceea cu „**Zburătorul**” lui Lovinescu, cu „**Convorbirile literare**”. Deci Sandu Tudor, care făcea parte din gruparea „**Gând și slovă**”, a redevenit șeful mișcării de la Antim numită **Rugul Aprins**, numire de el dată. Va să zică, în preistoria Mișcării de la Antim trebuie neapărat să intre această mișcare „**Gând și slovă**”, mișcare literară bineînțeles. După aceea, tot în preistoria Mișcării de la Antim, trebuie să înscriem **Oarba**, despre care nu știe multă lume, dar care este printre vectorii care au dus în cele din urmă la **Rugul Aprins** de la Antim și care nu trebuie ignorat. Pentru că a fost o inițiativă culturală și spirituală.

Scriitorul Sandu Tudor a organizat „**Șapte zile de priveghere**”, așa se numesc într-o broșură, din care am mai găsit un singur exemplar. Nu știu unde s-ar mai putea găsi altele. L-aș numi pe acesta **Momentul Cernăuți**.

**Momentul Cernăuți** s-a numit **Șapte zile de priveghere**. Sandu Tudor, căci încă nu era monah, era bun prieten cu un mare și fin om de cultură, ajuns pe scaunul mitropolitan de



la Cernăuți: Tit Simedrea, mitropolitul Bucovinei. De la acesta ne-au rămas câteva studii de istoria vechii culturi românești, de pildă despre: **Pripealele lui Filotei de la Cozia**, care l-au impus repede în cultură. Tit Simedrea a invitat între 1—7 august; 1943, în plin război, la sugestia lui Sandu Tudor, un grup de intelectuali bucureșteni, care urmau să-și împărtășească gânduri și idei în conferințe zilnice și în rugăciune, în paraclisul mitropolitan din Cernăuți, timp de o săptămână.

S-au ținut conferințe cu public. Înțelegem aceasta din îndemnul înscris pe prima pagină a Programului tipărit. **„Din râvna unui mănunchi de oameni de carte, preoți și mireni, doritori de o adâncime ortodoxă mai mare și îmbunătățire spirituală atât în parte, cât și de obștească trăire creștină, prin deosebita înțelegere, ocrotire și binecuvântare a Înalt Prea Sfințitului Tit, Mitropolitul Bucovinei, s-au putut organiza: „ȘAPTE ZILE DE PRIVEGHERE” în minunata „Cetate duhovnicească” a Arhiepiscopiei Cernăuților.”** Și, ca să ne dăm seama la ce dimensiuni culturale și spirituale a fost gândită întâlnirea de la Cernăuți, e de-ajuns să spun că, printre cei angajați în momentul Cernăuți, au fost oameni care au însemnat atunci și mai târziu nume mari în cultura română.

Iată care a fost programul:

— Duminică, 1 august 1943 — a vorbit pr. Nicolae M. Popescu, tema intitulându-se **„Calendar și priveghere”** și, tot în acea zi, a vorbit și Alexandru Elian, despre următoarea temă: **„De la icoană la duhovnicie”**. Pe pr. Nicolae M. Popescu eu l-am avut profesor. Multă lume l-a uitat astăzi. Părintele Nae, îi spunea lumea. Era membru al Academiei Române, și mare profesor de istoria Bisericii. N-a scris mult, dar ceea ce a scris, a scris frumos, avea stil, avea eleganță a stilului, știa să sesizeze lucrurile importante. A scris o carte frumoasă: **„Preoți de mir adormiți întru Domnul.”** A fost primul vorbitor de la Cernăuți. Cel de al doilea, profesorul Alexandru Elian, membru al Academiei Române și profesor de bizantinologie. Mi-a fost profesor pe când făceam doctoratul la București.

— Luni, 2 august - a fost vorbitor profesorul Alexandru Mironescu, mare profesor la Facultatea de Biologie. Scrisese în timpul acesta cel puțin două cărți, pe care le-am citit și eu, student fiind, cu cel mai mare interes. A scris o carte intitulată **„Limitele cunoașterii științifice”**, iar cealaltă **„Certitudine și adevăr”**. Alexandru Mironescu a vorbit despre **„Moștele Sfântului Ștefan și veșnicia trupului”**. Vedeți dumneavoastră cum oamenii de cultură, oamenii de știință se introduceau în teme care erau specific teologice, specific religioase. Și se demonstrează în felul acesta că temele specific teologice și specific religioase nu sunt numai teme specific religioase, ci pot fi abordate, iată, și în capul științei.

— Marți, 3 august - a vorbit un alt mare om de cultură românească, și anume Anton Dumitriu, matematician ca formație, logician, după aceea și profesor de logică la Facultatea din București. Am avut fericita bucurie să fiu printre cei care l-au ascultat atâta timp cât și-a ținut orele la Facultate. Și despre ce credeți că a vorbit un laic? Tema lui a fost: **„Cunoaștere și asceză”**.

Iată cum un Alexandru Mironescu a fost o legătură între știință și religie. El venea din domeniul științelor exacte. Iată cum, de data aceasta, un filosof, un logician vine din domeniul lui, din domeniul cunoașterii, vine și o conjugă prin tema pe care a dezvoltat-o cu asceza.

— Miercuri, 4 august - a avut cuvântul scriitorului Paul Sterian, scriitor cunoscut la noi. Tema era aceasta: **„Cei șapte tineri din Efes și dovezile învierii”**. O conferință bazată pe o istorie religioasă veche, aceea a celor șapte tineri din Efes care după multă vreme, chiar după secole s-au trezit, vii, într-o peșteră în care au adormit. De aceea Paul Sterian face legătura între întâmplarea celor șapte tineri din Efes și, prin ei, dovezile învierii, dovezile posibilității învierii.

— Joi, 5 august - vine la rând un vorbitor care e foarte cunoscut în cultura română, și care este acum editat aproape în întregime de Editura „Humanitas”. Vorbitorul a fost neașteptat, poate pentru ascultătorii din vremea noastră, Constantin Noica. Cunoscut astăzi de toată lumea, editat aproape în întregime la ora de față, de domnul Gabriel Liiceanu, la „Humanitas”.

Ei bine, Constantin Noica a dat o temă foarte interesantă, pe jumătate filosofică, psihologică, nu știu cum să-i mai zic, iar pe cealaltă jumătate specific teologică: „**Patos și Patmos**”. Prin acest titlu, bineînțeles înțelegând prin Patmos, insula pe care Sfântul Ioan Evanghelistul a scris Apocalipsa. Textul „**Patos și Patmos**” cu care e înscris Constantin Noica în program, nu e de găsit în arhiva lui Sandu Tudor la acest titlu, poate fi o glosă pe marginea textului lui Constantin Noica.

— Vineri, 6 august - privegherea a șasea, cum numeau ei aceste întâlniri, a avut ca vorbitor un scriitor cunoscut în epocă, poate că va trebui și el reeditat de cei care se ocupă de literatură. Dar iată că nu era numai un literat, era un om și cu o anumită sensibilitate spirituală. Eu l-am cunoscut, am fost chiar în casă la el, i-am văzut biblioteca, l-am văzut lucrând pe Petru Manoliu. Un laic foarte talentat. Petru Manoliu a vorbit cu tema: „**Schimbarea la Față și frumusețea izbăvitoare**”. Mi se pare o temă foarte frumoasă. Schimbarea la Față care înfrumusețează, dar care e o frumusețe izbăvitoare, deci o frumusețe sufletească. Fața noastră se schimbă de fapt; nu la frumusețea exterioară, se schimbă de fapt în fața interioară, care devine o față virtuoză, care duce la izbăvire. Duce la desăvârșire.

— Sâmbătă, 7 august - în sfârșit, în ziua a șaptea vine să ne vorbească și un monah, dar nu un monah oarecare. Observați că până acum erau majoritatea laici din cei care vorbiseră, iar acum cel care va vorbi va fi P.C. Arhim. Dr. Benedict Ghiuș, monah la Mănăstirea Cernica.

Abia acum dar, vedeți Dvs., într-un crescendo vine cu o temă frumoasă, care de data aceasta aș zice că e întoarsă față de cea religioasă și după aceea vine partea, hai să-i zic, medicală.

Pentru că părintele Benedict Ghiuș, o mare personalitate religioasă în epocă, a vorbit cu tema „**Duhovnic și tămăduire**”. Cuvântul duhovnic nu mai e nevoie să fie explicat, dar tămăduirea, fără îndoială, trebuie înțeleasă în dublu sens și tămăduirea spirituală și tămăduirea fizică propriu-zisă; și ultimul vorbitor, care de fapt a și deschis ciclul de comunicări, de conferințe de la Cernăuți, a fost cu numele de atunci, că era încă laic, Sandu Tudor, părintele Daniil.

Și iată, la ora aceea, deci în 1943, tema lui a fost cea care de fapt încheia și încorona ciclul de conferințe de la Cernăuți și anume a vorbit despre „**Rugăciunea inimii și Sf. isihie**”. Rugăciunea inimii, se înțelege, e vorba de rugăciunea tradițională a marilor asceți și pustnici răsăriteni, care rosteau rugăciunea minții în inimă, care se cheamă și rugăciunea minții și rugăciunea lui Iisus, și anume aceea care se rostește simplu de către oricine cu textul „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul”. Deci, aceasta a fost tema părintelui Daniil, Rugăciunea inimii și sfânta isihie care înseamnă liniștire, tăcere, dar mai ales meditație.

Ceea ce, după părerea mea, e foarte important, în cele 7 zile de priveghere din paraclisul Mitropoliei de la Cernăuți, în afară de conferințele propriu-zise, e programul spiritual pe care și l-au făcut. Cărticica aceasta intitulată „**Șapte zile de priveghere**”, are o introducere foarte interesantă care de fapt este ceea ce va fi după aceea, programul isihast al Mișcării **Rugului Aprins** de la Antim.

Am să citesc numai o parte din cuvintele introducerii:

„**Frate în Hristos**

**De năzuiești și tu la acest lucru bun, ești bine venit printre noi.**”

Ei bine, trebuie să știți că zilele de priveghere de la Cernăuți au fost organizate în paraclisul mitropolitan, cu public. Deci frate în Hristos este fiecare din cei care asistau la conferințe. Nici o grijă alta decât străduința ta de a trăi în Duh. Încolo totul este chibzuit și asigurat de mitropolitul Tit Simeonia al Bucovinei. Ținta ce-o avem cele sfinte, darurile Duhului, sunt de fapt la îndemâna noastră. Sfînțenia ne este dată. Este dată să ne învrednicim și să ne împărtășim de ea, nefiind în sine decât sănătate și putere de viață obișnuită. Fiecare clipă e o revărsare de rodnicie prea plină, bucurie împărtășitoare și hărnicie spirituală ce înrăuște ca o sfântă molipsire. Pentru această împăcare duhovnicească e nevoie însă de a ne

rupe de grija mărunță, lumească și a ne întoarce cu simplitate, cu suflet de prunc, spre această râvnă cuceritoare a lumii.

Așa ne-am hotărât să ne spunem cu toată trezvia și grija, spre primirea drept credincioasă în aceste **Șapte zile de priveghere**, sfântă. Ce trebuie să fie și ce este privegherea? Pentru orice trăire duhovnicească nu e bine să ne oprim la o formulă. Pentru înțelegerea noastră intelectuală nu se poate da decât o lămurire strânsă care ne cere meditație și înțelegere.

Nu e îngăduită o *mono fago* rătăcire de prospect, prin urmare scurta zicere. Privegherea este scurtă zicere rânduită spre concentrare și rugare duhovnicească care dă prilej să învățăm a încerca deplin virtuțile vieții în Hristos. Să ne amintim aici că e vorba de o trimitere la cartea unui cunoscut Sf. Nicolae Cabasila, care era intitulată „**Viața în Hristos**”. Deci aici, deși nu se arată, dar e sigur o trimitere la această carte duhovnicească a lui Cabasila. Nu are nimic cu îndemânarea și practica moralistă în afara virtuților creștine, care de multe ori duc la ispită și trufie și, chiar de nu e așa, acest lucru e cel mai puțin și ușor. Privegherea nu are nimic cu astfel de îndeletnicire predicantă și constrângătoare. Ea vrea să fie îndrăzneala și smerenia proprie, de a ne afla în război nevăzut al nostru însuși, care împinge și năzuiește spre acel spirit al marelui Macarie. Curăția inimii — aceasta este desăvârșitoare. Vedeți, prin această curăție a inimii, e de fapt evocată rugăciunea inimii. Rugăciunea isihastă. Pe aceasta o aveau în vedere ei, grupul acesta, încă și pe care o vor materializa după aceea în grupul **Rugul Aprins** la Mănăstirea Antim. Deci, privegherile acestea - am arătat 7 la număr - vor să dea puțința nesilită ca inima ta să fie curățită în ungherele și ascunzișurile ei cele mai adânci. Acesta a fost programul celor șapte zile de priveghere din paraclisul Mitropoliei din Cernăuți, care a fost preludiul, spuneam mai devreme, preistoria **Rugului Aprins**. Nu se putea să trecem la **Rugul Aprins** fără să amintim de aceste două etape, prima, care a fost „**Gând și slovă**”, grupul condus de Sandu Tudor cu Mircea Vulcănescu, Paul Sterian și Petre Comarnescu și trecut acum prin grupul pe care l-am numit de la Cernăuți și ajuns în sfârșit, în 1946, la **Rugul Aprins** de la Antim.

E foarte interesant faptul că întâlnirea aceasta de la Cernăuți din programul tipărit atunci are un motto. Mi se pare foarte semnificativ acest motto din fruntea cărții: „**Răscumpărați vremea căci zilele rele sunt.**” E un citat din Efeseni V, vers 16, ceea ce ne arată un lucru foarte interesant, anume acela că inițiatorii și participanții la cele șapte zile de priveghere erau conștienți că se află într-un moment istoric, căci zilele rele sunt și că vremea trebuie răscumpărată, adică răscumpărată prin rugăciune, răscumpărată prin apropierea de Dumnezeu ca în ceasuri de primejdie, pentru că acesta era semnul sub care mișcarea aceasta se așeza atunci, ceasul primejdiei, eram în plin război, trupele mai înaintau încă, dar posibilitatea întoarcerii era deja în aer. Deci, răscumpărați vremea că zilele rele sunt.

Ei bine, abia după Cernăuți a urmat **Rugul Aprins** propriu-zis. Deci, laicul Sandu Tudor scriitorul, marinarul, aviatorul - pentru că a fost și aviator -, la un moment Sandu Tudor și-a cumpărat un avion, ceea ce era un lucru rar pe vremea aceea și a căzut de la 1000 m cu avionul, avionul s-a sfărâmat complet, iar el a supraviețuit. El a considerat și acest lucru ca o minune a lui Dumnezeu. Îmi povestea mie, la un moment dat, că - el mi-a fost naș de călugărie, mi-a fost deci foarte apropiat, a venit la Prislop unde m-am călugărit eu -, îmi povestea odată cum, pe front fiind și adăpostit fiind în timpul nopții într-o casă țărănească dintr-un sat, au năvălit acolo partizanii. Au tras cu mitraliere, cu tot ce aveau. El purta cu dânsul o icoană. Și-mi povestea cum s-a tras asupra lui de către partizani dar, în loc să nimerească în el, au nimerit în icoană. El a socotit că icoana s-a așezat înaintea lui ca să-l ocrotească. A preluat gloanțele care îi erau destinate lui. Vedeți, în viața fiecărui om există ceva evenimente mari care îl marchează pentru totdeauna și care înseamnă într-adevăr, niște intervenții divine, care pun pecetea pe destinul unui om. Și noi trebuie să fim atenți să ne marcăm pentru noi înșine astfel de momente, care ni se întâmplă tuturor în viață.

Deci, după front, după ce a fost marinar, după ce a fost comandant la o școală tehnică, după toate acestea, cu moștenirile care i-au rămas, cu drumul la Athos care a însemnat mult în

viața lui, vine și intră în Mănăstirea Antim ca frate. I se dă o chilie în clopotniță. Acolo a locuit tot timpul sub clopote, într-o chiliuță mică și acolo și-a înghesuit, în mai multe rânduri, cele 8 000 de volume pe care le avea el și la care am avut și eu acces. Mi-aduc aminte că mai pe urmă, când s-a terminat **Rugul Aprins**, a venit la Sihla cu cele 8 000 de volume, mai sus de Sihăstria, unde mă duceam și stăteam săptămâni întregi cu el, iar el îmi pune la dispoziție toate cărțile.

Sandu Tudor devine părintele Agaton, e călugărit la Mănăstirea Antim și-aici, nu știu cum, avea și o atracție, inspira încredere, chema oamenii către el, avea întotdeauna ceva de spus și nu orice, ci lucruri interesante, citea mult. Sunt de la el sute de caiete, am câteva din ele din care aș vrea să scot o carte. E păcat că în aceste caiete nu știi ce e gândirea lui și ce e citat din altă carte, era în orice caz plin de idei, plin de lucruri foarte consistente. Uneori, e adevărat, nu le expunea foarte sistematic, de aceea Alexandru Mironescu, prietenul lui foarte bun, îi spunea odată la Antim la una din întâlnirile de acolo: „Sandule, tu ești o bibliotecă deranjată”.

Deci, el a venit la Antim, s-a călugărit și în jurul lui, încetul cu încetul, s-au adunat o seamă de oameni. În primul rând, i-au rămas credincioși, cei pe care i-am numit ca fiind conferențiarilor „celor șapte zile” de conferințe de la Cernăuți. În afară de aceștia, am să-i iau nu în ordine, ci, cum îmi vin în minte. Era un conferențiar de la Facultatea de Medicină, dr. Nicolae Dabija, era marele poet Vasile Voiculescu — am bucuria să am o amintire de la el, o fotografie în grădina Mănăstirii Antim împreună cu Andrei Scrima, — era Vasile Vasilache, stareț în vremea aceea la Mănăstirea Antim și fratele lui Haralambie Vasilache care a și murit în închisoare, iar Vasile Vasilache se află acuma paroh la o Biserică din New York. Era apoi Anton Dumitriu, liberalul care a rămas credincios și Rugului Aprins de la Antim. Aș vrea să spun numai o frază despre Anton Dumitriu, logicianul Anton Dumitriu. După ce a ieșit din închisoare a cerut să se călugărească. A venit la noi la Slatina, la părintele Cleopa, a stat multă vreme dorind să se călugărească și e adevărat că în timpul acesta a lucrat cu părintele Petroniu Tănase, care era și matematician, starețul actual de la Prodromul din Athos. Au lucrat zeci de caiete la dezlegarea teoremei lui Fermat. O lucrare matematică nedezlegată până în ziua de azi și ei spuneau că sunt pe cale de a o dezlega. Nu cred că au dezlegat-o până la urmă.

Bineînțeles, în grupul de la Antim era și Paul Sterian, Mircea Vulcănescu, apoi părintele Sofian Boghiu care e și acum la Antim. Părintele Felix Dubneac, acum în America, părintele Andrei Scrima, cel care se va călugări la Mănăstirea Slatina, Mănăstire unde eram și eu viețuitor, fiindu-i și lui naș părintele Daniil, și care va ajunge mai târziu în India, apoi în Liban. El a fost adus la Antim, interesant, de Mihai Avramescu, un evreu convertit la creștinism, a fost chiar preot o vreme la Schitul Maicilor din București, după aceea preot la Jimbolia, cel care înainte fusese în prima grupă de suprarealiști din România, semnând cu pseudonimul Jonatan X Uranus. Acest Mihai Avramescu l-a adus pe Andrei Scrima la Antim. Aceasta mi-a spus-o chiar Andrei Scrima, când m-a vizitat aici la Sibiu, — Mihai Avramescu n-a rămas în Rugul Aprins pentru că el a intrat după aceea în cler și s-a dus să slujească la o biserică. Între timp și Andrei Scrima a murit.

A mai fost, apoi, doamna Olga Greceanu, cunoscută ceramistă, o femeie deosebită, a scris o carte. Este cea care a lucrat ceramica de pe frontul de la intrare la Mănăstirea Antim, și care se păstrează frumos până în ziua de astăzi. Apoi venea acolo poetul Ion Barbu. Venea acolo și a ținut conferințe Ion Marin Sadoveanu. Era frecvent acolo. I-a rămas fidel și părintelui Daniil, și lui Alexandru Mironescu, profesorul de la biologie. Apoi Octav Onicescu, cunoscutul matematician și alții. Valentin Poenaru, care nu știu dacă mai trăiește, dar a ajuns important și mare profesor la Paris.

A trecut pe acolo profesorul de mistică de la Facultatea de Teologie din București, I. Gh. Savin. El s-a format ca un mare profesor de apologetică. Am tipărit la Editura noastră, cele două cursuri ale lui de Mistică Răsăriteană și de Mistică Apuseană. Deci, era și profesorul I. Gh. Savin și bineînțeles, un alt mare profesor de mistică la început, a preluat Catedra de Mistică după pensionarea profesorului Savin, Părintele Dumitru Stăniloae.

## Rugul aprins

De altfel, prin părintele Dumitru Stăniloae noi avem cel de-al treilea curs din istoria teologiei românești. Primul a fost făcut de Crainic, tipărit la Iași acum câțiva ani, al doilea de Savin și al treilea a fost făcut de părintele Stăniloae.

Deci, Părintele Stăniloae, apoi Paul Constantinescu, cunoscutul mare muzician. Se știe că de la el ne-au rămas două oratorii celebre, oratoriul închinat Nașterii Domnului și oratoriul închinat Învierii Domnului. Și ne-a mai rămas un al treilea oratoriu scurt, dar foarte interesant și important, intitulat **Rugăciunea inimii**. Deci, exact pe tema preocupărilor de la Mănăstirea Antim dedicat părintelui Daniil. Știu că a și fost cântat de studenții călugări care pe vremea aceea locuiau în chiliile Mănăstirii Antim. Eu l-am auzit cântat. Nu știu dacă de atunci până astăzi l-a mai cântat cineva, în orice caz eu îl voi republica și poate că va reintra în repertoriul muzical cel puțin al unor coruri religioase, pentru că Paul Constantinescu n-a fost un oarecine, a fost un mare compozitor.

Iată deci câte nume de oameni mari, de oameni de cultură, repet, în afară de cei care i-am numit la Cernăuți. În afară de aceștia, era și o grupă de studenți. Sandu Tudor a gândit că trebuie să transmită tot ce știa el, și întreaga învățătură isihastă s-o transmită unui grup de tineri. Nici nu-mi mai aduc aminte de toți. Dar, în orice caz, erau 12 tineri de la nu știu câte facultăți, din cadrul Universității din București. Și, ei bine, între acești tineri eram și eu.

De altfel, așa l-am cunoscut pe părintele Daniil, așa mi-a devenit naș de călugărie, deci îndrumător, pe urmă el m-a luat cu el la Crasna. După aceea, fiind eu în situația dificilă de a mă afla ascuns undeva în Moldova la Slatina, l-am ajutat și pe el să vină întâi la Sihla și după aceea la Sihăstria în trecere, și apoi la Rarău, de unde a fost și el pe urmă arestat.

Ei bine, deci, printre acești studenți dr. Nicolau îmi pare bine că a scris despre **Rugul Aprins**. Își aduce aminte și el de perioada aceea. Era părintele Nicolae Bordașiu care acum e la Biserica Silvestru din București, mai era un student care, deși veterinar, nu-mi mai aduc numele aminte, și un altul care a ajuns celebru la Paris, ca mare epidemiolog. Deci, eram până la numărul de 12, iar printre tineri venea un tânăr Văsâi de la Arhitectură, Șerban Mironescu care acuma se află la Geneva. Ce aș vrea să spun? Toți acești oameni, toate aceste nume pronunțate, cu câteva mici excepții, și dintre cei care au venit foarte rar și după aceea s-au distanțat, dar toți au intrat în închisoare, în momentul când **Rugul Aprins** a fost socotit ca periculos pentru ideologia și societatea noastră. Toți am ajuns în închisori și Pr. Benedict Ghiuș, pr. Sofian, pr. Felix, pr. Stăniloae și prof. Savin care a stat multă vreme la Sighet. Scrima nu a apucat, pentru că a reușit să plece din țară la vreme, dar toți am dus cu noi ceea ce primisem la Antim, acesta este lucrul cel mai important și de aceea, așa cum spuneam la început, **Rugul Aprins** părea a fi o pregătire pentru intrarea în catacombe, pentru intrarea în marele întuneric. Ca să pregătească oameni care să treacă prin acest întuneric având **Rugul Aprins** în inima lor, ceea ce s-a și întâmplat pentru că toți aceștia în închisorile prin care au trecut, toți au fost acolo **Ruguri Aprinse**, au păstrat învățătura, taina sufletească cu care au intrat, anume aceea a rugăciunii inimii care pe mulți i-a ajutat să treacă prin calvarul care a existat în închisorile comuniste.

Ei bine, **Rugul Aprins** stabilit și concentrat la Mănăstirea Antim sub îndrumarea Părintelui Daniil de care nu trebuie să uităm nici o clipă — el a fost întemeietorul, el a fost animatorul, el a fost conferențiarul permanent chiar dacă mai vorbeau doi, în joia sau duminica în care erau conferințele de la Antim, — părintele Daniil trebuia să vorbească neapărat. S-au ținut acolo conferințe interesante. E greu după atâția ani să-ți mai aduci aminte de toate din ele, mai ales că nu erau mijloace să fie publicate. Ce s-a păstrat, s-a mai găsit prin hârtiile rămase de la părintele Daniil, după ce securitatea a umblat prin ele și le-a vămuit. Mai sunt câteva pe care o să le scoatem la lumină, dar acolo se țineau conferințe cu public, foarte interesante. Am să numesc câteva din ele: „Martirajul Sf. Ioan Botezătorul” - Ion Marin Sadoveanu, „Viața Sf. Mucenice Anastasia - izbăvitoarea de otrăvă” -, Paul Sterian, „Războiul nevăzut al lui Paisie cel Mare” etc.

Aș vrea să observăm ceva în prima conferință. Tema: *Martirajul*. Se sugera un martiraj, un martiraj la care era supusă Biserica și supușii creștini din țară în momentul acela

în care se instala comunismul la noi. Sau „Viața Sf. Mucenițe Anastasia”. Deci era vorba de o muceniță, de o mucenicie, era vorba de o pregătire pentru mucenicie. Lucrurile acestea nu trebuie scăpate din vedere pentru că nu erau întâmplătoare. Sf. Muceniță Anastasia e izbăvitoare de otravă. Ce era otrava? Otrava nu era decât o ideologie, nouă, atee, care se instala atunci. Sau „Războiul nevăzut al lui Paisie cel Mare”. E vorba de alt Paisie decât cel de la Neamțu. O carte întreagă compusă de Paul Sterian, era vorba de un război nevăzut, care era, care exista și în care se luptau două ideologii. Apoi conferințe ca „**Isihasmul**”, „**Iisus Logosul întrupat**”, „**Păcatul originar**”, „**Scena și altarul**”, când asta o prezenta Tudor Vianu, că și el venea acolo, „**Rugăciunea inimii**”, „**Exegeza smochinului blestemat**”.

Unii au spus că la Antim a fost și o școală literară. Erau adunați literații care voiau să-și mențină libertatea scrisului, libertatea gândirii. Din punctul acesta de vedere, aș zice eu, că putem da un răspuns la întrebarea „unde au fost intelectualii?” Au fost acolo unde trebuia. Cel puțin cât au putut până când au ajuns la închisoare.

Un lucru aș vrea să mai adaug și anume, printre mentorii Mișcării de la Antim, - nu printre întemeietori -, acest lucru trebuie precizat, pentru că s-au simțit tendințe de a dirija începuturile spre numele acesta pe care îl voi numi eu acum, care a existat eu adevărat, dar nu a fost inițiatorul. Când a fost el acolo, **Rugul Aprins** exista cu întreaga lui concepție despre rugăciune, despre viața duhovnicescă, despre lupta cu păcatul, despre desăvârșire, contemplație ș.a.m.d. — pe toate treptele devenirii și desăvârșirii creștine. E vorba de părintele rus, Ioan Culâghin. Acesta a venit în România descoperit de trupele noastre care înaintau spre răsărit, descoperit într-un colhoz. Era un călugăr de la Optina, din celebra Mânăstire de unde și-a luat Dostoievski modelul, starețul Zosima. A venit la noi împreună cu un episcop, Nicolae al Rostovului. Acesta în tinerețe fusese coleg, la Kiev, cu patriarhul Nicodim Munteanu. Trecând războiul printre ei, au revenit în țară și s-au stabilit la Mânăstirea Cernica. Nimeni nu știa ce valori spirituale erau ei, că ei supraviețuiseră în colhozuri, ca prin minune, prin rugăciunea inimii, prin rugăciunea interioară.

Ei bine, pe părintele Culâghin l-a descoperit Sandu Tudor. L-a descoperit la Mânăstirea Cernica. Nu știu dacă știa cineva ce pregătire are, dacă avea studii teologice, deși am în mână un cuvânt al lui foarte frumos, cred că e tradus de părintele Andrei Scrima în franțuzește. E un text isihast foarte pe linia tradițională ortodoxă. Ei bine, acest Ioan Culâghin ajunge la noi la Cernica, e descoperit de părintele Daniil, e dus la Antim și la Conferințele pe care le organiza părintele Daniil la Antim și la care eu am fost permanent prezent, era adus de la Cernica și acest părinte care, isihast fiind, avea intervenții foarte scurte dar substanțiale. Avea cu el un soldat basarabean, care evadase din armata rusească și care era interpretul lui. Când lucrurile au devenit mai adânci, mai de substanță, atunci părintele Culâghin și-a luat interpret pe un alt mare om de cultură, un preot basarabean care știa deci rusește și care era interpretul lui în probleme de mai mare finețe duhovnicească. Era părintele Gheorghe Roșca. De ce zic că era un om de cultură? Pentru că, după moartea lui, s-au descoperit la familia lui, șapte bibliorafuri cu sute de pagini în care el extrăsese cuvinte din Biblia lui Șerban Cantacuzino în românește, Biblia de la 1688, cuvinte pe care le trecea prin 5, 6, 7, 8 limbi căutându-le sensurile, geneza cu izvoarele lor. Am discutat despre problema aceasta de mai multe ori, am avut în mână un exemplar. Am vrut să ajut familia să le dea Academiei Române, le-am văzut împreună cu Virgil Cândea, iar Academia a zis că nu are bani să le cumpere, și nu mai știu unde se află acum aceste volume pentru că n-ar fi târziu nici acum să fie achiziționate de Academie, pentru că erau și sunt o operă, de adâncă și pricepută cercetare.

Deci, acest părinte Roșca era la momentele de mai mare finețe duhovnicească, traducătorul părintelui Culâghin. Acest părinte Culâghin a venit cu o noutate totuși, el a venit cu rugăciunea de binecuvântare.

Ioan Culâghin a rămas la Antim puțină vreme. La un moment dat ne-am trezit că nu mai vine. Cred că era prin 1946. Ce se întâmplase? A fost găsit de ruși și deportat, dus în Siberia împreună cu ucenicul lui basarabean și din clipa aceea de părintele Culâghin nu s-a mai știut. S-a primit însă una sau două cărți poștale, de la ucenicul lui, ceea ce a fost un semn

## Rugul aprins

că ei n-au fost omorâți, că sunt undeva. Era vorba de un lagăr din Siberia, dar în afară de aceste cărți nu s-a mai știut nimic absolut despre nici unul din ei doi.

Se știe, după cum vă spuneam, că toți cei din gruparea **Rugul Aprins** au ajuns la închisoare. A venit vremea când cei din închisori au fost eliberați, cei mai mulți s-au întors, unii bolnavi, dar oricum s-au întors, unii au murit la puțin timp, cum a fost poetul Vasile Voiculescu, iar unul din ei nu s-a mai întors deloc. Și acesta a fost părintele Daniil. Părintele Daniil a murit în închisoarea de la Aiud. Mormântul lui e necunoscut până astăzi. Mi-a scris un profesor din Bucovina, parcă Filipciuc, care a stat cu părintele Daniil la Aiud. Îmi scria că toată lumea din Aiud îi spunea „Sfântul”.

El rămâne în conștiința noastră, a celor care l-am cunoscut, probabil că va rămâne și în conștiința Bisericii, altul decât ca un mort obișnuit, fiindcă mișcarea inițiată de el, **Rugul Aprins** — este vorba deci de Rugul care ardea și nu se mistuia, dar el nu se prefăcea în cenușă —, **Rugul Aprins** a ars, dar el nu s-a mistuit. El a rămas până în ziua de azi, și dovada că a rămas, e că supraviețuitorii au început să se refere la el, să scrie, să dea amănunte. Cum vă spuneam deja, a scris despre acestea dr. Nicolau, Roman Bragă, a scris Mihai Rădulescu, a scris părintele Ioan Bărdaș, a scris Șerban Mironescu, fiul profesorului Mironescu. În cele din urmă am scris și eu și sper că din documentele pe care le am și care sunt și la Biblioteca Sf. Sinod, să pot alcătui o monografie mai cuprinzătoare, pe care s-o las istoriei spre judecată, așa cum se întâmplă la noi în Ortodoxie, fără să forțăm nota. Mormântul lui nu se cunoaște până astăzi.

Sunt mulți sfinți ale căror morminte sunt necunoscute până în ziua de astăzi, dar amintirea lui merită să fie perpetuată în istoria Bisericii Române, în istoria spiritualității românești. Modificând puțin sintagma lui Lermontov, aș termina spunând că Sandu Tudor a fost nu numai un erou al timpului nostru, ci a fost și un învățător și un martir al timpurilor noastre. Martir pentru credință, n-a fost politician. A fost un om devotat, sincer, și pretind că l-am cunoscut foarte bine, devotat vocației lui monahale și preoțești pentru că în cele din urmă a fost hirotonit preot de mitropolitul Firmilian al Craiovei, cred, în momentul în care l-a numit stareț la Crasna, și îmi face o bucurie deosebită să reînvie amintirea lui în conștiința românească.

UN MARTOR ÎN FAȚA ISTORIEI

LILI LEMNARU: — *Ultimele pâlpâiri ale Rugului Aprins la București. Ce gândeau și ce simțeau eroii principali?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — Rugul Aprins a fost mulți ani subiectul de temelie al întrunirilor de la Antim. Cred că el provine de prin 1943, când Sandu Tudor s-a dus cu un grup de profesori din țară la Mitropolia Bucovinei, unde era mitropolit Tit Simedrea. Aceasta s-a întâmplat de la 1 august — 7 august 1943.

La ora aceea, părintele Daniil era încă laic. Totuși, printre subiectele pe care le-a abordat el acolo, a fost unul intitulat: „Rugăciunea inimii și Sfânta isihie”. Acolo, în preajma războiului, zilele nu au fost prea fericite. Era războiul și nimic din ceea ce se întâmpla nu părea a avea perspective. De altfel, s-au și întors destul de repede înapoi, iar mitropolitul care era Tit Simedrea avea să se retragă și el, peste un timp destul de scurt, înapoi la București.

Acolo, în programul isihast de la Mitropolia Bucovinei, care a ținut de duminică 1 august — 7 august, au vorbit pe rând: Pr. N. Popescu, Alexandru Elian, prof. Alexandru Mironescu, prof. Anton Dumitriu, Paul Sterian, prof. Constantin Noica, Petru Mamoliu, arhim. Benedict Ghiuș și Sandu Tudor. Deși nu se știa încă ce va deveni cercul de la Antim pentru cei care l-au urmărit, era limpede că ceva foarte serios va lua ființă. Ceea ce s-a și întâmplat mai târziu. E interesant de văzut în aceste prelegeri poziția lui Sandu Tudor, care te făcea să te gândești mai departe la ceea ce se va întâmpla la Mănăstirea Antim. Acestea au fost zile de pregătire ale unei activități care va avea în vedere, sigur, un program isihast pe care părintele Sandu Tudor îl va și explica. Aceștia de mai sus se declarau atunci nu numai încrezători în programul care-l făcuse Sandu Tudor pentru ei, ci, mai ales, își dădeau într-un fel asentimentul față de învățătura lui.

E important de văzut că, printre numele de la acest ciclu de conferințe, se aflau, oameni mari ai culturii din vremea aceea. De altfel, cu ei își va face Sandu Tudor programul lui de viață și nu va da înapoi de la acest program. E drept, că nu au rămas toți în continuare legați de ceea ce va face mai târziu Sandu Tudor. Deși, din când în când, vor veni toți în jurul său la Mănăstirea Antim.

Pentru că mai târziu, când s-a structurat bine mișcarea, părintele Sandu Tudor a devenit monahul Daniil și s-au apucat toți să îl sprijine și să-l susțină. Pe lângă aceștia, a crescut numărul celor ce veneau acolo. Astfel, au apărut alți oameni de știință și scriitori, care s-au legat de cele ce se întâmplau acolo.

Desigur, astăzi nu a rămas decât amintirea faptelor ce se petreceau acolo, și prea puțini din cei ce luau parte la ele. E păcat că totul a dispărut în timp, într-o istorie care ne face de-abia pe noi, pe atunci foarte tineri, să ne aducem aminte de oameni și fapte. Ne aducem aminte de cele două rânduri de conferințe pe săptămână, cu participarea foarte multei lumi, care începea să fie atentă la programul isihast. Căci asta era totul: **un program isihast**. Erau și 12 studenți dintre care mi-aduc aminte dar, cei mai mulți, s-au risipit. Erau printre studenți Nicolae Bordașiu, dr. Nicolae Nicolau, subsemnatul, Roman Bragă și încă câțiva, pe care nici nu mi-i mai aduc aminte. Ce era cu noi acolo? Trebuia să primim binecuvântare pentru „Rugăciunea inimii”, și ne-a și citit-o părintele Daniil.

Am rămas acolo până în 1949, când am intrat eu în monahism la Mănăstirea Prislop. Am fost călugărit acolo în vara lui 1949, aducând cu mine și pe Stelian Manolache din București. Nu era chip să faci altfel. După aceea noi ne-am risipit, care pe unde a putut. Ca să păstrez totuși legătura isihastă, eu am chemat de la București pe părintele Daniil Tudor, care mi-a și fost naș de călugărie. În felul acesta, am pus în legătură pe cei doi mari oameni duhovnicești din România, la vremea aceea: părintele Daniil și părintele Arsenie Boca. Eu nu am putut sta decât relativ puțin la Prislop, cred că până în ianuarie 1950. După aceea, am plecat de acolo și mi s-a pierdut urma. Am umblat prin multe alte locuri din țară.



## Rugul aprins

Vreau să spun că Rugul Aprins a mai ținut câțiva ani la Antim, păstrat de părintele Daniil Tudor.

LILI LEMNARU: — *Risipirea — părintele Daniil, oameni de cultură, cei 12 tineri. Unde s-au retras fiecare?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — Mai târziu, și părintele Daniil a trebuit să părăsească Mănăstirea Antim. Era bun prieten cu Înalt Prea Sfințitul Firmilian de la Craiova, și acesta i-a promis o Mănăstire. A ajuns în Oltenia la Schitul Crasna, Gorj. M-am dus și eu cu el, dar n-am putut sta decât o vreme, pentru că părintele Daniil, ducându-se la București, a aflat că sunt urmărit. Așa, mi-am făcut drum spre Moldova, pe care o credeam încă curată de cei ce urmăreau pe tinerii absolvenți.

Dintre cei 12 tineri, mulți au cunoscut închisorile și au revenit în București târziu de tot, iar unii n-au mai revenit deloc. Cei 12 studenți au mers, care la închisoare, care a fost uitat, și așa și-a făcut fiecare destinul său.

LILI LEMNARU: — *Ce s-a întâmplat cu tânărul ANTONIE — fugar? Când s-a hotărât să intre în monahism? De ce? De ce la Prislop? De ce Arsenie Boca?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — Eu am intrat repede în monahism, după ce mi-am luat licența în Teologie la Cluj-Napoca. Apoi au urmat 6 ani de fugă, până când m-au prins în toamna anului 1954.

LILI LEMNARU: — *Ce legătură era între Sandu Tudor, P.C. Arsenie Boca, Antonie?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — Legăturile dintre mine și Sandu Tudor erau de la început precizate. De altfel, așa se explică de ce a fost invitat și la călugărirea mea. Pentru noi, Sandu Tudor era acela pe care-l vedeam în momentul de față. Nu ne interesa ce-a fost și cu cine a fost căsătorit. Pentru noi, el era un om care-și punea întrebări pentru noi, și care le găsea răspunsul.

Pe părintele Arsenie Boca îl cunoscusem cam în același timp la Mănăstirea Sâmbăta. Sandu Tudor nu prea avea legături cu el. El a venit la Prislop pentru mine. Nu cred, însă, că a venit chemat de celebritatea lui Arsenie Boca. De altfel, părintele Daniil avea forța lui, spre deosebire de părintele Arsenie care, de asemenea, avea forța lui.

LILI LEMNARU: — *Are vreo semnificație că un mare duhovnic tunde în monahism un viitor mitropolit? I-a spus ceva atunci lui Antonie, Arsenie, văzătorul de oameni?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — Sigur, are o mare semnificație, faptul că un duhovnic tunde în monahism un viitor mitropolit, dar e greu de spus astăzi, cât din această greutate a fost simțită de cel în cauză.

Părintele Arsenie, pe care l-am cunoscut foarte bine, era un văzător de oameni. Nu știu însă cât va fi văzut în mine. Vremurile deveneau tot mai tulburi, și el era din ce în ce în mai mare pericol. Mitropolia din Sibiu l-a mutat pe el de la Mănăstirea Sâmbăta la Mănăstirea Prislop. Era un fel al mitropolitului de a-l apăra, dar el a fost foarte mâhnit. Desigur, eu am avut foarte multe întâlniri cu părintele Arsenie, întâi la Sâmbăta, apoi la Prislop. Nu aș vrea să mă refer la acestea.

LILI LEMNARU: — *Cine a fost părintele Dometie? De ce el s-a dus la Râmeț?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — Pe părintele Dometie Manolache l-am cunoscut foarte bine. Era colegul meu de Facultate din București. Și cum, în aceeași zi, ne-am hotărât să luăm jugul monahal, i-am scris, și așa a venit la Prislop. Era de Ziua Sfintei Cruci, 14 septembrie 1949. Acolo a venit și episcopul Aradului de atunci, Andrei Magieru, care în luna lui august pe mine m-a făcut diacon, iar pe Stelian Manolache preot și, abia după aceea, ne-a călugărit părintele Arsenie Boca la Prislop, de față fiind și Vlădica.

Călugăria noastră a fost foarte interesantă și a strâns acolo foarte multă lume. Mi-aduc

aminte că, în noaptea călugăriei, erau mulți tineri veniți în grupuri mari, care ne-au ținut tovărășie. Dar, din nefericire, nu am putut rămâne prea multă vreme la Prislop pentru că, într-o zi, a venit un frate de acasă, din București, și mi-a spus că sunt căutat de securitate. Ei bine, eu, în acea noapte, am și plecat de la Prislop, rătăcind prin țară, pe la multe schituri, pentru a nu mi se da de urmă. Abia mai târziu, am aflat ce s-a întâmplat în urma mea, la Prislop. Părintele Arsenie Boca a fost nevoit să transforme Mănăstirea în Mănăstire de maici. Voi trece peste multe hotărâri ale lui din lipsă de timp.

A plecat și părintele Dometie de acolo, și s-a stabilit mai întâi la Mănăstirea Ciolanul, Buzău, și preda ca profesor la Școala monahală de la Mănăstirea Rătești. Acolo și-a înfiripat prima obște, cu care avea să-și încerce marele noroc din Transilvania. Așa se face că a plecat împreună cu un grup de maici de la Rătești și Barbu, iar acestea au ales-o să fie stareță pe maica Ierusalima Ghibu, venită în același grup cu ele. Este stareță și astăzi la Mănăstirea Râmeț.

Părintele Arhimandrit Dometie a fost de fapt, cum puțini călugări au mai fost, un om de rugăciune, evlavios, și părinte sufletesc al acestor maici. A format o obște frumoasă, care se păstrează și astăzi. Târziu de tot s-a gândit el că ar trebui să-și facă doctoratul în Teologie. Eu eram, în acea perioadă, vicar patriarhal. L-am ajutat pe cât am putut să se înscrie la doctorat. Dar, tot când eram vicar patriarhal, am aflat că nu a mai rezistat datorită sănătății, și și-a dat duhul. Vestea am primit-o chiar de la sora lui, Maica Eudoxia, care a venit cu stareța personal la București, cerându-mi să le scriu epitaful, care se află ca o carte deschisă pe mormântul lui de la poalele stăreției Râmețului. A fost un călugăr cu calități excepționale, pe care l-a iubit și l-a chemat Dumnezeu să se bucure de viața veșnică.

LILI LEMNARU: — *Cum a ajuns ANTONIE la Slatina? Era o Mănăstire de pedeapsă sau era o modalitate a ierarhului de atunci de a scoate din „văzul” securității niște „indezirabili” pentru că erau prea credincioși și prea anticomuniști? Sau erau numai basarabeni și bucovineni?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — Mănăstirea Slatina nu avea deloc bucovineni și basarabeni. Începuse, însă, să fie interesantă prin aceea că avea un stareț minunat, cel care a trăit până de curând la Mănăstirea Sihăstria, părintele arhimandrit Ilie Cleopa. Asta se întâmpla, bineînțeles, înainte de a fi eu episcop. Așa că, prin multe încercări trecând eu, și încă nerezolvându-le, — pentru că eram deja condamnat la 7 ani de închisoare — cineva mi-a spus de Mănăstirea Slatina, care era departe în Moldova, și în care începea să se simtă suflu duhovnicesc. Ajutat de părintele Arsenie Papacioc, am ajuns și eu la această Mănăstire.

Nu era Mănăstire de pedeapsă. Nu era nici o Mănăstire care să fi fost luată în vedere de ierarh. Era simplă pe atunci, o Mănăstire oarecare, care s-a dezvoltat mult mai târziu. Eu m-am dus acolo prin anul 1950, luna mai.

Părintele Cleopa era stareț, dar nu era acasă. L-am așteptat până când a venit. Când a venit, — cred că vorbise cu părintele Arsenie Papacioc despre situația mea — părintele Cleopa m-a luat cu el să stăm de vorbă, într-o poieniță în spatele mănăstirii.

Nu aveam ce să ascund. Am spus adevărul, că sunt condamnat, că sunt urmărit, dar că sperăm toți că vremurile se vor schimba, se vor îmbunătăți. Așa încât am rămas la Slatina, înscriindu-mă în rândul fraților din obște. Între timp, părintele Cleopa a făcut ca obștea de acolo să crească, încât ajunsese la 100 de viețuitori. Obștea era alcătuită, mai cu seamă, din călugări tineri. De altfel, au venit acolo mult mai mulți tineri, deoarece era foarte bine organizat totul, dar nu toți au putut rezista și respecta rânduiala monahală, așa că unii plecau și alții veneau. Au rămas până la urmă 100 de călugări, dintre cei ce își descoperiseră vocația. Văzând eu că merge bine și nu mă găsisse securitatea, am crezut că poate dura mult așa. Însă, în 1953, am profitat de venirea la hram la Mănăstirea Slatina a Prea Sfințitului Partenie Ciopron, care era și el fără eparhie și stătea la o Mănăstire suceveană. Pe urmă va ajunge episcop la Roman. El m-a hirotonit preot la Mănăstirea Slatina. Până atunci eram doar diacon.

Începusem să mă mișc mai ușor, cu gândul că cei ce mă căutau, au uitat de mine

## Rugul aprins

într-un dosar. Dar m-au descoperit la Iași și m-au arestat.

LILI LEMNARU: — *Cine au fost cei de la Slatina — stareț, duhovnici, călugări, intelectuali (Părintele Petroniu, P.C. Cleopa, P. C. Arsenie Papacioc — Anton Dumitriu) ș.a.m.d?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — La Slatina, care era deja o Mănăstire destul de importantă, era stareț arhimandritul Cleopa Ilie, și mai avea acolo câțiva călugări foarte cunoscuți, printre care: părintele Petroniu Tănase, părintele Arsenie Papacioc, părintele Gherasim, ... și subsemnatul. Apoi, tocmai pe atunci îl avea în obște — a stat vreo 6 luni — pe profesorul Anton Dumitriu, cu care ne-am împăcat foarte bine. Între timp, Slatina a devenit un centru intelectual unic, foarte căutat și de intelectualii din țară. Între timp, venise acolo și părintele Daniil Tudor, care se stabilise la Rarău. Cum Slatina devenise foarte cunoscută, era aproape inevitabil să fiu descoperit. Dar, între timp, și securitatea se organizase mai bine. Mergând la Iași, că venise patriarhul Bulgariei acolo, m-au prins și pe mine, și au urmat apoi 2 ani de anchetă și judecare. Deși eu fusesem condamnat în lipsă la șapte ani temniță grea.

E de remarcat faptul că la Slatina, călugării s-au obișnuit repede cu prezența noastră, a teologilor, și ne dădeau toată cinstea.

LILI LEMNARU: — *Cum și de ce au fost arestați? În ce împrejurări?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — Toți cei arestați în lotul meu erau judecați deja și se aflau în închisoare. Eu am reușit să-i păcălesc 6 ani, dar până la urmă tot m-au prins. Eram, de altfel, sigur de aceasta. Tot atunci au început și căutările în legătură cu Sandu Tudor. Îmi aduc aminte că a venit un cetățean la mine, care m-a întrebat în mare taină de dânsul... Eu i-am răspuns că e la Voroneț în biserica mare fiindcă mă întrebese de Daniil Sihastru. Și a plecat omul la Voroneț, și i s-a spus că Daniil Sihastrul e îngropat în biserică. A venit apoi la Slatina și mi-a făcut cu degetul că l-am păcălit. Apoi s-a interesat de la alții unde ar putea fi părintele Daniil, dar nu l-a arestat, ci a dorit să afle unele lucruri, fiindcă nici nu avea de ce să-l aresteze. Abia mai târziu aveam să-mi dau seama, că își creau timp pentru mai târziu, când aveau să-i aresteze mai pe toți.

LILI LEMNARU: — *Destine personale.*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — Eu cât am fost în Mănăstirea Slatina, eram singur. Nu mai era nimeni cu mine din cei arestați odată. Așa încât n-am putut să angajez pe nimeni alături de mine. Singurul care ar fi putut fi arestat era părintele Cleopa, dar el a fost apărat cu strășnicie de mine, așa că nu au putut să-l aresteze.

LILI LEMNARU: — *Destinul lui ANTONIE — exclusul din călugărie — viața „civilă” — reprimarea — doctoratul — ierarhul cărturar și restaurator care l-a ocrotit pe Noica la Păltiniș, a plănuit „restaurarea” mănăstirii „Brâncoveanu” — a păstorit ascendența morală a Facultății de Teologie din Sibiu.*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — Aș vrea, înainte de orice, să spun câteva cuvinte despre părintele Daniil Tudor. El nu a fost numai șeful **Rugului Aprins**. Caietele rămase de la dânsul ne arată că era un om duhovnicesc de mare adâncime și smerenie. Nimeni nu ar fi bănuț că ascundea în el aceste comori risipite în toate caietele lui. Alexandru Mironescu, profesor universitar, spunea despre dânsul că era o bibliotecă deranjată, împrăștiată și în dezordine. Eu aș modifica această descriere: era un spirit organizat și în structura lui sufletească era solid organizat. O arată lectura caietelor lui și lectura pe care și-o făcea.

Citea și nota tot timpul. Citea și nota, în timpul slujbelor își făcea note. Ce idee bună a avut Prea Cuviosul Petroniu Tănase de la Muntele Athos. Înainte de a pleca la Muntele Athos, a hotărât să înceapă el însuși legarea în caiete a materialelor rămase după arestarea părintelui Sandu Tudor. Lucrarea a fost continuată de Arhimandrit Grigorie Băbuș, directorul Bibliotecii de la Antim. Poate că P. C. Petroniu a păstrat la el până la plecare aceste manuscrise, date

înapoi de securitate care le confiscase. Unele au și acum pe ele însemnări și ștampile de la securitate. Noroc că nu le-au ars și le-au înapoiat. Nu ne-a rămas însă nimic din perioadele când părintele Daniil a condus revistele „Credința” și „Floarea de foc”. Ori nu le-a păstrat, ori s-au rătăcit, ori au rămas la Securitate.

El avea o rotunjime spirituală de gând. Se mișca într-o schemă precisă, într-o gândire sigură pe care, prin lecturi și meditație doar, și-o umpluse. Toate textele rămase de la dânsul arată că era pe deplin lămurit. Credea puternic. Știa. Își descoperea mereu doar confirmări a ceea ce știa dinainte. Era sensibil la orice subtilitate spirituală. O sesiza imediat. Toate lecturile lui sunt bine organizate și bine alese. Și de peste tot își făcea note.

Nu mai știi azi, răsfoind atent caietele lui, cât e traducere din diferite lecturi, cât e parafrază, rezumat, glosă, gândire personală. A descifra acestea ar însemna a parcurge tu însuși toate lecturile lui și a identifica sursele. Pentru că el nu citează, dar ar fi până la urma inutilă căutarea originalelor lui. Ici, colo o mai face, adică mai citează din Sfinții Părinți, doar foarte rar.

Nu-l interesa erudiția și nu-și făcea note pentru lucrări ci pentru o lucrare interioară, în sensul isihast al cuvântului.

Citea spre folos, nu spre documentare, cu scopuri publicistice.

Dar să revenim la ultima întrebare. La venirea din închisoare am fost primit în Mănăstirea Slatina. Am dat din nou examenul de admitere la doctorat și am reușit cel dintâi. Acum știam și englezește.

Așadar, am făcut 3 ani de doctorat la Facultatea de Teologie din București dar, după Paști, am fost eliminat din Mănăstire și trimis la munca de jos. Doi ani am stat acasă după care, cu mare greutate, cu ajutorul Departamentului Cultelor, am fost angajat muncitor necalificat, la Fabrica de mase plastice din București, unde am rămas aproape 10 ani, neștiut de nimeni decât de Prea Fericitul Patriarh Justinian. Pentru că mă duceam la el în fiecare duminică la slujbă. Așa se face că, după ce românii au fost în opoziție față de Tratatul de la Praga, Patriarhul m-a chemat și m-a numit în acea zi secretar-șef la Facultatea de Teologie din București. Acolo mi-am dat examenul anului 3 de doctorat și, la 5 decembrie, am plecat să-mi fac un doctorat la Oxford, ceea ce mi-a adus mai târziu promovarea în Biserică. Am fost doi ani și Rector al Institutului Teologic Universitar București.

Apoi am fost în 1970—1980 vicarul patriarhului la București. În 1980 am fost Episcop de Buzău, de unde am fost mutat în 1982 Mitropolit la Sibiu. Trebuie să amintesc aici și de buna prietenie pe care am avut-o cu Noica. El era stabilit în Păltiniș, unde și eu aveam o casă și ne vedeam adesea. Când a murit, împreună cu dl. Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu, i-am ales mormântul lângă biserica Schitului de la Păltiniș. I-am ținut atunci o cuvântare, care mie mi-a plăcut foarte mult și cred că a plăcut și ascultătorilor.

Ce-aș mai putea să adaug? Desigur, ceva despre cea mai mare realizare a mea de la Sibiu. În Eparhie aveam o Mănăstire, de care eu eram legat foarte tare încă din studenție, Mănăstirea Sâmbăta. Am început să o restaurez încă înainte cu 5 ani de Revoluția din 1989. I-am refăcut zidul interior, pe două părți am făcut zidire, o cameră a lui Brâncoveanu și o bibliotecă mare și chilii, iar de partea cealaltă, poarta mare a mănăstirii, și aici cu clădiri, la etaj cu un Paraclis, și la parter cu chilii pentru viețuitori. Acum e o Mănăstire mare care e mândria mea și a tuturor celor care m-au ajutat în acele timpuri, precum și a întregii Transilvanii.

LILI LEMNARU: — *Are vreo importanță faptul că acum foștii membri ai Rugului Aprins sunt mari duhovnici, cărturari, mitropoliți etc.?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — Noi am socotit pe toți cei ieșiți din Mișcarea **Rugul Aprins** — vor fi fiind o seamă din ei, dar a trecut foarte mult de atunci, o jumătate de secol — în care timp am rămas foarte puțini din cei care am activat atunci.

Desigur, vor fi mulți, dar taina RUGULUI APRINS rămâne o taină.

## Rugul aprins

LILI LEMNARU: — *Ce înseamnă teologia „Rugul Aprins” (mistic) și realitatea rodirii lui peste ani?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — **Teologia Rugului Aprins** înseamnă o cercetare de adâncime în viața Bisericii. E păcat că el și-a pierdut sensul original. Sau, dacă mai există, există la oameni care îl poartă cu ei ca pe un odor sfânt al lui Dumnezeu.

Căci e o mișcare de adâncă finețe ortodoxă și niciodată nu moare. Creează și oameni și destine și niciodată nu poate dispărea atâta vreme cât există creștinismul în viață.

SCRISOARE CĂTRE DL. SORIN DUMITRESCU

Îmi pare rău că nu voi putea fi prezent la Vernisajul operei pictorului Mircea Teodorescu, prilej cu care îmi imaginez că se va aminti și de fratele său, ieroschimonahul Daniil (scriitorul Sandu Tudor). Părintele Daniil a fost nașul meu de călugărie la Mănăstirea Prislop, unde am fost tuns în monahism în 1949 de către vestitul pe atunci duhovnic și stareț Arsenie Boca. Îl cunoșteam bine pe părintele Daniil încă din timpul studenției, de la București, fiind și eu unul din ucenicii „**Rugului Aprins**”, mișcare isihastă de dânsul ctitorită la Mănăstirea Antim. Am fost apoi sub stăreția sa la schitul Crasna din părțile Gorjului. La îndemnul lui am fugit în Moldova și am intrat pentru câțiva ani sub oblăduirea și sfatul părintelui stareț Cleopa. Motivul acestor dese schimbări de locuri — mereu sub binecuvântare, mărturisire și primire cu mare curaj de către acești trei renumiți stareți — era acela că din 1949 aveam la București o grea condamnare în lipsă. Datorită curajului lor de a mă adăposti, am putut scăpa de arestare până în toamna lui 1954. Aceasta m-a scăpat de diabolica experiență „Pitești”. Dumnezeu a fost bun cu mine.

Dintre cei trei stareți ai mei, nici unul nu mai trăiește.

Părintele Daniil a fost și el arestat mai târziu, odată cu părintele Stăniloae, cu părintele Benedict Ghiuș, cu părintele Sofian, cu părintele Felix, cu omul de știință Alexandru Mironescu, cu fiul acestuia Șerban Mironescu, cu poetul Vasile Voiculescu și cu mulți alții. Unii s-au întors. Părintele Daniil e unul din martirii neamului și Bisericii românești, morți și îngropați în locuri neștiute, la Aiud. Va trebui să-i facem o cruce la Schitul Rarău, unde se retrăsese și era stareț în momentul arestării. Astăzi e aproape uitat, deși a fost poet de real talent, ziarist și mare om duhovnicesc. Istoria culturii și a spiritualității românești nu trebuie să-l uite. Ar fi mai săracă și neîmplinită prin lipsa unei verigi importante. Eu m-am îndatorat cu o monografie în care voi include și multe din operele lui literare inedite, ca și din opera lui duhovnicească atâta cât s-a păstrat. Am la îndemână material valoros și am început să lucrez.

Părintele Daniil a scris și a șlefuit versuri până în momentul arestării. Avea la Rarău opt mii de volume, și o literatură mistico-ascetică de rară valoare. Păcat că multe s-au risipit. A publicat mult în „Gândirea” (le voi aduna), a tipărit un volum de versuri, **Comornic** și un **Acatist al Sfântului Dimitrie Basarabov**, în versuri de subtilă frumusețe. Era un creator de metafore de mare originalitate. Tot așa e și **Acatistul Rugului Aprins**, apărut mai întâi în străinătate și apoi și la noi, după 1989.

Părintele Daniil a fost unul din marii imnologi ai Ortodoxiei și mă voi strădui cu smerenie, să-l descopăr vremii noastre din care, unul câte unul ne tot ducem, și multe din cele neștiute de noile generații vor trece în uitare definitivă, odată cu noi. Ar fi nedrept. Și ar fi păcat.

Descopăr cu surprindere că a avut un frate, artist al penelului, pe care îl scoateți din neuitare, acum, la Galeria Catacomba. Părintele Daniil era de o mare discreție cu privire la biografia lui, și, cred că numai silit și-a scris o autobiografie, pe care i-au cerut-o autoritățile vremii, pe când era încă la Antim. Despre familie nu spune decât că era dintr-o familie numeroasă și că tatăl lui era un modest magistrat. Nu era chiar așa, dar era o autobiografie „în apărare”, și e lesne de înțeles de ce.

Vă felicit din toată inima pentru vernisajul Mircea Teodorescu, fratele părintelui Daniil. E un act de cultură.

V-aș fi recunoscător dacă mi-ați păstra niște reproduceri după fotografiile de familie, în special acelea în care apare Părintele Daniil. Nu-i plăcea să se lase fotografiat, de aceea, pentru monografia pe care i-o pregătesc mi-ar fi de mare folos orice document.

Cu îmbrățișare și binecuvântare arhierescă,

## AMINTIRI DESPRE RUGUL APRINS

Eram încă în anii studenției când la București a apărut, ceea ce s-a numit de la început de altfel, dar se va numi mai târziu cu mai multă precizie și individualizând fenomenul, **Rugul Aprins**.

Rugul Aprins era o grupare creștin-ortodoxă, care avea la origine câteva încercări ale scriitorului Sandu Tudor, de a aduna la un loc o grupă de oameni cu care să inițieze, și ideea părea originală, să inițieze un grup de rugăciune. Poate că ideea ar fi putut avea la origine un grup, care se organizase înainte de revoluție, în Rusia, în jurul Mănăstirii Optina. Acolo marii scriitori se duceau, pentru sfat. Optina avea mari stareți și duhovnici care mergeau pe linia lui Palsie Velicovski, deci a rugăciunii isihaste, linia ajunsă la mănăstirile rusești și mai ales acolo, la Optina, ajunsă prin manuscrisele pe care Paisie și cu ai lui, de la Neamțu, le traduceau din teologia isihastă, greacă, în rusește, o parte, și în românește altă parte. Ceea ce traduceau în rusește trimiteau la Optina.

Așa s-a format acolo un centru spiritual foarte puternic și, care a atras în jurul lui oameni de talia lui Dostoievski, a lui Gogol, a lui Leontiev. În cele din urmă, erau cât pe ce să-l atragă într-acolo și pe Tolstoi care, după cum se știe, a murit chinuit de mari probleme de conștiință, care l-au făcut să fugă de acasă cu gândul de a se duce într-o Mănăstire. A murit pe drum, deci fugar, într-o gară oarecare din Rusia. Dar, în momentul în care a murit în gara aceea, coborând probabil de urgență din tren, el era în drum spre o Mănăstire unde chiar intenționa să se călugărească.

Poate că pe modelul acestei spiritualități care a putut da naștere în Rusia unui grup de mari oameni de cultură, romancieri, dramaturgi, poeți, în general gânditori foarte profunzi, poate chiar cu acest gând va fi pornit și scriitorul Sandu Tudor, ideea de a înființa la Mănăstire un grup de intelectuali.

Sandu Tudor s-a gândit să invite la Mănăstirea Antim din București un grup rotunjit, cu anumite preocupări intelectuale deosebite, și care să se constituie în același timp și ca un nucleu, de rezistență anti-comunistă, chiar dacă el n-o gândea numai ca atare. Era în momentul în care comunismul se instala la noi și, când o astfel de grupare putea să fie o unitate de rezistență spirituală, prin rugăciune, nu ca orice grup de rezistență care are de gând să apere ceva sau să cucerească ceva, și care o face prin cine știe ce alte mijloace. Timpurile erau de așa fel! Era imediat după război...

Sandu Tudor s-a gândit probabil să dea mișcării lui caracterul de rezistență spirituală prin rugăciune.

Acest grup s-a format așa cum se formează un bulgăre de zăpadă prin rostogolire; se mărește din ce în ce mai mult.

Grupul de la Antim a fost în chip special, sau poate fi descris în chip special, ca având două preocupări distincte, dar și legate între ele. Pe de o parte, era aspectul teoretic. De două ori pe săptămână, în biblioteca Mănăstirii Antim, care mai târziu va fi biroul meu ca vicar patriarhal, se prezentau conferințe publice. Pe de altă parte, erau participările la vecerniile din biserică Mănăstirii Antim, erau meditațiile spirituale legate aproape întotdeauna de teme isihaste, deci de teme de rugăciune.

Sigur că motorul a fost Sandu Tudor, care avea o pregătire cel puțin ciudată pentru ce vroia el să facă, fiindcă nu era teolog. Cred că-și terminase niște studii liceale undeva la un liceu din București. A fost totuși și director de studii la Facultatea de Teologie din Chișinău, dar fără să fie licențiat în teologie. Acolo a avut posibilitatea să audieze mari profesori de teologie care predau la ora aceea la Chișinău, precum erau Nichifor Crainic, Gala Galaction, Nicolae Popescu Prahova, frații Iordăchescu, arhimandritul Scriban, profesorul Constantin M. Tomescu, care era și secretar eparhial la Chișinău.

Deci avea un contact direct cu aceștia, dar și cu studenții teologi, și cred că ideea de cerc religios, ar fi putut să-i vină și acolo la Chișinău, din felul cum a înțeles el acolo să realizeze contactul cu tinerii teologi studenți. Sandu Tudor mai avea în biografia lui multe încercări îndrăznețe pe care fie că i le-a oferit viața, fie și le-a provocat singur. Era un om de inițiativă, nu neapărat ciudate, dar întotdeauna îndrăznețe, chiar ieșite din comun. Mă rog, era și un fel de ficator de bani gata. Tatăl lui avea o mică moșioară pe care și-o făcuse probabil prin eforturi proprii, era consilier, dacă nu și președinte la Marea Curte de Casație, încât a putut să-și alinte puțin fiul.

Din câte am aflat mai târziu, Sandu Tudor a mai avut un frate. Dar era clară ideea de băiat de bani gata. La un moment dat și-a cumpărat avion, când lumea mare de abia avea câte o mașină. El avea, bineînțeles, și mașină... Fusesse mai întâi ofițer de marină, apoi ofițer în războiul din răsărit și de numele lui se leagă o cădere cu avionul de la o mie de metri. S-a dovedit mai puternic decât avionul! S-a stricat avionul, dar el n-a pățit nimic!

N-a terminat nici o facultate. O fi încercat sau nu, nu știu. Dar fiindcă avea bani, el a dus la Antim toată literatura teologică în limba franceză pe care o deținea. La ora aceea, probabil, avea cea mai bună și cea mai nouă bibliotecă teologico-filosofică de limba franceză dintre toți bucureștenii.

Eu am trecut prin opt mii de volume de astfel de cărți, toate legate frumos în pânză albă și toate înverzite, adică citite cu un stilou cu cerneală verde, cu care era aproape totul subliniat. Uneori erau cărți subliniate în întregime și asta spune ceva. Spune că citea cu interes. Se oprea până și asupra detaliilor.

De multe ori am umblat prin manuscrisele lui. Am o parte din ele la Sibiu. De foarte multe ori își lua note după lecturile frecvente pe care le făcea. Sigur, o făcea pentru că nu avea studii metodice. Din cele peste 150 de caiete cu însemnări, dacă nu mai mult, câte au rămas de la el, nu știi ce e cugetarea lui. Am o parte din ele la Sibiu. De foarte multe ori își lua note după lecturile frecvente pe care le făcea. Sigur, o făcea pentru că nu avea studii metodice. Din cele peste 150 de caiete cu însemnări, dacă nu mai mult, câte au rămas de la el, nu știi ce e cugetarea lui Sandu Tudor și ce a extras dintr-o carte.

Însemnările au fost adunate și legate de părintele Petroniu care acum este stareț la Mănăstirea Prodromul din Muntele Athos. A adunat hârtiile rămase de la el, sau recuperate de la Securitate și au ieșit volumele amintite. Aș vrea să fac o monografie Sandu Tudor, dar mă simt încurcat pentru că notițele nu sunt extrase științific. Multe pasaje sunt puse în ghilimele, dar nicăieri nu știi din ce carte, pentru că pe el nu-l interesa și nu făcea studii sistematice.

Pe el îl interesau idei. Le scotea pe foi, nu avea importanță ce fel de foi, format caiet, format dosar mare. Își făcea note care-l interesau pe dânsul personal, pentru sufletul lui și pentru o rotunjire a gândirii lui teologice în jurul gândirii isihaste.

Isihasm înseamnă acea preocupare și practică a părinților nevoitori vechi, din mănăstiri și a unor laici care se obișnuiesc să rostească ceea ce se cheamă rugăciunea inimii, în minte sau în inimă, pe textul „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul!” Acesta era textul rugăciunii isihaste care, prin exercițiu, putea să se scurteze de la „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul”, putea să se scurteze treptat până ajungea la „Doamne” sau „Doamne Iisuse”.

De altfel, și printre călugări, până astăzi, în mănăstirile mari, cu bune tradiții, cum ar fi la noi Mănăstirea Sihăstria, în zilele noastre, sau alte mănăstiri mari, să luăm Cernica din Țara Românească, călugării și astăzi vorbesc între ei așa, iar un laic care ar asista la o astfel de discuție n-ar ști despre ce este vorba. Dar călugării spun: „Cutare părinte e un părinte duhovnicesc, are pe Doamne Iisuse”. Acest „are pe Doamne Iisuse” înseamnă — e unul care exercită rugăciunea lui Iisus. Monahul cu care vorbești o reduce simplu la „Doamne Iisuse” din textul lung pe care l-am pomenit adineauri.

Ei bine, Sandu Tudor a fost un inițiator al unui grup, să spunem, de practicare a lui „Doamne Iisuse”. A strâns în jurul lui câțiva clerici și mai mulți mireni, dar aceasta în timp și nu dintr-o dată.



Eu mă pregătesc să scriu o carte despre fenomenul **Rugul Aprins**. Am scris un mic articol pe care, de altfel, l-am și prezentat sub formă de conferință la universitățile din Cluj-Napoca, Craiova, Sibiu din dorința de a face public un fenomen care tinde să moară, din uitare pur și simplu, pentru că generația din vremea aceea a dispărut.

Sunt, poate, printre ultimii care ar putea să dea mărturie despre ce a însemnat **Rugul Aprins** la vremea aceea și cum ar trebui preluat în istoria teologiei românești astăzi.

**Rugul Aprins** a avut și o preistorie care se pare că a început tot la Mănăstirea Antim. Un grup condus de Arhim. Iulius Scriban, vestit profesor de teologie morala la Universitatea din București, s-a gândit la o asemenea idee.

Sandu Tudor a organizat, tot la București, un grup care, cred, se numea **Gând și slovă**. Tot Sandu Tudor a organizat la Cernăuți, în 1943, un grup isihast centrat pe studiu, adică prezentări sub formă de conferințe a unor teme teologice, dar și sub formă de meditație teologică, în spiritul și în practica isihastă tradițională. Grupul acesta a avut o întâlnire de o săptămână, de rugăciune și meditație la Cernăuți, în Palatul Mitropolitan de acolo. Tot grupul a fost invitat de mitropolitul de atunci, Tit Simedrea, o mare personalitate a culturii teologice românești. A fost instalat acolo, după ce Visarion Puiu a trecut mitropolit al Transnistriei.

Odată cu invadarea Bucovinei de către ruși, Tit Simedrea s-a retras, și n-a mai rămas nici măcar mitropolit al Bucovinei. O vreme s-a mutat la Suceava și de acolo la Cernica, dedicându-se studiului. Era, de altfel, un frecvent cititor al Bibliotecii Academiei Române, fiind un pasionat cercetător al literaturii vechi. A dat câteva studii. Un studiu care se numea **Pripealele lui Filotei de la Cozia** din secolul al XIV-lea. Un studiu pe care el l-a scos la iveală, l-a tradus și l-a explicat.

Au fost și alte studii, prin care intra mai degrabă în breasla cercetătorilor de istorie veche și de istorie bisericească, decât în breasla ierarhilor. La Cernăuți a găzduit un grup de câțiva scriitori din epocă. De pildă, Paul Sterian care era un poet cunoscut în epocă, care a scris o carte intitulată **Războiul nevăzut al cuviosului Paisie**. Era vorba de un alt Paisie decât cel de la Neamțu; Constantin Noica, care a prezentat un studiu **Cunoaștere și asceză**, apoi părintele Nicolae M. Popescu — academician, apoi, cel care va fi mai târziu academicianul Alexandru Elian și, bineînțeles, Sandu Tudor însuși, care va vorbi în mod explicit despre **rugăciunea minții**.

Acest grup în 1943 a avut acea săptămână de retragere duhovnicească la Cernăuți și, după aceea, după război, lui Sandu Tudor i-a venit ideea de a continua lucrarea de la Cernăuți, de a o relua la București, la Mănăstirea Antim, unde, de altfel, el s-a hotărât să intre ca frate de Mănăstire. Aici și-a adus toată biblioteca, care cu greu i-a încăput în turnul clopotniței de la Mănăstirea Antim, unde el își făcuse o chilie și organizase, cum am mai spus, cele două întâlniri săptămânale care însemnau o conferință și participarea la slujbe.

Slujbele de la Antim erau foarte frumoase și căutate pe vremea aceea. Mănăstirea avea câțiva buni cântăreți, printre care pe părintele Sofian Boghiu de la Mănăstirea Antim, care trăiește și astăzi, apoi pe părintele Felix Dubneac, care pe urmă va ajunge, și este și astăzi, în S.U.A., la Detroit, la o Mănăstire de maici venite din România și stabilite acolo, în America. Avea și alți călugări și, mai ales, pe vremea aceea, Mănăstirea Antim era un fel de internat al călugărilor care studiau teologia și care la slujbele de la Antim se adunau și făceau acolo o slujbă îngerească... Mai ales la slujbele de seară, se adunau, la vremea aceea, aproape tot Bucureștiul care cugeta.

Aceștia toți făceau parte și din grupul care asculta mai întâi conferințele din biblioteca mănăstirii, conferințe care, încetul cu încetul, s-au dedicat cu deosebire fenomenului numit isihasm.

Erau și alți vorbitori în afară de Sandu Tudor, care era vorbitorul permanent și care era oricând gata să vorbească despre orice, care întotdeauna avea la îndemână o carte pe care putea să o comenteze la temă. De altfel, și când va ajunge stareț la Schitul Rarău din Bucovina el va lua la liturghie cu dânsul și o carte pe care o „citea” cu stiloul verde în mână, cu care sublinia și o citea pe sfânta masă, și mai zicea și ceea ce era de zis la altar ca preot!

Fac o mică paranteză. El a ajuns în cele din urmă, printr-o mică punere la cale a mea, stareț la Rarău. Eu fusesem cu dânsul la Mănăstirea Crasna din Gorj, unde el mă adăpostise o vreme. Eu eram deja condamnat în momentul acela și cam umblam din loc în loc ca să mi se piardă urma. M-am dus cu el la Crasna. El era stareț, eu cântam la strană, iar la altar era părintele Adrian Făgețeanu care desigur trăiește și astăzi la Mănăstirea Antim. El era preot, eu eram cântărețul și părintele Daniil era poporul. Eram trei în toată Mănăstirea. Eram toți orășeni, nu știam să îngrijim nici animale, nici păsări ...

Mitropolitul Firmilian ne dăduse în primire această Mănăstire, cu gândul de a face din ea o Mănăstire de intelectuali, dar părintele Daniil a luat-o ca la carte, și a început să ne ducă la biserică de șapte ori pe zi și pe noapte. Într-o seară i-am spus părintelui stareț: „**Știți că am uitat să închid găinile.**” „*Ce, găină îmi trebuie mie? Mergem la biserică la slujbă.*” În noaptea aceea, din fericire, ne-au furat găinile. Altă dată, am uitat să deschid porțile pe care intrau caii care pășteau liber în munte. Caii n-au mai intrat în noaptea aceea, dar n-au mai intrat niciodată! Probabil i-au mâncat lupii, ori s-au rătăcit prin pădure, ori i-a furat cineva. Tot așa am pățit și cu porcii... În foarte scurt timp, am lichidat gospodăria urgent, spre satisfacția părintelui Daniil, căruia nu-i trebuia gospodărie.

Deci fusesem cu părintele Daniil la acest schit Crasna din Gorj de unde el, odată, a plecat la București. S-a întors în aceeași zi, în mare grabă, ca să-mi spună: „**Antonie, pleacă, pentru că la București s-a auzit și se știe că ești aici și te vor găsi.**”

Am plecat tot la București. Bucureștiul era cea mai mare pădure. Așa se spunea pe vremea aceea, adică era locul unde te puteai ascunde cel mai bine, fiind oraș mare. Într-adevăr, m-am ascuns cel mai bine acolo.

Am stat la profesorul Dădârlat în iarna lui '49-'50. Am stat ascuns în casă la el. Acesta baricadase ferestrele cu hârtie albastră, încât nu se vedea nimic de afară, nici dinăuntru afară. Stăteam toată ziua cu lumina stinsă când el pleca la ore. Era profesor de matematici. Eu rămâneam singur în casă, trebuia să nu răspund la nici o ciocănitură la ușă, iar când era el acasă, deși evita pe cât putea vizitele, eu trebuia să fug în pivniță. Avea o intrare din interior spre pivniță, unde eu trebuia să stau. Nu era comod. Era frig, iar eu trebuia să stau până când musafirul respectiv pleca.

Acest profesor a avut grijă de mine o iarnă întreagă. M-a scos în primăvară. Atunci îi venea soția cu doi copii de la Săliște. Deci eu nu mai aveam loc acolo și, adresa nu mai era conspirativă de vreme ce erau doi copii care puteau să vorbească cu copiii din curte. Locuința lui era într-o curte în care mai trăiau cel puțin cinci familii. Casa lui era în fundul curții.

Am plecat cu ajutorul părintelui Arsenie Papacioc care acum e la Schitul Techirghiol. Cu o recomandare scrisă de la el am plecat la Mănăstirea Slatina, din Moldova, unde m-a primit părintele Cleopa. I-am spus despre ce este vorba, i-am spus că am o condamnare în lipsă. L-am întrebat dacă are curajul să mă primească, dacă nu, plec imediat. Părintele Cleopa a spus: „**Bine, nu știe nimeni, rămâi aici, pentru mine ești Antonie, călugăr care vine de la Prislop. Eu te primesc, mai departe nimeni nu știe nimic.**”

Ne-am ținut, de altfel, cuvântul și eu și el. Nici unul dintre noi la anchetă n-a spus că părintele Cleopa a știut că eu am o condamnare. Dacă acest lucru l-aș fi spus atunci, și pe părintele Cleopa, și pe toți cei pe unde mai trecusem eu, și fusesem ascuns timp de 6 ani, i-aș fi atras după mine în proces. Eu aș fi fost cap de lot, iar ei ar fi fost tăinuitorii care puteau fi încadrați la articolul 309 Cod penal care prevedea pedeapsa pentru omisiune de denunț. Am reușit toți cu care m-am întâlnit și care m-au adăpostit, am reușit toți să nu denunțăm faptul că vreunul din noi a știut că eu aveam o condamnare. „**Imposibil**”, am susținut la toate anchetele pe care le-am avut la Interne, la Galați, „**n-am știut că am avut o condamnare**”. La Galați era un centru de reanchetare a cazurilor grele. Acolo am trecut prin experiențe destul de grele și umilitoare.

Fiind eu acum călugăr la Slatina, părintele Sandu Tudor s-a hotărât să plece de la Crasna. Eu nu mai eram acolo, Făgețeanu cred că și el a plecat de acolo. A rămas el singur stareț de sine, fără popor.

## Rugul aprins

A venit la Mănăstirea Sihăstria. S-a stabilit la început la Schitul Sihla, sus, unde și-a adus doar o parte din cărți, pentru că erau numai două chiliuțe acolo. Eu m-am dus de câteva ori să îl văd, fiindcă eram la Slatina. Am stat câteva zile cu el, dormind, pur și simplu, pe cărți, într-o chiliuță. Și am stat cu el, în convorbiri duhovnicești. Aveam acces la toate cărțile lui. Stăteam acolo mai ales pentru a citi din cărțile lui, după care mă întorceam la Mănăstirea Slatina, unde mi se cam pierduse urma.

Un timp mi-a mers, pentru că eu eram condamnat în proces cu numele de *Plămădeală Leonida*, dar ca monah mă chema *Plămădeală Antonie*. Am contat pe această schimbare de nume, gândindu-mă că Securitatea n-o să mă găsească pentru că acum în toate actele eram *Plămădeală Antonie*. Tot Securitatea a fost mai deșteaptă! Până la urmă m-a găsit după șase ani. Șase ani, însă, am putut să-i păcălesc, ca să zic așa.

CARMEN DUMITRIU: — *Rugul aprins de la Antim s-a petrecut înainte de arestare?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — Când m-au arestat eram călugăr la Mănăstirea Slatina. Am hotărât să-l luăm pe Sandu Tudor de acolo de la Sihla unde condițiile erau destul de grele. Nu avea decât două cămăruțe care erau aproape neîncălzite. Soba nu prea mergea. Nu avea nimeni grijă să-i dea de mâncare. El o făcea pe pustnicul, sus, deasupra Schitului Sihăstria, la o bisericuță mică din lemn. M-am hotărât deci să-l ajut la mutarea lui, nu la Slatina, că nu era posibil, pentru că l-am fi băgat în bătaia puștii, dar m-am hotărât împreună cu Părintele Cleopa să-l ducem la Schitul Rarău.

Ce se întâmpla? Ca să-l ducem la Schitul Rarău ne trebuia aprobarea Mitropolitului Sebastian care era pe vremea aceea Mitropolitul Moldovei și Sucevei. Dar Mitropolitul Sebastian îl știa foarte bine pe Sandu Tudor, din vremea când la București era temutul ziarist Sandu Tudor, care conducea revista „*Floarea de foc*”, care era și proprietatea lui, și revista „*Credința*” și unde era foarte bătaios. Mai bătaios decât el să fi fost, poate doar Pamfil Șeicaru, despre care se spunea că lucra pe principiul „șantajul și etajul”. Cum Sandu Tudor avea un temperament foarte bătaios, revistele lui erau și ele foarte bătaioase. „*Credința*” devenise oarecum o revistă politică. „*Floarea de foc*” era mai mult o revistă literară la care colaborau: un Jebeleanu, un Zaharia Stancu și alții.

Sandu Tudor avea prieteni din lumea scriitorilor vremii și, mai ales, încuraja pe scriitorii tineri, pe care, de altfel, după aceea, când a fost arestat, i-a și chemat ca martori în procesul lui ca să declare că n-a făcut întotdeauna decât literatură, ba că, chiar era puținel de stânga pentru că se lupta cu dreapta vremii. I-a convocat prin avocat și prin instanță ca martori ai apărării, dar nici unul nu a avut curajul să vină. Nici Zaharia Stancu, nici Jebeleanu, și nici mulți alții. Mi-a mărturisit de multe ori tristețea lui că acești oameni, la ridicarea cărora a contribuit și el, în momentele grele din viața lui, când trebuia să spună nu mare lucru, ci trebuiau să spună „**Sandu Tudor n-a făcut politică legionară**”, de pildă, „**ci a fost un scriitor ca și noi care, dimpotrivă, a promovat la un moment dat stânga**”, ceea ce era adevărat, l-au părăsit.

Deci l-am instalat la Rarău, dar, cum spun, nu cu ușurință, pentru că mitropolitul Sebastian îl cunoștea pe scriitorul, bătaiosul Sandu Tudor, directorul de la „*Credința*” și de la „*Floarea de foc*”. Făcusem niște mici tatonări la Iași, unde exarh era părintele arhimandrit Partenie Bușcu. Făcusem deci niște tatonări prin el și ne-am dat seama că nu va fi posibil să-l aducem la Slatina, și să-l trimitem în pustnicie unde să-și dezvolte vocația monahală, care era reală. Și atunci eu, mai tinerel, deși cu păcatele mele în spate, eram condamnat, am zis părintelui Cleopa: „**Lăsați-mă să încerc eu.**” Mă duc până la Iași cu un raport prin care părintele Cleopa recomandă primirea în Mănăstirea Slatina și repartizarea la Schitul Rarău a monahului Tudor.

Mi-am făcut un mic plan și am plecat la Iași. M-am dus mai întâi la locuința în care trăia acest părinte Partenie Bușcu, foarte bun prieten, poate și coleg, cu cel care va deveni patriarhul Teoctist. Bușcu era un om bun la suflet. M-am dus întâi să mă sfătuiesc cu el, eram licențiat în teologie, deci puteam să-mi permit o discuție cu el, mai de la egal. I-am spus:

„Părinte, noi am vrea să-l aducem pe Sandu Tudor, care este acum părintele Daniil, să-l aducem la Mănăstirea Slatina. Tot n-avem oameni la Schitul Rarău, să-l trimitem acolo. Să facă acolo călugărie, poate adună și o mică obște în jurul său.” Acolo erau dar un frate sau doi. Mi-a răspuns: „Doamne ferește, păi dacă te duci la mitropolitul Sebastian cu chestia asta, te dă afară.” „Bun, părinte Bușcu, dar dacă mitropolitul nu m-ar da afară, dumneavoastră ați accepta să-l aducem la Slatina?” Zice: „Fii serios, părinte, pe șantajistul ăla, Sandu Tudor, căsătorit de trei ori și divorțat de trei ori? V-duceți, cum se spune, păduchii pe cojoc. Aveți nevoie să vă tulbure viața din Mănăstirea Slatina? Țsta are un trecut fantastic, este un recalcitrant. N-o să vă puteți împăca.” El avea imaginea lui Sandu Tudor laic, de dinainte și nu credea că s-a schimbat. Mulți n-au crezut că el avea cu adevărat o vocație monahală.

Noi, cei de la Slatina, îl cunoșteam mai bine. Eu îl cunoșteam cel mai bine; eu fusesem în **Rugul Aprins** de la București, fusesem cu el la Schitul Crasna, îl vizitam des când eram la Schitul Sihla, de lângă Sihăstria, deci eu îl cunoșteam foarte bine. Eu credeam în vocația monahală și în sinceritatea lui, dar ceilalți dimprejur, care îl cunoscuseră ca ziarist, credeau mai greu, deși ar fi avut motive să se îndoiască.

Mi-am dat seama mult mai târziu, când i-am recitat versurile, că nu aveau motive să se îndoiască de vocația lui. A scris versuri până la moarte. Am o serie de versuri de ale lui cu multe îndreptări, cu multe restilizări, era foarte exigent cu scrisul, publicase și un volum de poezii care se intitula *Comornic*. El avea o anumită atracție către cuvintele cu iz vechi bisericesc, chiar și acest titlu la cartea sa de poezii este foarte interesant, *Comornic*, de la comoară. Pe urmă, tot el scrisese o carte în versuri care rămâne de mare valoare până în ziua de astăzi: **Acatistul Sfântului Dimitrie Basarabov**.

Mai târziu, a scris tot în versuri și un acatist al **Rugului Aprins**. A mai scris și un acatist al **Sfântului Ioan Teologul**, acel evanghelist care printre ceilalți este evanghelistul teolog, subtil, evanghelistul care alege din viața Mântuitorului elementele cu semnificație de religie nouă.

Ei bine, el scrisese toate aceste cărți și o spun și acum cu deplină răspundere, că sunt cărți neîntrecute în ceea ce privește folosirea metaforei în scris. L-aș asemăna, dintre scriitorii noștri moderni, ca metaforizator, l-aș asemăna, poate, cu Fănuș Neagu, care este, de asemenea, un mare maestru al metaforei.

Dacă citești și acum acatistele lui Sandu Tudor, îți dai seama cât de mult îi trebuia ca în fiecare vers al cărții să fie o metaforă. Și nu oarecum, ci bine gândită, bine stilizată și făcută înțeleasă. Eu cunoșteam toate aceste lucruri și credeam în vocația lui reală, de aceea am vrut să-l aduc la Rarău și să-i întorc și un serviciu. Căci el știa că eu sunt condamnat în lipsă. El mă primise, ca și Părintele Cleopa după aceea, la Schitul Crasna, știind că eu sunt condamnat. Și acum aveam o oarecare datorie de întors, să-i creez și eu lui (el nu era condamnat, petrecuse câteva luni în închisoare, dar scăpase) o posibilitate de stabilire într-un loc unde să se simtă bine, unde să poată studia, ceea ce a și reușit să facă la Schitul Rarău. Acolo s-a dus cu tot bagajul lui de cărți și de note.

Deci Bușcu nu credea ceea ce credeam eu. El credea că este vorba de Sandu Tudor șantajistul, de Sandu Tudor pamfletarul, Sandu Tudor certat cu toată lumea, încât îmi spune: „Măi, Plămădeală, măi, vă încurcați cu el. Țsta o să vă dea peste cap Mănăstirea, tu nu-ți dai seama?” „Bine părinte - zic eu -, hai să facem o mică înțelegere: v-ați opune dacă eu, totuși, aș obține de la mitropolit o aprobare?” Zice: „Treaba ta, dacă o obții de la mitropolit, n-ai decât?”. Cu aceste cuvinte m-am înscris eu în audiență la Mitropolitul Sebastian.

Eu aveam atunci 23-24 de ani. Dar eram deja licențiat în teologie și eram înscris și la doctorat. Eu am făcut două examene de admitere la doctorat: unul după ce-am ieșit din închisoare și altul înainte de a intra în închisoare.

Intru la mitropolit. Parcă îl văd cum stătea la biroul său de la parter. Avea biroul la parterul palatului mitropolitan din Iași. Avea o sobă. Am intrat și, sigur, am făcut plecăciunile de rigoare și pe urmă m-am așezat așa, la sobă. Probabil era toamnă, nu mai știu ce lună era,

## Rugul aprins

că m-am așezat cu mâinile sprijinite la sobă și am zis: „*Înalt Prea Sfinția Voastră, vin, iată, cu o scrisoare din partea părintelui Cleopa*”. El știa că părintele Cleopa era deja o personalitate la ora aceea, personalitate mai ales prin trecerea pe care o avea în fața lumii, în fața Bucovinei, în fața credincioșilor din zonă care veneau cu traistele în fiecare duminică și în fiecare miercuri și vineri. Cleopa avea deja o notorietate de personalitate duhovnicească, încât m-am folosit de asta și am spus: „*Iată, vin cu o scrisoare de la părintele Cleopa, și v-am ruga, Înalt Prea Sfințite, să aprobați ca să-l primim pe Sandu Tudor în obștea noastră și, după aceea să-l repartizăm la Rarău, unde n-avem pe nimeni*”.

„Cum?” Mitropolitul Sebastian era ardelean și zise: „*Cum, mă? Cum, mă, pe bezmeticul ăla să-l primim, noi la Mânăstire? Pe bezmeticul ăla? Voi nu vă dați seama ce faceți?*” Eu l-am lăsat să se dezlănțuie după care i-am spus: „*Înalt Prea Sfințite, sigur aveți dreptate, el așa a contat și în lumea scriitorilor și în lumea Capșei de altă dată. Dar, totuși, acum este călugăr! Ba pot să vă spun încă mai mult, a fost nașul meu de călugărie. Eu am o datorie și personală și sufletească față de el, fiindcă el m-a luat pe sub mantie când am fost călugărit la Mânăstirea Prislop, încât vă pot spune că este alt om decât acela.*” „*Fii mai serios, mă! Sandu Tudor? Sandu Tudor, călugăr? Sandu Tudor să se schimbe?*” „*Înalt Prea Sfințite, vă rog să mă credeți, este un alt om. Uite, și părintele Cleopa îl recomandă. Nu cred că părintele Cleopa ar face așa o recomandare fără să se fi gândit bine la ceea ce face!*” Zice: „*Bine, mă, treaba ta, treaba voastră, dacă vrea și exarhul, n-am nimic împotriva!*”

Atunci, eu am profitat de discuția pe care o avusesem cu exarhul și am exagerat puțin și i-am spus: „*Înalt Prea Sfințite, să nu credeți că am venit înaintea Înalt Prea Sfinției Voastre nepregătit. Cu părintele Bușcu am avut deja o discuție, și dânsul este de acord să-l primim.*” De fapt, Bușcu îmi spusese: „*Du-te la mitropolit și dacă acesta vrea, atunci treaba voastră, eu mă spăl pe mâini.*” Eu i-am spus mitropolitului: „*Vin acum de la părintele exarh și acesta este de acord. Numai să fiți de acord Înalt Prea Sfinția Voastră.*” „*A zis Bușcu așa? Nici ăsta nu e prea întreg la cap, dar dacă a zis, du-te la el și adă-mi o recomandare.*”

Trebuia neapărat o propunere a exarhului. Mă duc la Bușcu din nou. Zice: „*Nu-i așa că mitropolitul te-a dat afară? Știu că el cunoaște toate istoriile lui Sandu Tudor.*” Zic: „*Uite ce, părinte exarh, o să fiți surprins, dar mitropolitul este de acord. Însă potrivit formalităților trebuie să mă duc cu propunerea dumneavoastră pe care el să zică da.*” Zice: „*Treaba Mitropolitului dacă vrea să vă încarce cu un asemenea om... Treaba lui. Propun să fie primit.*”

Mă duc din nou la mitropolit să spun: „*Uitați-vă, am propunerea exarhului, care este de acord să-l primim.*” Mitropolitul zice: „*Treaba lui Bușcu, dacă el crede că se poate încurca cu un asemenea om, treaba voastră.*”

Asta a fost, așa zice, prima mea victorie diplomatică, pe spatele birocrăției, dar totuși a fost prima mea victorie diplomatică. După aceea, în cariera mea diplomatică viitoare voi avea parte de multe ori de victorii, și nu în felul acesta, dar experiența mi-a fost foarte folositoare.

Și uite așa, cu „**treaba lui**” și „**treaba voastră**” l-am adus pe Sandu Tudor stareț la Rarău.

La Rarău, el s-a comportat frumos și și-a continuat lecturile. Citea ziua și noaptea, citea cum vă spuneam cu cartea pe Sfânta masă când se făcea liturghie. I se făcea semn din când în când să lase cartea, pentru că are de zis cutare pasaj. După care ieșea cu cartea pe care o citea el în momentul acela.

Biserița de la Rarău era plină; deja bucovinenii sesizaseră că este un om duhovnicesc. Și bucovinenii începuseră să vină masiv chiar la Rarău. La Rarău eram întotdeauna la 15 august, dar mă duceam și în alte zile. El la momentul predicii ieșea, în mână cu cartea pe care tocmai o citea, subliniată cu verde. Lui îi plăcea să scrie cu verde. Nu era legionar, dimpotrivă. El a fost în luptă cu legionarii. Pe asta s-ar fi bazat el dacă Zaharia Stancu și Jebeleanu ar fi venit să-l apere la proces. Le-ar fi spus: „**Voi doi nu știți că eu am fost împotriva legionarilor?**” Și ei știau că așa fusese, dar n-au venit la proces. Pe atunci, în toate procesele, ca să fii băgat într-un articol de lege trebuia să te faci legionar. Aceasta era

legea cu toată lumea.

Dar să revenim la Rarău. Părintele Daniil ieșea la predică. Am asistat la câteva „scene”. Ieșea cu cartea respectivă, și începea să o comenteze: uite ce spune Claudel, uite ce spune cutare, și cita fraze, cât se poate de pompoase și de grele, traduse de el pe loc, din franțuzește. Biblioteca lui era în cea mai mare parte franțuzească. Am mai spus asta. Începea, să zicem, cu Claudel, trecea la Shakespeare. La un moment dat vorbea o jumătate de oră, vorbea o oră, o oră și jumătate și comenta tot ce a spus Claudel și Bernanos și alții. Pe toate le aducea cumva la un numitor comun deși, de fapt, le încurca foarte bine. Până la urmă începea să muște, să strige și să plângă. Țăranii bucovineni, țărăncile stăteau cât stăteau, oboseau, se așezau în genunchi, ca să se mai odihnească, după aceea oboseau și genunchii, și atunci se așezau pe șezut, așa, pur și simplu, mai ales femeile, iar el continua să predice. Făcea foarte des apeluri la sentimente. De pildă, îi veneau lui în gând nevoițele unui sfânt, începea să vorbească despre nevoițele sfântului acela, începea să plângă. El trăia evenimentul cu el, deși nimeni nu pricepea nimic. Plângea el, plângeau și ei. De câteva ori m-am nimerit și eu în biserică. Eram ucenicul lui și mi-am permis să observ:

**„Părinte stareț, v-am ascultat la slujbă. A fost o predică foarte interesantă, dar, a fost o predică de nivel universitar. Cred că țăranii și babele care vin cu traistele din vale și au urcat la Rarău n-au înțeles nici o boabă din tot ce ați vorbit: Claudel, Shakespeare, Bernanos... „Și ce?”, mi-a răspuns. „Știu.” Avea o vorbă și dacă nu-l știai, credeai că-i gata să-ți dea și un pumn, sau o palmă. „Tu crezi că eu am nevoie să mă înțeleagă? N-ai văzut că plâng? Asta îmi este de ajuns.”**

CARMEN DUMITRIU: — *Dar „Rugul aprins” a fost pe vremea când el era mirean, sau pe vremea când era călugăr?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: Era încă mirean. Pe urmă a devenit monah simplu. Tot ce vă povestesc eu, vine după momentul în care Sandu Tudor - mirean, a devenit Sandu Tudor - monah și îl chema Agaton, și după aceea, Agaton a devenit Schimonah. Deci i s-a schimbat încă o dată numele din Agaton în Daniil. La Rarău era Daniil. Cei care doresc o viață duhovnicească mai profundă, după tradiție, n-au voie să spună de la ei decât șapte cuvinte pe zi. Dacă sunt provocați, atunci pot să vorbească, pot să răspundă la orice, dar de la ei, nu pot porni decât șapte cuvinte pe zi. Este un fel de regulă de călugărie mai profundă, cu mai mari restricții în contactele cu lumea. El a plecat de la Antim ca monah, Agaton. Atunci a fost făcut preot de mitropolitul Firmilian al Olteniei și numit stareț la Crasna-Gorj. După aceea, când a venit după mine spre Moldova, la Sihăstria, aici ca să i se piardă urma și numele de Agaton, s-a făcut schimonah, și i s-a dat numele de Daniil.

A fost ca într-o istorie cu un evreu care s-a hotărât să se creștineze, și s-a dus la preot și i-a spus: „Părinte, vreau să mă creștinez.” „Foarte bine, du-te și fă-ți formele oficiale la Primărie. Cum te cheamă?” „Păi, Ițic,” „Și cum vrei să te cheme?” „Ion.” „Foarte bine.” L-a botezat dar după câteva săptămâni sau luni, s-a prezentat din nou la ofițerul stării civile: „Știți, există o lege de schimbare a numelui. Eu aș vrea să-mi schimb numele.” „Cum?” „Din Ion, în Gheorghe.” „Are asta vreo însemnătate? Nu știu ce interes ai.” Omul zice: „Păi, uită-te dumneata la mine; de câte ori mă vede cineva mă întrebă: măi, cum te chema pe tine înainte?” Era cam pistruiat și cu părul roșu: „Dacă mă cheamă acum Ion, trebuie să zic că înainte mă chema Ițic. Acum, dacă-mi schimb numele în Gheorghe, când o să mă întrebe cum mă chema înainte, am să spun Ion!” Cam așa a fost și cu Sandu Tudor. A devenit Agaton, apoi Daniil. „Cum te chema înainte?” „Agaton!” Așa dispărea Sandu Tudor! Asta poate să fie și o glumă. El a devenit schimonah din convingere. Să poată tăcea. Dar n-a fost chip, îl cunoștea prea multă lume.

CARMEN DUMITRIU: *Cum s-a terminat experiența de la Antim?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — *Experiența de la Antim s-a terminat prin disperare. Au venit arestările. Finalmente experiența de la Antim s-a terminat în închisori.*

## Rugul aprins

Toți cei care am fost la Antim, am fost arestați.

CARMEN DUMITRIU: — *Vreți să vă întoarceți puțin la atmosfera grupului?*

Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE: — Atmosfera grupului era una de pace sufletească, era un grup de rugăciune dar era în aer și o atmosferă apocaliptică, în sensul că toată lumea simțea că se află în pragul unui mare dezastru și că, întreaga pregătire de la Antim prin rugăciune, prin temele care se tratau și se discutau după aceea, se face ca o pregătire pentru intrarea în marele întuneric și marele dezastru: comunismul ateu.

CARMEN DUMITRIU: — *Le numeați astfel și atunci?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — Sandu Tudor, da. Ceilalți, poate, mai cu teamă, dar toți simțeam că era așa. Dacă vreți, luați-o drept o interpretare a mea, ca o pregătire pentru intrarea în marele dezastru, de azi, dar totul era pentru intrarea în epoca de întuneric care urma. În această epocă, urmau să opereze niște parole, între oameni, care să se recunoască și să se ajute între ei, iar această parolă era „*Doamne Iisuse*,” deci prescurtarea rugăciunii minții.

Tot așa cum pe vremea primilor creștini, când creștinismul era în ilegalitate față de imperiul roman, când se întâlneau doi oameni, dintre care unul era creștin și ar fi vrut să știe ce era cel din fața lui, fie că avea, fie că lua un bețișor de undeva și, ca din întâmplare, se juca pe nisip și făcea semnul unui pește. Dacă celălalt știa despre ce este vorba, făcea și el pe pământ, sau pe nisip, semnul unui pește. Însemna că s-au întâlnit doi creștini, pentru că peștele era simbolul tainic al creștinismului. Pește în grecește se spune *ih̄tis*, dar scris cu inițiale - IHTIS - în grecește însemna: „*Iisus Hristos, Theu Ios, Sotir*, Fiul lui Dumnezeu Mântuitorul.”

Era deci o parolă, la începuturile creștinismului, în primele trei veacuri. Prin aceasta creștinii se recunoșteau între ei. Dacă celălalt nu făcea semnul jos, însemna că nu era creștin, și că cel care făcuse semnul trebuia să aibă rezerve. Dacă făcea și celălalt semnul unui pește, însemna că puteau vorbi cu frații.

Ei bine, ceea ce v-am spus eu, este doar analogia cu ceea ce însemna să fie „Rugul Aprins”. Parola nu era peștele, ca în primele veacuri, parola era „*Doamne Iisuse*”. Aceasta proba apartenența la grupul isihast de la Antim și, toți cei care, indiferent de destinul care îi aștepta, sub noaptea comunistă, urmau să intre în acest mare întuneric - să poată rămâne uniți prin formula „*Doamne Iisuse*”, ca să se recunoască între ei. Ceea ce s-a și întâmplat.

Toți am fost arestați, băgați în închisori, dar peste tot unde se rostea „*Doamne Iisuse*”, se știa că e unul care deja avea tangență, dacă nu direct cu Antimul, atunci direct cu cei care au fost la Antim. Pe de o parte era formula-parolă, pe de altă parte era și formula de rugăciune interioară, pe care o putea face în inimă sau în minte, în gând, neascultat de nimeni. Era formula de rezistență în închisori, împotriva a tot ceea ce se încerca pe vremea aceea împotriva omului.

Eu însumi pot să spun că am beneficiat ani de zile de această formulă care m-a liniștit sufletește, care m-a întărit întotdeauna și care m-a făcut să mă simt întotdeauna în legătură cu cineva, în legătură cu toți ceilalți care rosteau aceeași formulă, care făceau parte, deci, din aceeași familie. În momentul în care recurgeam la acest exercițiu de rugăciune, aproape că făceam ca ancheta să nu ajungă la nimic.

CARMEN DUMITRIU: — *Deci reușeați să intrați în propria dumneavoastră minte ca într-un loc de refugiu.*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — În același timp ca într-un loc de refugiu, dar și ca sub o carapace. Asta îi înnebunea pe anchetatori. Ei voiau să te reducă la frică, la supunere, la depersonalizare și la mărturisirea și a ceea ce nu făcuseși.

CARMEN DUMITRIU: — *Simțeați că erați în relație de comunicare cu ceilalți?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — Totdeauna. Aceasta comunicare o exersam de la

început, încă de când „**Rugul Aprins**” a putut funcționa liber. Apoi, toți cei din „**Rugul Aprins**” care am trecut prin închisoare, ne-am simțit în comuniune permanentă, încât „**Rugul Aprins**” în fapt, nu a dispărut niciodată. Nu poate fi vorba de cuvinte, decât de acel sentiment și forță, de acea putere interioară, care te făcea să rezisti la cele mai grele încercări și te făcea să nu te simți singur. Să te știi într-o familie. În felul acesta „**Rugul Aprins**” n-a murit niciodată, căci și după ce oamenii aceștia s-au întors din închisori, au păstrat parola și exercițiul mintal.

Numai Sandu Tudor nu s-a mai întors niciodată! A murit la Aiud. El poate fi canonizat! Eu aș face o propunere, de canonizare, pentru că el a murit în închisoare la Aiud, unde a fost închis pentru „**Rugul Aprins**”, pentru credința lui. El n-a fost închis pentru că a făcut politică legionară, de pildă. N-a fost legionar. Dimpotrivă. Toată lumea știa că el a fost cu legionarii în ceartă.

El a murit în închisoare pentru credința lui! El ar putea intra foarte bine într-un catalog al martirilor creștini, pe care ar trebui să-l alcătuim noi astăzi. Ar trebui să intre printre cei dintâi în acest catalog, cu nume sau fără nume, printre martirii morți în închisori pentru credință, sfinți, cum sunt cei 40 de martiri din istoria creștinismului. Printre aceștia ar intra, fără îndoială, și Sandu Tudor.

Eu mi-am propus, până la urmă, dacă voi avea posibilitatea, o voi face și oficial. Lui trebuie să i se ridice o cruce, pentru că locul unde a fost înmormântat, nu se cunoaște. Trebuie să i se ridice o cruce în cimitirul deținuților de la Aiud, și, neapărat, o cruce la Rarău, de unde a fost arestat. A fost arestat ca stareț al Schitului Rarău, cam odată cu mine, prin 1954.

CARMEN DUMITRIU: — *Deci cronologic vorbind, pentru Părintele Daniil, primul a fost Antimul, după aceea a fost Crasna, și pe urmă?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — După Crasna a fost Sihla. Apoi a fost Rarăul, după care a fost arestat.

CARMEN DUMITRIU: *Cam câți erai în acest grup, de la Antim?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — În grupul inițial „**Rugul Aprins**”, erau o seamă de scriitori, precum Tudor Vianu, Ion Marin Sadoveanu, Paul Sterian, Anton Dumitriu, Dan Barbilian, Vasile Voiculescu, deci erau oameni de mare cultură. Dintre tinerii teologi era Andrei Scrima, cel cu viitorul prin India, prin Liban și cam peste tot. Eram eu, Nicolae Bordașiu, eram 12 studenți. Sandu Tudor gândise să pregătească 12 tineri, ca pe cei 12 apostoli, dintre care mulți trăiesc. Unul dintre ei este doctorul Nae Nicolau. Cred că trăiește. O fi având acum peste 70 de ani. Pe vremea aceea era student la medicină. Era apoi un student de la Facultatea de Medicină Veterinară, Gheorghe Várnă despre care n-am mai auzit nimic. Mai era un student - Balea Traian care făcea tot Facultatea de Medicină Veterinară și care a reușit să fugă la Paris. Ce aventură era o astfel de fugă, prin Iugoslavia și Triest, poate fi un subiect de carte pentru ea însăși. Uneori sârbii îi trimiteau pe români înapoi și ajungeau direct la Jilava. „Încercare de trecere de frontieră.” Ani mulți. Ieșirea din „rai” se pedepsea grav. Acum Traian Balea este unul dintre marii epidemiologi ai lumii. E mereu pe drumuri, nu știi în care țară a lumii îl poți găsi. De unde știi lucrul acesta?

Într-o duminică eram în Biserica din Saint Jean de Beauvais din Paris. Eu, cu toate divergențele aparente, canonice, dintre Biserici, am fost bun prieten cu părintele Boldeanu, de la Biserica din Paris. Îi dădeam telefon la Paris, să-mi rezerve o cameră la hotelul din fața Bisericii Jean de Beauvais, și el nu numai că mi-o rezerva, dar mi-o și plătea. Eu mergeam la biserică, deși veneam de la București. El mă primea în Biserică, în scaunul arhieresc, cu imnul arhieresc, ceea ce era un lucru extraordinar.

Așadar, mă duc într-o duminică la biserică din Jean de Beauvais. Era de Paști. Intru în biserică și văd că din mulțime un tânăr se uită cu insistență la mine. O privire insistentă se simte. M-am uitat și eu la el. Trăsături cunoscute parcă, dar acum era un om maturizat. N-am știut de unde să-l iau. O clipă l-am bănuit că e de la vreo Securitate, română sau franceză.



## Rugul aprins

După slujbă se apropie de mine și spune: „*Măi Leonida, tu nu mă mai recunoști?*” Leonida era numele meu în studenție, „*Îmi pare rău, mă uit la dumneata de multă vreme, dar nu știu de unde să te iau.*” Zice: „*Eu sunt Bolea Traian, din grupul de la Antim. Odată mi-am amintit, dar și cu frică. Mă temeam că era trimis de București pe urmele mele.*” Pe atunci era cel mai firesc lucru să te gândești la așa ceva. I-am pus o întrebare prostească. „*Și ce faci, unde lucrezi?*” „*Sunt parizian. Am făcut din nou medicina la Paris, după ce o făcusem și în România. Am reușit să fug, să scap de închisoare, iar acum sunt doctorul Bolea Traian (și mi-a dat o carte de vizită). Abia am venit din Japonia. Măine plec în Paraguay ș.a.m.d.*” Să rămânem însă la acest episod pentru o clipă. Cine credeți că era lângă Balea Traian în biserica din Jean de Beauvais din Paris, și a stat toată noaptea Învierii cu lumânarea aprinsă în mână? Eugen Ionescu. N-a fost o convorbire propriu-zisă. El i-a spus: „*Uite, cu Prea Sfințitul suntem colegi de generație. Ne-am cunoscut la București.*” „*Îmi pare bine,*” și atâta tot.

Deci, acesta era Eugen Ionescu, despre care s-a spus de atâtea ori că era evreu. Cred că numai mama sau soția lui erau evreice. Dar n-am fost niciodată antisemit. Logic, mi se părea o prostie. S-a spus că era necredincios. Ei bine, eu sunt martor că l-am văzut toată slujba Învierii, cu lumânarea în mână, în biserică. Am adunat acum o mulțime de tăieturi din ziare și reviste, despre el, cu ultimele confesiuni, poate voi scrie un articol cândva. Am și despre Cioran. Vedeți cum îmi vin în minte, prin asociație atâtea lucruri?

Am mai avut pe urmă, la Paris, un foarte bun prieten, care m-a vizitat și în România. De câte ori mă duceam la Paris, mă duceam și la el acasă, sau ne vedeam într-un restaurant. Era Pierre Emmanuel, marele poet, unul dintre marii clasici francezi. Am și cărțile lui cu dedicație. Era poet religios, un poet profund. Ne-am întâlnit și în câteva congrese internaționale teologice, la care a vorbit și el, am vorbit și eu, și în felul acesta ne-am cunoscut. De câte ori mergeam la Paris, fără să știe guvernării de acasă! Odată, am întâlnit chiar un prieten la Paris, care din păcate a murit, dar cu care am fost condamnat în același proces, amândoi în lipsă, la București, el fiind student cred, la Medicină, iar eu student la Teologie. Îl chema Ioan Cușa, român macedonean. Fugit și el la Paris, își făcuse o editură. Deci trăia pe picior mare. Își cumpăraseră o casă și scotea împreună cu Paul Miron o revistă de mare calitate care a apărut în zece sau mai multe numere și se numea „*Pro domos*”, o revistă care, probabil, a fost una din primele reviste anticomuniste de cultură românească care a apărut peste hotare. Toți marii exilați scriau în această revistă a lui Cușa și a lui Paul Miron, care e profesor universitar la Freiburg în Germania. De altfel Paul Miron m-a recomandat lui Cușa și, odată m-am întâlnit cu amândoi la Mănăstirea Rochefort, din Belgia, unde eram în vizită cu Prea Fericitul Justinian, invitați de cardinalul Suenens. Cu ei m-am întâlnit pe urmă mai des, fie în Germania, fie în Franța, iar cu Paul Miron și în Păltiniș. Am fost împreună și la Mănăstirea Orval din Belgia, la un congres.

Când mă duceam la Paris, mă întâlneam cu Pierre Emmanuel. Odată m-am întâlnit acolo, cu cine credeți? Cu Ioan Alexandru. Pierre Emmanuel m-a invitat împreună cu Ion Cușa la un restaurant vecin. Mai era un invitat pe care nu-l cunoșteam. Era Gabriel Marcel. Am stat la o masă mai retrasă, într-un fel de separeu ca să putem vorbi mai în voie. Toți au început să mă întrebe ce e în țară, cum a fost cu închisoarea, iar eu eram atât de emoționat când le povesteam, și erau și ei emoționați, încât la un moment dat mi s-a părut că am uitat limba franceză și i-am spus lui Cușa: „*Ioane, dacă vrei, tradu-mă tu în franceză. Nu mai pot vorbi franțuzește.*” Evocam elemente de mare emoție din închisoare, torturi, insulte, stupidități, umilințe încât pur și simplu, nu mă puteam exprima franțuzește și am continuat să vorbesc românește. Cușa traducea. Așa am avut prilejul să-l cunosc și pe Gabriel Marcel. Dar să mă întorc puțin la Jean de Beauvais.

Când m-am întâlnit cu Balea Traian, după slujba Învierii, cineva ne-a invitat la el acasă. Locuia foarte aproape, în Cartierul Latin. Era Paul Barbă Neagră, regizorul care se stabilise la Paris. M-am dus. Aveam și o oarecare legătură personală cu el, în sensul că, pe când el era regizor la București și făcea filme, a acceptat-o întotdeauna pe mama mea printre figuranți, ceea ce însemna 25 de lei pe zi și, uneori și pe tata. Îi purtam recunoștință pentru

asta. Cred că pe atunci, mă simpatiza și el. Pe când eram dat afară de peste tot, prin 1959-'60, m-a luat și pe mine într-un grup de figuranți, undeva în holul Teatrului din Grădina Icoanei. După ce l-am reîntâlnit la Paris și altă dată, m-a întrebat: „Nu vrei să te duci până în Grecia?” „Cum să nu, m-ș duce.” Zice: „Uite mi-am luat niște bilete până în Grecia și nu mă mai pot duce.” Mi le-a dat mie și m-am dus eu. Erau bilete cu cazare, cu tot ce trebuie, masă, etc. Deci Barbă Neagră ne invită la el acasă. Cu cine credeți că m-am întâlnit acolo. Prima și ultima oară, deși, după aceea, am mai corespondat de la Londra. M-am întâlnit cu Monica Lovinescu și cu Virgil Ierunca. Mai era pe vremea aceea un domn Cazaban, care era tot așa frecvent la Europa Liberă.

Am stat câteva ore bune, acolo, la discuție, în locuința D-lui Paul Barbă Neagră. Bineînțeles, centrul discuției eram eu care povesteam din țară, și povesteam fără perdea. Nu m-am temut niciodată să spun adevărul, în afară. În țară spuneam toți lecția. Când n-o spuneam intram la închisoare. Și eu am fost.

Aceasta se întâmpla între anii '68-'70. Veneam de la Oxford. Multe vacanțe mi le-am făcut la Paris, pentru că la Oxford am avut un privilegiu. Am beneficiat de o bursă de la Roma, care îmi permitea totul: să cumpăr cărți, să călătoresc. Eram la o facultate iezuită și aveam toate privilegiile iezuite. Dacă vroiam un costum, mă duceam la secretar, el dădea un telefon, și-mi spunea: „Du-te în Oxford la adresa cutare și-ți vor face un costum.” Primeam și 5 lire pe săptămână, bani de buzunar. Cu 5 lire cumpărai două perechi de pantofi. Cu 7 lire cumpărai un costum.

Colonelul Robinson, era probabil colonel în retragere, era secretarul colegiului unde locuiam eu, mă chema înainte de vacanță și mă întreba: „Ce vrei să faci vara asta? Vrei să mergi în România?” „Nu, eu în România ori mă întorc doctor, ori nu mă mai întorc.” „Și unde ai vrea să mergi?” „Aș vrea în Franța, aș fi mai aproape.” Zice: „Bun, să vii mâine aici.” Mă duceam și-mi dădea biletele dus-întors până la Paris. Până când m-am învățat minte și am cerut pe urmă bilete Londra-Ierusalim, și, am văzut toată Țara Sfântă, îmi dădea și bani de buzunar în afară de bilete. După aceea am spus că vreau să văd America și m-am dus la Detroit. Am primit și bani de buzunar.

După aceea am spus că vreau să văd Spania. În Spania am avut șansa de a fi numit de Universitatea din Salamanca „visiting profesor” pentru o serie de conferințe. Ei mi-au dat bani pe conferințele pe care le-am ținut despre Ortodoxie. Am undeva afișele și invitațiile care s-au trimis prin oraș, să vină lumea să asculte un răsăritean care va vorbi despre problemele ortodoxiei răsăritene și românești. Și așa am vizitat, pe bursă, aproape toată lumea.

CARMEN DUMITRIU: — *V-ați apropiat de Sandu Tudor din timpul „Rugului Aprins” sau legătura dumneavoastră sufletească cu el s-a creat mai târziu?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — Am fost apropiat de Sandu Tudor încă de când el era civil, să fi fost aceasta prin 1946. Eram încă student laic. El mi-a fost naș la călugărie. Era o mare personalitate! În primul rând, era mare om de cultură, avea vervă. Era puțin cam brutal, violent în limbaj, tranșant încât trebuia să ai îndrăzneală ca să stai de vorbă cu dânsul și să-i rabzi unele invective. Dar nu conta. El nu le spunea din inimă, dar însemna că el te-ar dori mai subtil în înțelegerea anumitor probleme. Și te accepta mai departe, ca să-ți spună cum ar trebui să fii. Violențele de limbaj, uneori, se făceau resimțite și în predici, mai ales în predicile pe care le ținea țăranilor, când a ajuns la Mănăstire.

În predici aveau bun efect. Se întâmpla aici un fenomen ca și în psalmodierea bisericască. Dacă ați fost la o Mănăstire de bună tradiție, la o slujbă în toiul nopții, ați auzit cum cineva citește la strană, și citește, aproape ininteligibil, ca o mormăială, de pare că nimeni nu înțelege nimic. De fapt totul e în armonia de dincolo de cuvinte. Totul e o incantație. Ascultătorii monahi, care știu textele pe dinafară, când cel de la strană își termină textul de citit și spune „Slavă Tatălui și Fiului...”, ca mânați de un resort mecanic, toți sar din strane, în picioare, și-și fac semnul crucii, înseamnă asta că sunt atenți la cuvinte? Nu cred. Sunt însă sensibili la incantație și aceste incantații le provoacă reacția pe care trebuia să o aibă în cazul

în care ar fi urmărit textul ca atare.

Nu textul interesa. Textul îl știau pe de rost. Îi interesa doar ritmul trăirii spirituale.

Sandu Tudor avea porniri temperamentale, de fost ziarist bătaios. Nu făcea deloc economie de asta în predică. Se răstrea, dădea înapoi, iar se răstrea, iar dădea înapoi. „*Nenorociților, păcătoșilor, Dostoievski a spus, așa și așa...*” Că erau păcătoși și nenorociți era adevărat, și toți îl înțelegeau. În felul acesta îi atrăgea, și atrăgea foarte multă lume dintre pelerinii care veneau la schit. În afară de intelectuali, pe care el îi disprețuia cu discreție, ascultătorii, țărani, nu-l înțelegeau deloc.

De altfel, el știa acest lucru. Dar cum v-am spus, nici nu-l interesa. „*Ce mă interesează, dacă nu m-au înțeles. Ai văzut cum plângeau?*” Apelul lui era la partea afectivă, emotivă. Pe aceasta era interesat s-o degajeze din predica lui. Mai apoi, n-aș ști cum să vă spun, pentru că acestea sunt lucruri de taină, devenise foarte căutat și ca duhovnic. Venea multă lume la el să se spovedească. Acesta înseamnă foarte mult lucru! În București, cât este el de mare, dacă sunt doi duhovnici buni, e mult! Eu știu numai unul. Sandu Tudor, prin schiturile prin care a umblat a fost un duhovnic bun. Căutat. Țineți cont! Restul este de multe ori spovedanie de rutină. Spune: „ti, ti, ti, la, la, la, am făcut cutare și cutare.” „Bun, poftim la împărtășanie.” Asta-i apă de ploaie, nu e spovedanie.

Eu am cunoscut doi, trei duhovnici care făceau spovedanie cum trebuie, adică discuție, analiză, pricepere a ceea ce putea fi păcat. Unul era părintele Arsenie Boca, despre care am să scriu, dacă nu o carte, măcar un articol. Mi-a fost stareț la Prislop. El m-a călugărit, încât am și o datorie filială să scriu despre el și mișcarea pe care a inițiat-o la Sâmbăta. Arsenie Boca, datorită politicii vremii, a trebuit să fie apărat de Mitropolitul Nicolae Bălan și mutat la Prislop, pentru că Sâmbăta intrase de fapt în colimatorul Securității. Așadar, l-am cunoscut ca duhovnic mare pe Părintele Arsenie Boca, pe părintele Cleopa, pe părintele Daniil Tudor și pe părintele Sofian de la Mănăstirea Antim din București.

În afară de cei care trăiesc, părintele Sofian, poate din neștiința mea, dar mi-ar fi greu acum să vă spun care ar putea fi al doilea în viață. Poate părintele Arsenie Papacioc de la Techirghiol, care a fost ucenicul părintelui Cleopa și care are și el o istorie interesantă. A trecut prin închisori. Era un tinerel de 18 ani când a fost primar la Zărnești. După aceea în închisoare, a renunțat la legionarism și la orice politică și a intrat în monahism. Acum are 80 de ani și este încă duhovnic bun și lucid la Mănăstirea Techirghiol.

CARMEN DUMITRIU: — *Cum a ajuns Sandu Tudor la Prislop ca să vă nășească pe dumneavoastră?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — Eu eram un mic personaj, nu celebru, pentru că nu aveam de ce, dar eram cunoscut. Relațiile și convorbirile cu mine aveau, probabil, un iz mai deosebit. Nu știu prin ce mă voi fi remarcat anume. Mai târziu m-am remarcat prin câteva studii. Am prezentat o bibliografie ușor comentată, bineînțeles, nu exhaustivă a studiilor de spiritualitate apărute în toată lumea. O am. E tipărită. Lucrul acesta, făcut la ora aceea, era și o mare îndrăzneală, dar era și dovada unei informații multilaterale mai rare. Eram preferatul părintelui prof. Dr. Dumitru Stăniloae. Eram și puțin afectat, ca un tânăr care era conștient că știe carte. Vara veneam la Mănăstirea Sâmbăta îmbrăcat într-un costum alb și cu baston. Eram ca un june prim din secolul XIX, nu-i așa? Bastonul îmi dădea un prestigiu și un aer deosebit, așa, plasat între ridicol și măreție. Lumea care mă cunoștea de atunci îmi zicea: „*Păi, tu erai arhiereu înainte de a fi! Noi așa te vedeam.*”

Eram așadar un personaj cunoscut, în facultate fusesem președintele Uniunii Studenților Teologi. Eram unu din cei doi reprezentanți ai Facultății de Teologie în Oficiul Universitar, unde fiecare facultate din Universitate avea câte doi reprezentanți. De la Teologie eram eu cu părintele Bordașiu Nicolae, acum, în București. Acolo m-am făcut cunoscut în toată Universitatea.

Eram membru în „RUGUL APRINS” și nu eram dintre cei din urmă. Participam la discuții și probabil m-am remarcat. Trec peste multe detalii. Cred că am povestit cum într-o

săptămână mi-am dat toate examenele anului IV și am luat și licența la Cluj. În aceeași după-amiază am plecat la Mănăstirea Prislop de lângă Hațeg, Mănăstire izolată, capăt de drum, zidită de Nicodim cel sfințit prin secolul XIV, ctitor și al mănăstirii Tismana și Vodiței și, poate și al Mănăstirii Neamțu din Moldova. Oricum, e personajul cel mai important al începutului monahismului la români. De acolo i-am trimis vorba Părintelui Daniil, considerându-mă în continuare membru al „RUGULUI APRINS”, că m-am hotărât să intru în monahism și că aș fi foarte bucuros dacă ar veni să fie nașul meu. Răspunsul a fost prompt. A venit. Așa mi-a fost părintele Daniil naș, iar cel care m-a călugărit, a fost un alt om celebru al vremii, Părintele Arsenie Boca. Am avut așadar un privilegiu, aș spune unic în România.

CARMEN DUMITRIU: — *Părintele Arsenie era stareț la Prislop atunci?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE: — Da, din motive de securitate personală. Mitropolitul Nicolae Bălan ca să-l apere îl mutase de aici de la Sâmbăta, la Prislop. Am avut prin urmare șansa, nu știu dacă a mai avut-o cineva, de a avea stareți pe cei trei mari mentori de spiritualitate românească din a doua jumătate a secolului XX: pe Arsenie Boca, pe Daniil Tudor și pe părintele Cleopa. Acestea erau curentele spirituale din România vremii și rămân până azi.

CARMEN DUMITRIU: — *Care sunt cele trei curente spirituale?*

Î.P.S. MITROPOLIT ANTONIE — E vorba de trei curente ale secolului nostru: curentul **Rugul Aprins** cu Daniil Tudor de la Antim, curentul **Sâmbăta**, care a fost o mare mișcare de masă, întemeiată, condusă de părintele Arsenie Boca și curentul **Cleopa** care, de asemenea, este un curent religios de masă, în Moldova până în zilele noastre, început la Mănăstirea Slatina și continuat la Mănăstirea Sihăstria de părintele Arhim. Ilie Cleopa.

## PREGĂTIREA PENTRU INTRAREA ÎN MARELE ÎNTUNERIC\*

Dacă îmi dați voie, acum, câteva minute, m-am gândit să mă introduc în această întâlnire a noastră cu niște date istorice pe care aș vrea să vi le prezint, asupra cărora n-am scris încă nimic, asupra cărora am de gând să scriu, despre care am deja unele izvoare care să stea la baza a ceea ce vreau să scriu și, iată că dumneavoastră vă nimeriți să fiți, fără să fi avut intenția aceasta anume, primii care veți auzi despre acest lucru. Sunteți toți tineri, aproape toți atât de tineri, încât cele despre care vă voi vorbi eu, vor fi atât de în urmă, în istorie, încât dumneavoastră veți realiza că e cu adevărat istorie, trecut, pentru că nici unul din dumneavoastră, cu excepția celor de vârstă mai puțin înaintată nu ați existat pe vremea aceea.

Lucrurile despre care vreau să vă spun câteva cuvinte se petreceau îndată după războiul al II-lea mondial și e aproape o revelație, descoperire a lui Dumnezeu, o lucrare a lui Dumnezeu în lume și în România ceea ce s-a întâmplat atunci, într-o perioadă nu prea lungă și anume, i-aș zice eu: „**pregătirea pentru intrarea în marele întuneric**”, „Marele întuneric” care era venirea asupra țării noastre a acestei perioade de aproape jumătate de secol de întuneric, în care sub toate raporturile sociale, politice, culturale, în știință, în filosofie, totul a fost falsificat, totul a fost întors pe dos, totul a fost redus la lucrurile cele mai nesemnificative din punct de vedere al credinței. Fiindcă nu s-a putut spune adevărul nici cu privire la știință și la descoperirile științei, s-au spus chiar minciuni; nu s-a putut spune adevărul nici cu privire la descoperirile filosofiei, ba chiar aș putea spune mai mult, filosofia a fost chiar înlăturată complet, filosofie nici nu s-a făcut, filosofia a fost înlocuită cu economie politică, pur și simplu, iar în ceea ce privește Biserica s-a încercat reducerea la cult.

Sigur că Biserica a fost cu înțelepciune dirijată de Dumnezeu să nu rămână redusă numai la cult. Cu toate greutățile care au fost, Biserica, totuși, a promovat învățământul teologic adică, și-a pregătit viitoarele generații de preoți. Biserica a dat posibilitate celor ce au putut, să studieze, să scrie, au avut și avem din acea perioadă o bogată și adâncă literatură teologică de care trebuie să ne folosim, de care putem să ne folosim, din care trebuie să eliminăm foarte puține lucruri, care trebuiesc eliminate, dar în cea mai mare parte ne putem folosi de cercetările teologilor, dar în general, sentimentul pe care l-au avut o mare parte din vizionarii de după război, a fost acela că intrăm într-un mare întuneric, într-o mare perioadă de întuneric.

Și atunci câțiva din ei, cu care așa s-a întâmplat de am putut fi în legătură la vremea respectivă, — de aceea ce voi scrie va veni mai mult dintr-o experiență personală și întâmplător și din jurnalele, din notele, din caietele rămase de la unii din ei —, câțiva vizionari, zic, au desfășurat atunci o activitate spirituală profundă și largă ca și cum și-ar fi zis așa: „Intrăm în labirint, intrăm în catacombe, intrăm sub pământ, intrăm într-o perioadă lungă și neagră în care toți vom fi cenzurați, în care Dumnezeu însuși va fi cenzurat, ca să nu ni se poată adresa cum trebuie; în care noi înșine vom fi cenzurați să nu putem să vorbim despre Dumnezeu tot ce-am vrea și tot ce avem dator să vorbim, și atunci trebuie să ne pregătim pentru această intrare în întuneric.

Am să vă dau câteva din elementele acestei pregătiri. Sunt câteva jaloane care trebuiesc neapărat menționate și care vor constitui după părerea mea — și vă spun acum un lucru pe care dacă voi reuși să-l dovedesc și să-l încheg cum trebuie — va putea constitui cel de-al treilea mare eveniment, cea de-a treia mare epocă a spiritualității românești din decursul istoriei ei. Prima a fost cea paisiană cu rugăciunea minții, pe care Paisie Velicovschi de la Mănăstirea Neamțu o învăța tuturor călugărilor și tuturor mirenilor, care a tradus cele mai

---

\* Cuvântul rostit de Î.P.S. Mitropolit Antonie Plămădeală la ședința Ligii Tineretului Ortodox din data de 24 mai 1991 (la Cluj).

multe cărți din literatura greacă, din literatura slavă în românește și în rusește, și a întemeiat un curent de duhovnicie, de spiritualitate, zicem noi cu un cuvânt mai modern, atât în Moldova, dar mai ales în Rusia, unde el și-a trimis manuscrisele pe care le traducea în limba slavă, din greacă, din Sfinții Părinți greci și, în special de la acei Sfinți Părinți care s-au ocupat cu rugăciunea neîncetată, așa-numită rugăciune a minții, rugăciunea inimii sau rugăciunea minții făcută în inimă, o rugăciune veche încă de pe vremea părinților celor mai de demult, din vremea lui Antonie cel Mare, din vremea ucenicilor lui până la obștile mari care s-au format spre sfârșitul veacului al IV-lea.

Ei bine, Paisie Velicovschi a reluat-o, a tradus operele cele mai multe ale acestor sfinți nevoitori din trecut, le-a trimis în Rusia și a născut acolo în sec al XIX-lea o mișcare spirituală foarte mare, care a născut acolo pe unii foarte mari duhovnici, aceia despre care printre alții vorbește Dostoievski, și cei care ați citit literatura lui Dostoievski, ați putut găsi în ea un personaj numit starețul Zosima. Ei bine, pe acest stareț Zosima, Dostoievski l-a luat din Mănăstirea Optina în care Mănăstire, tradiția lui Paisie Velicovschi s-a înrădăcinat cel mai mult, a prins cel mai bine. Acesta a fost un prim curent.

La noi în Moldova a prins și n-a prins. De ce? Pentru că românii sunt mai practici. Spiritul lor e mai echilibrat. Românii pun accentul în același timp pe muncă și pe rugăciune, și atunci paisianismul a prins mai degrabă în Rusia care merge spre extrem în general, decât la noi. La noi a rămas mai accentuată în jurul mănăstirii Neamțu, și anume la Mănăstirea Sihăstria, dar și acolo, nu așa cum a vrut-o Paisie, tot dintr-o manieră de accepțiune românească.

Acesta a constituit să zicem prima mare mișcare spirituală românească.

A doua a fost cea din jurul mănăstirii Cernica, cu Starețul Gheorghe și cu însuși Sfântul Episcop Calinic de la Cernica, care a accentuat în îndrumările spirituale pe care le dădea ucenicilor lui, accentua deopotrivă pe muncă, pe ascultare, ca exercițiu de asceză și, după aceea, pe rugăciune, dar pe o rugăciune foarte controlată și mereu, mereu în legătură cu asceza, pregătirea cu purificarea. Aceste două curente istoricii spiritualității noastre le-au marcat deja în istoria spiritualității românești.

Ei bine, cel de-al treilea, zic eu, va putea fi numit acesta din jurul anilor 1943-1950 ilustrat de o seamă de duhovnici, de o seamă de oameni aleși din țara noastră care, fără să se sfătuiască între ei, fără să fie din același loc, ci fiind din locuri diferite au pregătit această intrare în marele întuneric de jumătate de secol care urma. Prin ce credeți, la ce au făcut ei apel? Atunci când ziceau: se va intra într-un mare și lung întuneric, cum veți rezista? Nu veți rezista decât prin rugăciunea interioară, prin rugăciunea inimii. Aici, dacă vă veți instala bine aici, nu veți fi atacați de nimeni niciodată. Vă vor putea fi distruse școlile, vă vor putea distruge bisericile, veți putea suferi opreliștile cele mai mari, vă va putea scoate de peste tot, dar din inimă nu vă va putea scoate niciodată pe Hristos, dacă veți învăța, veți ști să-L păstrați acolo, îl veți avea permanent. Cu aceasta au venit acești piloni cărora le voi spune și numele, și care au pregătit atunci așa cum trebuie, intrarea în această lungă perioadă de întuneric.

Ea a început, am zis, în ianul 1943. În 1943 s-a organizat o primă întâlnire de aceasta duhovnicească la Cernăuți sub oblăduirea mitropolitului Tit Simedrea, un om de mare cultură și de mare spiritualitate, un om care cu mult înainte de sfârșitul vieții sale s-a retras din postul de mitropolit, el s-a retras, nu l-a scos nimeni, pentru că putea să rămână Mitropolit la Suceava după ce Cernăuțiul a fost ocupat de către ruși. El s-a retras la o Mănăstire, la Mănăstirea Cernica unde a și trăit până la sfârșitul vieții, și el este unul dintre aceia cu care, nu din 1943 (că eram atunci foarte tânăr), dar în momentul când am fost ales episcop și hirotonit la București, unul dintre cei trei hirotonisitori ai mei a fost Tit Simedrea, deci acela care - de fapt - a organizat prima întâlnire duhovnicească.

Am intrat în posesia caietului tipărit, a acestei prime întâlniri la care erau chemați tot felul de intelectuali și oameni duhovnicești ai vremii.

Deci Tit Simedrea a fost permanent prezent, Părintele Benedict Ghiuș a fost prezent, a fost pe vremea aceea, scriitorul și gazetarul Sandu Tudor, mai târziu părintele Agaton și apoi

părintele Daniil ca ieroschimonah, și apoi au luat parte acolo oameni de știință.

De pildă un Al. Mironescu, care a scris lucrări pe care noi studenții din vremea aceea le căutam și le gustam extraordinar, pentru că erau dovezi științifice ale existenței lui Dumnezeu. De pildă, Al. Mironeseu, uitat pe nedrept astăzi, dar în biblioteci cărțile lui sunt, a scris o carte: „*Limitele cunoașterii științifice*.” A scris o altă carte intitulată „*Certitudine și adevăr*,” în care de asemenea demonstra că certitudinea nu se poate căpăta decât prin credință. El, om de știință, era profesor la Facultatea de Științe. Tot atunci a ținut o meditație foarte interesantă, cu un matematician și filosof care, după aceea va deveni mare, mare de tot, trăiește și astăzi și este tot atât de mare în cultura românească. Nici nu vă închipuiți cine - Anton Dumitriu. Tot atunci a ținut o conferință, se pare inedită, pe care însă eu am descoperit-o în niște arhive și am s-o public, o conferință despre asceză. Cine credeți? Unul pe care vor să-l facă, mă rog, dacă nu ateu, măcar agnostic — Constantin Noica.

Paul Sterian, acela care a scris o carte în versuri despre „Războiul nevăzut”, după titlul lui Nicodim Aghioritul, și mulți alți oameni de cultură, de știință, de filosofie care acolo, într-un fel, au pus bazele a ceea ce se va centra după aceea la Mănăstirea Antim, ceea ce s-a numit curentul, cercul „*Rugului Aprins*”.

Sandu Tudor, scriitor, ziarist, proprietar a două reviste „Credința” și „Floarea de foc”, un om cu destule aventuri culturale, spirituale și fizice. De pildă, avea un avion personal și a căzut de la 1000 de metri și n-a murit. Fusese ofițer de marină, fusese combatant în est, avea niște experiențe uluitoare, când primejdiile l-au ocolit în mod vizibil ca o minune a lui Dumnezeu. Omul acesta a intrat în monahism la Mănăstirea Antim și a organizat aici acel cerc al „*Rugului Aprins*” la care a adunat intelectualitatea Bucureștiului la conferințe de Duminică după-amiază, biblioteca mănăstirii Antim devenise neîncăpătoare.

Printre acești intelectuali care au continuat să vină, Anton Dumitriu, din când în când Constantin Noica, Tudor Vianu, Ion Marin Sadoveanu, bineînțeles profesorul Al. Mironeseu, niște generali chiar (Tetrageneralul cu soția lui), bineînțeles Părintele Benedict Ghiuș care era un mare duhovnic, Părintele Sofian Boghiu, care mai trăiește și azi aproape de vârsta de 80 de ani, și printre toate aceste somități culturale și duhovnicești, Părintele Agaton pe vremea aceea Sandu Tudor, scriitorul, a adunat în jurul lui în acest cerc și o seamă de tineri studenți printre care m-am numărat și eu.

A mai fost printre ei Preotul Roman Bragă, care este acum Arhimandrit în America, a mai fost printre ei Arhimandritul Andrei Scrima, care a studiat pe urmele lui Mircea Eliade în India, și acum este profesor la Universitatea din Beirut, care a fost acum și mi-a făcut o vizită la Sibiu, și alți tineri.

Dar s-a întâmplat acolo la Antim, așa zice eu, un miracol pe care eu l-aș numi „Întoarcerea lui Paisie Velicicovschi”. Vedeți după ce v-am spus, intrarea în marele întuneric ascuns, vin cu al doilea concept care să caracterizeze acest moment de spiritualitate „Întoarcerea lui Paisie Velicicovschi”.

Despre acest rus din Poltava, Părintele Prof. David de la București a încercat să demonstreze că ar fi chiar moldovean, și că ar fi unul din cei care l-au urmat pe Dimitrie Cantemir la 1711 când s-a retras împreună la țarul Petru I, în Rusia. Nu știu dacă lucrul acesta se poate dovedi. Pr. Prof. David are multe găselnițe de acestea interesante. Ele trebuiesc studiate, dovedite, care vor servi istoriei noastre, bineînțeles. Deocamdată se știe totuși, mai ales din cartea lui Paisie Velicicovschi și din alte surse, că Paisie era rus. Mie îmi pare rău că noi n-am apucat să-l beatificăm, să-l declarăm sfânt înaintea rușilor. Eu am făcut această propunere. Îmi pare rău că am întâmpinat la acea vreme câteva rezistențe. Eu propusesem să-l canonizăm cu un an înainte să-l canonizeze rușii, și era foarte bine, pentru că el a fost pe pământul nostru, s-a realizat pe pământul nostru, a ales Moldova unde să-și pună în valoare darurile lui duhovnicești, și a murit și a fost îngropat la Mănăstirea Neamțu, unde până astăzi este mormântul lui.

Trupele române, care au înaintat dincolo de Nistru, au găsit într-un colhoz din Ucraina 2 oameni, muncitori. O vreme, unul a fost tractorist. Unul din ei era Nicolae al Rostovului, iar

al doilea era Pr. Ioan Culâghin de la Mănăstirea Optina, Mănăstire unde cu începutul secolului al XIX-lea înflorise cel mai vizibilul curentul paisian, iar acest Ioan Culâghin era ultimul dintre părinții mănăstirii Optina, după ce Mănăstirea a fost distrusă și toți călugării împrăștiați, omorâți, cei mai mulți. El s-a retras probabil într-un colhoz oarecare ca muncitor. Acolo l-au găsit armatele române, acolo s-a descoperit cine este și a fost adus, și s-a stabilit, împreună cu Nicolae de Rostov la Mănăstirea Cernica. Episcopul Nicolae de Rostov la scurt timp după aceea a și murit. Cei care vizitați Mănăstirea Cernica îi puteți vedea mormântul.

Ioan Culâghin a luat legătura cu acest cerc de intelectuali de la Mănăstirea Antim, și cu acest cerc de studenți de la Mănăstirea Antim, cercul „Rugul Aprins”, și a adus din nou spiritul paisian al rugăciunii neîncetate, al rugăciunii inimii pe care printr-un foarte bun interpret, el însuși un mare rugător, Pr. Gh. Roșca, deci prin acest interpret a putut sta de vorbă cu noi toți o perioadă destul de îndelungată, cred că până în anul 1946, dacă îmi aduc bine aminte, în care el a predat „Rugăciunea inimii”.

A fost un profesor de rugăciune, dar nu așa un profesor oarecare, a fost un profesor care a inițiat în rugăciunea minții pe fiecare în parte, și cărora le-a citit o rugăciune specială de inițiere creștină, eu sunt în căutarea acestui text pe care l-am avut, dar pe care mi l-a confiscat securitatea când m-a arestat la un moment dat, pentru că e un text foarte interesant care provine de la Mănăstirea Optina și care e un text de inițiere în rugăciunea inimii și a făcut fiecăruia o slujbă specială, o slujbă de predare a rugăciunii, cu îndemnul ca aceasta s-o faci orice s-ar întâmpla.

Ei bine, trebuie să știți că aproape toți, și Părintele Stăniloae a făcut parte din această grupare (mi-aduc aminte că cel puțin două conferințe ale Părintelui Stăniloae, le-am ascultat și eu). Aproape toți care au luat parte la această mișcare de inițiere în rugăciune, cu adevărat au trecut prin perioade de întuneric. Nu știu dacă vreunul din ei a scăpat de închisoare, dar toți au plecat cu această întărire sufletească, și cei mai mulți dintre ei au ieșit și, și-au continuat după aceea misiunea lor spirituală.

Tangente cu acest grup au avut și unii care n-au participat direct acolo, dar care se țineau informați de acest grup. Nu veneau de frică și am să vă dau două nume și nu nume oarecare: poetul Ion Barbu, academicianul de mai târziu, și marele matematician Octav Onicescu. La aceștia ne duceam noi, acasă, din când în când, în grupuri mai mici, și stăteam de vorbă și le spuneam ce se petrecea în adunările de la Mănăstirea Antim. Dintre toți cei de acolo, sigur unii dintre ei fiind morți. Al. Mironeseu a murit și fiul lui a ajuns în închisoare, s-a eliberat după aceea, acum e în Elveția, s-ar putea ca el să mai aibă unele documente legate de această mișcare. Alții nu s-au mai întors niciodată și, părerea mea e că trebuie să fie considerați printre martirii reali ai neamului nostru, printre care și Părintele Daniil Tudor, care a murit în închisoarea de la Aiud înainte de 1964, deci înainte de momentul eliberării tuturor deținuților.

El a murit și a fost îngropat într-o groapă comună. Nu i se știe locul. M-am gândit să facem niște demersuri la Ministerul de interne, să vedem dacă am putea să-i găsim cumva trupul, să-l recuperăm, să-l aducem, să-l îngropăm undeva creștinește, într-un cimitir la Cernica unde este îngropat Nicolae de Rostov.

Pr. Ioan, acest „Paisie redivivus”, el n-a fost arestat de noi, de români, dar într-o noapte s-au prezentat doi ofițeri sovietici care l-au chemat până la Ambasada sovietică cu politetea diavolului, l-au chemat până acolo, ba chiar se pare că i-au dat drumul pentru o noapte și i-au spus să vină mâine din nou. În acest timp el a scris o scrisoare pe care eu o am, dar când s-a dus a doua zi, nu s-a mai întors.

Se pare că a fost dus din nou în Rusia, judecat și condamnat la moarte. Pentru ce? Pentru că venise și predase aici rugăciunea inimii. Pentru altceva nu putea fi. Bineînțeles că la proces va fi fost acuzat de trădare, așa cum toate procesele erau contrafăcute ps vremea aceea.

Tot în momentele acelea se întâmpla în România și apariția altora, persoane pline de har care să contribuie la aceeași pregătire de intrare în lunga perioadă de întuneric.

Unul dintre aceștia a fost Pr. Arsenie Boca de la Mănăstirea Sâmbăta. Nu vă puteți



## Rugul aprins

imagina dumneavoastră tinerii de azi, eu eram un tânăr ca dumneavoastră. Auziseră despre dânsul. Se vorbea ca despre un om dăruit lui Dumnezeu. Știți că în legătură cu astfel de oameni se spun uneori și lucruri exagerate, dar se spun și lucruri adevărate. Despre el auzisem, ceea ce nu era imposibil. Eu l-am cunoscut foarte bine. El m-a călugărit. Așa că vă imaginați că l-am cunoscut foarte bine, dar înainte de a fi călugărit de el la Mănăstirea Prislop în 1949, el a stat la Mănăstirea Sâmbăta și aici veneam noi, grupuri mari de studenți din București, care îl audiam în vacanțe deoarece în vacanțe el pregătea conferințe de inițiere creștină, și de inițiere în rugăciune, paralel cu cei din București *fără să se știe, fără să se fi văzut cu ei*.

Deci iată aveam un centru la București și un centru pentru Transilvania. Amintirea lui și astăzi se păstrează, cel puțin în zona Făgărașului, cei care sunteți de pe acolo știți foarte bine, și în zona Sibiului. Conta ca un om înainte-văzător. Eu mi-aduc aminte că făceam drumul de la București, cu trenul până la Voila, și de acolo pe jos, dar când ne dădeam jos din tren, nu mă dădeam numai eu, sau numai noi studenții de la București. Se dădeau mulțimi și plecau pe jos în drum către Sâmbăta.

Ei bine, știți ce vorbeau acei oameni între ei? Și cu câtă convingere, cu câtă credință. De pildă, spunea o femeie altelei: „Tu, nu mânca că te vede Părintele. Azi e post, te vede Părintele și ai să ajungi acolo și ai să vezi c-o să-ți spună.”

La asemenea scene, v-am dat un exemplu, dar multe altele de acest fel se întâmplau. Lumea avea o mare credință, o mare evlavie la Părintele Arsenie și am trăit acolo cu adevărat sentimente ca în primele zile ale creștinismului.

Lumea venea cu multă evlavie, cu multă credință, se spovedea. În special accentul contactului cu Pr. Arsenic Baca, era în esență, prin spovedanie și în cea mai profundă deplinătate ortodoxă. Pentru dânsul spovedania, contactul direct, schimbul de idei, cunoașterea directă era foarte importantă. O spovedanie la el nu dura așa două minute, am făcut cutare, cutare și cutare, Domnul să te binecuvinteze, te iert și te dezleg. Nu.

O spovedanie la el era un lung proces de analiză de conștiință. Avea răbdare până când sfârșea tot. Nu neaparat să-l descoase pe om, ci să-l elibereze cu adevărat nu numai de păcatele grosiere, de păcatele acestea imediate, de păcatele trupești la care unii duhovnici se concentrază pe nedrept numai asupra lor, ci și la cele ale minții, ale inimii, cele ale simțămintelor și simțurilor bineînțeleș, dar și cele ale simțămintelor, acelea la care se referă Mântuitorul atunci când spune că cine a văzut a și păcătuit, dacă vederea lui a fost cu păcat.

Ei, bine, contactul cu Pr. Arsenie era de această natură și de aceea oamenii aveau convingerea că „el vede”, că le citește în suflete. Bineînțeleș că el acumulasă și o experiență deosebită din aceste contacte profunde cu sufletele oamenilor, dar avea și darul lui Dumnezeu, fără îndoială pentru că el spovedea după toată rânduiala, în biserică, în veșminte. Întotdeauna în Biserică, întotdeauna în veșminte, cu cartea în față și la urmă făcea dezlegarea legală. Cine ieșea de la spovedanie de la dânsul, știa că, cu adevărat este eliberat de toate relele dintr-însul, născut cu adevărat din nou.

Deci aceasta se întâmpla concomitent cu ceea ce se întâmpla la București. Și acum vine lucrul cel mai interesant. Aud unii de alții și Pr. Arsenie Papacioc ia contact cu cei de la București. Iar de la București vin să-i facă o vizită Pr. Agaton (Sandu Tudor) și cu Pr. Benedict Ghiuș și au o lungă convorbire în care își armonizează într-un fel punctele de vedere, și felurile ambelor mișcări duhovnicești pe aceeași pregătire pentru intrarea în „marele întuneric”. Întuneric în care după aceea va intra însuși Pr. Arsenie Boca, care a fost scos în momentul decretului, cum am fost mulți dintre noi, din Mănăstire, și a trăit așa până cu puțin înainte de revoluție, când a trecut la Domnul și el, îngropat la Mănăstirea Prislop, unde a fost stareț, unde m-a călugărit pe mine în anul 1949, și despre a cărui activitate spirituală mai este de acum încolo de spus.

În legătură cu mișcarea de la Sâmbăta s-a mai produs atunci un lucru extraordinar. Tot atunci, așa tot ca printr-o minune dumnezeiască, la care participă un om care va face legătura între ceea ce se întâmpla în Transilvania, și ceea ce se întâmpla în Țara Românească la

București: începerea traducerii „Filocaliei” de către Pr. Stăniloae. Pr. Stăniloae lucra cu banii strânși de Pr. Arsenie Boca (și coperta volumelor este făcută tot de Pr. Arsenie). Cei care citiți acum prefața primului volum, veți găsi acolo această mențiune.

Ei bine, aceasta a venit să întărească teoretic ceea ce începuse pe de o parte la București, și ceea ce făcea Pr. Arsenie la Sâmbăta. Vine Pr. Stăniloae cu suportul teoretic al Sf. Părinți, pe care îi oferă prin traducerea Filocaliei în românește (primele patru volume).

La desfacerea primului volum am luat parte și eu pentru că primele volume, după ce s-au tipărit, au fost distribuite la pelerinii care au venit la Mănăstirea Sâmbăta. După aceea, când s-a reluat cu volumul 5 — am și azi bucuria de a o spune eu, pentru că nu știu dacă o va mai spune cineva vreodată, dar cei în cauză nu mai trăiesc și Pr. Stăniloae și celălalt al cărui nume cu toată jena va trebui totuși să nu-l pronunț, pentru că a deținut o funcție mare într-o anumită vreme la Departamentul Cultelor, dar a făcut un lucru bun. A aprobat personal și cu risc intervenția mea, la intervenția Pr. Stăniloae de a aproba reluarea traducerii Filocaliei și publicarea lor, ceea ce s-a și întâmplat până la volumul 10.

Iată deci cum se leagă lucrurile în același timp, aceeași pregătire care se stinge în același timp. Ei bine, una din ele, una din ramurile, unul din pilonii acestor pregătiri care tot în vremea aceea a început să se contureze n-a dispărut, continuă și azi, a continuat să existe, să învețe, să propovăduiască de-a lungul întregii perioade de întuneric și mai trăiește și azi.

Întâmplător, și cu acesta am avut relații personale. Așa a vrut Dumnezeu, fiindcă cunoscusem din studenție mișcarea de la Antim în care fusesem chemat de Pr. Agaton, pe urmă de ieroschimonahul Daniil Tudor. După aceea s-a întâmplat că studenții eram organizați într-o organizație, așa cum e Liga D-voastră. Ne organizasem și noi într-o organizație cu numele A.T.O.S., dar era numai o potriveală, bine, așa o făcusem noi (Asociația Tinerilor Ortodocși Studenți). Am avut toți de pățimit după aceasta și pe la începutul lui 1949, eu m-am trezit cu o condamnare în lipsă, fiindcă nu m-au găsit; dar știindu-mă eu în situația aceasta, în momentul când Antimul s-a destrămat, totul s-a destrămat.

Pr. Daniil Tudor s-a stabilit la Mănăstirea Crasna din județul Gorj. Ei bine, m-a luat cu dânsul, după ce mă călugărisem la Prislop. Mă călugărise Pr. Arsenie, l-am avut ca naș pe Pr. Daniil venit special de la București. În anul 1949 deci, Antimul la ora aceea începuse să se destrame. Pr. Arsenie fusese mutat de la Sâmbăta la Mănăstirea Prislop, mie mi-au dat de urmă și la Prislop. Într-o dimineață m-am trezit cu un frate de-al meu, mai mic, care mi-a spus:

— Fugi imediat, că dacă nu fugi imediat, te prinde.

— Păi cum s-a întâmplat?

— A venit un securist la noi acasă trimis nu știu de cine, sau cine i-o fi dezvăluit adresa noastră, și a întrebat pe tata: Unde ți-e băiatul cel mai mare? Adică eu. Frate-meu mai mic (de 3 sau 4 ani): — E la Prislop, și atunci securistul care era șeful de jandarmi al cartierului „Militari”, unde locuiau părinții mei, i-a spus lui tata: „Domnule Plămădeala, uite ce e, eu vreau să-ți dovedesc că sunt om bun. Dacă până mâine la 12 reușești să-l ajuți pe băiat să plece de la Prislop, eu nu trimit telegramă la Hațeg.”

Și tata l-a pus în tren, imediat, pe fratele meu mai mic, care a ajuns dimineața și m-a luat de acolo. Era și Pr. Dometie Manolache, de care unii dintre dumneavoastră veți fi auzit, care mi-a dat toți banii care-i avea strânși din toată Mănăstirea, de pe la frați și am plecat în necunoscut, necunoscutul fiind cea mai mare pădure din vremea aceea, care nu era decât Bucureștiul. Bucureștiul era pădurea în care te puteai refugia. Bieții basarabeni, de pildă, răspândiți pe la Timișoara, Lugoj, Ardeal...

Pr. Arsenie și Pr. Daniil m-au primit. Am stat acolo până în primăvara următoare, la Schitul Crasna, până când dintr-o călătorie în București, Pr. Daniil a venit val-vârtej spunându-mi: „Pleacă imediat că ți-au dat de urmă.” Și am venit iar la București. La București, Pr. Daniil nu mai era. Dar eu am tras la gazda mea spirituală care era Mănăstirea Antim, iar aici am găsit pe Pr. Arsenie Papacioc, poate că unii ați auzit de el, este duhovnic la schitul Techirghiol și este un mare duhovnic.

## Rugul aprins

Cu ajutorul lui mi-am găsit niște gazde în București, unde am stat o iarnă întreagă la profesorul Dădârlat din Săliște și pe la alții, iar în primăvară tot Pr. Arsenie Papacioc mi-a dat un bilețel. Am ieșit așa dintr-un întuneric de-o iarnă întreagă unde stătusem închis, în casă cu geamurile blocate. (Acestea, nu vi le spun ca să fac autobiografie, ci ca să fac legătura cu cel de-al treilea pilon. Veți înțelege imediat de ce vi le povestesc acestea. Poate atunci când voi scrie cartea, toate aceste amănunte nu le voi spune). Deci, Pr. Arsenie mi-a dat bilețul unde mă mai puteam salva, pentru că altfel trebuia să mă duc la securitate și să spun: „Eu sunt, poftim, luați-mă și terminați odată.” Nu mai aveam unde mă ascunde, și atunci bilețelul preotului Arsenie m-a salvat.

Mi-a dat adresa mănăstirii Slatina din Moldova, unde era stareț Pr. Cleopa. Și așa am intrat în legătură cu cel de-al treilea pilon al acestei mișcări spirituale din aceeași vreme, care era Pr. Cleopa.

Este cel care a traversat perioada de întuneric și apoi duhovnicul multor generații. M-am prezentat și la el și i-am spus care-i situația. Pr. Cleopa n-a avut nici o clipă de ezitare: „*Rămâi părinte aici. Cât o vrea Dumnezeu să te acopere, rămâi aici.*”

Și așa am rămas cu adevărat acolo, eram cu nume schimbat, și am stat aproape 4 ani, până când într-o zi m-au găsit la Iași, după care a urmat anchetă și multe, multe altele și altele după aceea, dar marea mea satisfacție când am ieșit din închisoare, și asta o pot mărturisi toți, și o mărturisesc și actele procesului că n-am atras după mine pe nimeni. Am apărut la boxă la Tribunal singur. Fiindcă marele efort al tuturor anchetatorilor a fost să atrag după mine, pe toți cei care au știut că eram condamnat în lipsă și m-au găzduit și știți cum era atunci, găzduirea era pedepsită la fel cu vinovăția celui în cauză. Ei bine, am știut să-i apăr pe toți, astfel încât până la urmă să nu recunosc că vreunul dintre ei a știut că a adăpostit un condamnat.

Asta a fost bucurie și, și acum Preotul Cleopa se bucură de venerația mea pentru curajul pe care l-a avut, ca și pentru întreaga mișcare duhovnicească pe care a antrenat-o. O antrenează încă după dânsul, el fiind deci Moldova care venea pe lângă celelalte două: Țara Românească și Transilvania să facă această pregătire de intrare în „marele întuneric”. Cu adevărat prin învățăturile lor, viața lor duhovnicească, prin exemplul personal al fiecăruia dintre ei, pentru că toți au antrenat după ei mișcări mari duhovnicești, care au lăsat urme în popor, cărora li s-a dus vestea. Dar această ducere de veste nu este altceva decât întărire în credință, decât păstrarea în credință, pe măsura modelelor și acesta este rolul extraordinar al modelelor în viața duhovnicească, pentru că fiecare din noi se ia mai mult după un model viu decât după un text scris. Fiindcă modelul viu este realizarea textului scris, este realizarea în concret al îndemnului scris. Modelul îți spune: „Iată că se poate, iată că ceea ce spune Scriptura, ceea ce spun Sfinții Părinți, se poate. Ia-te după mine. Fă ca mine.” Cam aceasta spunea de fapt, cu alte cuvinte Mântuitorul: „Urmează-Mi Mie”.

Eu consider că aceste câteva jaloane de spiritualitate pe care le-am prezentat pentru prima dată, aici, le spun pentru prima oară.

UN TEXT GĂSIT ÎN HÂRȚIILE RĂMASE DE LA PĂRINTELE DANIIL

RUGĂCIUNEA

Iată o rugăciune către nu se știe dacă este cunoscută în tipicul ortodox, dar, este foarte cunoscută în tipicul rugătorilor cu mintea.

Este probabil ceea ce gândea părintele Daniil să înscăuneze ca un nou temei de viață duhovnicească în rugăciunea zilnică a credincioșilor.

Redăm acest text în întregimea lui pentru a se vedea cum era concepută rugăciunea cea mai adâncă și cum trebuie ea spusă. Cred că această rugăciune ne-a fost citită și nouă, fiecăruia în parte, celor 12 studenți care ne pregăteam spre isihasm în mișcarea părintelui Daniil. Iată-o:

„Rugăciunea de mărturisire zilnică către Dumnezeu a omului care își pune începutul mântuirii:

Aflându-ți un loc însingurat și rămânând singur, așază-te cugetând la viața ta și adu-ți aminte toate păcatele făcute din tinerețe, cele mărturisite și cele nemărturisite. Deci aducându-ți aminte de toate, suspină din adâncul inimii, lovește-te în piept, și de va fi cu puțință, chiar plângi; ridicându-te, cazi în genunchi și ridică mintea ta de la pământ spre scaunul lui Dumnezeu, cel înconjurat de Heruvimi și Serafimi, și acolo privind cu ochii minții pre Dumnezeu, cel ce șade pe scaun înalt și prea înălțat și cel ce vede venirea ta și prevede toate căile tale și ia aminte la cele ce vrei să vorbești, cazi la picioarele lui cele preamilostive, și cu frică începe a vorbi către El astfel:

ÎNCEPUTUL MĂRTURISIRII

Dumnezeule cel prea bun, izvorul bunătății, adâncul milostivirii: Ziditorul, Răscumpărătorul și Mântuitorul meu; Ție, celui ce știi tainele cele ascunse și carele cercetezi inimile și răunchii, îți mărturisesc păcatele mele și aduc înaintea ochiului tău celui a toate văzător, în auzul tuturor îngerilor și arhanghelilor fărădelegile mele. Greșit-am, Domnul meu și Ziditorule cu:

Aici spune cu buzele toate păcatele tale cu de-amănuntul, ca și cum le-ai șopti la ureche Domnului cu sfială și cu rușinarea feții tale, tremurând cu inima, și zicând cu lacrimi: cu acestea și cu acestea te-am întristat pe Tine Domnul meu; iar sfârșind a-ți mărturisi păcatele zi:

Iată ranele și bubele și stâlciturile mele, o Doftorule cel îndurat! Iată poverile mele cele grele, o prea bunule Doamne! Iată rușinea și goliciunea mea, o Judecătorule cel îndelung răbdător! Cu aceste fapte ale mele am întristat, am mâniat și am întărâtat bunătatea Ta; cu acestea am spurcat chipul Tău, am batjocorit pe Duhul Sfânt și am îndepărtat de la mine pe îngerul meu Păzitor; cu acestea sângele tău cel prea scump, vărsat pentru mine, l-am călcat și întru nimic l-am socotit; cu acestea am pierdut frumusețea sufletului, m-am desgolit de harul Tău, și m-am făcut peștera tâlharilor, locaș dracilor și patimilor; cu acestea am pângărit Biserica cea răscumpărată cu sângele Tău, spurcându-mi tot trupul meu, mădularele mele făcându-le mădulare ale curviei, întinându-mi sufletul cu gânduri spurcate, hulitoare, trufașe, urâte, desfrânate; unindu-mă cu acestea, îndulcindu-mă cu ele, cu acestea m-am făcut bucurie dracilor, plâns îngerilor și *mi-a murit sufletul și zace ca și într-un mormânt în obișnuințele sale cele rele, acoperit cu țărâna nesimțirii și având prăvălită deasupra, lespede de piatră a învățării*. Iată, Doamne, fărădelegile mele, care s-au înălțat mai presus de capul meu, și s-au înmulțit mai mult decât perii capului meu și sunt mai multe la număr decât nisipul mării. Mărturisindu-le pe acestea, singur mă mustru pe mine, mă osândesc și vinovat mă fac, nu numai de acestea pe care le-am pomenit, ci și de acelea pe care nu le țin minte și de *acelea pe*

## Rugul aprins

*care nu le pricep că sunt păcate* și pe care nu le pot mărturisi, toate acestea le arunc în milostivirea Ta cea prea mare, Dumnezeule cel întru tot milostiv și fără de răutate.

După atâtea de multe fapte de ale mele rușinoase, după atât de mare întunecare și nebunie a minții mele, după căderile atât de cumplite și nesimțite, abia venindu-mi în fire, am privit din adâncul deznădejdiei mele spre marea Ta milostivire nebiruită de toate păcatele omenești și am cunoscut, că nu vrei moartea păcătosului, ci cu îndurare aștepti întoarcerea lui și numai pentru cei păcătoși ți-ai vărsat sângele Tău fără cruțare, ca să-i chemi pe ei la pocăință. Pricepându-le acestea, eu ticălosul, care am întrecut păcatele lumii întregi, al doilea diavol prin faptele mele cele rele, urmaș al lui Iuda, părtași răstignitorilor, eu cel ticălos și fără de lege, marea cea nemărginită a tuturor urâciunilor, eu spurcatul, prăpastia cea fără fund a tuturor necurățiilor, lucrător nerușinat al oricărui rău, alerg și cad către Tine cel prea milostiv și întru tot îndurat, strigând cu pocăință întru durerea inimii mele: Greșit-am, Părinte, la cer și înaintea Ta, greșit-am și fărădelege am făcut, am fost călcător al poruncilor Tale, greșit-am, cum n-a greșit altul cândva; nu sunt vrednic a deschide buzele mele înaintea Ta, fiind până acum vrăjmașul Tău. Ci rog bunătatea Ta și rugăciune aduc nerăutății Tale: Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta, și după mulțimea îndurărilor Tale șterge fărădelegea mea. Miluiește, iartă și curățește, căci la Tine este curățirea. Doamne dacă voiești, poți să mă curățești. Știu, că vrei ca toți să se mântuiască; mântuiește-mă deci și pe mine, căci poți, toate câte voiești; pleacă-te, Doamne, spre îndurare, adu-ți aminte de milele Tale cele de demult și de îndurările Tale, și iartă păcatele mele, nu pomeni faptele mele cele rele, nu intra la judecată cu robul Tău, nu-mi răsplăți mie după faptele mele, nu cu iuțimea Ta să mă mustri pe mine, nici cu mânia Ta să mă cerți. Deschide-mi ușile bunătății Tale, deschide-mi ușile pocăinței, întru pocăință mă primește și întru cunoștiință mă chiamă, ridică pe cel căzut, caută pe cel rătăcit, află pe cel pierdut, vindecă pe cel rănit, înviază pe cel mort. Doamne, Dumnezeul puterilor! Întoarce-mă, arată fața Ta și mântuit voi fi; luminează fața Ta peste robul Tău. Până când, Doamne mă vei uita până în sfârșit, până când vei întoarce fața Ta de către mine; Întoarce fața Ta de către păcatele mele, dar nu întoarce fața Ta de la mine, că mă necăjesc, degrab mă auzi. Știu că nu sunt vrednic de iubirea de oameni și de îndurarea Ta, ci vrednic sunt de toate muncile pe care le are iadul, vrednic sunt de viermele cel neadormit, de scrâșnirea dinților, de focul cel nestins, pregătit diavolului și îngerilor lui. Vrednic sunt de tartar, de care și însuși Satana se cutremură. Însă pe cât de mare este mărirea Ta, pe atâta este și milostivirea Ta, și nu este păcat care să biruiască iubirea Ta de oameni. Pentru aceasta nu mă deznădăjduiesc, ci nădăjduiesc spre bunătatea Ta cea nesecată, care neîncetat se revarsă neîmputinat peste toți și spre negrăita Ta milostivire; nădăjduiesc întru Tine, Doamne, și nădăjduiesc, ca să nu mă rușinez în veac. Nădejdea mea ești Tu Doamne, iar nădejdea nu rușinează. Nu mă rușina pe mine, Doamne, la înfricoșătoarea judecata Ta, înaintea a miilor de zeci de mii ale puterilor cerești și ale tuturor sfinților Tăi. Din inimă îmi pare rău că te-am mâniat pe tine Ziditorul meu și am întristat prin răutățile mele veșnica și nesfârșita bunătate; și pe Care trebuia să-L iubesc neîncetat și ale cărui porunci trebuia să le păzesc, pe acesta urându-l, m-am dat la păcate nenumărate; pe Care trebuia să-l doresc cu osârdie, la aceasta abia m-am gândit cândva și pe acesta L-am nesocotit; de care trebuia cu dulceață să mă satur, pe Acela L-am amărât și L-am lepădat; de Cine trebuia să mă lipsesc, de Acela m-am despărțit; pentru Care numai trebuia să trăiesc, pentru acela am murit, și trăiesc pentru păcat, desfătări și patimi; de Care trebuia să mă tem și pe care trebuia să-L cinstesc, pe acesta L-am obijduit și L-am necinstit și în frații cei mai mici și în mine însumi, cu totul spurcându-mă cu faptele, cu cuvintele și cu gândurile; pe Care trebuia să-L mulțumesc și să-L slavoslovesc neîncetat, petrecând lângă El, de la Acesta m-am întors și am alergat pe căile răzvrătite și m-am lenevit să deschid buzele mele spre slava numelui Lui celui prea sfânt. O, dorirea mea! O, Dumnezeul meu cel milostiv. Să nu te mânii până în sfârșit pe mine păcătosul. Acum iată de toate acestea îmi pare rău cu durere și nu voi înceta să-mi pară rău. O, dacă niciodată nu Te-aș fi mâniat pe Tine, Dumnezeul meu! O, dacă mai întâi aș fi fost socotit printre cei morți, decât să te întărât pe Tine, Domnul meu cel bun! Pentru ce m-am născut, pentru ce am

crescut, pentru ce mai trăiesc până acum, dacă Te mâni greu pe Tine Stăpânul meu? Să se desfacă acum inima de durere, să cadă și să se risipească împietrirea mea prin părere de rău, să mă topesc cu totul ca ceara, prin arderea lăuntrică, căci am pierdut pe Dumnezeuul meu, am căzut din harul Lui, am batjocorit bunătatea Lui, înstrăinat-m-am de dragostea Lui, am părăsit slava Lui și *m-am depărtat de cercetarea Lui cea milostivă*. Să scoată ochii mei zi și noapte izvoare de apă pentru aceasta, întrucât n-am păzit legea Ta, întrucât mult m-am abătut, mult am greșit înaintea Ta; pentru aceasta s-a tulburat inima mea, întrucât nu tremură astfel de muncă, nici nu se tânguiește de căderea din bunătățile cele cerești, după cum se topește de aceasta că Te-am mâniat pe Tine Cel cu totul bun, cu totul dulce, cu totul iubit, cu totul dorit, despre acestea nu voi înceta să-mi pară rău de acum și până în veac. Să piară întru dureri viața mea, și anii mei întru suspinuri, să slăbească întru dureri sufletul meu și oasele mele să se tulbure despre aceasta, că L-am întristat greu pe Dumnezeuul meu, pe Ziditorul meu, pe Stăpânul meu, pe Răscumpărătorul meu. Și ce voi face? Știu că Tu ești bun, Dumnezeuul meu, milosârd ești Tu, Ziditorul meu, milostiv și îndurat ești Tu, Răscumpărătorul meu, atât de milostiv, că și sufletul Tău nu L-ai cruțat, ci L-ai pus pentru noi păcătoșii, și nu după fărădelegile noastre ne faci nouă, nici după păcatele noastre ne răsplătești nouă.

Iată ce voi face: mă voi apropia de preacuratele Tale picioare, mă voi închina și voi plânge înaintea Ta, Domnului celui ce m-ai făcut pe mine. Eu, adâncul păcatelor, mă arunc în adâncul milostivirii Tale, Dumnezeuul meu! și Te rog povățuiește-mă pe mine spre o adevărată pocăință, și mă adu la simțire pe mine cel nesimțit și împietrit. Căci ai primit pe mulți păcătoși care s-au pocăit: pe David, pe Manasie, pe Iosia, pe vameș, pe desfrânata, pe fiul cel curvar, pe tâlharul, pe Petru, pe Saul, pe Fotinia, pe Taisia, pe Pelaghia, pe Maria Egipteanca; nu mă lepăda pe mine care i-am întrecut pe aceia cu păcatele, căci n-ai venit să chemi pe cei drepecți, ci pe cei păcătoși la pocăință. Cheamă-mă și pe mine cel mai păcătos dintre toți, deși nici un bine n-am făcut înaintea Ta, ci dă-mi după harul tău să pun început bun, și mă învrednicește, Doamne, să Te iubesc pe Tine precum am iubit cândva păcatul, și să slujesc Ție fără lenevire, precum am slujit mai înainte lui Satana celui înșelător. Dar mai ales să-ți slujesc Ție Domnului Dumnezeuului meu Iisus Hristos în toate zilele vieții mele, dacă-mi vei da harul Tău spre ajutor.

Mă minunez cu adevărat de multă îndelung răbdarea Ta, o întru tot milostive! Căci în timpul când se săvârșeau fărădelegile mele, n-ai adus asupra mea judecata Ta cea dreaptă, nici m-ai muștrat pe mine cu iuțimea Ta, nici cu mânia Ta m-ai pedepsit pe mine, nici m-ai lovit cu fulgerul dintru înălțime, nici ai poruncit pământului să se deschidă și să mă acopere de viu în iad, și n-ai îngăduit nici unui fel de moarte năprasnică să mă răpească; și pe când eu mă miram de toate acestea, am cunoscut, că nemăsurata Ta milostivire așteaptă cu îndelungă răbdare și cu îndurare pocăința mea și îndreptarea vieții mele celei spurcate și mă lasă fără de pedeapsă, ca să-mi vin în fire și să cunosc toate fărădelegile mele și să părăsesc planurile mele cele rele. Acestea le-am cunoscut acum și cu pocăința am alergat la Tine nu de la sine singur, ci Tu m-ai povățuit și m-ai adus la Tine. Și pentru ce ai făcut aceasta, și ce Te-a îndemnat spre o astfel de milostivire, și ce nevoie ai avut ca să mă chemi? Nu știu; aceasta numai știu, că sunt păcătos și fără de nici un răspuns, și vrăjmașul Tău am fost până acum, și încă nu sunt îndreptat; dar întrucât Tu însuși m-ai chemat și m-ai adus înaintea Ta și curățește fărădelegile mele cele multe, spală fărădelegile și urâciunile mele, stropește-mă ca isopul îndurării Tale, albește-mă mai vârtos decât zăpada, ca să nu stau spurcat și întinat înaintea Ta. Mai bine mi-ar fi fost mie să fiu ascuns undeva în sânurile întunecoase ale pământului, decât înaintea măreției slavei Tale celei neapropiate într-atâta rușine să stau dezgolit, atât de rușinos și întinat de atâtea spurcăciuni păcătoase, privind asupra mea Heruvimii și Serafimii cei ce-ți stau înainte. Însă nu este nicăieri nici un loc care ar putea să mă ascundă în fața ochilor Tăi mai luminoși decât soarele.

Mă mir și mă nedumiresc despre acestea, cum de nu te îngrețosezi de spurcăciunile mele atât de urâte, și-mi îngădui să stau înaintea Ta și cu îndrăzneală, ba și mai mult zic, cu nerușinare a vorbi? Cum de nu te scârbești a privi necurăția inimii și urâciunea sufletului

## Rugul aprins

meu? Cum de cei ce stau înaintea feții Tale, oprindu-mă pe neașteptate cu armele de foc, nu mă depărtează și nu mă alungă dela fața Ta? Cum, scârbindu-se de mine, de nu mă aruncă legat de întunericul cel mai din afară? Însă nu vrea nerăutatea Ta și bunătatea Ta cea fără de margini ca să fie acestea; căci multă, multă cu adevărat este mila Ta, mai înaltă decât cerurile, mai adâncă decât bezna iadului, mai largă decât pământul tot și marea este bunătatea Ta, care nu voiește moartea mea, ci așteaptă întoarcerea și se bucură de pocăința păcătosului. Mare este mila Ta, Doamne, când îndelung mă rabzi pe mine, care de multe ori ți-am făgăduit să mă căiesc, și iarăși în aceleași, ba și mai cumplite cad, de multe ori. Ți-am făgăduit pocăință și cu jurăminte, aceasta am întărit-o, însă am mințit eu pățimașul. Mă căiesc tremurând, nu cumva, Doamne, mă vei lovi, și peste un ceas iarăși aceleași le fac. Iar Tu încă tot te milostivești spre mine și nu mă pierzi pe mine cu fărădelegile mele.

Slavă îndelung răbdării Tale, slavă milostivirii Tale, slavă bunătății Tale, slavă mulțimei îndurărilor Tale, slavă mulțimei multe a bunătății Tale, slavă feții Tale celei milostive, înaintea căreia stând acum, Domnul meu, îți aduc ție nevoința și gândul meu sădit întru mine în nădejdea ajutorului Tău. De acum, din această zi, din acest ceas, din această clipă, după puterea mea să-mi îndrept viața mea cea rea și ticăloasă, iar de păcatele trecute să mă îndurerez și-o să-mi pară rău până la moarte, iar de cele viitoare cu toată grija mă voi păzi cu ajutorul Tău. Știi, Domnul meu, că urăsc faptele mele cele netrebnice și pe mine însumi pentru ele, și viața mea cea întru tot spurcată o urăsc și nu vreau mai mult să Te întărât cu ele pe Tine, Dumnezeuul meu cel bun; decât numai Tu, Doamne, dă-mi ajutor, căci fără de ajutorul Tău cel atotputernic și har nici într-un chip nu voi putea părăsi faptele mele cele rele și obiceiul meu cel păcătos, și nici o faptă bună a face; căci fără de Tine nimic nu pot face. Am voință a mă căi; dacă Tu, Dumnezeuule, mă vei ajuta, poți să mă curățești. Doamne, ajută-mi și mâ voi mântui.

Cred, Doamne, bunătății Tale, ajută-mi necredinței mele, cred că ești aproape de toți cei ce Te cheamă în adevăr. Cu adevărat, cu adevărat vreau cu toată inima să mă întorc întru pocăință către Tine, Dumnezeuul meu. Dumnezeuule, spre ajutorul meu ia aminte, Doamne, ca să-mi ajuți mie grăbește.

După aceasta ridică-te de la pământ, întărindu-te întru nădejdea în Dumnezeu și cugetând la bunătatea lui cea mare și milostivirea Lui, citește psalmul 102, ca să se mângâie sufletul tău: Binecuvântează suflete al meu pe Domnul și toate cele dinlăuntrul meu, numele cel sfânt al Lui ... și celelalte.

Iar dacă mintea nu va putea cuprinde toate aceste graiuri, prin stații (părți) scurte le așează toate acestea în mintea ta astfel: a) Mărturisesc Dumnezeului meu toate păcatele mele. b) Mă socot pe mine nevrednic de milostivirea Lui și vrednic de muncile cele veșnice. c) Iau hotărâre să-mi îndrept viața mea. f) Cred fără îndoială să-mi fie iertate toate păcatele mele.”

TREI CONFERINȚE ȚINUTE DE  
PĂRINTELE DANIIL LA CERNĂUȚI ÎN 1943

I

Primul meu gând, după liturghia așa de frumoasă și după ospitalitatea cu care Înalt Prea Sfinția Voastră ne-a primit și prietenia pe care o am față de Înalt Prea Sfinția Voastră, țin să mulțumesc din tot sufletul pentru „bucuria și posibilitatea de a veni aici. Și, ca să sar dintr-odată peste atmosfera oficială, pentru că, pentru ca să rodească lucrurile pe care ni le-am propus trebuie să ajungem la un spirit de familiaritate și de înțelegere intimă, — pe care de multe ori spiritul oficial nu o permite; Și ca să fac abstracție de frumusețea sălii acesteia, să mă consider într-o mică chilie cu niște prieteni.

În programul acesta al nostru, datorită împrejurărilor și datorită faptului că unii din prietenii noștri care trebuiau să vină lipsesc, — de ce lipsesc?, poate și din pricină că n-au putut, iar alții, Părintele Nae Popescu este bolnav, — datorită acestui lucru, va trebui eu să fac această deschidere, pe care ar fi trebuit să o facă părintele Nae.

Cum am putea organiza programul acesta, ca să putem, luându-o de la un lucru care este apropiat, să mergem mai departe? Cum am conceput acest program? Cel care face această introducere nu face propriu-zis o conferință, ci caută să pună o problemă la stadiul celor care iau parte și cei care fac parte din astfel de cercuri trebuie să fie și ei conlucrători și împărtășitori. Problema nu e atât să spunem lucruri interesante, cât să ne mărturisim un anumit stadiu la care suntem, și folosul cel mai mare ca din întâlnirea aceasta, care ar părea după mentalitatea obișnuită că s-ar putea ca oamenii care fac parte din astfel de cercuri să se desprindă de existența cercului, să rămână fiecare în mediul lui. Nu, întâlnirea aceasta concretă a noastră, sub auspiciile sub care am căutat să ne așezăm, are o importanță mult mai mare decât se pare. Încercarea ca intelectualii să intre în trăirea sobornicească, într-un contact viu unii cu alții și din contactul acesta viu să poată ieși o împlinire pentru toți. Pentru că, oricâtă personalitate am avea, în realitate suntem insuficienți noi înșine. Prin urmare, noi am venit aici dintr-o necesitate personală..., — cel puțin o parte dintre noi dacă nu toți. Azi dimineață gândindu-mă că va trebui să țin acest cerc, o meditațiune și ca o încercare de ordin, în legătură cu problema aceasta: „Calendar și priveghere”, am pus câteva gânduri aici pe hârtie.

Prima dată când m-am gândit, în urma întâlnirii cu Înalt Prea Sfințitul să organizăm aceste zile de priveghere, ne-am gândit cum să facem și din spontaneitatea unuia din noi, am zis: — Ce zile avem de reculegere de la 1 la 7 August, fără să propunem niște probleme luate din fantezia noastră sau de ordin logic, cu efort intelectual? Hai să luăm calendarul și să ne uităm ce hram are fiecare zi. Așa că lucrul acesta pornind de la gândul și siguranța pe care o avem, că, calendarul creștin are o organicitate; adică întotdeauna — și lucrul acesta îl vom discuta pe larg când vom trece la partea de discuțiune, că în ciuda aparențelor, fiecare zi are un sfânt care a venit în calendar datorită unor condițiuni în afară propriu-zis de unitatea spirituală, cu folos de pietate spirituală și lucrul acesta l-am constatat când am studiat săptămâna asta între sărbătoarea ieșirii Sfintei Cruci și Schimbarea la Față. Imediat, de la prima dată ne-am dat seama de posibilitatea de a ne ordona o ritmică spirituală pe datele acestei săptămâni.

Dar ceea ce este mai interesant este că adâncind chiar viața fiecărui sfânt, de multe ori cu toate particularitățile unei vieți minunate, vom citi în fiecare zi la hramul fiecărui sfânt, după slujba de dimineață și după citirea acestui hram cu viața sfântului ca un argument al întregii zile și plecând de la lucrul acesta, anume de la gândul că această organicitate corespunde și necesităților noastre intelectuale, problematicile sunt strâns legate între ele și corespund de la o zi la alta perfect, dar gândindu-mă și la partea pur duhovnicească, spirituală,



a lucrului. Și acum, ca să pot să intru mai bine în mărturisirea aceasta și să capete o viață, să trecem de la poate stânjenitoarea aceasta pasivitate pe care o avem așteptând un lucru, când în realitate trebuie să contribuim toți, — voi citi dintr-un exercițiu scris azi dimineață.

„Omul cu mintea limpede își dă seama că orice ar face.....”

Totul e „ordine”: ordine intelectuală, ordinea sentimentelor, ordinea lăuntrică, ordinea din afară, ordinea publică, și, — cu o expansiune pejorativă „ordinea ordinii”! Poate niciodată ca acum n-am fost obsedați mai mult de ideea și efortul de a afla „adevărata ordine”, originea nouă; dar, ciudățenia, ciudățeniilor, — niciodată ca acum, tocmai din pricina acestei reale și sincere porniri spre ordine, căderea noastră e prin ordinea noastră, prin ceea ce e mai bun, prin ceea ce e mai mareț.

Nu voi face pe proorocul, — mai ales astăzi și în acest loc; dar putem spune că vom asista nu la prăbușirea atât a popoarelor și a oamenilor slabi, nedisciplinați...; acest lucru e simplu să fie înțeles, — ci la prăbușirea spre uimirea noastră, la prăbușirea tocmai a acelor popoare și inși mai disciplinați, mai supuși rigoarei, chiar tiranice a unei anumite ordine. Aș putea spune că, cu cât desăvârșirea și măreția acestei ordini va fi mai uimitoare, cu atât căderea va fi mai vertiginoasă. Acest lucru nu este un paradox, nu e ceva spus din gustul de a fi original, ci e realitatea.

Vă veți întreba, de ce și cum?

Foarte simplu. Fiindcă această ordine a omului deplin chibzuită, dusă oricât de departe, rămâne pururea parțialitate. Omul fiind mărginit, o parte, nu tot; toată prevederea lui nu poate fi decât mărginită. De fapt, ordinea omului, — mai ales a celui de azi, — este ordinea numai a minții lui — și de fapt, o dezordine, o tăgăduire față de marea ordine misterioasă. Ordinea omului, oricât de amănunțită, rămâne nebunie, pentru că nu ține seama de ordinea sfântă, de ordinea lui Dumnezeu. Când Dumnezeu ne pedepsește, ne lasă la ordinea minții noastre, care ne duce la dezordine, la dezastru tocmai ca din această sfărâmare a noastră între noi să se facă întregirea. Noi trăim azi — viu și tragic — această sărăcie din belșug, această paradoxală încălcare a ordinilor, — această dezordine a ordinilor, care prin falimentul lor, trebuie să ne ducă din nou la ordinea lui Dumnezeu, și căreia trebuie cu toții să ne supunem. Este surprinzător cât de asemănătoare este această mică meditațiune, neștiut, fără contact cu părintele care a vorbit astăzi, în biserică și care spunea, sub o altă formă, cam același lucru. Neapărat că această exprimare oricum abstractă, — vă rog să credeți, nu este o declamație, — aici ar fi partea de accent a mea personală, pe care aș dori să o spun; este că cei care am venit aici am simțit insuficiența ordinilor obișnuite și necesitatea de a ne însuma ordinii bisericii, care este de fapt ordinea lui Dumnezeu. Aici străduința pe care o vom face este în realitate tocmai scopul și titlul acestor privegheri pornite din necesitatea aceasta a unei ritmice necesare. Pentru ca să biruim în sensul spiritual al cuvântului, am văzut că trebuie să ne întoarcem în mod special la Biserică.

Viața de toate zilele ne fură cu ordinea aceasta a ei și atunci, gândindu-mă la această expresiune așa de minunată a Evangheliei: „Suntem din lume, dar nu suntem ai lumii.” În realitate orice om care vrea să se realizeze pe el însuși, după un tip superior al icoanei lui Hristos care vrea să-și realizeze ordinea lui, simte groaza acestei lumi, care vrea să-l fure, — și de cele mai multe ori îl fură.

Trebuie să vă fac o mărturisire tragică — pentru că este așa, — a luptei mele de câteva zile cu prietenii intelectuali, cu pretenii care trebuiau să vină aici; discuțiuni vii cu ei, — și dintre cei mai buni oameni, care poate sunt fiecare în parte mai buni decât noi de aici, dar imposibilitatea în general a unui intelectual de a trece de la atitudinea lui intelectuală sau spirituală în înțelesul numai mintal, — la o tărie sau acțiune. Aceasta este tragedia intelectualului care a ajuns la „convingeri înalte spirituale”. „Eu cunosc prieteni care au viață spirituală în biserică — se duce și trăiește ritmica bisericii, dar are viață dublă: viața de toate zilele și viața lui în biserică. De aici, pentru noi, pentru mediul românesc, — pentru că în alte medii, la alte confesiuni, catolici, protestanți, trebuie să recunosc cu smerenie și cu oarecare rușine, — suntem înapoi; tare înapoi. Nu vorbesc de toată lumea ortodoxă, pentru că

intelectualitatea rusescă a depășit această stare, — poate tocmai pentru că au trăit în diferite părți ale Occidentului, din necesitățile imediate ale lor și dintr-o tragedie, au depășit și s-au întors la biserică. Am avut contact cu acești oameni și știu ce lucruri minunate au organizat, au ajuns de așa natură încât viața spirituală a ortodoxiei noastre este o problemă, ori..., ori problemă redusă la câteva momente, — la o anumită ritmică, de cele mai multe ori exterioară și nimic mai mult și mai ales intelectuală, pentru că omul din popor poate e mai unitar în viața de toate zilele. Vorbesc de acea elită a poporului de jos, care trăiește efectiv evlavios, este mai multă legătură între viața de toate zilele și ceea ce trăiește.

Intelectualul român este un neputincios. Nu vorbesc de cel ce nu crede, dar cei care cred, sunt niște neputincioși; toată credința lor se reduce la un fel de reverie. Crucea noastră ortodoxă, în ciuda tuturor darurilor minunate ale bisericii noastre, este izolată, nerodnică; dacă are o pietate, se duce o pietate personală, nu este trăirea aceasta într-o unitate. Îmi aduc aminte de minunatele nuclee rusești de la Paris, cu care am ajuns în contact, care făcuseră o frăție și, deoarece nu aveau un preot — sau poate nu aveau un preot exact cum doreau ei; — au rugat pe un doctor în medicină să se facă preot, a învățat teologia special, numai pentru grupul lui și el era, cum îi spuneau rușii aceștia, „centrul mistic” al lor: vedeți ce lucru de trăire? Dar viața lor de toate zilele era plină de atmosfera aceasta creștină. În loc să se discute, ca la noi, fel de fel de lucruri intelectuale sau filosofice, oamenii aceștia discută astfel (am avut o înțelegere extraordinară între acești oameni). Lucrurile acestea nu erau ca un fel de bisericuțe, în care fiecare intră într-un căldicel conflict, pentru a trăi într-un fel de beatitudine. Oamenii aceștia aveau din unitatea pe care au făcut-o, au avut roade, pentru că, fără să fie o atitudine misionară - cum ne-am obișnuit să credem că trebuie să fim -, prin felul lor de a fi; prin viața lor poate în afară nu mărturiseau un caracter pur creștin, cât era o problemă de interioritate a fiecăruia în parte și a tuturor la un loc și prin influența aceasta aproape tacită, aduceau și pe alții în aceste cercuri și cercurile se înmulțeau și se poate spune că au avut o înrâurire în toată lumea accidentală. Nu ne putem da seama că se scrie literatură în privința lucrurilor acestea și ce influență au prin felul acesta.

În ce sens? Un mirean s-a întors să trăiască biserica, să nu fie numai în biserică. Să trăiască, cum? Să-și trăiască însăși viața lui pe un anumit stil, care este stilul bisericii. Nu ne putem da încă seama de aceasta, de influența acestor ruși în biserica anglicană - aș putea zice că au revoluționat-o (Înalt Prea Sfințitul știe toate lucrurile acestea, pentru că a luat contact cu ei). Și atunci vedeți, cuvântul meu care e nițel ieșit din nostalgia aceasta, — eu am trăit și știu că se poate realiza și din tristețea aceasta că la noi încă nu există unități de acestea. S-ar părea ciudat, — am un prieten — care e poate aici — l-am cunoscut de curând și care o seară întregă m-a chestionat ce poate fi întâlnirea aceasta? — să nu se facă nici o polemică! — deci, există nedumeriri. Pentru ce?

Pentru că lucrul e abia înfiripat, dar mă gândeam chiar astăzi câte roade, dincolo de ceea ce gândim noi fiecare, care ar putea să fie rodul acesta? Pentru că atunci când te însumezi realității acesteia de duh bisericii, prin noi și dincolo de valoarea noastră a fiecăruia, — fiecare avem pretențiunile și nedumeririle, și necredințele, și atâtea și atâtea lucruri de spus. Pentru noi, știm fiecare dintre noi, dar atunci când te aduni doi sau trei în numele realității acesteia care ne depășește, pe care nu îndrăznim s-o numim, ea lucrează printre noi și dacă avem agerimea necesară, am ajuns la un stadiu de a vedea lucrurile duhovnicește, ne minunăm de lucrarea aceasta care e printre noi și atunci vedeți că introducerea aș dori să spargă răceala aceasta care există între noi, cu toate că marea majoritate suntem prieteni și ne cunoaștem, dar trebuie să mărturisim. Dacă ne-am aduna să flecărăm cine știe ce flecăreală, am putea imediat să intrăm într-o comunicare, am putea fi liberi și compleți cu întreaga noastră personalitate.

Îmi dau seama că atunci când te apropii de lucruri pe care le-ai trăit așa de puțin, — pe care le știi că sunt ceva de limită, oamenii se încălzesc mai greu unul cu altul, ajung în comunicare mai greu, sau nu ajung, în primul stadiu, să simtă că rodește interior din ei pe tema problemelor de natura aceasta.

## Rugul aprins

Acum, ceea ce s-ar numi o ordonare a acestui cerc, — e mai mult un fel de introducere — rămâne ca în cercul de după masă să intrăm în problemele sale, orientați în sfânta cruce, care ar fi o problemă a orientării, crucea ca o roză a vânturilor, ca un simbol al cardinalității spirituale; crucea, ca o posibilitate de a ne da o cheie, o dezlegare a oricărei confuzii; crucea, ca posibilitatea de rezolvare a dinamicii interioare a pietății fiecăruia. Trebuie să îndrăzniți, în sensul cel adevărat al cuvântului. Ordinea aceasta nu va fi o ordine impusă, exterioară, ci va fi ordinea stadiului nostru, a întâlnirii noastre vii, cu posibilitățile pe care le avem. În realitate, fiecare dintre noi avem multe gânduri personale și nu le-am comunicat într-o unitate de natura aceasta și de aceea nu știm folosul și împlinirea pentru fiecare din noi. Câțiva dintre noi au luat parte de fapt la asemenea cercuri și țin minte din tinerețea mea dezbaterile și neputințele cercurilor nereușite, tocmai pentru că erau făcute cu o atitudine schematică; voiam să fim poate prea perfecți, prea clari, prea definitivi. În plus veneam prea mult cu personalitatea noastră și nu știam cum să ne depășim, poate eram prea puțin duhovnicești, să nu știm să ne ascultăm unul pe altul și atunci, din cauza tuturor lucrurilor acestea pentru a realiza un astfel de cerc, se cerea un consens general, o atitudine din respect unul față de altul, de a-l provoca chiar pentru că sunt mulți oameni care într-un astfel de cerc rămân tăcuți, nu pot ieși din inerția lor.

Vream să spun că marea dificultate în asemenea împrejurări, consistă în faptul că oamenii care se adună sunt foarte deosebiți, foarte străini unul față de altul. Oricum, aici nu mai e vorba de a spune simple generalități, — pentru că dacă e vorba să rămânem la expresiunea generală a lucrurilor este cu desăvârșire inutil, pentru că generalitățile acestea, între oarecare limite, le cunoaștem toți. Prin urmare, vorbind între noi, piedica cea mai mare după simțul meu, este necesitatea de a comunica just, nu numai un gând al lui, dar și o tonalitate interioară din care izbucnesc toate gândurile lui încât dacă se naște prilejul de a vorbi într-o chestiune, atunci cei care au mai avut prilejul să vorbească altădată își dă seama că intervenția lor este fragmentară, adică, dintr-un ansamblu scot lucrurile pe care le-au gândit sau trăit și spun câteva propozițiuni care au o rezonanță cu totul alta decât aceea pe care ei și-au închipuit-o și se naște confuziunea.

Dacă mă exprim bine, cea dintâi dificultate este să ne așezăm în acele condițiuni, încât să avem posibilitatea fiecare să dăm din — așa spune universul meditațiunii sale, a interiorității noastre, să comunicăm lucruri cât mai exacte, cât mai juste, cât mai adevărate, așa cum le pricepem noi. Pentru că, o primă condițiune a înțelegerii dintre noi este să aflăm unul despre altul, ceea ce gândim în mod exact.

Ca încheiere — asta e gândul meu din urmă — pentru mintea aceasta ageră care ar putea adăogi ceva la felul acesta de a mă exprima și de a pune probleme, gândul că acest lucru ar fi prea individualist și prea în afara tocmai a lucrului pe care ni l-am propus: crearea unei unități sobornicești, neapărat că toate aceste discuțiuni, așa putea zice, cu cât mai subiective cu atât mai bine, sunt de fapt puse cu dorința și cu cererea de ajutor a oblăduirii sub care suntem. Faptul că fiecare zi are hramul ei și din însuși acest hram ne punem o problemă, atunci nu mai este un fel de protestantism discuțiunile acestea personale, ci asta vom căuta să avem: discuțiune integrală care, chiar dacă nu va avea o încheiere formală — cum se făcea în școala aceea americană protestantă în care se însemnau pe tablă părerile din care se trăgea apoi în mod aritmetic o concluziune, care nu corespundea nimănui, — noi nu vom face lucruri de natura aceasta; vom căuta să ajungem la un fel integral de a înțelege și cred că va fi un folos din toată lucrarea aceasta, că vom ajunge să ne integrăm în toată realitatea adevărată, care este felul de a gândi a tuturor sfinților Bisericii, — ca să nu spun a Mântuitorului. Prin urmare vom căuta să facem efortul personal de a ne recunoaște întâi insuficiența noastră și atunci imediat vom avea completarea în întâlnirea cu ceilalți și apoi înțelegerea unor probleme fundamentale spirituale, pe care de multe ori le știm și totuși nu le cunoaștem, pentru că asta este tragedia. Eu știu să vorbesc și chiar pentru prietenii mei care sunt preoți, tragedia de a cunoaște lucrurile, în definitiv de a nu ști nimic, adică a nu ști în sensul viu al cuvântului. Și atunci partea aceasta, aici e folosul acestor cercuri, în realitate. Dincolo de trăirea ritmică a Bisericii,

dincolo de țelul Bisericii, dincolo de un țel trebuie să umplem viața de toate zilele, să ajungi la ce spunea un călugăr din Muntele Athos, că viața trebuie să fie o liturghie.

Nimic nu este întâmplător în viața de toate zilele, faptul că te culci, că te miști, că mănânci, toate lucrurile armonizate și realizate în libertate. Dar să nu vorbim prea mult, pentru cercul acesta de deschidere am terminat. Dacă mai are ceva de spus, ar fi bine, ca un fel de legare.

C. NOICA: Pentru că suntem la prima ședință, e bine să încercăm să spunem un lucru. Nu ne „smulgem” chiar din lumea din care venim; nu există „opозиție” între ceea ce facem aici și ceea ce facem în lumea din care venim. Felul în care a vorbit prietenul Sandu Tudor poate da sentimentul că vrem, dintr-odată să facem altceva, că avem nostalgia unor lucruri care să ne scoată din ceea ce facem.

Cred că venim aici ca să câștigăm puteri pentru o lume care poate fi „urâtă”, — cum a descris-o, în urâtenia ei predicatorul; însă nu e necesar. „Ordinile” nu sunt împotriva ordinii Bisericii, în care ele pot fi cuprinse și între ceea ce gândim și simțim în biserică. Și dacă dau însemnătate acestui gând de a ne așeza în *armonie*, de unde venim, în armonie cu ceea ce voim să facem aici tocmai pentru că ne întoarcem în lume și pentru că experiența noastră de aici trebuie să fructifice *acolo*. Ca atare, să creăm punți, fie vorbind cu mai multă blândețe, de lumea aceasta de care ne-am despărțit, fie nemaivorbind deloc de ea, — în nici un caz cu dușmănia aceasta cu care mi s-a părut că vorbește prietenul Sandu Tudor.

## II.

Eram la Muntele Athos în 1929, în centrul Athosului, la C.... Întârziaseam și am întâlnit pe drum niște călugări români care veneau de la ...., și m-au dus la metocul lor. Am început numaidecât și am făcut un fel de cerc așa cum e acuma acesta și discutam chestiunea calendarului. Poate am vorbit împreună așa, 2-3 ceasuri și era o bătaie între noi nemaipomenită. La o ușă stătea un călugăr bătrân, cu o lingură de lemn în mână, de bucătărie. La un moment dat, pe când eram eu mai bătaios și mai înflăcărat, văd că se repede la mine de lângă ușă, mă ia de umăr, mă zguduie și zice: „Dă-te biruit, frate, dă-te biruit!”

Însă lucrul ăsta nu pot să-l redau, ce realmente biruință a căpătat el asupra mea din clipa aceea. Ce just era cuvântul lui.

Spun lucrul ăsta ca o introducere la cercul de astăzi și am scris gândul ăsta și aici: „Să ne dăm biruiți unul către altul, pentru a ne cuceri împlinirea ca niște frați în Hristos.”\*

În tot ce spun aci este de fapt o lămurire în plus pentru a face să se înțeleagă ce trebuie să fie un astfel de cerc și explicațiunea aceasta trebuie înțeleasă în duhul și în spiritul ei.

În programul de astăzi erau puse aceste cuvinte: „Patos și Padmos”. În legătură cu problematicile întregi ale privegherilor, problema de astăzi era a vitejiei duhovnicești.

Spre surprinderea mea, eu nu citisem Sinaxarul, citisem numai viețile sfinților și am văzut că această idee de vitejie care se referă la sfinții ceilalți, că noi am ales din Sinaxar pe Sfântul Pontie ca hram al zilei care, în Sinaxar nu e pomenit. Dar am văzut că ceilalți Sfinți din Sinaxar sunt caracterizați exact pe ideea din programul nostru, cu ideea de vitejie, vitejia duhovnicească.

*Patos și Padmos.* Patosul este ideea de pasiune, de patimă în sensul duhovnicesc al cuvântului; este ceea ce de fapt caracterizează viața duhovnicească. Aseară, cu prietenul Noica vorbind el era uimit de îndrăzneala noastră extraordinară de a cere ajutorul în rugăciune de la cele mai de sus trepte îngerești și până la cel din urmă înger: — Domnule, dar asta nu e un orgoliu? — Nu, este „patosul duhovnicesc”. Este un maximum de smerenie, ceva care rupt din smerenie poate deveni orgoliu, dar care atunci când e în smerenia cea adevărată este o îndrăzneală, este tot o parte a crucii, este partea crucială a smereniei, care este o îndrăzneală.

— „Îndrăzniți, că eu am biruit lumea!” Există o îndrăzneală extraordinară și aceasta

---

\* Sandu Tudor, 5 August 1943.

## Rugul aprins

este vitejia duhovnicească: îndrăzneala maximă de smerenie.

Cum este? Cum să lămurim această îndrăzneală, este greu într-o lămurire logică sau dizertațiune filosofică; când însă se creează în tine duhovnicește, începi puțin să înțelegi. Este încă un curaj și vitejia aceasta a smereniei — care este de fapt „Patosul” — și care ne duce la „Padmos”, la locul unde ni se dăruiește marea claritate, marea lumină, darul vederii clare, a vederii înainte.

Nu mă voi opri în problema aceasta, pentru că voiesc să trec mai departe de vitejia duhovnicească, să mă ridic la rugăciunea inimii, care, ea însăși, este o vitejie lăuntrică. Dar voiam, prietene Noica, adevărata aventură creștină, care este secretul duhovnicesc și înainte de a intra în problema aceasta a rugăciunii inimii, mi-am scris aici, „sintaxa crucii”, adică m-am gândit să orientez gând nou — și de data aceasta sub cruce — problematica rugăciunii inimii și pentru aceasta eu voi scoate din hârtoagele mele un capitol care se numește, „sintaxa crucii” și vă voi citi, ca să înțelegeți ce înțeleg eu prin aceste cuvinte.

Adică ce este de fapt? Voi arăta cum din imaginea simbolică a crucii se ajunge la lucrarea crucii pe care însăși crucea o reprezintă și vom înțelege că adevărata lucrare integrală trebuie înțeleasă în cruce. Și înțeleasă în cruce îți dai seama imediat când și cum greșești; căci realmente, crucea este o cheie de rezolvare a încurcăturilor noastre de orientare. Prin urmare vă voi înfățișa aici crucea ca lucrare duhovnicească, pentru ca să ajungem să înțelegem pe urmă rugăciunea inimii și veți vedea cum se înțelege de clar, când ești orientat în cruce.

Veți înțelege problematica aceasta a rugăciunii care, accentuez, — nu este altceva, decât problematica libertății și a stadiului celui ce se roagă.

„Crucea are o anume sintaxă a ei...”

Mai sunt și cruci, în afară de Hristos: crucea egipteană ș.a.m.d.

De altminteră îmi aduc aminte, în „Mărturisirea ortodoxă”, Petru Movilă vorbind despre cum trebuie să ne rugăm spune: „Întâi avem...” Și apoi se exprimă mai departe: „Atâta este mărturisirea ortodoxă ceea ce se referă la rugăciunea isihastă.”

Vă să zică semnul crucii este primul început al unei transformări din simbolul cel static de pe altar într-o lucrare asupra noastră.

V-am vorbit rândul trecut, când am vorbit despre cruce, cum această cruce ortodoxă este orientată pe figurile Apocalipsului și îmi pare rău că îmi propusesem să iau Acatistul Sfintei Cruci ca să-l fi arătat, că, chiar în Acatist se vorbește, în primul condac, despre înconjurarea aceasta a Crucii cu îngerii, pentru că semnele acestea ale Crucii ortodoxe sunt de fapt aceste figuri, acei îngeri din viziunea lui Ezechiel, pe care o citesc ca să nu mai existe nici un fel de îndoială și care este un lucru foarte interesant. Vă voi citi viziunea lui Ezechiel, pentru ce? Pentru că aici veți vedea, nu iconografic, ci în originea iconografică, adică în însăși viziunea, simbolurile care stau la capetele Crucii. Este tocmai o lucrare a duhului. Pe urmă, ar trebui să citim imediat din Apocalipsă când e vorba de imaginea lui Ioan în care vedem tronul dumnezeiesc înconjurat de cele patru făpturi și care sunt de fapt lucrarea puterii lui Dumnezeu.

După ce am citit imaginea aceasta de viziune, vom înțelege cum în pietatea ortodoxă se răsfrânge imaginea aceasta, se realizează Crucea ortodoxă ca o imagine la stadiul pământesc a lucrării lui Dumnezeu în noi, precum în viziune vedem că imaginea aceasta a Hristosului care stă pe tron, aici este pe cruce, dar acolo ar fi imaginea polară a Crucii, crucea l-a înălțimea omului, Hristosul pe tron, dar tronul este crucea.

Este aici o imagine la stadiul altarului și al omului ceea ce este imagine în viziunea lui Ezechiel în cer și atunci să vă citesc pentru a vă aduce un material și o plinătate care să aducă și biruința duhovnicească. Accentuez lucrul acesta, care în definitiv nu este o născocire a mea, este numai o descoperire, dar nu o descoperire născocită; este un lucru pe care îl găsesc, îl caut și-l înțeleg. Acum, unde eu aș putea să greșesc, se poate, dar în mare, lucru ăsta nu poate fi un lucru de pierzanie, este înțelegerea tocmai a crucii fundamentale, ortodoxe.

„În a cincea zi a lunii...”

Asta era viziunea lui Ezechiel. Și acum să citim și viziunea lui Ioan:

„După aceste lucruri m-am uitat...”

Va să zică este o viziune dinainte de cruce, dinainte de răstignire și de momentul hristic, această viziune, care este o viziune proiectată în viitor și este după apocalips, la urmă. Aceasta ca o orientare dacă s-ar discuta pe urmă în privința valorii simbolice a Crucii de pe altar, ceea ce eu nu mi-am pus niciodată această problemă, pentru că eu o iau ca pe un dat pe care nici nu-l discut, este un dat al bisericii.

Acum, după ce am arătat raporturile astea ca un fel de viziune concretizată iconografic la înălțimea noastră și tocmai transfigurarea acestui simbol prin excelență, care este crucea, într-o lucrare lăuntrică, să vedem acum cum se luminează crucea la înțelesul duhovnicesc, pentru problema rugăciunii. Pentru aceasta vă voi citi un rezumat schematic.

„Viziunea este o lucrare din afară, care te năpădește...”

„Ea are o exprimare afirmativă și o afirmare negativă.”

Astea sunt momentele unei viziuni. Prima imagine este imaginea îngerului și se pune tocmai problema viziunii prin excelență. Aici, ar trebui să vă spun așa niște lucruri... dar mă îndepărtez de acest lucru, rămânând în ceea ce scriu aici.

Va să zică viziunea întâia a îngerului, viziune a smereniei, condițiunea oricărei receptivități. Aici s-ar putea vorbi de „Acatistul Maicii Domnului” pentru înțelegerea primei atitudini, a primirii unui sol, a arătării unui semn. Aici se poate vedea și lucrul acesta l-au făcut rușii foarte frumos, orientarea pentru creațiunea chiar artistică, ei au făcut lucrurile acestea arătând că orișice creațiune, adică orișice rodnicie personală începând de la intelect și mergând până la creațiunea artistică, trebuie în prefigurarea ei să realizeze ceea ce a făcut Maica Domnului în fața îngerului: smerenia aceea a acceptării, a biruirii, asta e fundamental, pentru anularea proprie a ta, pentru primire, o viziune a smereniei, condițiune a oricărei receptivități (creativități?).

Astea sunt niște intuiții scurte, — aproape aș zice, telegrafice, ale mele; sunt numai indicațiuni ale unei meditațiuni. Ele ascund și legătura logică, o legătură de înțeles, așa că se adresează și posibilității de a intui a dumneavoastră și când se vor ivi încurcături, am să dau imediat lămuriri.

Va să zică: 1) condiție a oricărei receptivități; 2) posibilitate de armonizare fundamentală..., transformarea acestei căi în țintă (a mijlocului în scop).”

Va să zică, dacă mă opresc la primul stadiu de spiritualitate, din smerenia asta, și mă învrednicesc chiar la o lumină (filosoful îi zice „intuițiune” pe planul lui, cu toate că nu e așa ceva, e mult mai mult) și mă opresc acolo, ajung la păcatul vizionarismului, al iluminismului, care transformă drumul acesta în țintă, mijlocul îl transformă în scop, ispita vedeniilor, tocmai Crucea cu întregul ei complet dinamic și prin puterea lucrării duhovnicești avem secretul de a scăpa de ispita vedeniilor; duhul înălțimii, căderea de-a dreptul cu adevărul în brațe, păcatul contra Duhului Sfânt, Problemă care se leagă de problema viziunii.

Al doilea stadiu al afirmațiunii — trecem la simbolul celălalt, — adică, te-ai deschis și ești primitor complet, în smerenia adevărată ai căpătat un semn. Atunci, atitudinea a doua este a unei afirmațiuni, aflarea noutății în caz de trăire proprie; cum răsfrângi tu adevărul.

DI. MIRONESCU: — Asta ar corespunde leului?

SANDU TUDOR: — Nu, boului. Se sparge unitatea de concentrare. Va să zică, acum este de fapt o invitațiune la Cruce: în numele Tatălui și al Fiului... , acum vine.

MIRONESCU: — Nu este o afirmațiune. Boul rumegă ...

Î.P.S.S.: — Boul rage.

SANDU TUDOR: — Încă odată. Pentru chestiunea, deocamdată eu îți arăt o analiză a momentelor. Am spus, pentru fiecare simbol am să vă dau toate lămuririle cu putință. V-aș citi toate lucrurile acestea, pe urmă mă încurc. Ei dacă m-aș putea odihni și n-aș fi într-o spargere de asta, aș putea să comunic mult mai multe. Va să zică, vezi? sunt patru semne și uite cum este. Este o orientare pentru înțelegere; este îngerul, boul, leul și vulturul. Este o pozițiune din Ezechiel care nu se poate suprapune cu aceasta. Crucea lui Hristos este în bou, pentru că boul reprezintă jertfă. Boul este la temelie, cu căpățâna lui Adam și prin aceasta

## Rugul aprins

Crucea este orientată pe jertfă. Vezi? Mântuitorul spune așa: — Vegheați și vă rugați! Pe urmă, părinții Bisericii, ce au spus despre rugăciune? Îți arată că sunt trei feluri de rugăciune. La Simion Cuvântătorul de Dumnezeu, se poate zice că problema aceasta a vedeniei este problema a ceea ce se numește „trezie”, a lucidității și toată mistica răsăriteană, este o mistică care nu începe prin vederea inteligenței (veți vedea că ceea ce fac apusenii, răsăritenii îl fac la sfârșitul lucrurilor). Asta este și partea aceasta de încredere, de siguranță care unește de la început spiritualitatea răsăriteană, care este pozitivă. Primul lucru care ți se cere este trezia: — Vegheați și vă rugați! Și ar trebui odată să discutăm ce ar fi privegherea în sine. Ce a fost privegherea în trecut, — mai ales în prima perioadă a creștinismului?, aceasta ar fi întreaga problemă, înainte de a intra efectiv în problema „Rugăciunii inimii”, ca să pară mai firesc, să vedeți cum s-a ajuns la „rugăciunea inimii”, voi aduce un material pentru înțelegerea a ce este Cântarea, ce este Rugăciunea orală, Psalmodia, care sunt pe linia aceasta a lucidității.

Va să zică, orientez întâi simbolic lucrurile. Ai simbolul îngerului care este foarte deosebit de simbolurile celelalte; ai simbolul leului, ai simbolul bouului; și ai simbolul vulturului. Imediat vă dați seama că astea trei sunt deosebite. Veți vedea de exemplu că simbolul acesta al bouului se leagă de problema „firii”. Va să zică: bou, dobitocul (deci o stare mai scăzută), firea, tocmai problema întrupării, a smeririi lui Hristos care s-a smerit, pentru a se ridica din nou la ceruri. Toate acestea sunt o economie a actului mântuirii noastre.

Vedeți câtă unitate este în simbolica noastră a Crucii? Vă spun, simbolica asta a lui Ezechiel, pe care se poate centra tot Vechiul Testament, viziunea apostolică, asta este un dat pentru mine și toată imnologia, toată viața Bisericii, nu se bazează pe exploatarea intelectuală, ci pe fapta de natură spirituală, care sunt niște viziuni sau niște fapte care toate au o semnificație și oricare fapt din Scriptură are o valoare de simbol. Atunci datul acesta are pentru mine valoare de fapt, de document pe care eu nu pot să-l dărâm; de la el plec. Ezechiel n-a născocit o chestiune. Vom înțelege că asta e siguranța noastră, lucrările astea pe care le afirmă profeții. De exemplu viziunea de pe muntele Taborului este crucea prin excelență, care în această a doua viziune este elementul central. Avem atunci: Ezechiel — Schimbarea la față, Golgota - Învierea - Apocalipsul. Momentele acestea ne fac să înțelegem simbolica Crucii.

Stadiul al treilea. Am avut afirmațiunea; acum vine negațiunea. Descoperi punctul de vedere potrivit prin ducerea la afirmație. Afli adevărul altor afirmațiuni, contrare, sau altor fețe ale adevărului tău, care e mic și înjunghiat de moarte.

Al patrulea moment.

„Sensurile contrare sunt așa de puternice încât se anulează. Dacă ești vrednic acolo, viziunea ta va face...”

Vedeți? Este tot o exprimare crucială, antitetică. Ce spun eu aici? Astea sunt simboluri văzute în înlănțuirea lor logică. De fapt, dacă luăm simbolurile în cerc, avem o logică a lor, — și atunci aveai dreptate că simbolul este un cerc, cum înțelegeai tu (Dl. Mironescu), însă lucrul se face crucial. Avem deci, din punct de vedere logic, așa: întâi și întâi îngerul (Mi-am însemnat aici pentru filosofi...). Ca să poți ajunge înlăuntrul lucrurilor ăstora... Când ești orientat simbolic nu mai primești nimic, poți vorbi filosofic, dar dacă nu ești orientat deplin, scapi într-o problematică — și atunci în loc să fie Crucea adevărată, iese strâmbă.

Va să zică, „conceptul firii”, al „inteligenței”, „veghei”, „treziei”.

Dl. MIRONESCU; — Îngerul nu ar putea să fie intelectual însuși?

SANDU TUDOR: — Poți să zici, dar asta e pe linia angelismului, adică un înger văzut de jos; este un concept născut dintr-o exploatare carteziană.

C. NOICA: — De la Toma.

SANDU TUDOR: — N-o fi cumva frate cu Toma Necredinciosul?

Î.P.S. Sa: — Era doctor angelicus.

SANDU TUDOR: — Dar erau numai două chestiuni.

C. NOICA: — Merge pe verticală.

SANDU TUDOR: — Vă citesc cum scriu:

Îngerul...

Adică omul, o tensiune spre mai mult, omul asemenea îngerului. Avem aici tot manicheismul, care este un material infinit. Da bag de seamă...

Trupul nu este rău în sine. Aceasta e conform și cu gândirea lui Pavel, acceptarea asta, luciditatea dacă aș putea zice a treziei.

Semnul îngerului, seninul revelației, al Tatălui — de aia zici: în Numele Tatălui.

Acum, conceptul inimii, la Palamas, e altceva; nu este o ordine a minții în sensul cartezian.

Deși nu socotim sufletul înlăuntru ca un vas, nici în afară, fiindcă e unit cu trupul, totuși știm sigur că puterea noastră vitală stă în inimă ca într-un organ, ca într-un vas.

Vezi stadiul înțelegerii, rădăcina înțelegerii.

C. NOICA: — La racine du coeur.

SANDU TUDOR: — Lucrurile sunt mai profunde, mai frumoase. Va să zică: „trupul cel mai dinlăuntru al trupului, pe care o numim inimă”.

Acum trece la simbol, la libertate. Deci: „inima este cămara puterii noastre mintale și primul organ trupesc al minții”.

Vezi?

MIRONESCU: — Ceea ce e extraordinar, este că viziunea omului de știință admite un centru vital dar nu admite o localizare a sufletului.

SANDU TUDOR: — Am aici un material întreg, pe probleme, poate dacă există necesitatea de a intra la problematica tehnicii lucrului ăsta, sunt lucruri extraordinare, lucruri de viață creștină. Când m-am dus la Muntele Athos, toate acestea sunt din Athos — m-am dus și am pus și eu întrebări de natura asta și mi s-a răspuns: există „o inimă duhovnicească” și Solomon înțeleptul ne spune că: „înțeleptul are inima de-a-dreapta”.

Sunt o serie întreagă de lucruri și o să vedeți când vom discuta pe urmă problema isihastă și veți vedea că lucrurile nu sunt așa cum îi e frică părintelui Ghiuș. Palamas este oriental. Înalt Prea Sfințite, ții minte că ți-am citit de..., care începe să recunoască că problema rugăciunii isihaste ortodoxe a fost socotită ca o erezie, până acum de curând și din cauza influenței teologiei catolice asupra ortodoxiei din punct de vedere al trăirii de rugăciune; le-a fost frică tuturor teologilor ortodocși de a se apropia de această problemă. Să-mi fie mai frică de tradițiunea bisericeii mele? Însemnează că nu mai cred în ea, e un semn de decădere, lucrurile astea trebuiesc luate cu toată luciditatea, nu cu acceptări din astea; trebuie să te căsnești așa cum a făcut pelerinul rus care a umblat o viață întreagă în continuu și în fiecare clipă întreba...

Î.P.S. Sa: — „Dacă nu m-ai fi găsit, nu m-ai căuta.”

SANDU TUDOR: — Eu, ca să mă smeresc accept lucrul ăsta, dar nu mă împac cu el. E una din figurile cele mai frumoase apusene și există în crucialitate și o agonie, la un moment dat, adică o luptă, dar e depășită totdeauna și merge mai departe.

De aceea Pascalianismul este ceva oprit.

MIRONESCU: — Să vedem ce e cu rugăciunea inimii. Deși, „inima este cămara puterii noastre mintale,” locul metafizic al omului.

SANDU TUDOR: — Asta e o problemă de stadiu, este marea problemă a locului. Grigore S. ... a venit până la Muntele Athos ca să caute pe niște călugări, în special era un călugăr, un buricarist... adică înțelegeau ei..., cum se spune în popor „mă doare la inimă și se înțelege stomacul, dar să nu credeți că buricanismul este numai așa, o vorbă, există o spiritualitate ombilicală...

MIRONESCU: — Dacă spui centru metafizic, e posibil ca propoziția lui Bergson să conțină un adevăr, în sensul că creierul este punctul de inserție al spiritului, va să zică există un punct de inspirație al duhului în om.

SANDU TUDOR: — Dacă vrei, într-o imagine, însă teologică, pentru că imaginea teologică îmi dă și garanția simbolicii, dacă vrei și înțelegi este cea mai grea problemă, problema inimii, problema minunii inefabile. Spune așa: „omul a fost izgonit din rai” și Mântuitorul spune: „împărăția cerurilor este în voi.” Prin urmare, într-o privință, omul este



## Rugul aprins

izgonit din el însuși. Când Socrate spune: „cunoaște-te pe tine însuși,” spune tot un deziderat, în realitate nu poți niciodată prin tine să descoperi și atunci vine minunea, vine rugăciunea cea înaltă, aflarea de tine însuși, care este numai un efort infinit și toți isihasti, toată lumea vorbește de calitățile acestea paradisiace ale rugăciunii. Aici e problematica diabolismului, a distingerii lucrurilor, e o problematică întreagă foarte grea, dar simplă și schematică.

Vorbind, asta este în realitate, rugăciunea prin excelență și rugăciunea asta este tradițiunea ortodoxiei, care crede că este de fapt rugăciunea lui Iisus, și eu cred că biserica noastră a păstrat și felul cum a teoretizat chestiunea aceasta, este o chestiune cum s-a văzut. Cert pentru mine este că există o continuitate perfectă de trăire a tuturor duhovnicilor, a tuturor trăitorilor și „intră în camera ta și camera te va învăța”, cum spune Simion, Cuvântătorul de Dumnezeu, și Mântuitorul când spune cum să te rogi: „intră în camera ta...”

MIRONESCU: — Trebuie să se sublinieze, în ceea ce privește această problemă este o rugăciune din punct de vedere duhovnicesc, dar pentru unii intelectuali este meditațiune și atunci se explică propozițiunea lui Bergson, el simte că duhul este altfel.

Î.P.S. Sa: — Rugăciunea este o gândire. Meditațiunea nu este o gândire.

SANDU TUDOR: — Ca să ne armonizăm și în rugăciunile care le facem în Biserică se spune: „roagă-te și citește și cugetă asupra Scripturii.”

Rugăciunea, dacă e vorba, nu este când mă retrag în camera mea ș.a.m.d. Rugăciunea e așa cum o arată isihasti care caută cu inima și cu toată ființa lor dincolo de un conținut, ca o roată heruvică „eu dorm și inima mea veghează”. Sunt lucruri de rafinament, extraordinare, te fac să înțelegi. Există o continuitate în Psalm și în toate rugăciunile de pe suprafața pământului, care toate sunt adevărate dacă sunt pe linia aceasta, fiindcă există o legătură între psalmi și rugăciunea isihastă și aceasta o vom vedea din însăși Psalmi. Psalmistul spune: „la miezul nopții, în inima ta, Dumnezeului trebuie să-i cânti.”

Arhim. GHIUȘ: — Ca un suspin negrăit.

SANDU TUDOR: — Când ești orientat fundamental, te plimbi în această bogăție infinită, fără să te mai încurci pentru că distingi imediat în aceste daruri ale duhului, găsești claritatea și ordinea lor.

Dar mă întorc. Va să zică „aflarea locului inimii este aflarea...” Expresiunea este relativă și pentru un om care vrea să se apropie de această trăire numai prin înțelegere nu poate să o dezlege, adică pe cont propriu, prin inteligență. Pentru ce? Nu este o mentalitate ca să zic așa teoretică la acești trăitori și despre același lucru un trăitor a spus ceva; de ex.: la rugăciunea inimii, rugăciunea launtrică, rugăciunea lui Hristos, termenul cutare, cutare, pentru că totul este legat nu de expresiune, este ceva inefabil și nu se poate transmite decât ca o orientare, ca o indicațiune, dar în clipa când ai intrat în odaia ta — și nu dintr-un motiv pascalian — hai să încerc! Atunci n-ai făcut nimic, ci cum a spus Înalt Prea Sfințitul, din această atitudine fundamentală, care este starea de rugăciune. Îmi aduc aminte că un elvețian, un filosof foarte cunoscut, Sec..., împarte pe oameni în două categorii: oameni care se roagă și oameni care nu se roagă. Eu vă spui, dincolo de orice religiozitate, de orice practică, după asta se simte omul duhovnicesc, dacă are viață de rugăciune în inima lui cât de puțin, dacă are atitudinea de rugăciune în fața vieții și în fața universului, adică el vine către univers cu rugăciunea din el, acela începe să fie duhovnicesc. Va să zică lucrurile astea: semnul bouului, semnul îngerului, semnul inimii, semnul lui Iisus, al omului din Iudea.

Ceea ce este extraordinar în geometria asta: tragi o linie, tragi o linie; este o indicațiune simbolică pentru o viziune, o indicațiune de sens spiritual. Zic mai departe:

„Respinge orice speculațiune...”

Duhovnicii spun același lucru. Un duhovnic nu poate să te învețe. Nu se poate, asta e o chestiune de stadiu.

Toată rugăciunea este o introducere a minții în inimă. Eu aș lua așa: problema minții, problema răsuflării — problema Duhului, problema cuvântului; acestea sunt cele patru capete ale Crucii, adusă în om. Această centrare a omului, fundamentală. Sunt niște lucruri extraordinare.

Î.P.S. Sa: — Din tot ceea ce ai spus, mă declar satisfăcut pentru partea a doua: foarte frumos, foarte drept și foarte înțeles de mine. Partea întâia însă, nu pot s-o înțeleg de fel. Ce analogie este între Crucea de pe Golgota și Crucea intuită de tine?

— SANDU TUDOR: — Înalt Prea Sfințite, eu nu pot să văd Crucea de pe Golgota, eu nu știu nimic despre Crucea de pe Golgota, dacă nu mă duc la biserică, azi în 1943, dacă nu privesc Crucea de pe Golgota prin Învierea Domnului. Crucea de pe Golgota eu o descopăr prin Crucea de pe altarul meu ortodox.

Î.P.S. Sa: — Însă nu găsesc nici o analogie între Cruce și viziunea lui Ezechiel și între Crucea din Apocalips.

SANDU TUDOR: — Există și o voi arăta. Vreau să vă spun niște lucruri.

Î.P.S. Sa: — În toate simbolurile pe care le cunoaștem noi azi de la Părinții Bisericii, nu se găsește nicăieri că măcar ar prefigura Crucea această viziune a lui Ezechiel.

SANDU TUDOR: — Mă voi face forte. Eu spun numai atât. Nu am nici un iz, nici o dorință de a face originalitate, însă vă voi arăta că ce susțin nu este decât o realitate; anticipat, aprioric, există în tot ceea ce se numește credință creștină și tot ceea ce se numește revelațiunea Noului Testament, Vechiului Testament și Biserica întregă. Este o unitate perfectă între simbolurile, care se armonizează extraordinar în Cruce.

Î.P.S. Sa: — Propriu vorbind, Crucea nu este un simbol, este o realitate: realitatea cea mai grozavă.

SANDU TUDOR: — Păi, realitatea este simbol; această realitate semnifică pe Dumnezeu. Este o chestiune de mentalitate și Înalt Prea Sfinția Ta nu vrei o mentalitate mistică.

Î.P.S. Sa: — Noi când am ajuns la anumite lucruri, un cuvânt exprimă aceeași noțiune, pentru toată lumea. Nu îți definesc eu simbolul.

SANDU TUDOR: — Spune Pavel că este Iisus icoana lui Dumnezeu?

Î.P.S. Sa: — Asta nu e simbol.

SANDU TUDOR: — Vă voi arăta că există, Înalt Prea Sfințite, nu e nici o discuțiune.

Î.P.S. Sa: — Tu nu ești Sandu Tudor?

SANDU TUDOR: — Eu sunt Sandu Tudor întrucât sunt simbol al lui Dumnezeu și figura omului este om întrucât este un simbol al lui Dumnezeu.

Î. P. S. Sa: — Acum înțeleg pentru ce ai aceste rezerve față de istorie: pentru că vrei să scapi de anumite lucruri care te țin strâns.

SANDU TUDOR: — Crucea este cea în plus...

Î.P.S. Sa: — Pentru omul nereligios devine și icoana un lucru și Cartea lui Dumnezeu, o carte...

SANDU TUDOR: — În icoană, semnul dintâi este Crucea; prin urmare, întâi un semn.

Î.P.S. Sa: — Înțelegem că simbolul premerge realității. Noi suntem obișnuiți să interpretăm lucrurile după posibilitățile noastre.

SANDU TUDOR: — Crucea mă învață să privesc lumea nu din punct de vedere uman, ci din punct de vedere al lui Dumnezeu, după înălțimea Muntelui Căpățâniei și omul care vrea să se mântuiască trebuie să-și doboare punctul lui de vedere.

Î.P.S. Sa: — Aceasta e perfect admis, însă felul cum pui problema cu cele patru simboluri, nu o pot înțelege.

SANDU TUDOR: — Eu am spus lucrul următor, că există o unitate extraordinară în toată Biserica și unitatea aceasta se rezolvă în cruce. Când omul a păcătuit, el a distrus valoarea simbolică a lumii. Pentru a restabili valoarea simbolică a lumii, a venit Iisus.

Î.P.S. Sa: — Crucea fără Hristos, nu are nici o valoare.

SANDU TUDOR: — Nu este un semn naturist și istoric, ci este valoarea acestei răstigniri, este Crucea Învierii.

Î.P.S. Sa: — Pentru noi Crucea este suferință, renunțare, jertfă, dar și biruința Învierii, e mormântul gol.

SANDU TUDOR: — Avem toate datele în lirica asta extraordinară...

## Rugul aprins

C. NOICA: — Are o valoare dogmatică.

Î.P.S. Sa: — Avem două probleme pe care nu le cunoaștem decât din Imnologie: problema judecării din urmă și problema luminii taborice. Un imn este: rugăciune, exprimare dogmatică și cult.

SANDU TUDOR: — Este totuși o deosebire și vom vedea imediat dacă vom lua Evanghelia și vom citi asupra Schimbării la Față. Eu plec de la un lucru realist. M-am întâlnit cu Crucea din biserica mea: este un fapt concret? — și am descoperit unitatea aceasta minunată care există între simbol și între lucrarea simbolului.

Î.P.S. Sa: — În loc toiagul să înceapă de jos, începe de sus; este o genealogie de sus în jos.

### III.

Pentru orientarea celor care n-au fost azi dimineață am să spun câteva cuvinte; pe urmă, mi-am scris pe o foaie, rezumativ, această orientare.\*

Am vorbit despre problema rugăciunii sub forma ei cea mai pur ortodoxă și în același timp forma cea mai simplă și cea mai înaltă: „Rugăciunea Inimii”.

Pentru a vorbi de celelalte două semne ale Crucii, am luat aici metoda rugăciunii la Sfântul Simion Noul Cuvântător de Dumnezeu, după „Filocalie”, după traducerea făcută de mine.

G..., a tradus această metodă a rugăciunii în franțuzește, cu originalul grecesc alături, într-o traducere nouă, precisă. Eu am avut două manuscrise din Athos și păstrându-i parfumul vechi, am restabilit numai sensurile, astfel că veți vedea fraza arhaică, dar pe urmă voi restabili sensurile mai plin, reluând fiecare parte interesantă:

„Cuvânt înainte . . .

(Trebuie să vă spun că Simion Noul Cuvântător este al treilea sfânt care poartă numele de „teolog” în biserică, — prin urmare este o autoritate deplină teologică).

Crucea este un semn spiritual duhovnicesc, care nu are nimic din sensul naturist, cu o înfățișare naturistă-materială, ci este o taină a Duhului.

Ea este un centru, sau mai bine, un simbol de putere spirituală; prin puterea Sfintei Crucii, noi lucrăm în noi și în afară.

În sensul ei iconografic, Crucea ar trebui înțeleasă de ortodocșii de astăzi, așa cum o înțelegeau bizantinii.

Crucea altarelor ortodoxe are la cele patru capete patru semne apocaliptice, cele patru animale cu aripi; prin urmare, este un semn dinamic, în mișcare, semnificația lui fiind spirituală.

Cele patru semne trebuiesc înțelese întotdeauna după indicațiunea lor însăși. Ele reprezintă datul Revelațiunii, datul haric, care trebuie adăugat spiritului nostru, pentru a înțelege viața spirituală a Crucii. M-am întrebat adeseori, cum e posibil ca aceste simboluri care sunt puse în capul fiecărei Evanghelii, ca semne ale evangheliștilor, noi nu trebuiește să le medităm ce semnificație au fiecare? Ne mulțumim să le luăm numai așa brut? Ne uităm la ele și nu înțelegem nimic din ele? Dar astea sunt niște chei simbolice.

Vorbind un limbaj abstract, cele patru semne ar reprezenta concretizarea în imagini succesive, a unei puteri, patru, patru vârtejuri de forță spirituală, necesare orientării spirituale neapărat trebuincioase pentru mântuirea noastră, pentru aventura salvării noastre și care sunt patru concepte: 1) conceptul îngerului; 2) conceptul inimii; 3) conceptul normei; 4) conceptul sufletului.

Deocamdată, ne reducem la planul înțelegerii stadiului nostru și atunci ar fi simbolul cel dintâi, care este problema treziei, a clarității. Paradoxul este aici că fiecare simbol trebuie

\* Sandu Tudor, 5 August 1943 (Cercul de după amiază).

înțeles, nu logic și mi-am ales câteva gânduri ce ar vrea să afirme acest paradox față de înțelegerea noastră obișnuită:

„Paradoxul e singura putință de exprimare a valorilor necondiționate ale spiritului. Duhul umblă unde vrea...” Și mai departe: „...este prin urmare o știință a inefabilului.”

Va să zică această „știință a inefabilului” e mai ales de ordin vizionar la început. Această știință este o știință, așa putea zice a Centrului; este o rugăciune a inimii; este un prisos de esențialitate, sau dacă vreți (mai filosofic!), o plinătate de intuițiune.

Această știință a inefabilului nu se poate imita și din pricină că este cu un caracter strict și unic de experiență, de trăire duhovnicească, pe plan duhovnicesc, nu pe plan logic. Ea este în afară de comparațiune; de aceea acela care posedă o astfel de cunoaștere nu are termeni de comparație, deoarece a-i afla un termen de comparație însemnează a-i distruge tocmai ceea ce este caracteristic: gradul de unicitate. Așa putea spune de minune duhovnicească, care este însăși plinătatea acestui inefabil.

Această cunoaștere este un dar ce are însușiri, așa putea spune, numenale, prin excelență. Vă dau un citat din D..., „A lui este înțelepciunea și puterea...”

Mai departe, tot din D ..., „Tu pecetluiești...”

Vedeți? Este o atitudine de învrednicire.

D-I MIRONESCU: — De ce faci toate aceste citate?

SANDU TUDOR: — Pentru a ajunge la o înțelegere mai amplă a simbolurilor acestea ale Crucii și a dinamicii acesteia spirituale. Veți vedea că totuși, paradoxul acesta nu este o stupiditate... Am ales toate citatele. Și încă un lucru: omul duhovnicesc este restabilit în toate atributele lui. Creștinul prin Hristos este restabilit, aceasta este integritatea lui sub altă formă (Nu discutăm aici lucrurile în adânc).

Va să zică, orice înțelegere cu adevărat vizionară este de natură inefabilă, pe alt plan este paradoxală, pe alt plan este o intuițiune profetică. Semnificația profetică țâșnește în expresiuni într-o formă vulcanică. Aici e paradoxul și de aceea orice om duhovnicesc nu este înțeles de omul neduhovnicesc, — el vorbește o limbă în care mereu joacă Crucea, o limbă dinamică, în care joacă contradicția. Toată Evanghelia e scrisă așa: „Iubește pe tatăl tău și pe mama ta;” apoi: „Dacă nu urăști pe tatăl tău...” Vedeți? Toată Evanghelia trebuie înțeleasă în sensul acesta, orientat și dacă în înțelesul, în limba obișnuită găsește cineva două versete de natura aceasta, spune imediat: se bat cap în cap! Dacă însă ești orientat simbolic, părinții cei vechi nici nu făceau teoriile pe care le fac eu în fața dvs., pentru că ei n-aveau nevoie, le trăiau crucial. De aceea Patericul este o carte de scandal pentru un logician. Plinătatea sparge forma, dar nu anarhic, există o lege a acestui paradox, care este impropriu pentru un filosof. Această plinătate are o structură dinamică. Spargerea acestei forme logice: trei și totuși unul! Ce spune un logician despre: trei și totuși unul?

C. NOICA: — Asta a făcut-o Blaga în „Eonul dogmatic.” Își însușește acest fel de a gândi paradoxal.

SANDU TUDOR: — Eu pot să renunț în definitiv și la această explicare a paradoxului. Voiam să arăt că exprimarea aceasta crucială, care o s-o vedem, este necesară pentru trăirea aceasta integrală...

C. NOICA: — Pentru rugăciunea inimii...

SANDU TUDOR: — Renunț la lucrul acesta și trec mai departe, trecem din nou la Cruce.

Crucea, ce este? Simbolul care cuprinde de fapt trăirea aceasta paradoxală, spirituală, pe toate planurile cu putință. Dar s-ar putea întreba cineva — și de aceea am luat chestiunea aceasta — ce este acest semn din p. de vedere nu religios, ar face o comparațiune... Aici trebuie să adaug un lucru. Anume, în ceea ce privește atitudinea noastră ortodoxă față de Cruce.

Va să zică este o închinare la Dumnezeu, o adorațiune față de Dumnezeu și există ceea ce se numește venerație, există latrie și există dulia, de ex. a Maicii Domnului. În această privință și catolicii sunt cu noi în această atitudine fundamentală față de cruce, însă nu au

accentul acesta pe care îl punem noi.

Singură Crucea are o latră, o închinare asemenea lui Dumnezeu. Dacă Crucea nu ar avea acest nume angelic — care nu este întâmplător, vom vedea, — atunci eu aş sta în faţa Crucii cum stă un catolic, ar fi un sensualism aş putea zice. Îmi pare rău că n-am ştiut că vă interesează, puteam lua o carte de pietate catolică de închinare în faţa Crucii. Vedeţi? Un catolic se uită în faţa Crucii şi merge la un fel de sensualism care merge până la ceea ce se numeşte „stigmatul Sfântului Francisc d'Assisi”, mergi printr-o noapte a minţii, e un fel de salt în absurd, un fel de durere, — de aceea spun eu că e de natură sugestivă sensuală. Ar trebui să discutăm la adânc, de aceea accentul pe partea carnală a pietăţii, de ex. cazul sfintei Caterina de S..., e problema sângelui, apoi cultul inimii Mântuitorului, o serie întreagă de lucruri care marchează că pietatea catolică accentuează pe carnal, pe când aici în dinamica aceasta şi orientarea aceasta iconografică ne angajează spiritual, aceasta e interesant, începe cu spiritul, pentru că e un angajament total, pentru a ne angaja cu răsufare, cu corp cu tot, cu totul. Exerciţiile lui Ignaţiu de Loyola sunt un fel de magie, o magie albă de bună calitate şi la Pascal noaptea aceea a minţii. Eu nu dispreţuiesc lucrurile occidentale, dar vreau să vă arăt că este aici o mare primejdie care a dus la sensualism, care este caracteristic catolicismului: cultul sângelui, cultul inimii, pe când aici se începe de la luciditate şi de la o orientare. Dar mai am ceva în legătură cu o afirmaţiune de azi dimineaţă, despre „chipul Sfintei Cruci”, cum este Crucea ortodoxă iconografic şi am adus documente, să discutăm pe fapte.

Se vorbeşte pretutindeni despre „Chipul Sfintei Cruci” şi în stihirile din catalogul nostru e vorba acolo de „Chipul Sfintei Cruci”. Va să zică Crucea are un chip:

„In tezaurul capelei Santa...,”

Aşadar, cea mai de seamă dintre bucăţile tezaurului este această cruce. Crucea aceasta în ansamblul ei este un total de viziuni ale vieţii Domnului, un total de şapte icoane. În inima crucii este naşterea Domnului, iar în jurul ei, ca o aureolă, celelalte momente care au înconjurat acest eveniment principal, în susul crucii Buna Vestire, la stânga „fuga în Egipt”, la dreapta „închinarea magilor” iar jos, tăierea împrejur şi botezul. Asta ne arată că crucea are un ansamblu de icoane. De aici, ce tragem noi concluziune?

Că viziunea fundamentală creştină este crucială. Aceasta o susţin clar şi o pot arăta din însuşi cuprinsul Evangheliei, că sunt patru Evanghelii nu din întâmplare. Canoniştii care au hotărât aceasta nu au hotărât trei sau cinci, ci au fost orientaţi pe această viziune fundamentală simbolică.

Va să zică în centru este Naşterea Domnului, nu răstignirea; deci din punct de vedere duhovnicesc naşterea Domnului face parte din jertfa lui Dumnezeu, nu este o născocire, este o serie întreagă, sunt apoi odăjdiile lui Leon al III-lea, care au fost trimise de la Bizanţ, o serie întreagă de lucruri. Prin urmare, Crucea a fost văzută şi de răsăriteni şi de apuseni la un moment dat, în sensul acesta iconografic. De aici urmează o serie întreagă de lucruri.

Astăzi în biserică ascultăm acatistul Sfântului Nicolae şi-mi dădeam seama cum de fapt toate se trag tot de la acatistul perfect al Maicii Domnului, făcut pe crucialitatea aceasta. Desigur, sunt în biserică şi reprezentări istorice, reprezentări întâmplătoare, dar eu vreau orientarea spirituală fundamentală. Chiar, iată ce spun în privinţa aceasta:

„Problema mântuirii este o problemă de geometrie spirituală. Mântuirea corespunde unei orientări, unei determinări a punctelor cardinale spirituale.” Acesta e un limbaj impropriu duhovnicesc, dar este un limbaj pe planul unei înţelegeri între noi. Mai departe:

„Este o necesitate tot aşa de poruncitoare ca aceea de a şti să înoţi dacă cazi în ocean.” Dealtminte, apostolii au cerut să fie învăţaţi să se roage. Este o ştiinţă a inefabilului. Această ştiinţă este descoperită şi în imnologie, poate şi mai perfect, dar ea este o dogmă trăită în tot ceea ce se numeşte spiritualitatea creştină.

În ceea ce priveşte conceptul al treilea, al bouului, aş putea spune că el este al normei, al jertfei. Aici, am spus aşa:

„Problema supunerii; problema ascultării. (Am mai vorbit în trecut de acel „abêtiser

vous” al lui Pascal)...”

De aici se începe: „Dacă inima nu e orbită de patimi, norma cerească, norma suverană a perfecțiunii morale duhovnicești apare de la sine.” Și mai departe, ca să vă lămuresc ce înțeleg cu vorba așa:

„Tot ce trebuie să știm noi ca normă este înscris de la începutul veacurilor de către Dumnezeu în noi.” Prin păcat, prin pasiuni, lucrul ăsta s-a degradat și atunci e necesară ceea ce se numește „pecetluirea lui Hristos prin minte”, prin introducerea minții în inimă. Dar asta este tocmai reactualizarea „chipului” și „asemănării”, care existau în noi de la început. Este un fel impropriu de a vorbi:

„Colaborarea inimii cu mintea;”

„Aflarea purității inimii...”

„Realizarea cunoașterii spirituale sau morale a judecății noastre duhovnicești, care decurge din inima noastră proprie, pentru a ne face să cunoaștem valoarea morală a actelor noastre...”

Vedeți? Accentul cade pe inima noastră, va să zică toată duhovnicia este de fapt actualizarea a ceea ce virtual suntem noi: Hristosul este de la începutul veacurilor în mine și legătura venită pe urmă prin răstignire nu este decât o împlinire a mea prin toate lucrurile astea. De aceea atrag atenția și în realitate sunt spiritualități de acestea, — nu mai vorbesc de catolici, ca să nu-i învinuiesc prea mult, de multe ori îi scuz. Este cazul lui... care nemaiținând seama de chip și asemănare, scrise de la început în tine, de la începutul veacurilor, adică de însuși persoana ta, îți creează o falsă personalitate, ca motiv și ca fel de exprimare, ceea ce arată că se poate face și din creștinism un fel de sugestie, adică să renunți la fof ceea ce se numește ființa ta. Este o spiritualitate de natură falsă magică, care nu ține seama de personalitatea mea, îmi siluește personalitatea; poate fi grandios, poate fi minunat exterior dar în fond îmi tăgăduiește ființa. De aici, o serie întreagă de nenorociri, de scandaluri. În spiritualitatea ortodoxă duhovnicia este virtuală și au fost duhovnici tineri, — cazul lui Gherontie, călugăr de la Neamț, care este luat ca duhovnic de către mitropolitul Grigore, cu care era coleg de școală, fiind cam de aceeași vârstă, numai puțin mai mare.

Despre rugăciunea inimii nu s-a scris nici o teorie (cum a scris de ex. Sf. Tereza pentru a explica și cum există doctrina lui Ion...). De altfel, metodele acestea ale rugăciunii sunt niște indicațiuni și niciodată un duhovnic, când te duci la el, el nu te învață intelectual: fă așa, fă așa! ș.a.m.d., ci îți dă indicații, aș putea să spun simbolice, să trăiești lângă el; este, aș putea spune o adevărată inițiere, nu în sensul istoric, nu în sens cărturăresc, ci în sensul oriental. Totuși, este și o deprindere și aici este partea paradoxală.

Dacă te apropii să înveți lucrul ăsta, cum suntem noi în situațiunea asta tragică, nu mai avem duhovnici în sensul de trăitori profunzi ai vieții spirituale, din pricina păcatelor noastre, ale unei epoci laicizante, din cauza păcatelor mediului și cred că nu numai nouă, s-a întâmplat și în trecut, dar duhul cel viu trăiește în biserică și atunci când cineva se zbate cu tot sufletul lui, găsește răspunsul și găsește și posibilitatea vie de a nu se rătăci. Neapărat, e mult mai ușor când ai un sfânt lângă tine, dar e mai tragică situația celor de astăzi și părintele Benedict Ghiuș o să vorbească de duhovnicie și nu intru eu în partea care i se cuvine, dar vreau să spun că am văzut tragedia. Când m-am dus la text: textele se bat cap în cap și atunci îmi ziceam: se poate să se bată sfânt cu sfânt?

Problema orientării este de altă natură decât o expresiune și trebuie o libertate totală. Iată ce spune Simeon Noul Cuvântător:

„Iar adevărata...”

Vedeți? Și atunci când vii cu un om din lume și intri în această problemă a rugăciunii inimii, intri într-un haos, te încurci. Trebuie o restabilire.

Eu vă spun rezultatul cercetărilor mele. Un trăitor a accentuat, din această trăire paradoxală, o latură și i-a zis de ex. atențiune, luare-aminte, veghe ș.a.m.d. De fapt, în exprimările acestea felurite există o unitate și ele marchează particularități spirituale, dar când

## Rugul aprins

cauți însă în fond există un cadru general și de experiență. Eu spun că tocmai de aceea este necesară o orientare simbolică, de aici necesitatea unei chei simbolice fundamentale pentru ca să putem restabili această trăire. Altfel se poate să spună cineva: — Mă duc la duhovnicul X... și acolo am toată siguranța! De aceea tot efortul meu de orientare simbolică fundamentală mai înainte de toate.

Ar trebui acum să vină la rând figura patra, a duhului..

Î.P.S. Sa: — Iisus a spus arătând pruncii: — De nu vă veți face ca aceștia, nu veți intra în împărăția Tatălui.

SANDU TUDOR: — Este o simplificare. Ce ușor mi-ar fi mie așa... Dacă am avea la îndemână cheia asta să fii copil... Nu este o prostie, nici acel „abêtiser vous”. Eu mă pot reduce la „Tatăl nostru”, toată ziua.

C. NOICA: — În lipsa duhovnicului vin simbolurile...

SANDU TUDOR: — Suntem datori să ridicăm lucrarea până la stadiul lui Hristos. Cine a citit Evanghelia simte că această trăire profundă este o realitate. „Fericii cei ce sunt săraci cu duhul,” care sunt așa cum sunt pruncii; însă eu să fac pe pruncul fără să fiu, asta nu se poate și atunci trebuie să ne zbatem, să ne zbatem ca Simion.

Î.P.S. Sa: — Pe el îl înțeleg perfect.

SANDU TUDOR: — Tragedia mea e că sunt intelectual, dar tragedia e a aceluia care nu fac nici un efort. Eu împărtășesc stadiul meu spiritual.

Î.P.S. Sa: — Eu cred că atunci când te vei organiza în scris, tot ce ai susținut, vei fi perfect înțeles.

SANDU TUDOR: — Odată ce nu acceptăm simbolul Crucii...

Î.P.S. Sa: — Cine îl respinge?

MIRONESCU: — Tu ai spus prea multe lucruri.

SANDU TUDOR: — Într-adevăr, când te duci într-o expoziție de tablouri și vezi prea multe, nu știi care e centrul, dar Înalt Prea Sfințite, lucrurile astea au o simplitate de copil, dintr-o privire te poți mântui. Stai în fața Crucii și meditezi la valoarea dinamică de lucrare pe care o are simbolică Crucii și din meditațiunea aceasta intrând în camera ta, — cum spune versetul: „Și prin puterea Crucii...” Adică, ce e mai simplu? Să stai în fața Crucii, meditați și știți că în imaginea ei se ascunde toată dinamica și orientarea noastră și din aceasta, cu străduință, se desleagă problema simbolurilor, luate apoi în duhovnicie, care începe de la stadiul cel mai dintâi. Acum e greu să intrăm în problematica aceasta. Toată binefacerea acestei orientări, aici e toată povestea. La origine, tot ce v-am spus, este valabil pentru orice orientare.

MIRONESCU: — Folosul cert din tot ceea ce spune Sandu, îndrăznesc să spun, e următorul: În lipsa posibilității de a fi orientați cu o mare autenticitate, în problemele care ți le pui la stadiul acesta — nu trăim în secolul al XV-lea, suntem grevați și de anumite servituți, dar este și o bogăție într-un sens. Ei bine, în haosul acesta, angrenarea în autenticitatea ortodoxiei trebuie să aibe un punct de plecare și anume un punct de vedere fundamental și care să-ți dea o cardinalitate sigură. Atunci, care este? Este Crucea. Ai expus o serie de motive din care rezultă, cu un mare grad de siguranță, că așa este, în plus o serie de indicații pe care trebuie să le luăm pe seama noastră, pentru a face un efort de a merge la adâncul lucrului. Cred că asta e.

SANDU TUDOR: — Se poate studia antifonic, la liturghie. Ceea ce este Crucea sus pe altar, este liturghia în cuprinsul bisericii: strane de o parte și de alta, preotul și tu. Faceți d-voastră lucrul acesta, este foarte greu să împărtășesc claritatea pe care o am. Claritatea trebuie să te angajeze. „Intră în camera ta,” camera te va învăța. Am intrat în camera mea și am învățat, am rămas înmărmurit câte probleme mi s-au pus, câte am aflat. Cuvântul „isihast” nici nu trebuie să-l spunem, pentru că este o unitate perfectă. Mântuitorul a realizat că viața este o liturghie cu semnificație universală, cosmică. Fiecare gest al Mântuitorului aș putea spune că a fost liturgic, nu întâmplător. El ne-a adus tipul perfect de viață perfectă și aceasta în înțelesul liturgic și simbolic. Această viață trăiește în Biserică prin apostoli și prin tot ce

este Biserica, prin absolut tot ce este Biserica. Este un lucru inefabil, de trăire, pentru că, ce este interesant, creștinismul nu este nici doctrină, nu este nimic decât este prin Mântuitorul și ce e interesant că este bazat pe ființa umană și într-o slujbă duhovnicească preotul care slujește merge în linie directă cu însăși persoana Mântuitorului, — ați văzut că Simion Cuvântătorul privea pe duhovnicul lui ca pe însuși Mântuitorul.

Ca să accentuez, problema duhului este și o respirațiune, din respirațiune, — așa încât atunci când intri în problema rugăciunii ai să vezi că la început și această trăire și dormitul, și cum mănânc, este o liturghie.

Există o unitate totală, toate felurile de trăire mistică au o unitate perfectă, care se rezumă, după mine, în simbolul crucii; atunci când te orientezi, nu mai este o problemă, — este o constatare.

C. NOICA: — Această rugăciune este pe punctul de a fi pierdută?

SANDU TUDOR: — Nu, pentru ea este o problemă de lucrare a Duhului în biserică, este o chestiune de stadiu. Eu am o liniște deplină; eu mă întorc la problema mea personală, eu nu sunt acela care păstrează garanțiile și puterile bisericii; aceasta e o forță care își rezolvă ea singură problemele, dar aceasta este o chestiune care ne privește imediat, eu n-am făcut teorie, să spun fiecăruia ce să facă. Pentru cel care nu e de stadiul meu, mă rog, îl pot ajuta altfel... Vreau să spun că tot ceea ce spun aici are o justificare în ansamblul întreg al trăirii spirituale.



CONSTANTIN NOICA: CUNOAȘTERE ȘI ASCEZĂ\*

I

Sărbătorim astăzi hramul Sf. Antonie Romanul. Alături de el, calendarul mai amintește de Isachie, Dalmat și Faust, precum și de Cosma Sihastrul; toți sihastri, toți închinați postului și vieții duhovnicești.

Întâlnirea aceasta, desigur, a făcut pe alcătuitoarea programului nostru atât de frumos să pună ca temă pentru astăzi: „Asceză”. Și „cunoaștere”, adaugă el fiindcă suntem intelectuali, fiindcă ne punem problemele în termeni de cunoaștere. Și atunci, iată, dintr-o dată acești termeni polari: cunoaștere-asceză, propuși unei dezbateri cât mai apropiate de gândul care ne-a adus aici.

Cunoaștere și asceză. „Și” are aici un sens adversativ. E ca și cum am spune: om și animal, destin și libertate. Sunt termeni care nu se însumează; care se împotrivesc unul altuia; care se întregesc poate; care, în orice caz, stau într-o anumită tensiune.

Care este atunci adversitatea dintre acești doi termeni, ce a făcut pe autorul programului să împotrivescă asceza cunoașterii?

La prima vedere, cunoașterea este ordine: ordinea rațională, o schemă; asceza, este viață, trăire, experiență vie. Deci, iată opoziția dintre sens și rost viu, dintre ordine și viață. Cu un alt termen: dintre rigoare și aventură în sensul plin al cuvântului. Așa e la prima vedere, — și bănuiesc că așa a fost gândită opoziția aceasta.

Aș răsturna-o însă și aș găsi opoziția, acelorași termeni atribuită însă răsturnat ascezei și cunoașterii. Adică, aș spune că într-un anumit sens, „cunoașterea”, ea este viață; și într-un anumit sens, „asceza”, ea este ordine și rigoare. Firește, „viață” de alt tip „rigoare” de alt tip; dar atributele vieții sunt aici, în cunoaștere; și atributele rigorii, fețele felurite ale ordinei sunt dincoace, în asceză.

Dar iată ce vreau să spun. Mă gândesc, răsturnând această opoziție „asceză-cunoaștere”, în care am „cunoaștere-viață” și „asceză-ordine”, — mă gândesc că de obicei se găsește în cunoaștere numai schemă, ordine rațională. Dar nu e ea și viață? Un scriitor spunea într-o zi ceva tulburător. Spunea anume: cine a folosit mai mult bolnavului de friguri: medicul care a stat la căpătâiul lui și l-a îngrijit, sau aventurierul care în rătăcirile lui, a descoperit arborele chininei?

Aventurierul acesta pornise — voit sau nu — spre cunoaștere, întreprindea un fapt de cunoaștere; în schimb într-un anumit sens, în sensul rău, pentru că lucrurile pot avea și o față rea, medicul acela care a stat la căpătâiul bolnavului trăia etica *ascetismului*, era omul datoriei, se lipsea pe sine de atâtea lucruri, ca să se supună unui comandament: de a sta la căpătâiul unui bolnav pe care, poate că nu el, ci totuși, celălalt, aventurierul, avea să-l vindece.

Cunoașterea este, aș spune, întotdeauna această aventură. Am să aleg cunoașterea cea mai riguroasă: cunoașterea științifică, despre care un om de știință însuși spune că se naște din vis. Un chimist, — dacă nu mă înșel Kekule, spunea: — Visați domnilor, visați, poate descoperiți ceva! Cei care cunosc raționamentul matematic, știu câte surprize și cât de puțină logică este în descoperirea lor; fiind totuși perfect logice în desfășurarea și expunerea ei.

Cunoașterea, deci, îmi pare de această dată a avea atributul cuceritor, atributul atrăgător al vieții. Cunoașterea e cea care are bucuria întâmplării, bucuria ineditului. Gândiți-vă la tot ce face viața noastră de speculațiune. Nu geometrismul acela al lui Descartes care se atribuie de obicei cunoașterii. A merge de la simplu la compus e doar un exercițiu și o asemenea viață speculativă l-ar plictisi însuși pe Descartes. Nu asta susține elanul unei vieți de gândire ci: surpriza, neașteptatul, posibilitatea de a te găsi pe tine în lucruri atunci când nu

---

\* NOTĂ: Publicăm încă două Conferințe ținute în același cerc la Cernăuți, în același an 1943, de către Constantin Noica și Prof. H. H. Stahl, 3 august 1943 (Ședința Cercului de dimineață).

te aștepți și de a găsi lucrurile din afară în tine, atunci când nu te aștepți.

În timp ce dincolo, — în planul deocamdată lipsit de plinătate al ascezei, este o condamnare a distracției, condamnare a viselor, cum se spune cu alt termen, condamnare a tot ce e căutare vagă, a tot ceea ce este nesiguranță, a tot ceea ce face, totuși, farmecul vieții. Așa încât, vedeți, cunoașterea se ridică de această dată, în fața unei anumite asceze, a unei anumite rigori, a unei anumite vieți disciplinate, cu toate atributele luminoase ale vieții. Asceza așa înțeleasă e a neîntâmplării. Într-un sens, așa spune, cuvântul cu toată îndrăzneala lui: e nerodnicie, câteodată.

Ca să-mi ilustrez gândul, folosesc o parabolă care mă stăpânește de multă vreme și din care — putem vorbi la persoana întâia, putem spune aici ce simțim și cum simțim lucrurile —, din care am făcut, puțin, înțelesul vieții mele morale: Parabola fiului risipitor și a fratelui lui. Accentuez și a fratelui lui, pentru că parabola nu este numai a fiului. Fiul stă în cumpănă cu fratele. Fiul rătăcește în lume solicitat de toate ispitele, îndemnat de toate curiozitățile, așa spune: însetat de toate *cunoașterile*; cumpănit fiind de fratele care stă acasă, disciplinat de toate *ascezele*, cumințit de toate ascultările. Numai așa are plinătate parabola, — numai așa, punând cei doi poli față în față, poți face din această parabolă cea mai înaltă lecție întâlnită, în ceea ce privește viața morală creștină. Viața creștină așa zice; viața în duh creștin; fiindcă dacă spun „moral”, spun prea puțin. Dacă n-ar fi decât viața morală, viața creștină ar trece de partea fratelui; ar trece *mai mult* de partea fratelui. Dar e viață.

Analizați puțin pe acest frate, acest frate pe care-l simt concret, îl port cu mine, știu cărțile pe care le citește, — simt de pildă că iubește scriitorii clasici de tipul lui Cicero (autorii în sensul *prost* clasic). Gândiți-vă la acest frate — pe care îl văd judecând de pildă, războiul de azi — gândiți-vă câte tristeți sunt în el, la capătul ascezelor lui, la capătul cumințeniilor lui și câtă neînțelegere. În clipa când se întoarce fratele, el e stăpânit de invidie. O umbră de orgoliu trece peste sufletul lui. — „Eu tată, am fost cuminte, am ascultat, am primit numai ce mi-ai dat tu, și iată...”

Gândiți-vă puțin cât de bun este, în sensul prost al cuvântului - acest frate al fiului risipitor. El regăsește cel mult o viață morală, o viață morală de comandamente. O viață morală de imperative, pe care până și filosofia a știut s-o depășească, — căci să nu credeți că în pragul său de sus filosofia este viața morală, ci este viață pur și simplu; viață pe care filosofia nu o găsește cu plinătatea religiei, dar tot viața spirituală. Ei bine, fratele acesta rămâne la pragul vieții morale, nu întâlnește decât câteva comandamente, nu săvârșește decât câteva supuneri. Și aceleași stări le întâlnești dacă te angajezi adânc în asceză, nu numai ca tehnică, dar și ca un rost adânc de viață. Gândiți-vă de pildă că în Pateric sau atâtea cărți despre viața pustnicilor găsim o mulțime de exemple de acestea. Gândiți-vă câți oameni, dăruiți aparent vieții duhovnicești, nu și-au pierdut viața! Este aproape înspăimântător să vezi că, în chilie sau în lume nu importă, — *s-a putut face zadarnic asceză*. Știți poate pilda celor trei frați — i-aș numi: „cei trei frați ai fiului risipitor,” cei trei frați cari vin la un pustnic și-l întrebă dacă au făcut cu adevărat ce trebuia să facă.

Unul spune: — Părinte, am învățat pe din afară Biblia. Părintele îi răspunde: — Ai risipit vorbe în văzduh.

Al doilea spune: — Părinte, eu am scris din nou toată Biblia. La care părintele îi răspunde: — Ai pregătit pergament pentru ferestre.

Al treilea spune: — Părinte, în chilia mea au crescut buruieni (așa de singur am stat). Părintele îi răspunde: — Ai izgonit de la tine virtutea ospitalității.

Vedeți, oamenii aceștia erau buni, — sau credeau că sunt, făceau ceva din ceea ce e al virtuții. Cu toate acestea, greșeau.

Sau, luați exemplul celălalt, al lui Heron. Acest Heron, care trăise în pustnicie ani de zile, zeci de ani, e la sfârșit ispitit de diavol să se arunce în fântână pentru că va scăpa, pentru că Dumnezeu îl va scăpa, ca un semn al voinței sale. Și Heron se aruncă. Abia îl scapă cu viață ceilalți frați, și încăpățânarea lui, a lui Heron, de a crede că totuși avusese dreptate, că nu fusese ispitit de diavol, ci era încercarea lui Dumnezeu și dovada curățeniei lui, face pe

ceilalți, în clipa când moare, abia să-i acorde dreptul de a-l înmormânta creștinește, de a nu socoti că-și luase singur viața. Așadar, trăise în pustie cincizeci și mai bine de ani, respectase toate comandamentele, fusese mai desăvârșit ca fratele fiului risipitor și totuși, sfârșise așa: *îngăduit* să nu fie în rândul celor fără de lege. Vedeți deci câtă tristețe și câtă nerodnicie pot fi într-o anumită asceză, — greșit înțeleasă.

Negreșit, așa cum v-am înfățișat eu lucrurile, răsturnat, cunoașterea este viață în vederea unei rigori pe care se poate să nu o atingă. În două cuvinte, cunoașterea este sau științifică, sau filosofică.

Cunoaștere științifică e viață sau fapt de viață, pentru că e vorba de un irațional acolo, care vrea să se raționalizeze, — nu?, de căderea pietrelor, curgerea apelor. Știința vrea să spună care este legea căderii pietrei și de ce se îndrumă așa apele? Deci, un irațional care se raționalizează. Filosofia are altceva, așa spune, tot ceva al vieții, nu irațional, dar o subiectivitate care vrea să se obiectiveze, să ajungă cum se spune la un *Weltanschauung*, ceva care vrea să fie expresiune valabilă pentru alții. Nu reușește, dar tinde. Așadar, la știință, raționalitate, la filosofie, obiectivitate, — iată către ce tinde această viață, această căutare, această — cu un termen al lui Platon — vânătoare a minții în cunoaștere. Nu ajunge însă aici. Cunoașterea e viață care poate să nu ajungă la rigoare.

Dar și asceza este rigoare care poate să nu ajungă la viață. M-am străduit să vă arăt aceasta, și poate cele câteva exemple, v-au dat de gândit pe această temă.

Ce înseamnă atunci răsturnarea aceasta pe care o fac înțelesului prin: Cunoaștere — fapt de viață și asceză — rigoare; ce înseamnă tot ce v-am spus? Înseamnă că poți lua viața și poți lua ordinea, fie ca tehnică, fie ca scop; fie ca mijloc, fie ca țintă. Adică: cunoașterea are ca mijloc efervescența aceasta a vieții și vrea ca scop, să atingă un plan al obiectivității, al ordinei. Asceza are ca tehnică ordinea, are ca tehnică rigoarea și vrea, ca scop, să atingă o viață a plinătății. Viață sau ordine, nu mai pot sta exclusiv de o parte sau de alta, pur și simplu pentru că, îndeplinind alte funcțiuni sunt și aici și dincolo.

Și ce salvează atunci asceza? Toată problema stă aici. Am văzut că o simplă tehnică, adică tehnica rigoristă, tehnica aceasta a ordinii ascetice nu o poate salva. Vrednicia nu e de-ajuns; trebuie *învrednicire*. Nu e destul să te vrednicești; trebuie și să te învrednicești.

Ce poate face din asceză un exercițiu fructuos, nu un simplu exercițiu orb? Ce poate face din ea, spre deosebire de cunoașterea noastră laică, întotdeauna nerodnică până la urmă, în sensul absolut — ce poate face din ea un exercițiu cu adevărat rodnic? Un singur lucru: așezarea dintr-o dată în țintă.

Accentuez „dintr-odată”. Ca să vă luminez ce vreau, dau un citat: „Nu m-ai căuta, dacă nu m-ai fi găsit.” Nu-ți este îngăduit să faci asceză dacă nu știi de la început tot ce ai să știi mai târziu, în amănunt; dacă nu știi dintr-odată ce vei desfășura mai târziu parte cu parte.

Posibilitatea aceasta de a te situa dinainte în scop, de a ști dinainte în ce ai să găsești, aceasta salvează asceza. Și de aici, după cât pot înțelege — tristețea și zădărnicia tuturor acelor vieți care făceau exercițiul căutării, dar care fără să-l fi găsit dinainte, pe Dumnezeu îl caută degeaba pe calea ascezei. Aceasta e dat ascezei și asta face cu puțință biruința ascetului.

În cunoaștere o asemenea biruință nu e cu puțință. Nu te poți așeza, dintr-odată, în țintă (care e ordinea, adevărul). Căutând ordinea cu mijloacele tale, ale vieții, n-ai s-o găsești, ci ai să rămâi în viață într-o dezordine pură, în iraționalitate, în subiectivitate. Firește, atinge un adevăr; dar îl depășești; atinge o ordine, dar o dinamitezi singur, îți crezi singur soluția dezordinei.

O singură încercare s-a făcut de a da și cunoașterii sensul acesta de biruință a spiritului care se așează dinainte în scop, calea nemaifiind decât regăsirea a ceva ce aveai dinainte; anume tomismul. Tomismul apusean spune: — Nu cunoști un lucru decât pentru că îl știi, pentru că trăiești ceva, ești ceva. Ești obiectul, de aceea îl poți cunoaște; adică, tomismul se așează dinainte în țintă, în ținta drumului său, pentru ca după aceea să îngăduie desfășurarea spiritului către țintă. Exact cum face asceza: ai dinainte pe Dumnezeu, după aceea îl cauți. Dar tomismul nu este pentru noi, nu e pentru ceasul nostru; nu e pentru lumea aceasta a noastră.

Și atunci, cunoașterii îi rămâne destinul acesta de a avea atributele vieții, de a avea multe din biruințele prezente ale vieții, dar de nu a avea biruința finală. În timp ce ascezei îi sunt date multe înfrângeri — mult mai multe decât cunoașterii — mult mai mult amar decât cunoașterii: cu nădejdea însă și uneori cu reușita unei biruinți finale.

Dacă așa stau lucrurile, atunci eu nu mai pot să vă înfățișez meditațiunea mea așa cum voiau organizatorii, sub titlul: „Cunoaștere și asceză”. Aș spune: „Cunoaștere sau asceză”. Cunoaștere și asceză, stând alături, chiar în adversitate, nu mai văd. Căci dacă a întâlnit pe Dumnezeu, cel ce face asceză adevărată, *nu poate să nu-l caute*. Iar dacă nu l-a întâlnit, *nu poate să-l caute*. Sau îl caută atunci peste tot, orbește; aproape deznădăjduit, așa cum îl căutăm noi în cunoaștere.

## II

### DESPRE SPIRITUALITATEA ROMÂNEASCĂ\*

Să mă iertați dacă nu am să fac o expunere care să aibă vreo legătură, decât foarte îndepărtată, cu problemele de teologie. Dar totuși am dorit să iau cuvântul, ca să spun și eu câteva lucruri în cercul nostru de gândire, mai mult ca un fel de participare a mea la aceste lucrări.

Am să plec de la una din afirmațiile pe care le-a făcut Înalt Prea Sfinția Sa și care m-a izbit, deși n-a fost făcută decât în trecut.

Înalt Prea Sfințitul spunea că poporul românesc se deosebește de popoarele vecine, în tot felul lui de a fi și din pricina faptului că a avut parte de câteva veacuri mai mult de creștinism. Este aici un lucru asupra căruia s-ar putea cineva opri ca să mediteze.

Cu alte cuvinte, faptul că un popor trăiește veacuri de-a rândul o anumită religie, o anumită credință, reușește să dea acestei societăți un fel de a fi care îl deosebește de altele! Fără îndoială că așa este.

Vedeți, noi trăim în răsărit și avem oarecare legături cu apusul. Suntem legați de apus, unii poate mai direct, prin tradițiuni familiale, alții doar prin învățătura făcută, prin cărțile și școlile de acolo. În apus, au fost și acolo popoare care au trăit multă vreme sub oblăduirea unei anumite religii și totuși, o deosebire există între ei și noi din acest punct de vedere. V-aș arăta felul cum am văzut eu aceste lucruri, pentru ca, eventual să mă opriți și să mă corectați, acolo unde aș greși.

Mi se pare că trăsătura caracteristică pentru felul de trai al apusului, este ideea de stat lumesc; căruia i s-a supus în bună parte și biserica în așa măsură, încât parcă ar fi două idei de stat lumești, existând în Occident: este statul lumesc pe care îl au Împărații, care e cu fața întoarsă către trecut, către ideea de stat roman, cu dorința de a întemeia un imperiu universal ecumenic; și este celălalt imperiu al bisericii, care e cu fața întoarsă spre viitor. Dar care și unul și altul, reprezintă totuși o formă de organizație de stat; ceea ce are și un mare înțeles și din punct de vedere religios, că nu este vorba numai de un fenomen social, ci și de un punct de vedere religios. Problema salvării de pildă, pentru apusean este o problemă care nu îl privește pe individ, ci privește exclusiv organizarea aceasta de stat, lumească aș putea spune, a bisericii: biserica are această datorie să privegheze ca toți participanții la această biserică să fie aduși pe calea salvării. Garanția salvării este această participare a ta la viața de stat bisericească. Ești, cum s-a spus, un toiag în mâna celui care te duce pe drumul cel bun. După cum, în viața cealaltă, de stat politic, același lucru se poate vedea; din punct de vedere al organizării politice, ești dator să fii un cetățean bun, care plătește fiscal regulat și face armată, care este adică, în regulă cu împăratul.

Din lupta aceasta a celor două imperii — și aici s-ar putea arăta în amănunțime care au fost viciile care au dus la neîmplinirea, nici a unuia, nici a altuia, s-a născut o altă față a

---

\* Prof. H. H. Stahl, *Despre spiritualitatea românească*, 6 august 1943. Ședința cercului de după-amiază.

lucrurilor în care un fel de ispășire a dus la fărâmițarea acestor popoare, prin ceea ce se numește fenomenul protestantismului, care își are și el foarte multe aspecte sociale - asupra cărora nu insist - și în care individul, omul izolat este lipsit de orice fel de sprijin al bisericii. Pentru a găsi calea mântuirii individul este el însuși stăpânul lui; el judecă, el acceptă, în măsura în care i se pare că pe o anumite cale este adevărul. Ca atare, în dumul pe care îl apucă, el nu are decât o singură garanție; aceea a putinței lui de a judeca. Minteia lui este singurul lucru care îl povățuiește să meargă într-o parte, sau în cealaltă parte.

În răsărit lucrurile sunt cu desăvârșire altele. Pentru că, de pildă ca să luăm exemplul țărilor românești, aici nu s-a trăit o viață de stat; poporul românesc nu a cunoscut propriu-zis, viața de stat, care la noi e foarte recentă. Am putea să spunem că de abia din veacul al XIX-lea, ideea de stat propriu-zis se creează, de o serie întreagă de oameni care s-au întors din apus cu această psihoză: necesitatea unui stat napoleonian.

Vechile noastre descălecate aveau alt caracter, care nu era acesta al statului. Aceste mici formațiuni n-au avut niciodată putința să cuprindă laolaltă, pentru o bucată de vreme mai mare, întreg neamul românesc. Neamul a trăit în afară de formele sale de stat; formula de stat s-a așezat peste el doar pe o bucată mică de pământ și doar pe un interval mic de timp. Adevărata istorie a națiunii românești se duce în afară de stat. Ca atare, însăși problematica catolică și prin consecință și cea protestantă, nu are o legătură organică cu viața noastră socială. Dar ce a existat atunci la noi, aici?

A existat un lucru, care este cât se poate de interesant, prin faptul că își găsește, din nou, o corespondență religioasă; a existat viața de obște. Există o obște religioasă, despre care îmi propun să vorbesc în încheierea acestui cuvânt, căreia îi corespunde la noi în țară și o obște socială. Sociologul, chiar dacă este cu desăvârșire lipsit de orice preocupare religioasă, atunci când studiază fenomenul social de la noi, constată cu surpriză că există o formă de viață socială, căreia nu i se poate da alt nume decât acela al „obștei”. Înțelesul este, pentru urechile noastre, cam greu de prins, pentru că urechea noastră este viciată. Când zicem „obște” ne gândim imediat la „obștiile de arendare” și la alte lucruri, cu totul moderne, iar nu la înțelesul cel adevărat al cuvântului. Lumea noastră cărturărească, în genere, nu cunoaște ce este acest fenomen al obștei, nu știe să vadă cât de interesant este. Este un trai laolaltă, al unui grup de oameni, care nu are diferențiat un organ de conducere propriu-zis, care se conduce prin grupul el însuși, în trăire laolaltă a grupului, care este așa de puternic încheiat ca grup, încât însuși pământul pe care stă formează un „trup” de moșie, individualist și nici potrivit unui plan impus de către cineva, ci după un plan care iese din însăși natura trupului de moșie și a organizării obștei oamenilor. Este o foarte bună și foarte cuminte rânduială care există în satele acestea. Din punct de vedere juridic, constatăm că există „obiceiiul pământului” care nu are nici caracter de stat și nici nu este o creațiune individuală, ci este o creațiune colectivă, pe bază de devălmășie. Dacă mergi mai departe, până și în fenomenul pur spiritual există lucruri tulburătoare, pe care am încercat să le strâng într-un tot, ca să le putem înțelege, sub forma unei teorii pe care am fost nevoit să o intitulez „obștea pe bază de tradiție difuză”. Iarăși, este inutil să intrăm în amănunte. În orice caz, această obște este o realitate vie și complexă, cuprinde toate laturile vieții omenești. Atunci e foarte firesc ca această obște să aibă și o viață religioasă corespunzătoare.

Ei bine, sistemul acesta religios care corespunde acestui fel de viață, îl bănuiești, este cel ortodox. Pentru că ortodoxia, viața religioasă ortodoxă, este o viață de obște. Nu se poate concepe ortodoxia de unul singur; nu se poate concepe ortodoxia numai a bisericii, care își impune normele de conduită, ci este o trăire laolaltă a unui grup de oameni. Și atunci problema salvării de data aceasta, nu mai este dată în mâinile bisericii, sau lăsată pe seama puterii tale de a gândi, ci cu totul altei garanții; aceea de a nu te despărți de obște, de a nu te desprinde de obște. Apostazia, primejdia ereziei începe din momentul în care un om se desprinde din obștea sa, pentru a încerca aventuri singuratice. Se poate arăta de ce: pentru că aceste obști umane, sub aspectul lor pur uman, au un caracter quasi-nemuritor; ele nu se inventează cu fiecare generație de oameni; în ele se scurg oamenii, cum curge apa pe un

fluvii. Totuși se cunoaște acest fluviu și obștea aceasta este ca un vas, în care oamenii mereu se preschimbă, dar vasul rămâne același, neîntrerupt de sute de ani, de mii de ani, necurmat, de la cei dintâi care au primit tradițiunea, din partea celor îndreptățiți să spună despre ce e vorba. Așa că dacă această obște, dacă într-adevăr a fost adânc frământată de creștinism, cum o spunea Înalt Prea Sfințitul; dacă religia creștină a avut multe-multe veacuri, în care a frământat obștea aceasta românească a satelor noastre, fără îndoială că această potrivire trebuie să fie mai mult decât o potrivire de schemă logică; trebuie să fie o realitate vie. În viața obștei noastre trebuie să regăsim prezentă o gândire dogmatică, o trăire potrivit unor anumite principii religioase. Și mai mult decât atât. Această obște trebuie să fie contagioasă. Adică, învățătura se face în Occident, la romano-catolici, prin catehizarea ta de către cel care îți este părinte spiritual, la protestanți, prin citirea ta, de unul singur, acasă, a cărților sfinte, dar la noi se face prin contagiune directă de la semenii cu care trăiești într-o anumită obște.

Dacă îmi îngăduiți, am să vă fac câteva mărturisiri personale în această privință.

Domnilor, vorbeam despre lucruri pe care le-am scos din cărți. Sunt apusean de felul meu și am trecut în tinerețea mea — îmi pare bine că sunt aici între prieteni și pot face mărturisiri ca între prieteni, am trecut, în tinerețea mea printr-o epocă în care problema religioasă era pentru mine inexistentă, sau mai mult decât atât, judecată puțin cu disprețul omului care a ajuns să vadă anumite lumini ale științei. Să nu credeți că aș fi putut fi zguduit pe calea unei argumentațiuni, căci orgoliul din mine m-ar fi împiedicat să primesc sfaturile unui duhovnic; ar fi fost cred, foarte greu să trec la altceva decât ceea ce eram.

Meseria m-a făcut să mă duc prin sate, prin sate multe, de mulți ani de zile și am început să văd acolo și să trăiesc acolo, în obștea satelor, foarte multe lucruri.

Am întâlnit, e drept, și oameni, — niciodată n-am să uit cât datorez eu anumitor oameni. De pildă, e pentru mine o plăcere să-mi amintesc de părintele Ioan, pe lângă care am trăit luni întregi de zile. Nu m-a învățat teologie, deși știa foarte multă. Dimpotrivă! Dânsul își făcuse studiile în Rusia, într-o vreme când tot ceea ce învățau oamenii în facultățile teologice din Kiev, unde își făcuse el studiile, era oarecum pătat de scientism. Mintea lui era destul de încărcată cu probleme: Darwin, Spencer, Hoeckel. Însă nu conta la el ce știa și ce credea; la el era interesantă și plină de învățăminte viața lui. Viața lui era o viață perfect ortodoxă și impresionant ortodoxă. Era un om care de mic venise într-un sat și a cărui viață întregă fusese închinată acestui sat, pe care îl transformase cu desăvârșire, încât nu se mai putea asemui ceea ce fusese, cu ceea ce era. Totul era ieșit din vrednicia acestui om, care își permitea deseori să glumească față de câteva idei scoase din cărți, dar care nu-și îngăduia un moment de slăbiciune în ceea ce privește solidaritatea lui cu oamenii lui. Vă spun un singur lucru, care m-a impresionat adânc. Povestea din 1917, când a venit răsmerița, revoluția din 1917, și poporenii lui din sat au hotărât să facă un soviet. Dar el îi avea așa de bine în mână, încât oamenii s-au dus la preotul lor să-l întrebe ce este de făcut. Atunci el le-a spus: — Bine, dacă așa v-ați hotărât (era vremea când mânăstirile se goliseră, fugiseră toți ca să scape de răscoală), dacă așa e porunca să facem soviet! Foarte bine! Însă e vorba să îngropăm întâi pe cel vechi (murise tocmai țarul). Zic să facem întâi o slujbă de pomenire pentru țar, să-i facem îngropăciune, așa cum se cuvine!

I-au făcut rugăciunea țarului, cum se cuvenea, cu sovietul. După aceea s-a declarat președintele sovietului.

I-am spus: Părinte, nu-ți era frică s-o iei pe căi greșite. Și atunci mi-a spus un lucru uluitor: Astea sunt sufletele care mi-au fost date mie în pază și eu nu-i pot lăsa, măcar de ar lua-o în altă parte decât trebuie. Eu mă duc după ei; tot mai bine cu mine, decât fără mine!

Și v-aș mai putea spune și alte lucruri care sunt de neînchipuit. Eu aveam obiceiul să stau să stenografiez ceea ce îmi povestea și am o carte destul de groasă despre aceste lucruri, pe care am dat-o la tipărit. Îmi amintesc o poveste pe care mi-a spus-o el, într-o seară, ca să-mi lămurească anumite lucruri (și care nu figurează în această carte, căci mi-a căzut creionul din mână și n-au putut să stenografieze aceste lucruri). Dați-mi voie să v-o spun:

Spunea că în satul lui era un tânăr care apucase pe alte căi decât cum trebuie:

înebunise și atunci preotul a simulat că are nevoie să se ducă într-un sat vecin. Era iarnă. Și au plecat cu căruța și mergând înspre Năpădeni l-a luat la întrebări, ce-i cu el? Și atunci a aflat de la acest om că vrea să se călugărească.

— De ce vrei să te călugărești? Nu ești în stare să te faci călugăr, o să fii un călugăr prost; mai bine să încercăm să te facem deocamdată un om bun.

Omul a spus care era dificultatea lui. Era despărțit de soție, — despărțit de fapt, că nu avea bani să plătească pentru facerea formelor de divorț și era singuratec. Ar fi vrut omul să se căsătorească din nou, dar nu putea; era extrem de încurcat și complet zăpăcit din această pricină. Nu îndrăznea să-și ia altă soție, deoarece nu era dezlegat de căsătoria cea dintâi și omul înebunise din această pricină. Și acum un fapt extraordinar, care nu știu dacă poate fi justificat canonic, dar vă spun că pe mine m-a pus pe gânduri. Părintele Ioan i-a spus: Nu-ți rămâne altceva de făcut decât să te așezi om în rândul oamenilor. Du-te, ia fată curată, care vrei, și trăiește cu ea.

— Părinte, nu se poate, e păcat!

— Te dezleg!

— N-ai puterea asta.

— Ba da!

Și au oprit în miez de noapte, s-au întors, au intrat în biserică, preotul s-a îmbrăcat în odăjdii și printr-o slujbă făcută a luat păcatul acestui om pe grumazul lui. Și omul a fost lămurit, s-a liniștit și în câteva luni de zile a putut să fie așezat în deplină rânduială cu toți ceilalți.

Vedeți, este un fel de a te angaja cu obștea ta, care este extraordinar. Un protestant nu ar putea să ia asupra lui grija unei asemenea poveri. Trebuie să vă spun că omul acesta este așa de extraordinar în făptura lui, încât l-au respectat și sovieticii. Imediat după recucerirea Basarabiei m-am dus să-l văd, l-am găsit bolnav, totuși respectat deplin de către sovietici, care n-au avut ce face pentru că satul întreg a sărit în apărarea lui.

Tot cu multă dragoste ar trebui să povestesc și de preotul Nicolae din Vrancea, de la care țin și eu aproape toată cheia învățaturii mele în anumite domenii și care iarăși a fost un om care a luptat o viață întreagă, nu pentru el, ci pentru sătenii de care se legase, un om cu care eu am avut mai adeseori, legături, pentru că el e acela care a pus stăpânire pe mine și m-a forțat aproape să fac anumite lucruri și pe care le-am făcut ca fiind foarte firești, de dragul lui; el m-a luat — mă pricepeam, nu mă pricepeam — să-i slujesc drept „țarcovnic” la slujbele pe care le făcea; el m-a obligat să umblu pe la toate mănăstirile de acolo, mă lua și mă pune să vorbesc în biserică. Așadar, un om care a reușit să mă răstoarne, nu pe cale de convingere, ci pe cale de necesitate (trebuie să-l ajut pe el...). A murit părintele Nicolae, — eram în Transnistria când într-o bună dimineață am povestit celor din jurul meu că l-am visat pe părintele Nicolae plecând... Într-adevăr, murise cu o zi înainte, singura dată când am avut acest fel de vestire, de legătură stranie ... Un om care ținuse la mine, sunt foarte sigur.

Înveți de la oamenii aceștia, care sunt în duhul acesta, dar înveți mai mult de la obște, ea însăși, care, atunci când ești în mijlocul ei, te obligă la participare, într-o asemenea obște nu poți sta ca simplu observator străin, să te uiți la ei, ca un observator, cu creionul în mână, este imposibil, pentru că ei te amestecă în viața lor, îți atribuie imediat un rost anumit. E cu neputință să nu participi la această viață. De pildă să vă spun cum am citit pentru prima oară „Visul Maicii Domnului”, care nu lipsește niciodată din șerparul oamenilor vechi de la țară.

Eram în Hațeg, plecasem cu niște negustori de oale. Acolo sunt sărbători care se țin prin sate. Plecasem să facem un turneu general de vânzarea oalelor și seara mă puneau să le citesc eu; așa că vrând, nevrând am citit „Visul Maicii Domnului” pentru acești oameni. La fel trebuie să participi la botez, să participi la nunți, să participi la înmormântări, să participi la toată seria de fapte de trăire, de la bucurie până la durere, căci constituie viața oamenilor acestora. Și vă spun că lucrul este contagios; simți că trece ceva de la ei spre tine.

Aș voi acum, ajuns la întemeierea acestei afirmațiuni; că obștea care trăiește în duhul creștin e în stare să-ți transmită anumite lucruri, aș voi să trec la afirmațiunea răsturnată. Să ne

punem întrebarea rostului pe care îl poate avea un individ izolat față de această problemă.

Vedeți, problema salvării individului, este o problemă care este foarte firesc pentru un apusean; dar nu știu dacă instalarea pe această problemă: „cum să fac să mă scap eu pe mine?” este într-adevăr de duh ortodox. Eu cred că, într-adevăr, trebuie să pui accentul pe altceva. Se poate întâmpla ca această obște creștină, care trăiește în satele noastre astăzi, să nu mai fie întru totul pe calea cea bună. Obștea aceasta se sparge. Viața așa cum o cunoaștem noi la oraș, este o viață pe care o trăiesc și ei; crizele pe care le cunoaștem noi, le cunosc și ei; dacă există o anumită adumbrire a unei plinătăți de viață în biserica noastră, există fără îndoială și în ei. Ca atare, dacă se pune problema unei mântuiri individuale, trebuie pusă întregă, trebuie făcută în așa fel încât această mântuire, această îndatorire de credință, această pătrundere până în faptele cele mai mărunte ale vieții duhului creștin, să se întâmple și pentru ei, nu numai pentru noi.

M-a izbit întotdeauna ceva în calendarul nostru creștin. Am cerut astăzi părintelui să-mi dea sinaxarul ca să-mi aduc aminte ceva. În calendarul nostru apar foarte des sfinți care nu sunt trecuți cu numele. Nu vorbesc de pildă de cunoscuții „cei patruzeci de mucenici” care au pățimit la Sevastia, dar de pildă sunt dintr-odată pomeniți „sfinții 20000 mucenici”, dintr-odată 20000 care sunt toți sfinți și care își au locul lor. Uneori grupul acestei obști, acestei turme de sfinți care au pățimit laolaltă și care laolaltă se bucură de darul sfințeniei, este însemnată prin numele unuia dintre ei, care strânge laolaltă harul revărsat asupra tuturor. Iată de pildă, peste câteva zile, la 19 august este sfântul mucenic Andrei Stratilat „împreună cu 2593 mucenici”. Uneori nu se dă numărul lor, se spune numai, de pildă la 22 august, „Sf. Agaton și cei împreună cu dânsul” sau în iunie „Sf. Iulian și cei împreună cu el”, sau „și cei împreună cu dânsul”. (Am scos o listă destul de lungă de asemenea sfinți care sunt toți „împreună cu ai lor”).

Și atunci, concluziunea la care m-aș opri ar fi aceasta: Cum am face ca, luând pildă de la acești sfinți, să izgonim de la noi această ispită de a ne frământa și de a ne trudi numai pentru noi, cum am face ca eforturile noastre să a intră în rândul celor care se trudes pentru mai multă omenie să fie totdeauna făcută de către noi „împreună cu ai noștri”?

Atât aveam să vă spun numai.



DESPRE PĂRINTELE DANIIL ȘI MIȘCAREA LUI\*

I

Mănăstirea Antim a trecut prin anii foametei (1945—1948). În Mănăstire erau circa 40 de călugări, dintre care unii erau studenți, iar alții lucrau la atelierele mănăstirești, care în vremea aceea erau pe lângă Mănăstirea Antim, respectiv în subsolurile marii clădiri a sinodului. Pe plan duhovnicesc, acolo, în Mănăstirea Antim, a început exercitarea rugăciunii lui Iisus, în cadrul căreia a apărut *Rugul Aprins*, expresie biblică din Exod, cap. 3, ver. 2—5.

Rugul Aprins care ardea și nu se mistuia este simbolul rugăciunii neîncetate, deci Rugăciunea lui Iisus. Această interpretare aparține părintelui Ieroschimonah Daniil Teodorescu, inițiatorul Rugului Aprins, care a murit în închisoarea de la Aiud.

În anii 1945—1948, în sala bibliotecii mănăstirii Antim s-au ținut o serie de conferințe legate de acest subiect. Între conferențieri, era părintele Daniil, pr. arhim. Benedict Ghiuș, pr. arhim. Vasile Vasilache, starețul de atunci al mănăstirii Antim, pr. prof. Dumitru Stăniloae, prof. univ. Alexandru Elian, prof. univ. Alexandru Mironescu, scriitorul Paul Sterian, scriitorul Ion Marin Sadoveanu, poetul Vasile Voiculescu etc.

Conferințele aveau un caracter teologic cu referire la rugăciune în general, la raporturile omului cu Dumnezeu, la Rugăciunea lui Iisus și practicarea acestei rugăciuni, de asemenea privită istoric, începând cu Sfinții pustiei până la isihasmul Sfântului Nicodim cel sfințit de la Tismana, starețul Vasile de la Poiana Mărului, Sf. Paisie Velicicovschi și starețul Gheorghe de la Cernica.

Toate conferințele se țineau în biblioteca mănăstirii Antim și erau urmate de discuții. În fiecare zi, la biserică, se explicau cele legate de cult.

În toamna lui 1945, a apărut un musafir, pr. Ioan Culâghin. El era duhovnicul Mitropolitului Nicolae al Rostovului, fost coleg de studii cu patriarhul Nicodim, care s-a refugiat la Cernica, unde a și murit peste câțiva ani. Părintele Ioan avea pe atunci circa 60 de ani, slujea cu noi și lua masa împreună cu noi. Mergea apoi la întrunirile din bibliotecă, unde avea un traducător, un tânăr basarabean cu numele de Leontie. Era un fel de părintele Cleopa. Învățase Rugăciunea inimii la Mănăstirea Optina. Rugăciunea pentru ei era ca și respirația. Și în somn se ruga.

Părintele arhim. Sofian Boghiu povestește cum se ruga acesta:

În ianuarie 1947, a fost arestat împreună cu fratele Leontie. A fost condamnat la muncă silnică pe viață și întemnițat la Odessa, iar fratele Leontie a fost deportat în Siberia, de unde ne-a trimis o carte poștală, care se încheia cu Rugăciunea lui Iisus.<sup>1</sup>

II.

În 1938 ia ființă la Antim, un cămin studentesc cu aproape 20 de studenți ai Seminarului monahal de la Cernica, și care erau studenți la diferite facultăți ale Universității bucureștene, de la Teologie și Medicină, Litere, Științe și Farmacie. Tot aici, poposește, în 1938, un preot dăruit și instruit, Nicodim Ioniță, care restabilește rânduiala veche a slujirii cu dragoste și rugare. Slujba se face cu un sobor, iar corul condus de părintele Gavrilovici, dă răspunsuri înălțătoare.

---

\* NOTĂ: Iată mai departe câteva date despre **Rugul Aprins** și despre Părintele Daniil, publicate în presa vremii după 1990. Nu sunt toate. Sunt doar o parte din ele care ne-au stat la dispoziție și care dovedesc importanța mișcării Părintelui Daniil.

<sup>1</sup> **Rugul Aprins și temnița**, de Pr. Sofian Boghiu, Mănăstirea Antim, București.

După doi ani, fața Antimului era alta. Se statornicește aici și P. S. Laiu, care înființează Institutul Biblic în care se vor tipări cărțile și se vor lucra icoane și cruciulițe pentru front. Vechea Academie bisericească de muzică ce ființa până atunci mai mult în scripte, devine acum un factor activ de instrucție și practică liturgică.

Acest reviriment urma să fie încununat de venirea părintelui Ghiuș, și a părintelui Sofian.

Starețul locului era P. C. Vasile Vasilache, gospodar dinamic, neobosit și conferențiar dăruit.

Mai erau la Antim: pr. Dumitru Stăniloae, poate cea mai ilustră figură a teologiei, cum îl considera și Heidegger, primul traducător al Filocaliei într-o limbă modernă, original gânditor, apologetic și mistic, scriitor prolific, invitat și respectat în toate universitățile și academiile de specialitate din lume, pr. Petroniu Tănase, cu figură de ascet, astăzi starețul Schitului Prodromul de la Muntele Athos, pe care nu l-a părăsit nici pentru scaunul patriarhal, la care a fost chemat, preotul Adrian Făgețeanu, slujitor încercat, duhovnic dăruit și mult cercetat, azi liturghisitor la Mănăstirea Antim, pr. Felix Dubneac, psaltistul, cu studii desăvârșite la Teologie, Filosofie și Belle-Arte, astăzi la Arhiepiscopia din Detroit, fratele Pavel Lecca, respectat și cercetat de către credincioși până în vâgăuna de pe piscul de la Arnata.

Era apoi prof. Alex. Elian, bizantinolog recunoscut pe plan european, cazuist incomod, îmbinând erudiția și adevărul la tezaurul patristic cu o frazare de rector atenian; profesorul Alexandru Mironescu, chimist pe urmele atâtor chimiști profund creștini, ziarist și scriitor, autorul „limitelor cunoașterii științifice”; prof. Anton Dumitriu, aristocrat al spiritului, logician modernist și epistemolog original; prof. Virgil Stancovici, cu o deosebită aderență la filosofia creștină, conferențiar; Ion Marin Sadoveanu, zelos apărător al implicării creștine în cultura și arta modernă; Paul Constantinescu, prolificul compozitor, alt aristocrat al frumosului creștin, neuitatul autor al primelor oratorii ortodoxe despre Naștere și Patimile Mântuitorului; prof. Todirașcu, ingenuu, de o nefirească modestie, erudit, cu o rară disponibilitate de dăruire; Paul Sterian, studiosul enciclopedist cu vechi aderențe la Asociația studenților creștini români din 1928, frecventată de Sandu Tudor, de Mircea Vulcănescu, arhitectul Joja, Alexandru Elian și chiar de Eugen Ionescu-Sandu Tudor, lăsat înadins la urmă, era animatorul întregului grup, catalizatorul asiduu, expresie vie a puterii purificatoare a credinței, ziarist, poet, polemist temut, iar acum convertind toată puterea argumentației în explicitarea adevărului biblic; în sfârșit, doamna Olga Greceanu, din neamul cărturarilor boieri ortodocși, „*pelerin pe urmele pașilor lui Iisus*” și creatoare aici, la Antim, a mozaicurilor monumentale ce împodobesc azi pridvorul bisericii.

Unul care contribuise la îmbunătățirea Mănăstirii, era și Sandu Tudor, publicistul cunoscut al vremii, viitorul monah Agaton și mai târziu, Daniil Ieroschimonahul. Pe lângă ei se adaugă Paul Sterian și Anton Dumitriu.

Aici, în acest climat a poposit un monah, a cărui prezență avea să lase o amprentă de neșters asupra activității grupului. Acesta era Ivan Culâghin, descins cu un an în urmă din vestitele mănăstiri ale Rusiei. Ucenic, în tinerețe la Schitul Optina-Pustina, ținând de lavra Optina de la Nord de Moscova, călit în pravila și nevoițele marilor trăitori de dinaintea Revoluției din 1917, și după o viață de încercări vecină cu martiriul, Ivan Culâghin ajunsese duhovnicul Mitropolitului Nicolae de Rostov. Acela, prieten din timpul studiilor la Kiev, cu Patriarhul Nicodim Munteanu al României, fusese adăpostit la Mănăstirea Cernica în urmă cu un an, pentru a-i feri de urgia armatelor rusești care intrau. Din mica suită a Mitropolitului făcea parte și duhovnicul său. Acesta, aflând de existența focarului de cultură și trăire de la Antim, vine aici în toamna lui 1945, însoțit de un ostaș basarabean, care îi servea de translator.

Osmoza și fuziunea s-au făcut repede, sub semnul și cu binecuvântarea Harului care stăpânea atunci acolo.

Amândoi, noii veniți sunt luați în chilie și rămân acolo timp de aproape doi ani, adică

## Rugul aprins

până în ianuarie 1947, când vor fi arestați.

În 1946, grupul a mers la Mănăstirea Govora.

La 14 iunie 1958, grupul de la Antim a fost arestat.

### III.

„Grupul de la Antim, compus din mireni și clerici ortodocși, intelectuali universitari, trăiau în duh autentic creștin. Creștinismul nu era pentru aparținătorii „Rugului Arpins” un fenomen de cultură ca pentru alți filosofi români, în fond atei. Aprofundarea creștinismului nu era un rafinat joc intelectual, după cum nici acceptarea lui nu era o savantă concesie de circumstanță făcută pentru menajarea anumitor susceptibilități. Nu! Explorarea frumuseților lui se făcea dinăuntru. Acesta este termenul: dinăuntru, de pe poziția intelectualului care sesizase în sine tulburarea aceea premergătoare marilor revelații, aceea fecundă nostalgie a paradisului pierdut. Pentru el Mântuitorul nu era unul dintre marii, nici cel mai mare, ci era singurul, adevăratul Dumnezeu. Hristos era viu și lucra în ei, nu pentru că ei avuseseră norocul ca niște silogisme savante să li-l legitimizeze, ci pentru ca preexistând în sufletul lor unde îl aștepta de mult, acum li se descoperiseră lor, care îl căutaseră.”<sup>2</sup>

Tot de aici aflăm că în ianuarie 1947, părintele Ioan Culâghin și ostașul basarabean care îl însoțea, au fost luați și duși undeva în Rusia, unde li se va pierde urma.

Tot aici părintele Andrei Scrima a reușit să se ducă în Orient, la Benares. Iar un francez a scris despre mișcarea „Rugului Aprins” în presa de acolo. Și așa se face că la 14 iunie 1948, grupul de la Antim este arestat și astfel se încheie activitatea grupului „Rugul Aprins”. După aceea o vreme încă, într-un cerc mai restrâns cei rămași își continuă activitatea la Plumbuita. Grupul de arestați va lua ani de temniță, de la 5 ani — 25 ani temniță grea.

Mai aflăm tot din acest articol că au existat întotdeauna la Antim, printre cei care urmăreau discursurile, erau doi care raportau la securitate tot ce se întâmpla acolo. (Idem, pag. 34).

Iată climatul în care se desfășurau întâlnirile de la Antim. Era prezentată mistica rusă cu lămuririle Sf. Serafim de Sarov, cu cele ale lui Paisie Velicicovschi și neasemuita povestire a nobilului pelerin rus, plecat să experimenteze rugăciunea inimii, cu Marejcovschi deja amintit și cu Berdiaeff.

Subiectele? Voi aminti numai câteva: Isihasmul, Iisus Logosul întrupat, Păcatul originar, Scena și altarul, într-un ciclu de patru conferințe, Rugăciunea inimii, Exegeza smochinului blestemat, Medalioanele marilor mistici ai Filocaliei pe care pentru prima oară îi însera în cultura modernă părintele profesor Stăniloae.”

### IV.

„Rugul Aprins” l-a consacrat pe Moise, iar în Ortodoxie este considerată Sfânta Fecioară Maria. Așa a luat ființă, încetul cu încetul, mișcarea de la Antim. Numele mișcării, acela de „Rugul Aprins” l-a dat părintele Sandu Tudor sau Alexandru Teodorescu, publicist, care locuia la Antim, în turnul clopotniței. Ani de zile, duminică de duminică, la orele 17 începeau conferințele.

Se pare că la început a venit pe acolo și P.S. Nicolae Popovici de la Oradea, patriarhul nu a fost însă niciodată, iar conducerea Bisericii era stânjinită de această mișcare.

Motorul a fost Sandu Tudor, pe vremea aceea încă laic. Dar se știa că el a fost la Athos, și s-a întors de acolo ca de pe drumul Damascului, după ce inițial plecase să iscodească, să surprindă derogări de la canoanele monastice. El conducea un ziar și un avion,

<sup>2</sup> **Rugul Aprins al Maicii Domnului** de Dr. Nicolae Nicolau, pag. 35-36 în vol. **Din Documentele rezistenței**, nr. 4, editat de arhiva Asociației foștilor deținuți politici din România, 1992.

cu care avusese un accident, din care însă scăpase teafăr.

Părintele Daniil a avut puterea să aducă acolo 12 studenți.<sup>3</sup>

La 14 mai 1948 a început arestarea studenților, și așa s-au risipit toți în toate părțile.

Dr. Nicolau a fost arestat după 2 ani,<sup>4</sup> fiind trădat de un coleg. Acuzația sa a fost „crimă de uneltire împotriva ordinii sociale”, și apoi, acolo a aflat că la Aiud fusese adus și Sandu Tudor, pr. Ghiuș, pr. Stăniloae și pr. Felix. Antimul i-a dat, tânărului Nicolae, puterea să reziste 11 ani și jumătate.

În legătură cu „Rugul Aprins” se poate spune, încă, că e în așteptare, dar e încă devreme, întrebat care, a mai rămas acum din cei 12 studenți, și cei mai mari, dr. Nicolau a răspuns că au mai rămas șase: prof. Elian (mai trăia încă, deși avea 80 de ani), Î.P.S. Antonie Plămădeală, pr. Adrian Făgețeanu, pr. Nicolae Bordașiu și el însuși dr. Nicolau. În străinătate sunt: la Athos, arhim. Petroniu, iar în America, arhim. Felix Dubneac și arhim. Roman Bragă.<sup>5</sup>

---

<sup>3</sup> (A mai scris despre „**Rugul Aprins**” un tânăr pe nume Emanoil Mihăilescu, și Mihai Rădulescu: Consemnări despre „**Rugul Aprins**”, dintr-o convorbire cu părintele Dumitru Stăniloae, pag. 55—58).

<sup>4</sup> **Rugul Aprins**, de dr. N. Nicolau, în „România Liberă”, sâmbătă, 27 ianuarie 1996.

<sup>5</sup> „**Rugul Aprins**”, de dr. N. Nicolau, în „România Liberă”, sâmbătă, 27 ianuarie, 1996.

AMINTIRI DIN ÎNCHISOARE DESPRE PĂRINTELE DANIIL

ÎNALT PREA SFINȚITE,

În urma celor ce mi-ați cerut prin Arhiepiscopia din Suceava, vă răspund cele ce urmează, fie cunoscute de mine, fie povestite de alții.

Pe poetul Sandu Tudor l-am cunoscut numai din publicații.

Știu că redacta revista literară (Credința).

Știu că se gândea la o Mănăstire în care monahii să fie poeți, pictori, sau compozitori.

Adică la o Mănăstire de creatori în domeniul artelor.

Știu că l-am întâlnit pe Sandu Tudor, dar nu mai știu când.

Mai târziu am auzit că Sandu Tudor s-a călugărit și se află la Mănăstirea de pe Rarău.

Prin 1957, cu ocazia unui parastas al lui Ștefan cel Mare la Putna, starețul mănăstirii era părintele doctor în teologie Dosoftei Moraru, (cu teza despre viața Sfântului Serafim din Sarov).

Cu acea ocazie m-am întâlnit cu părintele Daniil de la Rarău, și am stat mai mult de vorbă într-un pridvor de la Mănăstire. Avea o înfățișare de schivnic în vârstă, liniștit și gânditor. Am vorbit despre poezia zilelor noastre de atunci *pe care nu o aprecia*. Apoi despre monahismul tot din acea vreme mai mult în tăcere. Când l-am întrebat cum se simte în haina monahală mi-a răspuns:

*În profunda viață monahală mă simt bine. Dar între oamenii zilelor noastre nu prea bine.*

Mai știu că la praznicul lui Ștefan cel Mare unde erau și mulți de la regiunea de partid Suceava, părintele stareț Dosoftei, a vorbit despre viitoarea Românie Mare, așa cum a fost. Și n-a trecut mult și părintele Dosoftei a fost arestat. Și a făcut și închisoare grea unde a folosit și greva foamei, care l-a îmbolnăvit.

Iar părintele Daniil de la Rarău își luase misiunea de a merge regulat la București unde avea un cerc de credincioși și studenți iubitori de teologie ortodoxă. Și odată coborând din tren la București pe peronul gării, 2 bărbați l-au întâmpinat și l-au invitat să meargă la miliție pentru câteva minute ca să dea o semnătură. *Și unul din ei i-a luat geanta ca să o ducă până la mașină.*

La miliție i s-a făcut percheziție. *Iar în geantă i s-au găsit manifeste politice.*

*Părintele Daniil a protestat spunând că nici geanta nici manifestele nu sunt ale lui. Cum de s-a făcut așa ceva și cine?*

Cu răspunsul că se va vedea, a fost arestat, apoi condamnat.

Eu am fost arestat mult mai târziu. Și dus la închisoarea Zarca din Aiud, acolo am auzit de la alții povestindu-se despre părintele Daniil de la Rarău. *Deținuții îi spuneau sfântul.*

Își împărțea puțina hrană cu cei bolnavi. În ascuns îi împărțea cu Sfintele Taine pe cei bolnavi și pe cei care doreau să fie împărțșiți.

Ducea o viață demnă și de mare sfințenie.

Acolo la Zarca s-a îmbolnăvit și a adormit în Domnul.

Ducerea la cimitir se făcea în același sicriu, în care-i duceau pe toți care mureau.

*La ieșirea pe poartă i s-a înfipt o suliță de fier în inimă ca să vadă dacă e mort sau nu.*

Apoi l-au dus la cimitirul deținuților *Trei-Plopi*.

În prezent peste acel cimitir se află cotețele de porci ale celor din orașul Aiud, pentru care foștii deținuți din părțile acelea, care mai trăiesc, luptă ca cimitirul să fie eliberat de cotețe.

Mai târziu când am trecut și eu pe la Zarca, se păstra printre tineri denumirea *deținutului Daniil numit Sfântul*.

Și când s-a săpat în curtea închisorii pentru a fi instalat nu știu ce motor electric, *tinerii*

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ

*care săpau au găsit un schelet cu lanțuri la picioare. Și credeau că acela este deținutul Daniil Sfântul.*

Ei nu credeau că el a fost dus la cimitir.

După ce am fost și eu eliberat, am primit de la părintele stareț Iachint de la Putna, *Imnul Acatist al Sfântului Rug*, alcătuit de monahul Daniil de la Rarău.

Acestea le știu și le-am scris.

Dumnezeu să vă binecuvinteze scrisul pe care-l găsim în cărțile Înalt Prea Sfinției Voastre, și să vă întâmpine cu sănătate și binevestiri în toate.

TEOFIL DUMBRĂVEANU,  
str. Veronica Micle Bl. L 6/5  
Suceava

## AMINTIRI DESPRE PĂRINTELE DANIIL

### IUBITE CRĂCIUN NICULCEA,

Mi-ai scris o scrisoare extrem de interesantă și care mi-a mers la inimă.

Mi-ai amintit de părintele Daniil (Sandu Tudor) care a fost stareț la Rarău iar mie mi-a fost naș de călugărie.

Mă bucur foarte mult că scrii atât de frumos despre el.

Tot așa l-am cunoscut și eu și voi încerca într-o zi să scriu despre el.

A murit într-adevăr în închisoare dar după arestarea lui cineva a avut grijă de ceea ce nu a fost confiscat și se pare că se află la un loc sigur și vor fi valorificate de istoricii spiritualității și culturii românești.

Voi încerca eu însumi să pătrund spre acele texte. Unii din cei care au stat în închisoare cu dânsul vor putea scrie desigur și despre suferințele lui de acolo și despre felul cum l-a mărturisit pe Dumnezeu.

Din cele scrise de frăția ta care i-ai fost ucenic, aș putea înțelege că ai fost în sală când i s-a judecat procesul sau cred că ți-a povestit cineva cum s-a desfășurat.

Oricum mărturiile pe care le dai sunt extrem de importante și când voi scrie despre el le voi folosi și eu.

Dacă ai și alte date despre dânsul, dacă cumva ți-au rămas unele manuscrise sau însemnări și dacă mi le-ai putea pune la dispoziție aceasta m-ar ajuta și mai mult să-i întregesc un portret.

Până atunci să-l păstrăm în inimă, să-l pomenim la rugăciuni și, de acolo de unde e să vegheze și el asupra noastră.

Cu binecuvântare,  
Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALA *Mitropolitul Ardealului*

## ÎNALT PEA SFINȚITE PĂRINTE,

Vi se adresează prin prezenta Niculcea Crăciun-Cornel, domiciliat în Sinaia, Calea București, nr. 10-A, bl. 13, sc. B, et. III, ap. 36 care între anii 1954-1958 am fost trăitor la Schitul Rarău și Sf. Mănăstire Slatina ca „frate” — paraclisier întru credință, dorind în acea vreme să mă călugăresc, și astfel să-L slujesc pe Dumnezeu după puterile mele.

În vremea cât am trăit la acest sfânt lăcaș, adevărata oază de credință în acele timpuri tulburi — viața mi-a fost vegheată întru smerenie și evlavie de Sf. Sa Părintele Stareț Daniil (SANDU TUDOR), om luminat de o mare bunătate și cucernicie, temător de Dumnezeu și trăind: clipă de clipă, cu sfințenie, după poruncile Domnului.

Pentru mine părintele Daniil a fost ca un adevărat părinte spiritual, duhovnic și

## Rugul aprins

îndrumător de fiecare ceas, în pașii pe care îi făceam pe drumul greu și aspru al înțelegerii înalte a chemării și menirii vieții de monah și de aceea îi sunt și îi voi fi recunoscător toată viața mea.

În numeroase prilejuri, Sf. Sa Părintele Daniil m-a binecuvântat pentru osârdia arătată în împlinirea, cu vrednicie a îndatoririlor ce le avem ca și în învățatura și pregătirea mea creștinească și morală încredințându-mi dorința sa de a-i da ascultare, ca să-i devin un vrednic urmaș întru lauda și slujirea Domnului.

Dar vremurile vitrege pentru Biserica noastră creștină, au făcut ca lucrurile să decurgă cu totul altfel.

Așa s-a făcut că în anul 1958, în urma unei înscenări diavolești, călugării schitului Rarău au fost învinuiți de legături cu cercuri străine, că aveau stații de emisie clandestine și altele, iar Părintele Daniil și unii monahi au fost arestați și li s-a intentat proces, fiind condamnați la ani grei de temniță.

Parte din monahi — cei mai tineri printre care și eu — am fost alungați din Mânăstire și siliți să reintre în viața laică.

La procesul înscenat, Părintele Daniil a avut o atitudine de demn apărător al credinței mărturisind convingerile și credința sa neclintită și încrederea că nici o încercare, oricât de grea, nu va putea smulge din sufletul poporului român sentimentele sale religioase creștine, subliniind că sfânta credință în Dumnezeu a fost aceea care l-a ajutat să biruie prin vremi și să-și păstreze ființa sa neabătută.

Părintele Daniil a fost condamnat la 25 de ani de închisoare și întemnițat la Aiud unde și-a sfârșit viața în anul 1963.

Am încercat, de atunci să aflu amănunte despre anii grei de temniță ai Părintelui Daniil și ai celorlalți monahi — despre sfârșitul său, precum și despre locul îngropării sale — dorind să-i aduc ofranda recunoștinței mele, pentru odihna sufletului său bun și drept.

Odată cu arestarea sa, autoritățile de atunci au ridicat și lăzile cu manuscrise conținând lucrări ale Părintelui Daniil — căci, precum se știe Sfinția Sa a fost un mare călugăr, un gânditor profund, un savant filosof și om de cultură, iar lucrările sale de mare valoare spirituală îmbrățișau domenii din cele mai variate ale gândirii, filosofiei, artei, istoriei, abordate cu temeiurile doctrinei creștine.

Față de cele mai sus arătate, vin în fața Prea Sfinției Voastre cu rugămintea de a le avea în atenție și a hotărî cele ce se cuvin săvârșite, astfel încât să se găsească manuscrisele Părintelui Daniil, să fie puse la loc sigur, și dacă se va putea să fie tipărite pentru a fi cunoscute și apreciate după marea lor valoare.

Vă mai rog stăruitor — dacă aveți posibilitatea să mă ajutați a cunoaște cât mai multe fapte din anii de temniță ai Părintelui Daniil (SANDU TUDOR), despre sfârșitul său și unde se află locul îngropării sale, să-i cinstesc după datina creștină și cuviința românească amintirea sufletului său curat, plin de sfințenie și bunătate.

Cu smerenie,  
CRĂCIUN NICULCEA

## CONVORBIRE CU PĂRINTELE ANDREI SCRIMA

Andrei Scrima, care avea 19 ani — de-o seamă cu mine — după ce a rupt-o cu Anton Dumitriu, Avramescu l-a trimis la Antim, să-l cunoască pe părintele Daniil. I-a spus că se țin acolo conferințe duminica după-masă. I-a spus, de asemenea, că acolo este un părinte Benedict. Părintele Andrei Scrima a venit acolo fără Avramescu. Întrunirile aveau loc într-o sală, care va fi după aceea, mai târziu, biroul meu.

M-am așezat pe un scaun și înainte ca părintele Daniil să-și înceapă conferința, am observat un om care nu avea talent propriu-zis de orator, dar care nu era banal, aproape niciodată nu era banal. Am însemnat că, prin ușa de la intrare, a intrat un părinte însoțit de o

doamnă rusoaică. Era un părinte interiorizat, care după ce vorbește Sandu Tudor, vine la mine, mă salută în rusește și mă îmbrățișează. Doamna se apropie și ea. Doamna mă întrebă cine sunt?, că părintele vrea să mă cunoască. Avea de dat nu de luat. Părintele îmi spune că dacă mă găsesc aici, înseamnă că am ales un drum, și această venire a fost începutul venirii mele la Mănăstirea Antim.

Era a doua sau a treia conferință acolo. Nici părinții de la Antim nu veneau încă. Nici Sandu Tudor nu locuia încă la Antim. Și părintele Ioan, care locuia la Cernica, și venea la Antim și uneori chiar dormea acolo.

Iată acesta a fost începutul, într-un anumit fel, de luare de contact. Sandu Tudor venea mereu acolo și astfel am început să merg și eu.

Din 1946, toamna târziu, a început acolo ciclul de conferințe. Deci mă duceam acolo foarte des și mi-aduc aminte că a doua sau a treia oară, am început să vorbim despre „pelerinul rus”, pe care începusem să-l citesc. Sandu Tudor era de multă vreme pe urmele pelerinului rus, pe care începusem să-l iubesc, iar el îl iubea încă din primul lui drum la Muntele Athos.

Astfel eu, prin pelerinul rus, am aflat pentru prima dată de Maxim Mărturisitorul, Grigorie Palamas, nu mai vorbesc de teologii occidentali. Și eram năucit de extraordinara putere a minții în căutarea de absolut, un absolut experimental și nu unul abstract, conceptual. Eu ignoram totul despre Ortodoxie, și mă plecam în fața acestei gândiri ultime, gândiri țintind spre un absolut experimental, nu un absolut filosofic, conceptual ca în filosofia occidentală.

Anton Dumitriu scrisese: *Orient și Occident*, care era un fel de simbol al cunoașterii. Eu ignoram că un Maxim Mărturisitorul, că un Grigorie Palamas, că un Grigorie de Nyssa era sub aceeași tradiție spirituală și același cifru metafizic, de un absolut trăit, nu un absolut numai proiectat sau conceptualizat teologic, și care era să cadă în istorie după aceea, în cultura occidentală.

A fost pentru mine, aceasta, o revelație incontestabilă, care m-a însoțit totdeauna, despre chenoza lui Dumnezeu care se continuă, nu numai chenoza în trup, dar chenoza în literă, chenoza în trupul lui doctinar pentru că, doctrina, învățătura este și trupul în desfășurare, după cum ai trupul Euharistic în învățătură, chenoza în trupul de cunoaștere, de doctrină. Aceasta are corespondență cu Sehina, care este Dumnezeu în literă. Și aceasta a fost, pentru mine și pentru ceilalți, descoperirea tradiției. Atunci am înțeles ce înseamnă predanie. Tradiția care trebuia primită cu adevărat. Eu am scris despre aceasta în unele din studiile pe care mi le-a dat mie. Paradas, în sanscrită, e ceva ce se dă pe deasupra. Scrisoarea părintelui Ioan pe care o citez de altfel, în parte, în studiile pe care ți le-am dat. De aici vine toată discuția dacă tradiția e sau nu autentică, canonic vorbind.

Hristos este prezent prin binecuvântare. Binecuvântarea nu are numai decât un sens moral sau un sens de condescendență de la superior la inferior, este un act de recunoaștere. Nu știu dacă sunt limpede în ceea ce spun. Eu interpretez un tropar. De unde sensul binecuvântării pentru Rugăciunea inimii. Eu cred că primul și cel mai intens loc era acesta, care în jurul părintelui Ioan, aduna pe pr. Benedict, Sandu Tudor, Al. Mironescu și așa îndrăzni să vorbesc și de mine, zice Scrima.

Am credința că nu mai există în București o asemenea estetică.



## ALTE ȘTIRI

El povestește modul în care i-a apărut Mișcarea lui Sandu Tudor. Numele său adevărat era Alexandru Teodorescu și era născut în 1896. Era un bărbat remarcabil la frumusețe, de-o eleganță vestimentară care ajungea să frizeze dandysmul, fiind căsătorit de trei ori, dar întotdeauna fără copii. El avea nostalgia cununiei unice, ca formă de realizare plenară a unui destin omenesc. „Avea o personalitate puternică, — zice domnul Șerbau Mironescu<sup>6</sup> —, pe care am întâlnit-o vreodată în viață, și care m-a marcat puternic încă din prima copilărie. Era prieten al tatălui meu, Alexandru Mironescu, și venea aproape zilnic în casa noastră, mai ales după ce tatăl meu a fost convertit la creștinism prin influența sa.” Și domnul Mironescu, tânărul, a văzut în el pe maestrul său spiritual. În el coabita o personalitate excepțională, care coabita cu o indicibilă duioșie, ceea ce îi dădea o anumită distincție, care era fără îndoială observată de toți cei care erau în jurul său. El era pentru refuzul oricărei jumătăți de măsură și-l vedea pe fiecare înscriindu-se alături de marii pustnici despre care avea, în mod evident, cunoștință. Pentru el credința era un „scandal al adevărului”, pentru că el nu era deloc un revoluționar ci, mai curând, un restaurator al semnificațiilor originare.

Nu era un convertit. Credința lui era înăscută, moștenită mai curând de la mama sa, pe care el o moștenește. După vagi studii universitare, niciodată isprăvite, s-a întors la publicistică în calitate de ziarist, înființând o Revistă. Dar, înainte de aceasta, a publicat la Revista „Gândirea”, a și participat la dezvoltarea acesteia. În 1925, a publicat un volum de poezii cu titlul de „Comornic”, care a și fost, de altfel, premiat de Fundația „Carol I”. Acest premiu i-a permis să călătorească, mai întâi, la Sf. Munte Athos. El spera să întâlnească, prin aceasta, izvoarele rugăciunii isihaste, care începea să prindă tot mai mult în spiritul său.

Încă din 1927 a adoptat un stil exclusiv religios, publicând „*Acatistul Prea Cuviosului Sfântul Dimitrie cel Nou, din Basarabov*”. L-a publicat în 1942 la București și în 1950.

Se publică „*Acatistul Rugului Aprins*”, la Madrid, iar apoi, prin anii 1950, tipărite tot la Madrid la Fundația Culturală Română, „*Acatistul Sf. Ioan Bogoslavul*” și „*Acatistul Sf. Calinic Cernicanu*”.

Către mijlocul anului 1930 a editat pe seama sa revistele: „*Credința*” și „*Floarea de foc*”. Tot atunci a dezvoltat și o intensă acțiune de pilotaj de amatori.

În anul 1930 a făcut o călătorie la Sfântul Munte Athos. A întâlnit acolo duhovnici cu viață îmbunătățită, dar ținta vieții lui era să se rezolve mai târziu. A urmat apoi, în anul 1936, retragerea de la Cernăuți, unde a fost invitat de Î.P.S. Mitropolit Tit Simedrea. Probabil atunci a fost și momentul când și-a structurat viitorul, organizându-și viața după idealul cel nou, pe care l-a trăit la Cernăuți. De altfel, de atunci încolo, viața lui s-a organizat la Mănăstirea Antim.

La Antim, în vremea aceea, era un grup de monahi cu totul remarcabili, refugiați din Basarabia. Astfel, era părintele Sofian Boghiu, Felix Dubneac, Veniamin Gavrilovici și Zaharia Gladun, care aduceau cu dânșii un stil deosebit de monahism basarabean, de o covârșitoare frumusețe. Tot atunci fusese adus în Cernica, Mitropolitul Nicolae de la Rostov și, împreună cu el, părintele Ioan Culâghin. Acesta avea vreo 60 de ani, și trăia experiența rugăciunii în chip desăvârșit. El deveni duhovnicul îndelung așteptat. Aducea cu el un suflu nou. Era cu ușile larg deschise în duhul „Pelerinului Rus”.

El puse în circulație, printr-un traducător de valoare, care era părintele Gheorghe Roșca din Basarabia, tot ceea ce se știa despre practicarea rugăciunii minții. El începu a-și da binecuvântarea, printre alții, părintelui Benedict Ghiuș și Sofian Boghiu. Și astfel, începu o colaborare strânsă cu ei, care a durat câțiva ani, până când părintele Ioan Culâghin a fost luat și dus în Rusia.

<sup>6</sup> Șerban Mironescu „*Rugul Aprins*” un mod de a retrăi Ortodoxia, în *Vestitorul Ortodoxiei Românești*, iulie, 1991, pag. 3.

În anul 1946, Sandu Tudor, întors din război, a devenit monah, schimbându-și numele în Agathon. Mai apoi, se stabili la Schitul Crasna din Gorj, după care plecă în Nordul Moldovei, fiind o vreme călugăr la Schitul Sihla, unde își schimbă numele în Daniil, iar de aici se mută la Schitul Rarău.

După anul 1948, cei care rămăseseră în București, se mai adunau încă la părintele Andrei Scrima sau la părintele Sofian, dar mai ales în locuințele particulare ale lui Alexandru Mironeacu și Constantin Joja.

Apoi în anul 1958, noaptea de 13-14 iunie, grupul care mai rămăsese în București profitând și de o vizită a părintelui Daniil, a fost arestat și acuzat de o „activitate subversivă împotriva ordinii sociale camuflată sub mască mistico-religioasă”.

Părintele Daniil nu s-a mai întors. El a murit în anul 1960, după un atac cerebral și a fost îngropat într-o groapă penitenciară comună.

Poetul V. Voiculescu a murit după eliberarea din detenție, la vârsta de 80 de ani.

### ROMAN BRAGA DESPRE „RUGUL APRINS”

Un bărbat de o remarcabilă frumusețe, de o eleganță vestimentară (în viața lumească) care ajungea să frizeze dandysmul, căsătorit de trei ori, fără copii. Căsătoriile le socotea niște nereușite, ba chiar eșecuri. În privința aceasta se considera un defavorizat, căci avea într-un fel nostalgia cununiei unice ca formă de realizare pleneră a existenței, la nivel omenesc. Era o personalitate extraordinară, cea mai puternică pe care am întâlnit-o vreodată în viață, și care m-a marcat considerabil, având în vedere că l-am cunoscut încă din prima copilărie.

Într-adevăr spune că l-a cunoscut la începutul anilor '30, ca cel mai important prieten al tatălui său, Alexandru Mironescu. Spune de asemenea, că tatăl său s-a convertit în acea vreme sub influența sa.

„Am văzut întotdeauna în el pe maestru nou spiritual. Personalitatea lui era de tip socratic, provocatoare; nu puteai trece pe lângă el fără a-l remarca sau fără a fi interpelat de dânsul, o brutalitate extremă coabita în el cu o indicibilă duioșie, căci refuzul jumătății de măsură constituia pentru el norma comportamentului de zi cu zi, o trăsătură constitutivă a temperamentului său. Agresiunea sacră pe care o desfășura împotriva cuiva, isprăvea întotdeauna, grație modului dinamic — cu care era dăruit — de a percepe pe celălalt, prin a propune de fiecare dată o posibilă devenire în credință, concepută — pe urmele marilor părinți ai spiritualității — ca un proces de creștere continuă, căci o credință stagnată este moartă, sau aproape. Pentru el această credință avea să rămână așa cum a debutat un scandal, „scandalul adevărului”, fără ca prin aceasta să răstoarne rutinele și obișnuințele pioase care au tendința să o sufoce, dacă ele n-ar fi fără încetare reînsuflețite. Nu era un reformator, un revoluționar, ci mai curând un restaurator al semnificațiilor originare.

Nu era un convertit; credința lui era înăscută — moștenită mai cu seamă de la mama lui, pe care o venera — însă cu el s-a petrecut o deșteptare, o intensă conștientizare a identității ortodoxe, cum s-a întâmplat de altfel și cu alți membri ai grupului, cu ocazia trecerii prin cercurile tinerimii creștine, mai ales prin ASCR (Asociația Studenților Creștini, filiala română a YMCA).

După vagi studii universitare, niciodată isprăvite, Sandu Tudor s-a întors la publicistică în calitate de ziarist și poet colaborator la revista *Gândirea* și participând la curentul de idei declanșat de aceasta. Între altele revista își propunea să dezvolte o nouă meditație asupra Ortodoxiei. În 1925 publică un volum de poezii intitulat *Comornic*, care i-a adus premiul Fundației Regale „Carol I”. Acest premiu i-a îngăduit să călătorească mai întâi la Sfântul Munte Athos, călătorie pe care a conceput-o ca pe o căutare a izvoarelor rugăciunii inimii care începea să dobândească un loc central în credința și preocupările sale spirituale.

Încă din 1927 a abordat poezia de factură exclusiv religioasă, scriind *Acatistul Părintelui nostru Sfântul Dimitrie cel Nou, boarul din Basarabov* —, publicat la București în

## Rugul aprins

1942 și 1950, *Acatistul Rugului Aprins*, publicat la Madrid în 1983, apoi prin 1950, *Acatistul Sf. Ioan Bogoslavul și Acatistul Sf. Calinic Cernicanul*, ambele tipărite la Madrid în 1987, de Fundația Culturală Română.

Către mijlocul deceniului '30 a editat pe socoteala sa revistele „*Floarea de Foc*” și „*Credința*”, reviste literare dar și de amplă dezbatere de idei sociale, politice, filosofice și religioase...

Ori în tradiția grecească, athonită, căreia țara noastră îi era tributară, predomina concepția că rugăciunea inimii ar fi o chestiune rezervată mai ales monahilor, asceților; se instalase în această tradiție un soi de esoterism. Așa îmi explic faptul că nu a putut găsi o dezlegare la această problemă nici în țară și nici cu prilejul călătoriei din 1930 la Muntele Athos, călătorie concepută ca o cercetare în acest sens. Acolo a întâlnit duhovnici cu viață îmbunătățită de la care s-a putut îmbunătăți spiritual — îi pomenea adesea — dar ținta esențială a căutării lui rămânea nerezolvată în fapt. Soluția avea să se întrevadă mai târziu.

Un moment important pe calea încheșării grupului l-a constituit și retragerea de la Cernăuți, unde Sandu Tudor și câțiva dintre viitorii membri ai Rugului Aprins fuseseră invitați și primiți de Tit Simedrea, mitropolitul de atunci al Bucovinei, un om de o remarcabilă cultură.

În acest timp era venit la Cernica Mitropolitul Nicolae fost al Rostovului, și el avea un ucenic, părintele Ioan Culâghin, care își găsiseră traducător pe părintele Gheorghe Roșca, preot basarabean care știa foarte bine rusește.

Rugăciunea lui Iisus, rugăciunea inimii, rugăciunea minții, rugăciunea neîncetată sunt termeni aproape echivalenți. A se vedea în legătură cu aceasta cartea semnată de „un călugăr al bisericii răsăritene”, *Rugăciunea lui Iisus*, Chevetogne, 1963. Islamul desemnează, pe de o parte, practica acestei rugăciuni, pe de alta, o literatură care descrie diferitele aspecte (tehnice, psihofiziologice, mentale, etc.) ale acestei experiențe. Principalele scrieri sunt reunite în culegerea grecească numită Filocalia, publicată la Veneția, în 1782 pe cheltuiala lui Ioan Mavrocordat, aparținător din familia fanariotă care a dat mai mulți principii ai Țărilor Române. Culegerea a fost tradusă la scurt timp în limba rusă de către Paisie Velicikovski, starețul mănăstirii Neamț. Traducerea integrală în română a fost începută în 1946 de părintele profesor Dumitru Stăniloae. Unele din scrierile filocalice fuseseră mai demult traduse și au circulat independent.

Concepea zborul ca pe un fel de experiență spirituală, cam în felul lui Saint-Exupery. Această pasiune era cât pe-aci să-l coste viața, aparatul intrând într-o bună zi în avarie la mai puțin de 80 de metri altitudine. Într-o astfel de situație, cum se știe, prăbușirea este iminentă; ca prin minune, pilotul scăpă însă teafăr. Sandu Tudor a avut sentimentul că în acea împrejurare a beneficiat de protecția cerească. Un sentiment similar a încercat ceva mai târziu, în timpul războiului, când, concentrat fiind pe front ca ofițer, a fost nevoit să ia unele măsuri severe împotriva malversațiilor unui aghiotant aflat în subordine; acesta, urmărind să se debaraseze de adversarul său, încearcă să-l ucidă. Într-o noapte el își descarcă arma pe fereastră în direcția în care știa că se află patul superiorului. În ajun însă, acesta avusese ideea, inexplicabilă, de a-l deplasa. După instalarea regimului comunist individul cu pricina îl reclamă pe Sandu Tudor ca persecutor al comuniștilor pe front. A urmat condamnarea la aproape un an de detenție administrativă (1948—1949) la Canalul de curând inaugurat, în cele din urmă a fost achitat și eliberat.

„Sandu Tudor” nu era un sistematic. Dar autorul spune mai departe cuvinte care îl scot din rândul simplilor cititori de biblioteci deranjate. El spune „însă fiecare cuvânt al lui era o temă de meditație”. „Despre prelegerile lui același autor spune că erau un dezastru, un amalgam de note încurcate.” Pentru că Sandu Tudor „avea o înclinație înnăscută către substratul tainic al lucrurilor, fapt care l-a apropiat de literatura Sfinților Părinți și de mistica vieții călugărești”.

Astfel Părintele Daniil a vizitat Sfântul Munte devenind acolo, atunci, omul cu o simțire deosebită a Duhului Sfânt.

În anul 1944 el era deja călugăr la Antim și s-a apucat să repara Mănăstirea. Ne spune mai departe părintele Roman Bragă că „era greu să stai în preajma lui”. Părintele Roman Bragă<sup>7</sup> spune că mișcarea *Rugului Aprins* a fost un vulcan mistic în România între anii 1945—1949, o reacțiune a elitei intelectuale într-un moment de criză.

Părintele Roman Bragă arată mai departe că două evenimente au concurat la influența *Rugului Aprins* printre studenții din România: 1. Traducerea Filocaliei și 2. Exodul Preoților ruși după bătălia de la Stalingrad. E vorba de începutul traducerii Filocaliei de către Părintele profesor Dumitru Stăniloae și de venirea în România a mitropolitului Nicolae al III-lea al Rostovului, coleg la Kiev cu Patriarhul Nicodim și cu el, veni printre alții și preotul Ioan Culâghin, care fusese înainte de revoluția rusească, la Mănăstirea Valaam de pe lacul Ladoga.

Despre rolul acestui preot, Ioan Culâghin, se știe. Apoi părintele Daniil după ce a petrecut un timp la Mănăstirea Antim din București, după ce a apărut un decret de desființare a tuturor Asociațiilor Religioase - Culturale și de orice fel, s-a dus mai întâi la Schitul Crasna din jud. Gorj. Acolo am fost și eu, ca și călugăr, după ce am fost obligat de situație să părăsesc Prislopul. Mai apoi părintele Daniil a plecat în Moldova la Sihla, și de acolo la Schitul Rarău.

### TOT ROMAN BRAGĂ DESPRE „RUGUL APRINS”<sup>8</sup>

Sandu Tudor nu era un sistematic. În expresia profesorului Alexandru Mironescu era „o bibliotecă deranjată”, însă fiecare cuvânt al lui era o temă de meditație. Prelegerile lui erau un dezastru, un amalgam de note deranjate, prin care se uita un minut fără să spună un cuvânt. Când credeai că a terminat, abia atunci începea. El avea o înclinație deosebită către substratul tainic al lucrurilor, fapt care l-a apropiat de literatura patristică și de mistică literaturii călugărești. A trăit printre oamenii bisericii, pe care-i critica în ziarul lui, „Credința”, mergând uneori până la șantaj. Ura superficialitatea. Cine nu avea rezonanțe duhovnicești, nu putea rămâne în cercul prietenilor lui.

Convertirea lui totală pentru cele duhovnicești s-a întâmplat în urma unei călătorii la Sfântul Munte. Acolo a întâlnit pe un călugăr vagabond, pe care l-a angajat să-l ducă în munte. Acesta i-a spus: „Dacă vrei să cunoști taina Muntelui Athos, pune-ți pantaloni lungi, lasă barba să-ți crească și vino cu mine, dar să faci ceea ce fac eu. Mulți vin ca dumneavoastră, să vadă bibliotecile, tezaurul sau Sfintele Moaște și se întorc acasă necunoscând nimic. Călugării nu descoperă tainele vieții călugărești turiștilor. Aceia vin și se duc așa cum vin. Așa că am mers cu părintele Averchie.” Se duse vestea că Averchie merge cu un călugăr foarte evlavios, practicant al Rugăciunii inimii.

A venit de acolo cu scăunelul, cu metoda respirației și cu toată taina rugăciunii interioare a isihaiștilor, luată nu din citit, din filocalii, ci direct de la meșterii anonimi ai zilelor noastre, călugării isihaiști. Acolo a înțeles Sandu Tudor că eu-l nostru este infinit și că în acest centru existențial al ființei noastre pe care călugării îl numesc „inimă”, în sens de „adânc”, există Dumnezeu și că Dumnezeu este pecetea personalității noastre. A înțeles astfel că rugăciunea este o stare și nu o activitate formală.

Pentru Sandu Tudor acum începe reconsiderarea culturii umane și a procesului intelectual, care având alte puncte de referință decât Dumnezeu din om, devin nu numai superficiale, ci chiar demonice.

Nu este o convertire teoretică. El spunea că pentru a putea intra în ordinea duhului, trebuie mai întâi să te „îndobitocești”, dându-le exemplul altui vagabond din „Povestirile unui pelerin rus”.

A ajuns la Schitul Sfânta Ana, acolo a început să plângă. Starețul Schitului i s-a adresat părintelui Sandu Tudor: „Frate Sandule, spune-mi ce făceai dumneata în lume, la ora

<sup>7</sup> Roman Bragă, *Rugul Aprins*, în *Revista Teologică „Lumină Lină”*, vol. II, nr. 1—2, Mai 1991, Episcopia Ortodoxă din America și Canada, tipărită în Chelsea, Michigan, U.S.A. de la pag. 117—128.

<sup>8</sup> „*Rugul Aprins*”, de Roman Bragă, în „*Cotidianul*” — supliment cultural, 22 martie, 1993.

## Rugul aprins

asta din noapte?” Prin mintea lui au început să treacă: Capșa, cluburi de noapte, cabarete pariziene, ședințe literare, petreceri, iar starețul i-a spus: „Noi, cei din Athos, avem o credință. Dacă mai ține Dumnezeu lumea, este pentru că la miezul nopții călugării se roagă.”

A restaurat cu banii lui chiliile și Paraclisul mănăstirii Antim, pictat de Nicolae Stoica. Și-a ales ca patron pe Sf. Simeon Noul Teolog, la fel de violent în raporturile lui cu formalismul Bisericii oficiale. S-a mutat în clopotnița mănăstirii, iar de acolo și-a organizat întâlnirile în biblioteca mănăstirii. Așa, Sandu Tudor devenise punct de atracție pentru intelectualitatea bucureșteană. A fost sfințit călugăr, după care s-a dus la Schitul Rarău, după ce a trecut prin Schitul Crasna, județul Gorj, și prin Schitul Sihla din Sihăstria.

Atunci, a scris despre el un articol, Olivier Clément, profesor la Teologia Sf. Sergiu din Paris. Iar în urma acestui articol a început să se intereseze securitatea. Apoi a urmat arestarea sa. Pedepsele au fost mari. Ieroschimonahul Daniil a luat 25 de ani, muncă silnică, și a murit în închisoarea de la Aiud ca martir.

Mie mi-au revenit, dintre lucrurile sale, icoana Maicii Domnului, pictată de N. Stoica, precum și un manuscris al unui Acatist original, cu corecturi personale. Poate că acestea m-au determinat să scriu rândurile de față.

### TOT DESPRE „RUGUL APRINS”

„Rugul Aprins” a constituit ocupația de bază a Mișcării de la Antim.

Numai instalarea prea rapidă a comunismului nu l-a lăsat să se dezvolte cum trebuie. Deși, el s-a dezvoltat, totuși, atât de mult, încât a putut constitui o mișcare de mare importanță pentru vremea aceea.

Ea a însemnat pentru Biserica română mult mai mult decât a voit. Pentru că mișcarea aceasta, înscrisă în literele preocupărilor duhovnicești ale vremii, a însemnat ceva foarte mult pentru spiritualitatea românească a epocii. Este un capitol important din mistica ortodoxă, pusă în valoare atunci în vremuri grele, cum se arătau a fi vremurile pe atunci la noi în țară. Nu era vorba de nici o noutate foarte mare, dar era vorba de o noutate tipic ortodoxă care se cerea, atunci, în gândirea ortodoxă.

Pentru că mistica aceasta, era vorba să fie o chemare din cele mai profunde cugete creștine care se vedeau în acea vreme, gata de a fi lipsite de orice libertate, chiar de libertatea esențială de a mai exista în cadrul bisericii ortodoxe. Și atunci, a trebuit să se facă apel la acea gândire creștină care, să poată rezista tuturor curentelor care nu urmăreau altceva decât moartea oricărui curent religios.

Ne aflam în acei ani, în care se lovea cu tot dinadinsul în gândirea ortodoxă a românismului. „Rugul aprins” a voit să pună în valoare ceea ce avea creștinismul mai profund, mai cu putere legat de originea sa și de rostul de a face misiune chiar într-o lume în care îi era interzisă existența.

Astfel, la noi, în România, tocmai în momentul în care se credea că nu mai există nici o putere, tocmai atunci a apărut „Rugul aprins”.

Persoana era controversată pentru că fusese, multă vreme, directorul unor ziare, dintre care unul se numea „Credința”, iar celălalt „Floarea de Foc”, și care i-au dat celui ce le onora cu direcția, puterea de a se rupe de ele și de a încerca, prin „Rugul aprins”, o mai profundă mișcare spirituală de care era tocmai nevoie în gândirea românească.

Acest om a fost Sandu Tudor, care era deja cunoscut în presa românească, deși cunoscut într-un fel care nu i-ar fi indicat măsura nouă, aceea de a pune bazele unei mișcări ortodoxe de asemenea valoare, precum a fost „Rugul aprins”. A fost nevoie, în decursul anilor, de o transformare extraordinară care să-l facă să-și uite de ziarele lui anterioare și să se apuce de predica care era, în același timp, o mișcare spirituală, aceea a „Rugului aprins”.

Sandu Tudor nu era, de fapt, un foarte bun sistematician. Era, cum îi zicea unul din cei care s-au alăturat mișcării lui, profesorul Alexandru Mironescu, o „bibliotecă deranjată”. Era

un fel de a zice despre el că știa foarte multe lucruri, dar care nu le putea stăpâni, în așa fel, încât să scoată ceva bine definit. Era, însă, aceasta numai o părere despre felul lui de a fi. Pentru că, în realitate, fiecare cuvânt al lui era cu sens, profund și rupt din ceea ce am putea numi existența personală a vremurilor aceleora. Dar nu era tocmai așa. Pentru că el reușise, printr-o îndelungă cercetare, să ajungă la miezul lucrurilor. Tocmai de aceea el știa să spună lucruri interesante și să-i facă pe ceilalți să-l urmeze în gândirea lui.

Desigur că, la început, îi plăceau scandalurile bisericești și literare. Dar, în timp, și datorită schimbărilor epocii, el a știut să se rupă de sine, cel din trecut, și să apeleze la un nou om, care era preocupat de noua problemă a epocii. De aceea, el se încurca, încă, în modalitățile lui de apropiere a oamenilor în ceea ce le spunea. Era, desigur, greu pentru oameni să-l înțeleagă. Era, însă, mai greu pentru acei care veneau în minte cu filosofia lui de la cele două ziare. Și ei vedeau, mai degrabă, noutatea extraordinară pe care o conținea învățătura lui față de ceea ce fusese înainte, când unii oameni îl cunoscuseră altfel.

De altfel, se întâmplase, în sufletul lui, o adevărată convertire spirituală, de care, prietenii lui mai vechi erau cumva obligați să țină socoteală. Și, tocmai de aceea, amesteca în vorbirea lui cea nouă, lucruri vechi care se petrecuseră pe când conducea cele două ziare.

De altfel, tocmai aceasta e marea minune care s-a făcut cu dânsul. Că nu mai pomenea, acum, de omul cel vechi. Prin tot ceea ce făcea, era într-un tot un om nou, un om dăruit noii descoperiri care i se făcuse. El fusese, de altfel, în muntele Athos, unde începuse transformarea lui.

Eu cred că totul se datorează, în structura lui, acelei călătorii pe care a făcut-o la muntele Athos.

Odată ajuns acolo, nu prea știa cum să se comporte. De altfel, putem crede, cum îl știm îndoielnic, că s-a dus spre muntele Athos cu gând foarte diferit. Acolo însă, a întâlnit, de la bun început, un călugăr care trăia muncind pe la diferiți alți călugări, care era un fel de „trăistar”, adică tot ce avea el, avea în traistă și tot ce câștiga el, punea tot în traistă, cu care umbla din mănăstire în mănăstire. Trebuie să înțelegem, însă, că aceasta era un fel de nevoiță a lui, care își va fi dat roadele ei. Călugării nu descoperă tainele vieții călugărești turiștilor. Aceia cum vin, așa se și duc. Pe monahul acesta îl chema Averchie. Lui Sandu Tudor i-au plăcut propunerile lui și, luându-l împreună cu el, a plecat să viziteze muntele.

Așa că, și-a început vizita mănăstirilor cu un „director” de conștiință care l-a ghidat în cele mai mici amănunte. Intrau într-o mănăstire, nu înainte de a face trei metanii și apoi, alte trei metanii la intrarea în biserică, iar în momentul în care intrau, se duceau pe rând la toate icoanele, le sărutau, de la ușă până la altar, în felul acesta, starețul era avertizat de călugării lui, care-l urmăreau, și știa că are de-a face cu un vizitator evlavios. Se zvonise deja, în tot muntele Athos, că monahul Averchie umblă din mănăstire în mănăstire, cu un vizitator important și foarte evlavios. De altfel, se făcuse cunoscut de-acuma peste tot, și călugării din Athos și-au deschis inimile în legătură cu practica rugăciunii. Așa se face că i-au făcut rost de scăunel, l-au învățat metoda respirației și întreaga tehnică a rugăciunii minții. Așa i-au deschis inima spre cunoașterea călugărilor isihăști din muntele Athos, pe care el a început a-i imita.

Acolo a înțeles Sandu Tudor, care de fapt, nu era încă părinte, ce înseamnă inima, care avea un sens profund pentru viața noastră duhovnicească.

Așa a învățat ca, plecându-și capul în piept, să rostească în ritmul respirației: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul.”

Sandu Tudor a avut parte de o reală convertire în materia rugăciunii. El o spunea după învățăturile din „*Povestirile Pelerinului Rus*”.

Aici, în munte, a început el să facă încetul cu încetul rugăciunea minții, până când a reușit să se desprindă din el tot ceea ce însemna până atunci altceva și care, acum, încetul cu încetul devenea o obișnuință a sufletului său.

Se întoarse în țară și avu surprinderea să găsească aici tot ceea ce găsisese și la Sfântul Munte Athos. În 1944, el se înscrie în rândul fraților de la Mănăstirea Antim. Avea încă destui bani. Așa că, cu dâșii, a renovat chiliile și Paraclisul mănăstirii, care era pictat de

Nicolae Stoica.

S-a instalat el însuși într-o cameră pe care și-a pregătit-o acolo, sub clopote, a întemeiat Asociația „Rugul Aprins”, și s-a așezat sub îndrumarea Sfântului Simeon Noul Teolog. Stareț al mănăstirii era, pe timpul acela, părintele Vasile Vasilache. Așa își apropie pe cei mai tineri, în care nu prea găseai de la început ceea ce ai fi voit. Și începu, astfel, pregătirea duhovnicească a tuturor celor care i s-au apropiat. Așa, încetul cu încetul, el deveni o personalitate puternică, care se făcu cunoscută în București și, mai mult decât atâta, chiar urmată.

În special, o anumită parte din intelectualitatea bucureșteană i se alătură, și așa, deveni părintele duhovnicesc al unui grup important de intelectuali, printre care se numărau: Ion Marin Sadoveanu, Alexandru Mironescu, Paul Sterian, Anton Dumitriu, poetul și dr. Vasile Voiculescu, dr. G. Dabija, arhit. Constantin Joja și alții, toți aducându-și soțiile și prietenii, cu care Sandu Tudor începu o adevărată mișcare.

Deci, li se explică tuturor de ce se numea gruparea „Rugul Aprins”,<sup>9</sup> arătându-le că este un simbol clasic al Maicii Domnului. Și atunci, când gruparea începu a-și căpăta sens, tocmai atunci, se făcu prezentă în România și vocea războiului. Căci țara era ocupată de comuniști și aceștia voiau să pună mâna pe tot sufletul românesc, și să-l dezbrace de orice legătură cu ceea ce însemna spiritul. Așa și-a făcut în țară, prezența, spiritul sovietic, care voia să facă să dispară orice era important pentru sufletul românesc. Tocmai atunci se înmulțeau toate curentele, care de care mai împotriva bunului simț. Părintele Arhim. Roman Bragă explică cum, pe vremea aceea, avea coleg de facultate pe P.C. pr. Nicolae Bordașiu, și au încercat să organizeze o Asociație a Studenților Ortodocși (Athos): „Ne-am dus cu actele acestei Asociații, la părintele Sandu Tudor. El ne-a luat actele și ne-a zis: „Aduceți-i pe băieți, aici la Antim.”

Sfinții părinți erau oameni practici: post, metanii, spovedanie, împărtășire, nu vorbe goale. Ne-am dat seama astfel, că numai așa ne vom găsi într-o ordine sufletească, dacă vom porni după Sf. Apostol Pavel, care zise: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine.”

Tocmai atunci își începuse, la Facultatea de Teologie din București, un curs de Mistică Ortodoxă, părintele prof. dr. Dumitru Stăniloae. Acest curs a fost, pentru studenții teologi din vremea aceea, un adevărat eveniment. El se axa pe rugăciunea lui Iisus, sau rugăciunea inimii, sau pe *isihasm*. Am observat că acesta era bine păstrat, în taină, de cei care-l practicau. Totuși, pentru grupul de la Antim, el devenise acum o metodă de vindecare a omului modern, a cărei dramă era fuga de sine și de o confruntare cu Dumnezeu.

Tocmai atunci se așezase la Mănăstirea Antim, Mitropolitul Nicolae al III-lea al Rostovului. Printre ucenicii acestuia era și un părinte, Ioan Culâghin, care trăise, mai înainte de Revoluție, la Mănăstirea Valaam de pe lacul Ladoga.

Acest părinte avea cu dânsul un manuscris intitulat *Sbornic*, alcătuit de egumenul Hariton de la Valaam, despre însemnătatea rugăciunii lui Iisus și despre practica ei. Al doilea volum era intitulat „O convorbire între un călugăr și un preot de mir, despre practica rugăciunii”.

Manuscrisele i-au fost traduse de viețuitorii de la Antim și au devenit cărțile cele mai importante ale lor. Preoții care au venit cu el și s-au refugiat la Mănăstirea Cernica, au avut o soartă tragică. Au fost luați, judecați și condamnați la moarte. Tot atunci și părintele Ioan Culâghin, împreună cu ucenicul său, caporalul basarabean, au fost arestați și deportați în Rusia.

---

<sup>9</sup> „Rugul Aprins” sau despre întâlnirea culturii române cu mistica ortodoxă”, apărut sâmbătă-duminică, 9—10 august 1997, nr. 43 în ziarul Monitorul, Anul VII, nr. 184 (1856, director gen, Daniel Condurache, red. șef Toni Hrițac, Subredacția Pașcani).

ALTE ȘTIRI DE LA ROMAN BRAGĂ<sup>10</sup>

Mișcarea *Rugului Aprins*, inițiată de Sandu Tudor era ca și el, o persoană foarte controversată în Istoria culturii și a Teologiei românești. Sandu Tudor își făcuse o educație mai mult singur. Tatăl lui era președintele Curții de Casație și în felul acesta avea bani pe care să-și sprijine singur educația. După cum spunea Prof. Alexandru Mironescu, „fiecare cuvânt al lui era o temă de meditație. Prelegerile lui erau un dezastru, un amalgam de note încurcate, prin care se uita un minut fără să spună un cuvânt. Când credeai că a terminat, abia atunci începea”. Era un ziarist căruia îi plăceau șantajele, pe care de altfel le făcea în ziarul lui *Credința*.

Se duce în Athos să vadă cum stau lucrurile acolo, cu gândul secret de a-i pătrunde șmecheriile. A întâlnit un monah Averchie, care i-a schimbat îmbrăcămintea: din pantaloni scurți, în pantaloni lungi, l-a luat cu el să viziteze schiturile, dar l-a sfătuit cum să facă exact ca el, să nu trezească bănuiele.

Așa a vizitat toate mănăstirile, făcând trei metanii la poartă. Apoi mergând la fiecare mănăstire au făcut la fel, bineînțeles urmând același canon și în biserică, făcând adică metanii la fiecare icoană. Și așa făcând peste tot, călugării de peste tot îl observară, în felul acesta el făcu pe toți călugării să-și deschidă inimile și să-i vorbească de *rugăciunea inimii*. Așa se iniție în rugăciune, cu scăunelul după el, și așa învăță cum să zică: „*Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul.*” Și așa cu fiecare rugăciune și metanie, se înscăuna în el *rugăciunea lui Iisus*.

Astfel, se întoarse în țară și, în 1944 se închinovie la Mănăstirea Antim din București, unde deveni frate cu scopul de a deveni monah. Așa se mută în clopotnița mănăstirii Antim.

Această mișcare a fost un *vulcan mistic* în România, între anii 1945—1948. „Mișcarea a început dintr-o angoasă, din teama că ne pierdem ca oameni, ca entități spirituale în lumea aceasta pe care Dumnezeu și-a pus pecetea Ființei Lui.”

Tot atunci se înmulțiseră centrele de mișcări spiritiste de tot felul.

Tot pe vremea aceea începuse la București, la Facultatea de Teologie un curs de mistică a părintelui Stăniloae, care numea această disciplină *isihasm*.

Tot pe atunci a fost adus din Rusia mitropolitul Nicolae al III-lea al Rostovului și, împreună cu dânsul veni și un călugăr care se numea Ioan și care fusese în tinerețea lui la Mănăstirea Valaam. Acest călugăr era Ioan Culâghin, și avea cu el două manuscrise din sfinții rugători ai inimii. Unul era un *Sbornic*, alcătuit de egumenul Hariton din Valaam, iar al doilea era intitulat „*O convorbire între un călugăr și un preot de mir despre practica rugăciunii*”.

Pe la sfârșitul anului 1947, călugării au fost arestați și deportați în Rusia. Sandu Tudor s-a dus în cele din urmă la Schitul Rarău. Mulți călugări s-au realizat în acest timp, deși au trebuit să se despartă de centrul de la Antim.

Unul din ei a ajuns mitropolit al Transilvaniei, *Antonie*. Tot pe atunci prof. de la Paris, Olivier Clément, a scris un articol intitulat „*L'Église Roumaine et le Buisson Ardent*”, care a făcut ca statul român să se intereseze de membrii grupului și să-l aresteze. Drept urmare guvernul a luat măsura să elimine din mănăstiri pe călugării mai tineri de 55 de ani, și pe maicile mai tinere de 50 de ani.

Părintele Daniil a fost condamnat la 25 de ani muncă silnică, pentru practica rugăciunii isihaste.

---

<sup>10</sup> Arhim. Roman Bragă, *Mănăstirea „Adormirea Maicii Domnului”*, Rives Junction, S.U.A., 1991, apărut în românește în pag. Monitorului din 9—10 august 1997, nr. 43.



DESPRE „RUGUL APRINS” DE GEORGE S. UNGUREANU<sup>11</sup>

Autorul povestește cum a făcut prima vizită la Schitul Rarău, unde părintele Daniil se găsea, pentru acea vreme, acolo. Un călugăr tânăr, pe care l-am întâlnit, ne arată unde se află părintele Daniil. Am bătut la ușă. Impunător ca fizic, cu prestanță de intelectual, deosebit de frumos, cu ochi pătrunzători de vultur, cu barbă albă, lungă, bine îngrijită.

— „Sărut mâna, părinte stareț”, îi zicem noi.

— „Dumnezeu să vă binecuvinteze”, și ne pofti înăuntru, într-o chilie strâmtă, ocupată mai mult de jumătate de o masă și câteva scaune. Pe masă se găseau tot felul de cărți, precum și Sfânta Scriptură.

— „Dacă nu vă supărați dumneavoastră, de unde ați apărut aici, la ora asta, în plină iarnă? De bună seamă că aveți necazuri mari. Cine sunteți? Aveți vreo legitimație asupra dumneavoastră?” ne întreba bănuitor, apoi continuă:

— „Cred că ați auzit și d-voastră că, în aceste timpuri, pe munți, se află oameni urmăriți de securitate. Eu n-aș vrea să fiu cercetat din cauza d-voastră.” Îi dăm buletinele, el le luă și apoi le trecu într-un registru.

— „Ei, făcu el, acum spuneți-mi ce necazuri v-au adus până aici, ce aveți pe suflet.”

— „Părinte stareț”, încep eu vorba, torcându-i pe-ndelete caietul durerilor mele. Mă ascultă și mă urmărește și, în același timp, mă studiază. La urmă îmi pune întrebare:

— „Dumneata ai auzit de pilda lui Iov? Ai auzit câte a pățit el? La câte încercări a fost pus de Dumnezeu, să-i vadă tăria credinței? Iov nu s-a răzvrătit, nu s-a desprins în deznădejdea lui de Dumnezeu și Dumnezeu, văzându-i tăria credinței, i-a refăcut viața mult mai frumoasă ca înainte.

Cel iubit de Dumnezeu este pus la încercări. După cele ce mi-ai mărturisit, îmi vine să cred că dumneata ești încercat de Dumnezeu pentru a duce o altă viață.”

Obosit peste măsură, fără judecată, dau drumul la un răspuns necugetat, ieșit din călcăie, nu din cap.

— „Poate, zic eu, nu s-o fi întâmplat cu Iov chiar așa totul, cum stă scris în Biblie!”

La acest răspuns de copil naiv, starețul sări de pe scaun ca mușcat de șarpe, cu barba despăcată-n două, vărsând scânteii pe ochi, se îndreptă spre ușă, o deschise larg, strigându-ne:

— „Ieșiți afară! Plecați imediat de aici! Sunteți aduși de diavol să-mi tulburați liniștea! Plecați unde știți, aici nu vă primesc!”

În fața acestei situații, pentru o clipă, ne-am pierdut. Ce ne facem? Unde ne ducem la ora aceea? Întuneric, zăpadă mare, frig, lupi, — ce ne facem? Apoi, starețul se liniști pe loc, închise ușa și se îndreptă spre sertarul mesei, de unde scoase un dosar cu acte.

— „Dumneavoastră veți fi crezând că aveți de-a face cu starețul Ilisei! Eu nu sunt starețul Ilisei, eu sunt acesta.” Și începu a ne pune înaintea actele lui de studii și ocupații, până la intrarea lui în monahism.

Starețul Ilisei, fără nici un fel de școală, murise acolo.

Din actele ce ni le puse în față, am aflat că starețul se numește Daniil ca monah, numele lui este Alexandru Teodorescu, născut la Ploiești, unde tatăl său îndeplinea funcția de președinte al Curții de Apel. A fost căpitan de vas și, în al doilea război, căpitan de aviație. A fost publicist și profesor, scriind sub pseudonimul *Sandu Tudor*.

Când am dat cu ochii de acest pseudonim, mi-am și adus aminte de revista „*Credința*”, pe care el o scotea pe la începutul deceniului trei din acest secol. Sandu Tudor era director și ataca uneori oamenii de cultură. După ce s-a prezentat, starețul s-a liniștit și a început să mă mustre:

— „Dumneata te îndoiești de cuvântul Sfintei Scripturi? Te îndoiești de cuvântul lui Dumnezeu? Auzi, domnule! Când sute de milioane își pun tot felul de întrebări asupra acestei sfinte cărți, dumneata o iei drept poveste? Greșești, domnule! Sfânta Scriptură conține

<sup>11</sup> „Părintele Daniil, Rugul Aprins”, de George S. Ungureanu, în „Candela Moldovei”, nov.-dec. 1998.

cuvântul lui Dumnezeu, dat nouă prin Duhul Sfânt. Pentru ea, în decursul timpului, s-au purtat războaie, au fost frământări omenești. Au murit oameni arși de vii, pe rug, răstigniți, mâncați de fiare sălbatice! Au murit oameni și s-au mântuit oameni. În lumea aceasta totul poate să dispară, în afară de cuvântul lui Dumnezeu care este veșnic. Meditează și vei avea numai de câștigat.”

— „Părinte stareț, eu nu m-am îndoit niciodată de cuvântul lui Dumnezeu din Sfânta Scriptură. Cred în existența lui Dumnezeu și în cuvântul Lui. V-am dat un răspuns necugetat cu privire la pilda lui Iov. Oboseala mi-a lenevit cugetul, eu m-am gândit la cu totul altceva.”

— „Bine, bine, vom mai sta noi de vorbă, acum duceți-vă la culcare.” Sună un clopoțel și îndată veni un călugăr.

— „Du-i pe dumnealor în chilia „x” și fă foc ca să le fie cald.” Apoi se adresă nouă:

— „Vom mai sta mâine de vorbă. Noapte bună!”

A doua zi, numai noi fiind în biserică, ne-a ținut o predică de câteva ceasuri, am fost purtați prin toate religiile pământului, cu doctrinele și filosofii lor, cu exemple și comparații. Pe la ora 16 am fost trimiși să luăm masa cu călugării.

Părintele Daniil ne întrebă când plecăm și dacă nu vrem să luăm parte la slujba de noapte. După masă ne-am retras în chilie, până când se auzi o bătaie în ușă și rugăciunea: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, pentru rugăciunile Maicii Tale și ale tuturor Sfinților, miluiește-ne pe noi!”

A doua zi am plecat de la Schitul Rarău. Mi-a zis:

— „Dumneata nu te cunoști. Cere-i lui Dumnezeu să-ți lumineze calea spre eu-l dumitale, să-ți întărească credința. Roagă-l, ca un copil, să-ți întărească credința, că fondul sufletesc îl ai bun. Să știi că-n mine ai un prieten. Mergeți cu Dumnezeu.” După aceea, i-am dat adresa și venea adesea pe la mine. Odată l-am întrebat:

— „Părinte stareț, curiozitatea mă înghesuie să vă pun o întrebare. Ce motive serioase ați avut ca să renunțați la bogăție și onoruri, pentru a vă duce viața în monahism. Ce motive v-au determinat să vă călugăriți?”

— Da, îți răspund cu plăcere. Eu în viață am avut totul, puteam să trăiesc singur. Am călătorit, ca marinar, pe toate apele globului și am poposit săptămâni și luni prin marile porturi ale lumii. Apoi, ca director de ziar — îl vindeam într-un tiraj de unasutămii de exemplare —, mi-am cumpărat avion și într-o zi s-a stricat și m-am rugat lui Dumnezeu să scap cu viață. Am scăpat. Iar odată, în război, un plutonier și-a pus în gând să măucidă. Dar tocmai în acea noapte mi-am mutat patul. Așa am scăpat.”

## MIHAI RĂDULESCU DESPRE CUVÂNTUL LUI DUMNEZEU ÎN PUȘCĂRIE<sup>12</sup>

Ion Marin Sadoveanu care ne-a citit manuscrisul său mărunț și îndesat, scris cu penița care prezenta într-o înfățișare excelentă scena martirajului Sfântului Ioan Botezătorul. (...) Arhimandritul Haralambie Vasilache cu prezentarea sa filosofică a Adevărului absolut, Paul Sterian a înfățișat viața a doi sfinți, în două ședințe.

Nu pot uita adâncimea analizei psihologice în care a înfățișat viața sfintei mare mucenițe Anastasia Fecioara, izbăvitoare de otravă, pe care Biserica noastră o sărbătorește la 22 decembrie.

Apoi, altădată a prezentat „*Războiul nevăzut*” al Sfântului Cuvios Paisie cel Mare din Egipt, cu tot tezaurul lui de învățături (...). Spre această bogăție de dăruire a sfinților năzuia însuși Paul Sterian, pe care noi pe drept îl socotim ca pe un Mecena, pentru multele și frumoasele realizări de la Mănăstirea Antim. La fel se înfățișa în comuniunea celor din cercul literar de la Antim, scriitorul Sandu Tudor, care scânteia cu un spirit critic în bogăția sa de

<sup>12</sup> „Cuvântul lui Dumnezeu în pușcărie”. IV. *Preludiu la Rugul Aprins*, de Mihai Rădulescu, în „Vestitorul Ortodoxiei”, iulie 1993.

## Rugul aprins

cunoștințe în spiritualitatea creștină și necreștină a lumii contemporane (...) Cât privește pe Alexandru Mironescu — Codin, cum îi spuneam noi, venea cu prestigiul său universitar, cu probitatea sa științifică și filosofică, dovedită cu prisosință în cartea ce-i apăruse în acest timp „*Limitele cunoștințelor exacte*” pe care o ilustra în chip cu totul obiectiv — cum forțele înseși se distrug unele pe altele și sfârșesc așa precum ele au avut și un început” (p. 22—24). De fapt cartea lui se intitula „*Limitele cunoașterii științifice*”.

CUVÂNT ÎNAINTE LA  
ACATISTUL RUGULUI APRINS AL MAICII DOMNULUI

*Fost-a binecuvântarea lui Dumnezeu peste capitala României prin ființarea duhovnicească a mănăstirii Sfântul Antim în toată perioada de dinainte de decembrie '89 și, bineînțeles, după aceea.*

*Aici, tot bucureșteanul ce voia să se adape la izvorul credinței, găsea apa duhovnicească atât de necesară echilibrului vieții sale. S-a slujit și se slujește Sfânta Liturghie în fiecare zi, iar chipul blând și sfatul bun al Părintelui Sofian aduce în sufletul zbuciumat al multora pacea cea mult căutată.*

*În Mănăstirea Sfântului Antim, într-o vreme când neamul românesc pășea pe drumul răstignirii sale, de peste patruzeci de ani, a fost creat IMNUL ACATIST LA RUGUL APRINS AL MAICII DOMNULUI.*

*Scris de poetul Sandu Tudor, ce a fost călugărit la Mănăstirea Sfântul Antim sub numele de Agaton și a murit în închisorile comuniste, Acatistul la Rugul Aprins concentrează în stihurile sale dorul sfâșietor al omului după Dumnezeu, întâlnirea în iubire a celor două inimi, a lui Dumnezeu și a omului, încă din această lume ca o pregătire tainică a Împărăției Cerurilor.*

*Învățătura creștină în cea mai autentică formă a ei, descrierea universului tainic al lumii lăuntrice, acordurile poetice ce izvorăsc dintr-o limbă românească a vechilor cazanii, toată această bogăție a misterului creștinesc și românesc se găsește înmănunchiată într-o rugă de laudă dedicată Maicii Domnului în Imnul Acatist al Rugului Arzând.*

*Avem încredințarea că cine va citi, rugându-se, acest acatist va simți fiorul celui rănit de dragostea lui Hristos, va cunoaște, prin experiență, că adevărul iese la iveală în baia suferinței și se va strădui, nu să schimbe lumea, ci să se transforme pe sine, transformând astfel lumea.*

Episcop TEOFAN SINAITUL  
Vicar Patriarhal

IMNUL ACATIST LA RUGUL APRINS AL MAICII DOMNULUI

CONDAC I

Cine este Aceasta, ca zorile de albă și curată?  
E împărăteasa rugăciunii, e Rugăciunea întrupată.  
Stăpâna Porfirogenetă și Doamnă a Dimineții  
Logodnica Mângâietorului, Preschimbător al vieții!  
Spre Tine noi alergăm, arși, mistuiți de dor!  
Ia-ne și pre noi părtași ai Sfântului munte Tabor.  
    Și fă-te și nouă  
    umbră și rouă,  
    Tu, adumbrirea  
    de dar,  
    să-și afle și firea noastră înnoirea  
    din zămislirea  
    de har.  
Ca să-ți strigăm cu toată făptura  
    într-o deplină închinăciune,  
Bucură-te tu Mireasă  
    urzitoare de nesfârșită rugăciune!

ICOS I

Fecioară a neînseratului Veac, Sfântă, Maică a Luminii!  
    ascultă-ne și pre noi ce din păcat,  
    nevrednicii fii ai tinii!  
Prea blândă, bună, prea Sfântă Fecioară!  
    Cheia Domnului Iisus!  
Dezleagă-ne blestemul ce ne-nzăvoară,  
    deschide-ne „Calea de Sus”,  
Ca din aprinsa descoperire,  
arcanе doritului Mire  
    și noi să putem cânta,  
    așa cum Moisi dezlegat de sanda,  
    cu fața-n văpaie de Rug  
    fierbinte de har Ție îți striga  
    unele ca acestea în amurg:

*Bucură-te Tulpină de lumină a Rugului nemistuit!*  
*Bucură-te Rouă Creștină prin care Dumnezeu s-a ivit!*  
*Bucură-te Inel al unui foc ce-i mai presus de cer!*  
*Bucură-te Lacrimă care topește tot lăuntricul ger!*  
*Bucură-te Toiag cu floare întru a inimii călătorie!*  
*Bucură-te Fir de răcoare izvorât în lăuntrica pustie!*  
*Bucură-te Pecete de jar până în suflet pătrunsă!*  
*Bucură-te Zăpadă a minții de nici o patimă ajunsă!*  
*Bucură-te Măsura a opta a Împărăției din noi!*

*Bucură-te Învățătură scoasă din Bucuria de apoi!  
Bucură-te Uimirea sărutată cu duhovnicească minune!  
Bucură-te Mireasă urzitoare de nesfârșită rugăciune!*

CONDAC II

Cum să ne aflăm odihna de la gânduri?  
Maică Fecioară! Prea sfântă Fecioară!  
Cum să ne rupem de-ale patimilor rânduri,  
Ispitele prea înmulțite ce ne-nfășoară?  
Dă-ne Tu „Știința de Taină” râvnită,  
„Măiestria cea bună a-nduhovnicirii,  
Cu ea să biruim firea robită  
Până la scrumul despătimirii.  
Și furați de „Ruga cu strigare luminoasă”  
să putem și noi ridica  
dintr-o laudă întreagă și nemincinoasă,  
un psaltic și adevărat:  
ALILUIA.

ICOS II

Aprinsă floare a necovârșitei Văpăi,  
de Dumnezeu Născătoare.  
Tu chip al păcii văzut în foc  
într-un ocol nemăsurat de răcoare!  
Vino spre noi, ajută-ne să aflăm,  
sub blânda Ta îndrumare,  
răsufletul cel larg al odihnitului sbor  
din pieptul Porumbiței de argint,  
pe care și împăratul Prooroc o vedea  
peste culmile Vasanului plutind.  
Și laolaltă vom cânta  
cu îngerescul sobor  
și cerul în cor  
vom alătura  
o podobie ca aceasta, cu stihuri așa:

*Bucură-te Salt isihast cu zbor de binecuvântare!  
Bucură-te Suflet odihnit sub cuvioasă răsuflare!  
Bucură-te Roată avântată a Porumbelului de duh!  
Bucură-te Pace așezată în cugetatul văzduh!  
Bucură-te Zare arcuită cu heruvice aripi!  
Bucură-te Vecie oprită în încăperea unei clipe!  
Bucură-te Vâslă uriașă întru Suișul cel ales!  
Bucură-te a cerului Sorbire cu subțiatec înțeleș!  
Bucură-te Susur de tăcere cu lunecări de apă vie!  
Bucură-te Roadă iscusită crescută de Filocalie!  
Bucură-te Măiestrită aflare a tâlcului de închinăciune!  
Bucură-te Mireasă urzitoare de nesfârșită rugăciune!*

CONDAC III

Peste veacuri, Fecioară, eu te aud,  
Prin gura lui Isaia, proorocul de jar.  
Și-n cerul Scripturii vorba Ta sună  
cu toate înălțimile de dar:  
„Că iată, Prunc ni se naște și un Fiu nouă s-a dat.  
Pe umăr, cu semnul stăpânitor, iar numele lui: Minunat,  
Îngerul Marelui Sfat, Dumnezeu cel iubitor,  
Domnul păcii depline și Părinte al veacului viitor.”  
Acesta e Numele Lui  
numele celor cinci cuvinte,  
Sfânt numele Domnului,  
Pe care Iisus îl va purta.  
Pământule tot! ia aminte,  
cu toți, să putem striga:  
ALILUIA

ICOS III

Dintr-o Maică de-apururi Fecioară  
așa s-a zămislit, s-a întrupat  
Cel ce-a păzit nevătămat  
Trupul rugului de pară.  
Cuvântul de rostit s-a făcut  
Numele Domnului de Slavă.  
Dumnezeu cel nevăzut  
ce-n inima focului s-a ghicit,  
Fața frumuseții cerești, Chipul cel nemărginit,  
Pre sine s-a încăput  
cu măsura s-a măsurat  
și aevea, Cel nenumit,  
aci printre noi s-a arătat  
în biruitor smerit  
călare pe o asină.  
Cercați dară și voi, puterile Numelui de lumină.  
Și de la moarte la viață veți trece  
cu firea îndumnezeită;  
ca să cântăm cu toți laolaltă  
limpede și fără ispită:

*Bucură-te Temeiul prin care: și în noi Dumnezeu se încapă!*  
*Bucură-te Putere, prin care: umblăm cu Iisus peste ape!*  
*Bucură-te Milostivire, prin care: Hristosul ni s-a dăruit!*  
*Bucură-te Liniște-n care: cu Numele Aminului ne-am plinit!*  
*Bucură-te Răgazul în care: Logosul în noi se ascultă!*  
*Bucură-te Pătrundere și Împăcare cu firea noastră ocultă:*  
*Bucură-te Blândețe prin care: am ajuns Emanuilului frate!*  
*Bucură-te Tăcere în care: Duhul în sânge ne bate!*  
*Bucură-te Însingurare-n care: Cerul din inimă izbucnește!*  
*Bucură-te Limpezime în care: Îngerul în trup ni se urzește!*  
*Bucură-te Curăție prin care: Numele de Slavă e în lume!*

*Bucură-te Mireasă urzitoare de nesfârșită rugăciune!*

CONDAC IV

Dragoste e Domnul în veac; Dragoste Numele său!  
Cu toate străduințele dragostei  
    Să ne pătrundem, adânc, de Dumnezeu  
Ca Tine Fecioară ce-L porți, să ne amintim că-L purtăm,  
Că-n Dumnezeu cel viu noi trăim, suntem și umblăm.  
Și orișiunde vei merge, cu Domnul tu să te știi!  
Și dintru virtutea de la Domnul și virtutea ta va spori.  
Cu fiecare  
    fir de răsufare  
    Numele Domnului vom chema  
    Ca să strigăm laolaltă-n sărbătoare  
ca o singură făptură:  
    ALILUIA.

ICOS IV

De la Tine înțelegem Fecioară stăruința cea neînțeleasă  
    și pururea pomenirilor line din ruga smerită și ștearsă.  
Da, firea apei e moale; a pietrei, nespus de vârtoasă.  
Dar ulciorul de deasupra de piatră, cu prelingerea lui din  
    atârnare,  
Din picurul boabei de apă, găurește piatra cea tare.  
Fecioară și Tu, așa dar,  
    stăruiește cu a Ta milostivire  
    peste aspra noastră împietrire.  
Și biruindu-ne cu picul de har  
    să-ți cântăm în imn de slăvire:

*Bucură-te Îndrăzneala gingășii din zicerea Sfântului Nume!*  
*Bucură-te Ulcior al picurării cu stăruință anume!*  
*Bucură-te Înfiorare de sciptru din piatra albă a Domnului!*  
*Bucură-te Fagure dulce a lui Iisus, Fiul Omului!*  
*Bucură-te Danie de gând cea a Hristosului meu!*  
*Bucură-te Împărtășanie de cuvânt din întruparea lui Dumnezeu!*  
*Bucură-te Revărsare de mir pe care Fiul ne-o dă!*  
*Bucură-te Metanie în fir a lui „Doamne miluiește-mă!”*  
*Bucură-te Iureș ce mă răpește și pe mine păcătosul!*  
*Bucură-te Noian de pomenire care-și sporește prisosul!*  
*Bucură-te Harică depanare a unei Chemări de minune!*  
*Bucură-te Mireasă urzitoare de nesfârșită rugăciune!*

CONDAC V

Fecioară Sfântă, în fața Ta  
    pururi de în veac rușine se vor da  
    cugetarea și ritorii înțelepciunii.  
Că Tu ești Pecetea nestricăciunii,  
Poarta, pentru cei isteți, încuiată,



## Rugul aprins

și Pilda vie de trăirea minunii.  
Tu știi că viața nu ne-a fost dată  
să fie numai răstălmăcită,  
Căci se cere mult mai bogată  
decât să fie numai trăită.  
Ea-i dincolo de gând, dincolo de loc,  
dincolo de șirul de clipe al dăinuirii.  
E oglinda unui cerc lăuntric de foc  
peste adâncurile inimii și înfăptuirii,  
E a Cuvântului Lumii, ce pentru ea se vrea,  
cale și întrupare, spre veșnic:  
ALILUIA.

## ICOS V

Fecioară, Preacurată Maică, Tu ești într-adevăr Trezie;  
voința frunții, în mir adunate  
ochiul cel dinlăuntru, deschis în rotundul zărilor toate,  
inimă cu centrul învins de străvezimea stărilor curate.  
Tu ești cea mai dreaptă luare aminte  
care-n puterea agerimii unește, dincolo de cuvinte.  
Într-un fulger al minții,  
ascuțimea gândului de ghiață  
cu înflăcărea iureșului de viață,  
caldul și recele făcut cruce  
care pe înțelesul cel înalt îl aduce.  
Dar trezia aceasta e trezie de prunc,  
clară cheie de adânc  
cu repeziș iute și străin  
ce cu nimic nu clintește sufletul Tău cel lin,  
ci dimpotrivă, îți dă Sfânta Simplitate  
de care pururi noi ne uimim  
și față de care,  
pe cât se poate,  
ne plecăm să cântăm  
întreaga suflare:

*Bucură-te Cruce a înflăcăării și agerimii Alesului!*  
*Bucură-te Osia Cerului cu Luceafărul Înțelesului!*  
*Bucură-te Spargerea gândurilor și a zadarnicului stup!*  
*Bucură-te Oglinda cea nevăzută, de dincolo de trup!*  
*Bucură-te Cămara cea mai dinlăuntru a sufletului meu!*  
*Bucură-te Palat minunat al pomenirii lui Dumnezeu!*  
*Bucură-te Alăută a inimii sub arcușul de gând!*  
*Bucură-te Cântece de cinci strune într-una chemând!*  
*Bucură-te Muzică negrăită a celei de-a doua nașteri!*  
*Bucură-te Sărbătoare tăcută a desăvârșitei cunoașteri!*  
*Bucură-te Logodnă la Numele cel de înțelepciune!*  
*Bucură-te Mireasă, urzitoare de nesfârșită rugăciune!*

CONDAC VI

Tu Fecioară Sfântă!  
Maică neispită de nuntă!  
Tu ești singura inimă de om întru care, nescăzut,  
    Numele de mărire cântă,  
    Din tot rostul lui cel viu și neprefăcut.  
De Tine, pentru aceasta, cât ne uimim, Preacurată,  
Fiindcă numai în Tine, ca niciodată,  
    inima omului  
    au bătut și bat laolaltă.  
Rugăciunea, ca un ornic al gândului și al cerului,  
    curge la lăuntru Tău  
    și se îngemănează, acolo,  
    cu psaltirea subțire a misterului,  
    lângă dragostea lui Dumnezeu.  
O! Tu Căruță de lumină neîntinată, nescăzută, ne-nserată!  
Învață-ne și pe noi înțelepciunea inimei, Binecuvântată!  
Și așa, îmbunați și vrednici,  
    ca unei biserici,  
    din toată făptura ție ne vom da,  
    ca drept și Sfânt să putem zice:  
    ALILUIA.

ICOS VI

Maică a Domnului! Inimă de Lumină!  
Maică a Domnului! Inimă a Pământului!  
Maică a Domnului! Inimă Fără-vină!  
Maică a Domnului! Inima Cuvântului!  
La Tine venim rușinați și scăzuți  
    cu trupul apus și genunchii înfrânți;  
    că din nepricepere, inima noastră s-a întunecat nespus.  
Lăsatu-ne-a pe căile minții noastre, Domnul să umblăm.  
Dar iată, acum la Tine venim, Maica lui Iisus!  
Primeștenne ca pe niște pietre ale vieții  
    dornice de bucuriile dimineții,  
Dimineții celei ne-înserate;  
    și zidește-ne cu inimi noi și curate  
    ca să-ți cântăm:

*Bucură-te Tu Arca de alianță a sufletului meu!*  
*Bucură-te Cufăr fermecat cu Numele lui Dumnezeu!*  
*Bucură-te Corabie vie ce plutește peste tainele Lumii!*  
*Bucură-te Sicriaș ferit de toate zădărniciile humii!*  
*Bucură-te Tronule pe care viața se întemeiază!*  
*Bucură-te Cutie de cântec prin care sună o rază!*  
*Bucură-te Tu Ladă lăuntrică a tuturor comorilor de har!*  
*Bucură-te Chivot de gând al prea duhovnicescului altar!*  
*Bucură-te Naos al cerurilor în care mintea-i liturghisitor!*  
*Bucură-te Sipet de foc din pieptul nostru al tuturor!*  
*Bucură-te Biserică prea doritoare cu Hristos să se cunune!*

## Rugul aprins

*Bucură-te Mireasă urzitoare de nesfârșită rugăciune!*

### CONDAC VII

Prea Sfântă, Prea Mărită, Prea Frumoasă, Prea Binecuvântată Mireasă!  
A cerurilor toate, Împărăteasă,  
care ai Apostoli drept alai, îngeri drept buni soli și pofitori,  
Evangheliștii, cronicari și scriitori,  
Curte largă bine aleasă,  
ca Tine dumnezeeește de luminoasă,  
de lină, de blândă, de cuvioasă, de primitoare cerește;  
Dar așa precum cântă și vorbește  
Din Slovă și Sfânta Cântarea Cântărilor,  
Tu mai ești și nespus de cumplită, ca niște oștiri sub steagurile lor.  
Ești clară, ești senină și ascuțită în chip neîmblânzitor.  
Veghetoare și apărătoare a tuturor lucrurilor sfinte,  
a prea bunelor haruri:  
celor din taine, cele din Daruri,  
din odoare, din semne, din cuvinte.  
Fiindcă la nunta Marelui Mire  
e cerută o grijă de întreaga neprihănire.  
Nu este îngăduită necurăția ochilor și a hainelor.  
Nimeni dar, dintre acei ce sunt „neînvățații tainelor”,  
de unele ca acestea să nu se atingă.  
Cine va lăsa porcii din mărgăritare să se hrănească,  
și-n vasele sfinte câinii să lingă?  
Îndemnarea ca și primirea este numai duhovnicească.  
Vino dar și tu smerit împăcat și curat!  
Și așa cu toții laolaltă vom striga  
din bucurie întreagă și înaltă:  
ALILUIA.

### ICOS VII

Maica Domnului! Duhovnica bună a pământului!  
Păstrătoarea Predanii Cuvântului,  
Tu ai la Ierusalimul cerului,  
în latura lui cea nouă tăcută,  
o sfântă și mare Mănăstire nevăzută,  
unde îți stau grabnic ajutor,  
toți cei ce sunt ai „lepădării de sine” adavărați sânguitori,  
toți cei ai cetelor de Aschitei,  
ai cetelor de monahi, de pustnici și anahoreți,  
de sihaștri și de duhovnici înțelepți  
și care au în grija lor,  
ca pe niște comori de binecuvântare:  
straja, asprimea și muștrarea,  
toate cele lămuritoare, curățitoare și îndreptătoare,  
ale neprihănirii și milostivirii Tale, celei necovârșite,  
toate cele care la un loc sunt numite:  
„Învățătura de taină” sau „Moștenirea Sfinților”,  
și pe care la îndemână, le avem și noi vădite,  
în hrisoavele, scripturile și vorbele Părinților,

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ

pentru care de-apururi nu vom ști a Te lăuda,  
a Te cinsti, a Te preamări, decât numai cântându-ți așa:

*Bucură-te Porfira bucuriei Împărătești a Aminului!*  
*Bucură-te Plinătate de har din lacrima Spinului!*  
*Bucură-te Rădăcină pascală a bucuriilor noi!*  
*Bucură-te Pace sobornicească statornicită în noi!*  
*Bucură-te Raiule rodit de toate ploile bucurii!*  
*Bucură-te Strălucire prea clară din privirile copilării!*  
*Bucură-te Trandafir cu rouă dintru cămăările noastre de taină!*  
*Bucură-te Suflet înlăcrimat și îmbrăcat cu lumina ca și cu o haina!*  
*Bucură-te Safir al cerului pe inima noastră picurat!*  
*Bucură-te Bucurie după care vine Liniștea cea de Sabbat!*  
*Bucură-te Epitalam înveșnicit peste Tăcerea de minune!*  
*Bucură-te Mireasă urzitoare de nesfârșită rugăciune!*

CONDAC VIII

Doamne, Iisuse Hristoase,  
Domnul meu blând!  
Către Tine mă aplec cu fruntea.  
Ca Toma îmi pun mâna la locul cel sfânt.  
Strâns și oprit în mine, fără de cuvânt,  
aștept ca orbu, puntea  
Luminii din adânc, cea fără înserare  
și care în tot omul, ca un lăuntric soare  
ne luminează întreg în încăperea ființii.  
Cum nu Te văd de noapte, grosimea de păcate, Te pipai  
cu sfială  
cu degetul nădejdiei, cu degetul credinții,  
cu deget bănuială,  
cu deget de dorire și chiar de îndoială,  
și neajuns aș pune și cealaltă mână,  
Din inima străpunsă de fulger, de arsură,  
îndurerat și dulce, cu răsuflarea îngână  
Chemarea Ta întreagă și fără voia mea,  
Bătaia rugăciunii aleargă spre lumină într-un:  
ALILUIA.

ICOS VIII

Maică a Domnului, Doamnă de Taină,  
Doamna nădejdiei, a nopții albastre,  
Stăpână cu trei luceferi pe haină,  
și Sfântă Anghiră a nemerniciilor noastre!  
Către Tine din nou, iată am venit  
risipit de lume, de gânduri robit.  
Că după sfatul cel bun și Binecuvântare,  
părtaș m-am făcut la mântuirea mea.  
Mi-am pus hotărâre îndreptată și tare  
să silesc toată Vreamea în a mă ruga.  
Dar idol de țărână, cugetul meu,  
nu-mi dă răgaz să mă statornicesc

## Rugul aprins

în lucrarea de rugă, la locul lui Dumnezeu,  
cel din temelul inimii, către care râvnesc.  
Ajută-mă dară, Ajutătoarea mea,  
în „Zicerea necurmată” să mă pot întemeia.  
Ajută-mă și de-apururi Ție voi cânta:

*Bucură-te Maica Domnului întruparea înțelepciunii!  
Bucură-te Puterea Fecioarei, adevăratul suflet al Lumii!  
Bucură-te Prea-Sfințitul Trup, Loc de Dumnezeu încăpător!  
Bucură-te Sfânta Sfintelor, tainiță din inima tuturor!  
Bucură-te Comoara cea de gând dintru mințile cele smerite!  
Bucură-te Hărăzire cumplită a tuturor virtuților negrăite!  
Bucură-te Cădelniță neodihnită a rugăciunilor necurmate?  
Bucură-te Unirea într-un cuget a tuturor Bisericii împăcate!  
Bucură-te Fulger care pre sufletele credincioșilor le strălucești!  
Bucură-te Ajutorință până și-n păcate celor neduhovnicești!  
Bucură-te Acoperământ care Te așterni deplin peste orice slăbiciune!  
Bucură-te Mireasă, urzitoare de nesfârșită rugăciune!*

## CONDAC IX

O! Maică a Domnului de-apururi curată  
Ca nouă alăute și nouă potire,  
fiecare rugăciune a noastră să fie  
în revărsarea ei necurmată.  
Și către Sfânta Treime, suită bucurie,  
aducerea ei prea binemirezmată,  
de pe palmele Tale către Hristosul Mire  
să-și treacă prinosul de dreaptă slăvire!  
Ca să putem cu Cerurile toate striga  
într-o îmbrățișată necovârșire,  
cel mai presus:  
ALILUIA.

(Aceasta se zice de trei ori).

Iar după aceasta se citește din nou ICOS I și CONDAC I.

*Imnul Acatist la Rugul Aprins concentrează în stihurile sale dorul sfâșietor al omului după Dumnezeu, întâlnirea în iubire a celor două inimi, a lui Dumnezeu și a omului, încă din această lume ca o pregătire tainică a Împărăției Cerurilor.*

BIBLIOGRAFIE

- Mihai Rădulescu, *Rugul Aprins*, ed. „Ramida”, București, 1993.
- În rev. „*Din documentele Rezistenței*” nr. 4, 1992, capitole de Nicolae Nicolau, Emanoil Mihăilescu și Mihai Rădulescu.
- Șerban Mironescu, *Rugul Aprins, un mod de a retrăi Ortodoxia*, în rev. „*Vestitorul ortodoxiei românești*”, anul III, nr. 35-36, 1—15 mai 1991, p. 3, 6.
- Alexandru Oprescu, *Articole, comunicări, documente: V. Voiculescu*, Buzău, 1992.
- Arhim. Bartolomeu Anania, *Părintele Benedict*, în „*România liberă*”, 16 sept. 1990.
- Mihai Rădulescu, *Preludii la Rugul Aprins. Cuvântul lui Dumnezeu în pușcărie*, în „*Vestitorul Ortodoxiei*”, iulie, 1993, p. 2.
- Roman Bragă, *Rugul Aprins*, în rev. „*Lumină lină*” Chelsea, Michigan, USA, p. 117-129.
- Vasile Vasilache, Rev. dr., *Rugul Aprins: Cercul literar cultural de la Mănăstirea Antim din București*, în rev. „*Calendarul Credința*”, Detroit, USA, 1992, p. 66-71.
- Șerban Cioculescu, *V. Voiculescu*, în „*Glasul Patriei*”, 1967.
- Mitropolia Bucovinei: *Șapte zile de priveghere*, program, Tip. Cărți bisericești, București, 1943.
- Arhim. Paulin Lecca, *Sandu Tudor — Starețul Daniil*, (scrisoare).
- Teofil Dumbrăveanu, *Scrisoare către Mitropolitul Antonie*, 1991.
- Andrei Ujica, *Sub cerul stelelor fixe: Părintele Mihail Avramescu*, în rev. „*Orizont*” nr. 26, 28 iunie 1991.
- Dosarele „*Părintele Daniil*” din Arhiva Patriarhiei.
- Convorbiri Antonie Plămădeală — Arhim. Andrei Scrima*, text înregistrat pe casetă.
- Timpul „Rugului Aprins”* de Andrei Scrima, „*Humanitas*”, 1996.

CUPRINS

Cuvânt înainte	3
Părintele Daniil	4
Un Memoriu	7
Rugul Aprins. Moment de spiritualitate românească	9
Părintele Daniil în amintirea românilor	19
Un martor în fața istoriei	32
Scrisoare către Dl. Sorin Dumitrescu	38
Amintiri despre Rugul Aprins	39
Pregătirea pentru intrarea în marele întuneric	53
Un text găsit în hârtiile rămase de la Părintele Daniil	60
Rugăciunea	60
Trei conferințe ținute de Părintele Daniil la Cernăuți, 1943	64
Constantin Noica: Cunoaștere și asceză	81
Despre spiritualitatea românească, de Prof. H. H. Stahl	84
Despre părintele Daniil și mișcarea lui	89
Amintiri din închisoare despre Părintele Daniil	93
Amintiri despre Părintele Daniil	94
Convorbire cu Părintele Andrei Scrima	95
Alte știri	97
Roman Braga despre „Rugul Aprins”	98
Tot Roman Braga despre „Rugul Aprins”	100
Tot despre „Rugul Aprins”	101
Alte știri de la Roman Bragă	104
Despre „Rugul Aprins” de George S. Ungureanu	105
Mihai Rădulescu despre Cuvântul lui Dumnezeu în pușcărie	106
Cuvânt înainte la Acatistul Rugului Aprins al Maicii Domnului	108
Imnul Acatist la Rugul Aprins al Maicii Domnului	109